

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI MİLLİ BANKI
NATIONAL BANK OF AZERBAIJAN REPUBLIC

İLLİK HESABAT

2002

ANNUAL REPORT

M Ü N D Ə R İ C A T

Giriş	4
1. Azərbaycanca sosial-iqtisadi vəziyyət	
1.1. Real sektor	6
1.2. Tədiyyə balansı	16
1.3. Dünya iqtisadiyyatı və beynəlxalq maliyyə bazarları	26
2. Pul-kredit siyasəti	
2.1. Pul-kredit siyasətinin əsas yekunları	32
2.2. Pul-kredit siyasətinin tənzimləmə alətləri	38
2.3. Monetar idarəetmənin təkmilləşdirilməsi	40
2.4. Valyuta siyasəti və qızıl-valyuta ehtiyatlarının idarə olunması	42
2.5. Maliyyə bazarlarının inkişafı	50
3. Bank islahatları	
3.1. Bank Sisteminin İnkişafı Strategiyası reallaşır	56
3.2. Bank nəzarəti beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılır	62
3.3. Bank sisteminin davamlılığı möhkəmlənir	66
4. Ödəniş sisteminin vəziyyəti və nağd pul dövriyyəsinin təşkili	
4.1. Elektron ödəniş sisteminin tətbiqi genişlənir	74
4.2. Nağd pul təsərrüfatı təzələnir	78
5. Bank qanunvericiliyinin inkişafı	82
6. İnsan resurslarının inkişafı	90
7. Milli Bankın beynəlxalq əlaqələri	
7.1. Beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatları ilə əməkdaşlıq	94
7.2. Xarici ölkələrin mərkəzi bankları ilə əməkdaşlıq	98
8. Milli Bankda daxili audit	102
9. Milli Bankın 2002-ci ilin yekunu üzrə maliyyə hesabatlığı	
9.1. Mühasibat balansı və Milli Bankın maliyyə fəaliyyətinin yekunları	106
9.2. Müstəqil beynəlxalq audit şirkətinin 2002-ci ilin yekunu üzrə Milli Bankın illik balansı barədə rəyi	112
10. Milli Bankın 2003-ci il üçün pul-kredit və valyuta siyasəti haqqında bəyanatı	178
Qrafiklər və cədvəllər	188

TABLE OF CONTENTS

Introduction	5
1. Socio-economic conditions in Azerbaijan	
1.1. Real sector	7
1.2. Balance of Payments	17
1.3. World economy	27
2. Monetary policy	
2.1. Main results of monetary policy	33
2.2. Monetary policy tools	39
2.3. Improvement of monetary management	41
2.4. Foreign exchange policy and management of gold and foreign exchange reserves	43
2.5. Development of financial market	51
3. Banking reforms	
3.1. Realizing the Banking System Development Strategy	57
3.2. Adjusting banking supervision in conformity with international standards	61
3.3. Strengthening sustainability of the banking system	67
4. Development of the payment system and circulation of cash	
4.1. Expanding application of the electronic payment system	73
4.2. Cash stock undergoes renewal	77
5. Development of banking legislation	83
6. Human resources development	91
7. International relations of the National Bank	
7.1. Cooperation with international financial institutions	95
7.2. Cooperation with foreign central banks	99
8. Internal audit at the National Bank	103
9. The National Bank's financial reporting as of the end of 2002	
9.1. Accounting balance sheet and summary of the National Bank's financial performance ...	107
9.2. Opinion of an independent international audit firm on the National Bank's annual balance sheet for 2002	113
10. The National Bank's statement on the monetary and foreign exchange policies for 2003	179
Charts and tables	189

Giriş

Azərbaycan Respublikası Milli Bankının 2002-ci ilin yekunları üzrə təqdim etdiyi hesabatda onun illik fəaliyyətinin nəticələrinin şərhini öz əksini tapmışdır.

Milli Bank öz fəaliyyətini 2002-ci il üçün müəyyən etdiyi pul-kredit siyasətinin başlıca istiqamətlərində nəzərdə tutulan məqsəd və vəzifələrin yerinə yetirilməsi üzərində qurmuşdur. Milli Bank 2002-ci ildə də inflyasiyanın məqbul səviyyədə saxlanılmasına, milli valyutanın məzənnəsinin sabitliyinin təmin olunmasına, beynəlxalq normalara uyğun valyuta ehtiyatlarının qorunub saxlanılmasına, bank sisteminin daha da möhkəmləndirilməsinə və iqtisadiyyatın pulla təminatının daha da yaxşılaşmasına yönəldilmiş pul-kredit və məzənnə siyasəti yeritmişdir.

Qarşıda qoyulan məqsədlərə nail olunmuş, inflyasiya məqbul səviyyədə saxlanılmış, iqtisadi artıma adekvat olaraq pul təklifinin artımı təmin edilmiş, pul-kredit göstəriciləri əvvəlki ilə nisbətən daha da yaxşılaşmış və bütün bunlar ölkədə mövcud olan makroiqtisadi sabitliyi daha da möhkəmlətməmiş, davamlı iqtisadi artımla müşayiət olunan pozitiv iqtisadi prosesləri gücləndirmişdir.

Pul-kredit siyasəti daha da təkmilləşdirilmişdir. Monetar idarəetmənin institusional bazasının mühüm elementləri olan makroiqtisadi tədqiqatların müasir ekonometrik aparatı yaradılmış, statistik informasiya təminatının gücləndirilməsi istiqamətində bir sıra mühüm işlər görülmüşdür. Pul-kredit siyasətinin tənzimləmə alətləri modernləşdirilmiş və onların çeşidi genişləndirilmişdir.

Hesabat ilində də Milli Bank tərəfindən bank islahatlarının sürətləndirilməsi, bank sisteminin möhkəmləndirilməsi, onun iqtisadiyyatda rolunun artırılması, əhalinin bank sistemində olan inamının gücləndirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli işlər görülmüşdür.

Dövlət banklarının restrukturizasiya proqramı çərçivəsində onların kapitallaşdırılması başa çatdırılmışdır. Beynəlxalq Bankın özəlləşdirilməsi qrafikinə müəyyənləşdirilməsi üzrə müvafiq işlər aparılır. Birləşmiş Universal Səhmdar Bankının institusional cəhətdən yenidən qurulması, inzibati və maliyyə idarəetmə sistemlərinin təkmilləşdirilməsi işlərinə başlanılmışdır. Özəl bankların konsolidə olunması, kapitallaşdırılması və bu əsasda sağlamlaşdırılması, eyni zamanda maliyyə vəziyyəti qeyri-qənaətbəxş hesab olunan bankların bazardan çıxarılması prosesləri davam etdirilmişdir.

Maliyyə-bank institutlarının çeşidinin genişləndirilməsi istiqamətində müvafiq tədbirlər görülmüşdür. Kəndli təsərrüfatlarına maliyyə xidməti göstərən, kredit ittifaqları fəaliyyətə başlamış, kiçik və orta sahibkarlığı dəstəkləyən, əhalinin az təminatlı təbəqələrinə mikro kredit xidməti göstərən kredit təşkilatları şəbəkəsi formalaşmışdır.

Hesabat ilində bank infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi və müasir standartlar əsasında yenidən qurulması istiqamətində də tədbirlər davam etdirilmişdir.

Son beynəlxalq nailiyyətlərə əsaslanan elektron ödəniş sisteminin yaradılması üzrə işlər əsasən tamamlanmış, həm iri ödənişlər üzrə hesablaşmaların saniyələr ərzində həyata keçirilməsinə imkan verən Real Vaxt

Rejimində Banklararası Hesablaşmalar Sisteminin (AZIPS) istifadəsi genişlənməmiş, həm də Xırda Ödənişlər üzrə Hesablaşma Klirinq Sistemi (XÖHKS) yaradılaraq müvafəqiyətlə istismara verilmişdir. Hal-hazırda bu istiqamətdə aparılan islahatların sonuncu mərhələsi olaraq kart ödənişləri üzrə Prosessinq Mərkəzinin yaradılması üzrə işlər davam etdirilir.

Milli Bank tərəfindən kommersiya bankları üçün korporativ idarəetmə standartlarının hazırlanması üzrə layihənin ilk mərhələsi başa çatdırılmış və növbəti mərhələdə həmin standartların tətbiqi həyata keçiriləcəkdir ki, bunun da nəticəsində kommersiya banklarında dünya standartlarına uyğun risklərin idarə edilməsi sistemlərinin qurulmasına imkan yaranacaqdır.

Bank qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində radikal işlər görülmüş, bank işi üzrə Avropa standartlarını özündə əks etdirən, habelə fiziki şəxslərin əmanətlərinin sığortalıması sisteminin formalaşmasına imkan verən "Banklar haqqında" yeni Qanunun layihəsi hazırlanıb başa çatdırılmış və təqdim edilmişdir.

Bank sistemində mühasibat uçotunun beynəlxalq maliyyə hesabatları standartlarına uyğunlaşdırılması işləri başa çatdırılmışdır. Bu standartlar potensial əmanətçilər, müştərilər və xüsusilə də xarici və yerli investorlar üçün banklar barədə şəffaf və dəqiq maliyyə məlumatı əldə etmək imkanları yaratmaqla sərbəst maliyyə resurslarının bank sistemində cəlb edilməsi üçün əlavə stimül yaradır.

Bank nəzarəti keyfiyyətə təkmilləşdirilərək inzibati nəzarət metodları aradan qaldırılmış və prudensial nəzarət sistemi ilə əvəz edilmiş, bilavasitə banklarda aparılan xoşlamaların sayı kəskin sürətdə azaldılmış və eyni zamanda kredit təşkilatlarından nəzarət və digər məqsədlər üçün hesabatların qəbul edilməsi prosesləri avtomatlaşdırılmışdır.

Qeyd olunanların nəticəsi olaraq hesabat ilində də banklar tərəfindən iqtisadiyyata kredit qoyuluşlarının və əhalidən cəlb olunan əmanətlərin artması tendensiyası davam etmişdir ki, bu da bank sisteminin iqtisadiyyatda, xüsusən də sahibkarların maliyyə resurslarına olan tələbatının ödənilməsində rolunu yüksəltmişdir.

Əldə olunmuş nailiyyətləri şərtləndirən ən mühüm amillərdən biri də Milli Bankın özünün fəaliyyətinin daim modernləşməsi, bu fəaliyyətin, 2001-ci ildə olduğu kimi, çevik taktiki və strateji planlaşdırma və ciddi büdcə prinsipləri əsasında qurulmasıdır.

Hesabatda 2002-ci ilin yekunları ilə yanaşı "Azərbaycan Respublikası Milli Bankının 2003-cü il üçün pul-kredit siyasətinin başlıca istiqamətləri barədə bəyanatı" da öz əksini tapmışdır.

Eyni zamanda hesabatda müstəqil auditor şirkəti olan "PriceWaterHouseCoopers" tərəfindən Milli Bankın 2002-ci ildəki fəaliyyətinin, eləcə də mühasibat və maliyyə balansının yoxlanılmasının yekunlarına dair rəyi də təqdim olunur.

İllik hesabatın daha geniş oxucu kütləsinə çatdırılmasını təmin etmək üçün o Milli Bankın xüsusi web saytında (www.nba.az) da yerləşdirilmişdir.

Introduction

The 2002 report of the National Bank of the Azerbaijan Republic provides comments on annual performance of this institution.

The National Bank has oriented its activities toward achievement of objectives set in major guidelines of the monetary policy for 2002. The monetary and exchange rate policies implemented by the National Bank in 2002 continued to be aimed at keeping the inflation at acceptable level, ensuring stability of exchange rate, maintaining foreign exchange reserves in conformity with international requirements, further strengthening of the banking system and improving the money supply in the economy.

The objectives set were successfully achieved; inflation was kept at acceptable level; growth of money supply adequate to economic growth was ensured; monetary indicators were further improved as compared to previous year. All that further strengthened the macroeconomic stability existing in the country and accelerated positive economic processes accompanied by sustainable economic growth.

Monetary policy was further improved. Being key elements of institutional framework for monetary management, a modern econometric module of macroeconomic research was established, and some measures have been taken to strengthen statistical data base. Monetary policy management tools were modernized and its range widened.

During the reporting year, the National Bank continued to take significant actions aimed at acceleration of bank reforms, strengthening the banking system, increasing its role in the economy, and improving confidence of population to banks.

Under the program of restructuring of state banks, the process of capitalization of those banks has been completed. Relevant works are underway to develop a schedule of privatization of the International Bank of Azerbaijan. The work has begun on institutional reorganization of BUS Bank and improvement of its administrative and financial management systems. The processes of consolidation, capitalization and thereby strengthening of private banks, as well as ensuring that banks, which are deemed to have unsatisfactory financial condition, leave the market, have continued.

Relevant actions were taken to enhance the network of financial institutions. Credit unions providing financial services to farmers have begun operating. Also, a network of credit institutions, providing support to small and medium entrepreneurship and micro credit services to low-income groups of the population was formed.

Measures aimed at developing the banking infrastructure and bringing it in conformity with modern standards were continued in the reporting year as well.

Works on creation of an electronic payment system based on latest international developments have been generally completed; the scope of use of the Real Time

Inter-Bank Gross Settlement system (AZIPS) has been enhanced, and the Small Payments Clearing System (SPCS) has been created and successfully launched into operation. At present, the last stage of reforms in this area - creation of a Card Processing Center - is underway.

The National Bank has completed the first stage of the project on development of corporate management standards for commercial banks. The next stage will consist of introduction of these standards, which will enable establishment of risk management systems at commercial banks based on world standards.

Radical steps were taken to improve the banking legislation. A new draft Law on Banks has been finalized and submitted for approval. This draft law represents European standards of banking, as well as provides grounds for establishment of individual deposits insurance system.

Measures on bringing the banking system accounting in conformity with international financial reporting standards have been completed. These standards generate additional incentive for attraction of free financial resources to the banking system through enabling depositors, clients and especially foreign and local investors to obtain transparent and accurate financial information about banks.

Banking supervision has undergone qualitative improvement; administrative supervision methods were eliminated and replaced with prudential supervision system. The number of on-site inspections at banks was reduced significantly, whereas the process of receiving documents from credit institutions for supervision and other purposes was automated.

As a result of the above-mentioned actions, the up-trend in banks' lending to the economy and in savings attracted from the population has continued during the reporting year, increasing the role of the banking system in the economy, particularly in meeting the demand of entrepreneurs for financial resources.

One of the key factors that contributed to achievements made is that the National Bank is constantly improving its own performance and conducts its activity within a flexible tactical and strategic planning and strict budget principles, which was also the case in 2001.

Along with the results of 2002, the report also includes the National Bank's statement on the monetary and foreign exchange policies for 2003.

In addition, this report also presents the opinion of the independent audit company "PriceWaterHouseCoopers" in relation to the results of audit of the National Bank's performance, as well as accounting and financial balance sheets for 2002.

In order to ensure the access to the annual report by broader audience of readers, this report has been posted at the National Bank's official website (www.nba.az).

1. AZƏRBAYCANDA SOSIAL - İQTISADI VƏZİYYƏT

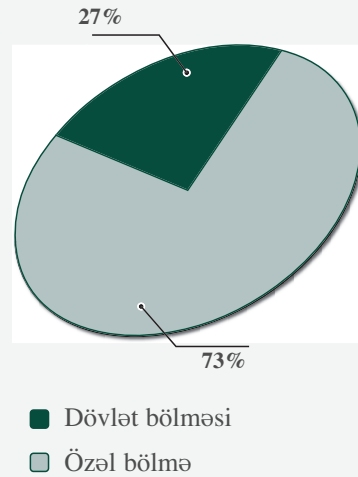
1.1. Real sektor

Əvvəlki illərdə olduğu kimi 2002-ci ilin yekunları da Azərbaycan iqtisadiyyatında pozitiv meyllərin güclənməsini və iqtisadi artım tempinin davamlı xarakter aldığını göstərir. 2002-ci ildə də inflyasiyanın məqbul səviyyəsi və mənətin məzənnəsinin sabitliyi təmin edilmiş, dövlət büdcəsinin kəsiri optimal səviyyədə saxlanılmış, xarici ticarət balansının kəsiri müsbət saldoya malik olmuş, valyuta ehtiyatları zəruri həcmdə qorunub saxlanılmış və yüksək iqtisadi artıma nail olunmuşdur. Nüfuzlu beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatlarının da təsdiq etdiyi kimi makroiqtisadi sabitliyin əsas göstəriciləri üzrə Azərbaycan nəinki MDB məkanında, həmçinin Şərqi Avropa ölkələri arasında ən yüksək nəticələrə nail olmuş ölkələrdən biridir.

İqtisadiyyatda struktur islahatlarının, onların mühüm istiqamətləri olan özəlləşdirmə və aqrar islahatların uğurla reallaşmasını təzahür etdirən və bazar münasibətlərinin əsas daşıyıcısı olan özəl sektorun ÜDM-də payı əhəmiyyətli dərəcədə artaraq 70%-i ötmüşdür.

Dayanıqlı iqtisadi artımın təmin edilməsində həlledici rol oynayan daxili amillərə misal olaraq ölkədə sahibkarlıq fəaliyyətinin canlanması və dövlətin sahibkarlıq fəaliyyətinə hərtərəfli dəstəyini qeyd etmək olar. Bu mənada 2002-ci il ərzində ölkə Prezidentinin sahibkarlığın dəstəklənməsi ilə əlaqədar silsilə Fərmanlarını xüsusilə qeyd etmək lazımdır. Sahibkarlığın in-

ÜDM-in sektorlar üzrə bölgüsü

kişafı ilə bağlı qəbul edilən sənədlər həm sahibkarlığa siyasi dəstəyi, sahibkarlığın inkişafı yolunda maneələrin aradan qaldırılmasını, həm də sahibkarlığa maliyyə dəstəyinin özündə təcəssüm etdirir. 2002-ci ildə sahibkarlığın inkişafına dövlət dəstəyinin daha da artırılması ilk növbədə qeyri-neft sektorunun resurs potensialının effektiv reallaşması üçün münbit institusional zəmin yaratmış, bu sahədə investisiya mühtini xeyli yaxşılaşdırmışdır.

Hesabat ilində ölkədə işgüzar aktivliyin güclənməsində, məhsul istehsalı həcmının genişlənməsində daxili tələbin artması da mühüm rol oynamışdır. Daxili tələb bütün xərc kanalları - istehlak, investisiya və dövlətin alışı xarakterli xərcləri üzrə artmışdır. Daxili tələbin bütün komponentlər üzrə artımı iqtisadiyyatın bütün sahələrində iqtisadi fəallığın canlanmasına şərait yaratmışdır. İstehlak tələbinin genişlənməsi

1. SOCIO-ECONOMIC CONDITIONS IN AZERBAIJAN

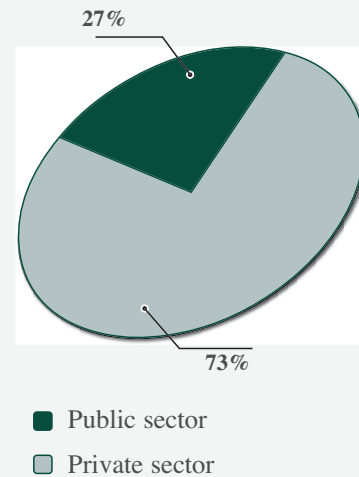
1.1. Real Sector

Same as in previous years, the outturns of 2002 demonstrate strengthening of positive trends in Azerbaijan economy and sustainability of economic growth rate. The year 2002 is represented by acceptable level of inflation and stability of exchange rate, optimal level of state budget deficit, and positive foreign trade balance, maintenance of foreign exchange reserves at normal level, and high economic growth rate. According to internationally recognized financial institutions, Azerbaijan is one of the countries having the best performance in terms of main indicators of macroeconomic stability, not only in the CIS zone, but also among Eastern European countries.

The main carrier of market relations - private sector - rose significantly and exceeded 70 percent as a share of GDP, indicating successful implementation of structural adjustments in the economy, particularly privatization and agricultural reforms.

Buoyancy of entrepreneurial activity in the country and comprehensive government support of entrepreneurship can be shown as examples of domestic factors playing crucial role in ensuring sustainable economic growth. In this regard, it is necessary to mention the series of presidential decrees issued during 2002 to support the entrepreneurship. Documents that are adopted with regard to entrepreneurship development

Sectoral Breakdown of GDP

embody both political and financial support, including elimination of impediments for development of entrepreneurship. Further spike of government support of development of entrepreneurship in 2002 has first of all created a fertile institutional environment for effective realization of resource potential of the non-oil sector, and significantly improved investment environment in this field.

Increase in domestic demand has also played an important role in the growth of business activity and rise of output. Domestic demand increased across all of expenditure channels - consumption, investments and state's procurement expenditures. Growth of domestic demand across all of its components created enabling conditions for recovery of economic activity in all sectors of economy. Expansion of consumer demand caused increase in the volume of retail

parakəndə mal dövriyyəsinin, sənayenin, kənd təsərrüfatının və qismən də idxal həcmnin artmasına, investisiya xərclərinin artması tikinti, dövlət xərclərinin artması isə əsasən sosial sahələrin daha da canlanmasına səbəb olmuşdur.

Daxili amillərdən əlavə 2002-ci ildə dünya iqtisadiyyatının ötən ilə nisbətən canlanması, ölkə iqtisadiyyatının sabit inkişafı üçün xarici iqtisadi şərtlərin, əsas etibarilə neftin dünya qiymətlərinin əlverişli olması milli iqtisadiyyatın yüksək artım tempinin saxlanması üçün münbit zəmin yaratmışdır. Beləliklə, xarici tələb faktoru milli istehsal həcmnin artımının təmin olunmasında önəmli rol oynamışdır. Məhsul ixracına, əsas etibarilə neft və neft məhsullarına xarici tələbin genişlənməsi ölkənin beynəlxalq ticarət mövqeyinin daha da möhkəmlənməsinə imkan vermiş, bu da öz növbəsində valyuta gəlirlərinin davamlı artım tempini təmin etmişdir.

Beləliklə, 2002-ci ildə iqtisadiyyatda mal və xidmətlər təklifinin artmasında daxili və xarici tələbin artması ilə yanaşı ölkədə aparılan ardıcıl və məqsədyönlü struktur islahatlarının da mühüm təsiri olmuşdur. Özəlləşdirmə nəticəsində iqtisadi fəaliyyətin daha geniş dairəyə yayılması, azad sahibkarlıq fəaliyyətinin sərbəst həyata keçirilməsi üzərində olan maneələrin aradan qaldırılması tədbirləri, xüsusilə, dövlətin inzibati tənzimlənməsinin və vergi sisteminin təkmilləşdirilməsi, istehsal fəaliyyətinin daha geniş miqyasda təşviq edilməsi istiqamətində kompleks tədbirlərin reallaşdırılması iqtisadiyyatda məcmu təklifin stimullaşdırılmasına və nəticə etibarilə onun daha da artmasına güclü təkan vermişdir.

2002-ci ildə ötən illərdə olduğu kimi makroiqtisadi sabitliyin qorunub saxlanması yüksək iqtisadi artım tempinin davam etdirilməsində

vacib rol oynamışdır. Makroiqtisadi sabitliyin, onun əsas göstəricisi olan aşağı inflyasiya səviyyəsinin təmin edilməsi iqtisadiyyatda inflyasiya gözləmələrini minimuma endirmiş, bazar iştirakçılarının mövcud sabitliyə inamını daha da yüksəltmiş və beləliklə işgüzar aləmdə səmərəli strateji qərarların qəbul edilməsi, iqtisadi resursların səmərəli bölüşdürülməsi prosesinin həyata keçirilməsinə müsbət təsir göstərmişdir.

Aşağı inflyasiya səviyyəsinin təmin edilməsində əvvəlki illərdə olduğu kimi səmərəli monetar və fiskal siyasət mühüm rol oynamışdır. 2002-ci ildə monetar və fiskal siyasət ötən illərdə aparılan siyasətin təcrübəsini nəzərə alaraq və onun irsiliyini saxlamaqla bərabər məcmu tələbin stimullaşdırılmasına yönəldilmişdir. Xarici investisiyaların dayanıqlı axını şəraitində bu amillər iqtisadiyyatda makroiqtisadi multiplikator effektinin güclənməsinə şərait yaratmışdır. Beləliklə, hesabat ilində həyata keçirilən makroiqtisadi siyasət qiymətlərin sabitliyinə xələl gətirmədən ölkədə işgüzar fəaliyyətin daha da canlandırılmasına şərait yaratmışdır.

Balanslaşdırılmış makroiqtisadi siyasət, yəni həm məcmu tələbin, həm də məcmu təklifin stimullaşdırılması siyasəti nəticəsində ölkədə istehsal olunan ümumi məhsulun həcmnin real olaraq 10,6% artımına nail olunmuşdur. İstehlak qiymətlərinin orta illik artımı isə 2,8% təşkil etmişdir.

2002-ci ildə istehsal olunmuş Ümumi Daxili Məhsulun həcmi 29 602 mlrd. manat (6,1 mlrd. ABŞ dolları) təşkil etmişdir. Bu ötən illə müqayisədə 3024 mlrd. manat çoxdur. Adambaşına düşən Ümumi Daxili Məhsulun həcmi isə 9,8% artaraq 3676,4 min manata və ya 756,3 ABŞ dollarına çatmışdır.

Ümumi Daxili Məhsulun artımı məhsul isteh-

turnover, industry, agriculture and in part imports, whereas the rise in investment expenditures led to further growth of construction, with increased public expenditures contributing to further recovery of social sectors.

In addition to domestic factors, recovery of the world economy in 2002 relative to 2001, as well as availability of favorable external economic conditions, mainly the world oil prices, for stable development of the country's economy, created enabling conditions for maintaining of high rate of the national economic growth. Thus, external demand factor has played a significant role in ensuring growth of national output. Increase in external demand for country's exports, mainly oil and oil products, enabled further strengthening of the country's foreign trade position, which in turn ensured sustained growth rate of foreign exchange revenues.

In addition increased domestic and foreign demand, consistent and well-directed structural reforms ongoing in the country have also had significant impact on the rise in supply of goods and services in the economy in 2002. Expansion of economic activity as a result of privatization, measures taken to eliminate barriers impeding free exercise of entrepreneurial activities, especially improving of administrative regulation function of the state and the tax system, as well the sets of measures aimed at broader scale promotion of production activity, all of these stimulated the gross demand in the economy giving a strong impulse for its further growth.

Like in previous years, maintenance of macroeconomic stability continued to play important role in sustainability of high economic growth rate in 2002 as well. Ensured macroeconomic stability with its main indicator - inflation being maintained at low rate, mini-

mized inflation expectations in the economy, further increased the confidence of market players to existing stability and thus positively affected the processes of decision-making and effective distribution of economic resources in the business sector.

Like before, effective monetary and fiscal policies played significant role in ensuring low inflation rate. In 2002, monetary and fiscal policies were aimed at stimulating of aggregate demand, taking into account the experience of and being consistent with policies implemented in previous years. Under condition of sustainable flow of foreign investments, these factors have created firm conditions for strengthening the macroeconomic multiplier effect in the economy. Thus, the macroeconomic policy that was carried out during the reporting year created favourable environment for further revitalization of business activity without prejudice to price stability.

As a result of balanced macroeconomic policy, i.e. the policy stimulating both gross demand and supply, the real volume of gross domestic product of the country rose by 10.6%. Average annual growth rate of consumer prices was 2.8 percent.

In 2002, the volume of Gross Domestic Product was 29,602 billion manat (\$6.1 billion), which is 3024 billion manat higher as compared to previous year. Per capita GDP increased by 9.8 percent reaching 3676.4 thousand manat, or \$756.3.

GDP growth was due to enhancement of output almost across all of the sectors, which indicates acceleration of the process of sectoral diversification of the economy. Thus, the growth of output was 3.6% in industry, 6.4% in agriculture, and 82.2% in investments. On the whole,

Respublika iqtisadiyyatının sahələr üzrə fiziki həcm indeksləri

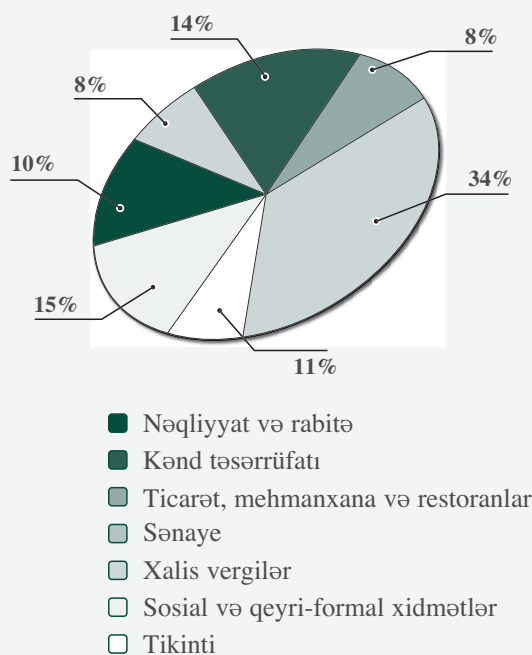
	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
ÜDM-in nominal həcmi, mlrd. man.	10668,8	13663,2	15791,4	17203,4	18576,2	21939,8	26619,8	29602,0
Adambaşına düşən ÜDM həcmi, min man.	1410,3	1787,7	2046	2207,5	2362,5	2767,8	3269,8	2629,2
ÜDM-in real həcm indeksi: -əvvəlki ilə nisbətən -1990-cı ilə nisbətən	88,2 41,8	101,3 42,3	105,8 44,7	110,0 49,2	107,4 52,8	111,4 58,9	109,9 64,7	109,9 69,6
Sənaye	78,6	93,3	100,3	102,2	103,6	106,9	105,1	103,6
Kənd təsərrüfatı	93,0	103,0	93,9	106,2	107,1	112,1	111,1	106,4
Kapital qoyuluşu	82,0	240,0	139	123	98	102	117,1	182,2
Nəqliyyatla yük daşınması	76,6	99,2	110,6	112,2	107,3	117,8	123,0	105,7
Ticarət	102,3	114,1	114,9	110,3	113,3	109,8	109,9	109,6
Pullu xidmətlər	75,6	115,7	111,1	114	105,4	105,4	105,6	107,1

salının demək olar ki, bütün sahələr üzrə genişlənməsi hesabına təmin olunmuşdur ki, bu da iqtisadiyyatın sahəvi diversifikasiyası prosesinin sürətlənməsini xarakterizə edir. Belə ki, istehsalın artımı sənayedə 3,6%, kənd təsərrüfatında 6,4%, investisiya qoyuluşlarında 82,2% təşkil etmişdir. Bütövlükdə, maddi istehsal sahələrində məhsulun həcmi 15% artmışdır. Xidmət sahələrində isə ümumi artım 6%, o cümlədən nəqliyyat və rabitədə istehsalın artımı 7,7%, topdan və parakəndə satış, əşyaların təmiri sahəsində 9,6%, sosial və qeyri-formal xidmətlər sahəsində 3% olmuşdur.

2002-ci ildə ümumi məhsulun istehsalı strukturunda ciddi dəyişiklik baş verməmişdir. Sənaye əvvəlki illərdə olduğu kimi ÜDM-in strukturunda aparıcı rola malikdir. Daha sonrakı yerlər xidmət və kənd təsərrüfatına məxsusdur. Ötən ildə tikinti sahəsində baş verən yüksək artım onun ÜDM-in strukturunda payının 4,4%-dən 10,8%-ə yüksəlməsinə gətirib çıxarmışdır.

Sənaye istehsalı həcmində artım demək olar ki, bütün sahələrin müsbət iştirakı və payı olmuşdur. Hasilat sənayesində artım 2,5%, emal sənayesində 5,5%, elektrik enerjisi, qaz və su təchizatı sahəsində 4,7% təşkil etmişdir. Sənaye

İqtisadiyyatın sahəvi strukturu

Physical volume indices by sectors of the national economy

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Nominal GDP, bln. AZM	10668,8	13663,2	15791,4	17203,4	18576,2	21939,8	26619,8	29602,0
Per capita GDP, thousand AZM	1410,3	1787,7	2046	2207,5	2362,5	2767,8	3269,8	2629,2
GDP real volume index:								
-as compared to previous year	88,2	101,3	105,8	110,0	107,4	111,4	109,9	109,9
-as compared to 1990	41,8	42,3	44,7	49,2	52,8	58,9	64,7	69,6
Industry	78,6	93,3	100,3	102,2	103,6	106,9	105,1	103,6
Agriculture	93,0	103,0	93,9	106,2	107,1	112,1	111,1	106,4
Capital investments	82,0	240,0	139	123	98	102	117,1	182,2
Cargo transportation	76,6	99,2	110,6	112,2	107,3	117,8	123,0	105,7
Trade	102,3	114,1	114,9	110,3	113,3	109,8	109,9	109,6
Paid services	75,6	115,7	111,1	114	105,4	105,4	105,6	107,1

output in productive industries increased by 15%. Total output growth in service sectors was 6%, including 7.7% in transport and communications, 9.6% in distribution/retail sales, and repair services, and 3% in social and informal services sectors.

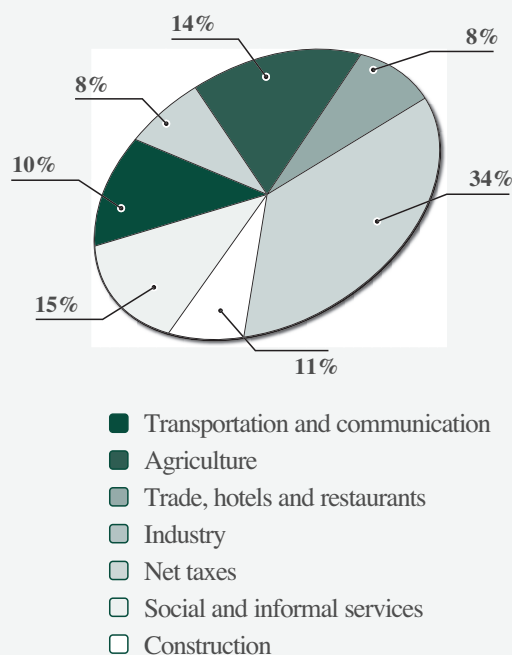
There was no significant change in the structure of gross domestic product in 2002. Like in previous years, industry occupies a leading role in the structure of GDP, followed by services and agriculture sectors. High growth that took place in construction sector last year caused the share of this sector in the structure of GDP to rise from 4.4% to 10.8%.

Growth of industrial output was represented by almost all of its sectors. Oil and gas industry grew by 2.5%, processing industry - 5.5%, and power, gas and water supply sector - 4.7%. The breakdown of industrial output was as follows: oil and gas industry - 48.5%; processing industry - 42%; and power, gas and water supply - 9.5%.

The year 2002 can be deemed as successful

for agricultural output as well. The 6.4-percent increase in agricultural output was mainly due to intensive and extensive growth of production of grain, potatoes, vegetables and watermelons. Grain produced in the reporting year amounted

Sectoral Structure of Economy

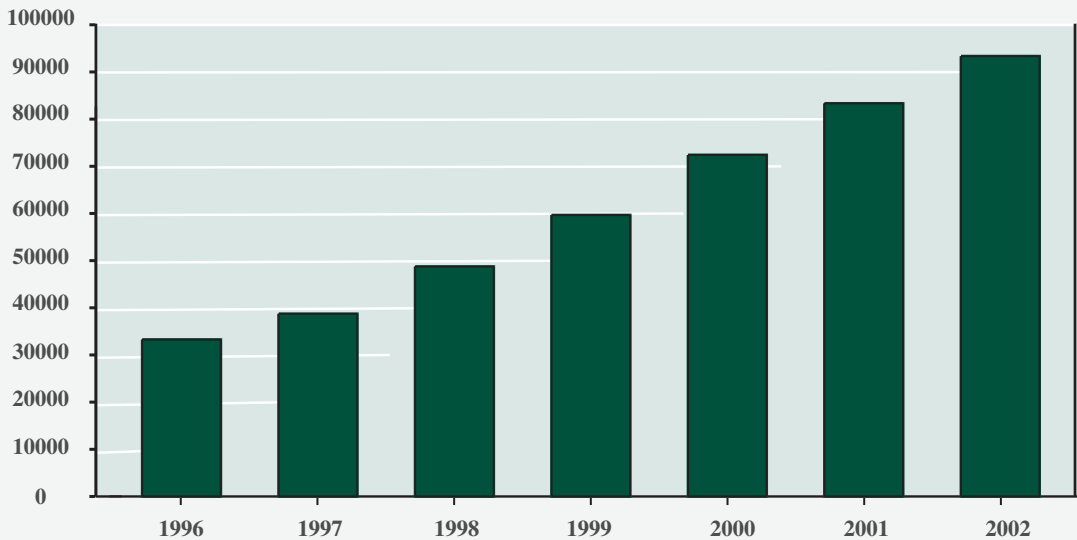
məhsulunun 48,5%-i hasilat, 42%-i emal sənayesi, 9,5 %-i isə elektrik enerjisi, qaz və su təchizatı sahəsinin payına düşmüşdür.

2002-ci ili kənd təsərrüfatı istehsalı üçün də uğurlu hesab etmək olar. Kənd təsərrüfatı istehsalında 6,4% artım əsasən taxıl, kartof, tərəvəz və bostan bitkiləri istehsalının intensiv və ekstensiv artımı sayəsində mümkün olmuşdur. Hesabat ilində 2,2 mln. ton taxıl istehsal olunmuşdur ki, bu da 2001-ci illə müqayisədə 8,8% çoxdur və respublika tarixində rekord səviyyədir. 2002-ci ildə taxıl istehsalının artımı təkə əkin sahələrinin genişləndirilməsi hesabına deyil, həm də məhsuldarlığın artması sayəsində

də olunmuş sabit artım dinamikası davam etmişdir. Malqaranın sayı, ət, sud, yun və s. istehsalında artım baş vermişdir.

ÜDM-in artımında əhəmiyyətli iştirak payı olan nəqliyyat sektorunda artım tempi 5,7% təşkil etmişdir. Nəqliyyat sektorunda baş verən artımda 1996-cı ildən başlayaraq ölkədən keçən tranzit yük axınının getdikcə intensivləşməsinin də mühüm rolu olmuşdur. Daşınan yüklərin 54,9%-i avtomobil, 15,7%-i boru kəməri, 17,8%-i dəmir yolu, 11,6%-i isə dəniz nəqliyyatı vasitəsilə həyata keçirilmişdir. 2002-ci ildə ötən illərdə olduğu kimi nəqliyyatın strukturunda boru kəməri və dəniz nəqliyyatının payı artmışdır.

Nəqliyyatda yükdaşımalarmın həcmi, min ton

mümkün olmuşdur. Məhsuldarlıq təkə taxıl istehsalı sahəsində deyil, digər sahələrdə də yüksəlmişdir. Taxıl istehsalının 9,2%-i, kartofun 74,9%-i, meyvə və giləmeyvənin 21,3%-i, bostan məhsullarının 63%-i məhsuldarlığın yüksəlməsi hesabına əldə olunmuşdur. Bütövlükdə, bitkiçilik məhsullarının istehsalında artım 7% təşkil etmişdir.

Heyvandarlıq məhsullarının istehsalı 5,5% artmışdır. Heyvandarlıqda ötən illərdə müşahi-

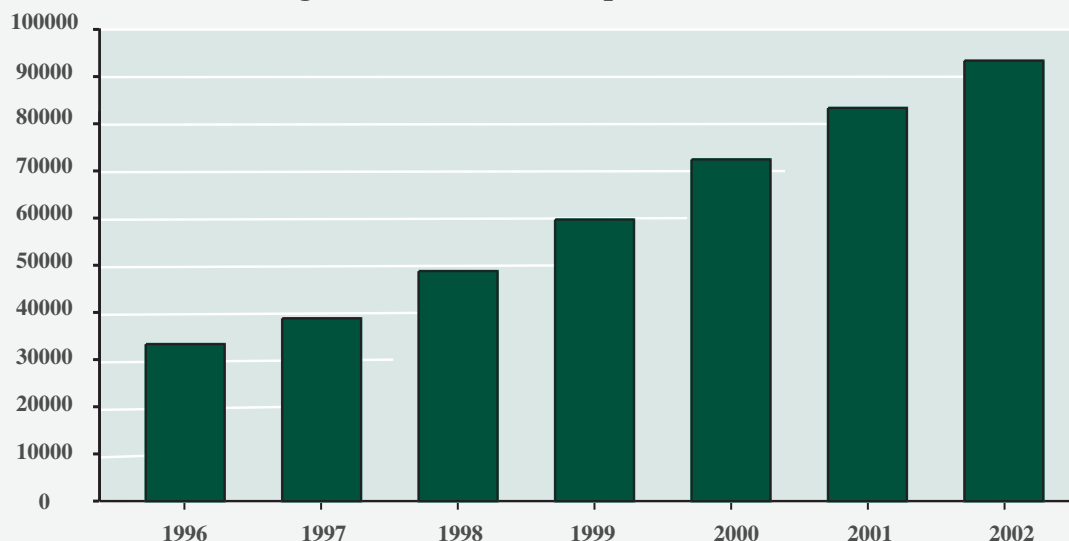
2002-ci ildə istehlak tələbinin artması istehlak bazarının daha da canlanmasını şərtləndirmişdir. Hesabat ilində 2001-ci illə müqayisədə pərakəndə əmtəə dövriyyəsinin həcmi 9,6%, əhaliyə göstərilən pullu xidmətlər isə 7,1% artmışdır. İstehlak xərclərinin artması əhaliyə satılan istehlak mallarının strukturunda müsbət dəyişiklik yaratmışdır. Belə ki, istehlakın strukturunda qeyri-ərzaq mallarının xüsusi çəkisi artmışdır.

Qiymətlər və tarif indeksləri. Hesabat ilinin

to 2.2 million tons, which is the highest level in the country's history and is 8.8% higher as compared to 2001. The growth in grain production in 2002 is due not only to expansion of planted

15.7% via pipeline, 17.8% by railway, and 11.6% by sea. Like in previous years, the shares of pipeline and sea transportation in the structure of transport rose in 2002 as well.

Volume of freight traffic in the transport sector, thousand tons

area, but also to increase in productivity. Productivity rose not only in grain production, but in other sectors as well; 9.2% percent of grain output, 74.9% of potatoes, 21.3% of fruits and berries, and 63% of watermelons and melons were due to increase in productivity. On the whole, growth in crop production was 7%.

Output of livestock products rose by 5.5%. Stable up-trend in livestock farming that took place in previous years continued in 2002 as well. The number of livestock, as well as production of milk, meat and wool experienced growth during the year.

The transport sector, which accounts for significant share in the total GDP growth, rose by 5.7%. Ongoing intensification of transit cargo flows via Azerbaijan beginning 1996 also played significant role in the rise that took place in the transport sector. Of the goods transported, 54.9% were shipped by automobile transport,

In 2002, increase in consumer demand led to further rise in activity of consumer market. In the reporting year, the volume of retail turnover and that of paid services provided to the population rose accordingly by 9.6% and 7.1% as compared to 2001. Increase in consumer spending made a positive change in the structure of consumer goods sold to the population. Thus, the share of nonfoods in the structure of consumption has grown.

Prices and tariff indices. Industrial producer prices dropped by 2.3% during January-December of the reporting year, as compared to respective period of 2001. Producer prices dropped by 3% in oil and gas production industry, 1.2% in processing industry, and 1.6% in power, gas and water supply sector. In December 2002, however, the industrial producer price index rose and was 107.2% as compared to December 2001. Producer prices increased by

yanvar-dekabr aylarında 2001-ci ilin yanvar-dekabr ayları ilə müqayisədə sənaye istehsalçılarının qiymətləri 2,3% aşağı düşmüşdür. Hasilat sənayesi üzrə istehsal qiymətləri 3%, emal sənayesi üzrə 1,2%, elektrik enerjisi, qaz və su təchizatı sahəsində 1,6% azalmışdır. 2002-ci ilin dekabrında isə 2001-ci ilin dekabrına nisbətən sənaye istehsalçılarının qiymət indeksi yüksəlmiş və 107,2% təşkil etmişdir. Hasilat sənayesi üzrə istehsal qiymətləri 12,3%, elektrik enerjisi, qaz və su təchizatı sahəsində 8,5% artmışdır. Emal sənayesi üzrə isə istehsal qiymətləri 1,1%, azalmışdır.

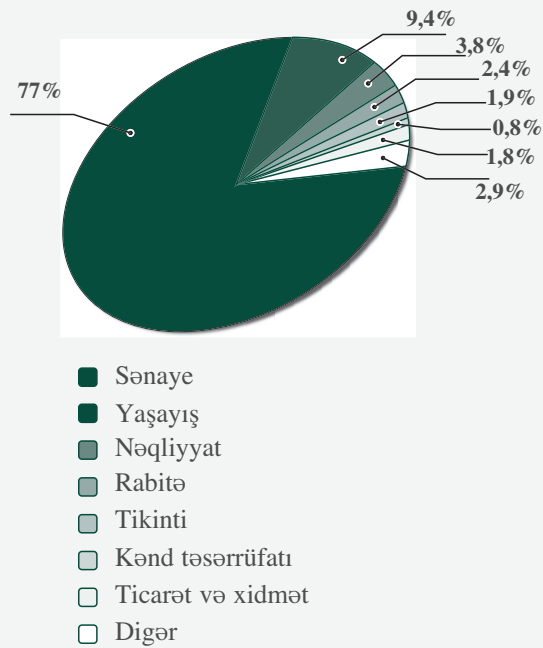
2002-ci ilin yanvar-dekabr aylarında 2001-ci ilin yanvar-dekabr aylarına nisbətən istehlak malları və xidmət tarifləri 2,8% bahalaşmışdır. Ərzaq malları, içki və tütün üzrə qiymətlər 3,7%, qeyri-ərzaq malları üzrə 2,3% yüksəlmiş, xidmətlər üzrə isə 0,2% azalmışdır.

İnvestisiya. 2002-ci ildə iqtisadiyyatın inkişafına 10292,8 mlrd. manat (2,1 mlrd. ABŞ dolları) investisiya yönəldilmişdir ki, bu da 2001-ci ilin səviyyəsindən 82,2% çoxdur. Ümumi investisiyaların 87,8%-i istehsal təyinatlı obyektlərin yaradılmasına yönəldilmişdir. Hesabat ilində investisiyalar müxtəlif mənbələrdən maliyyələşdirilmişdir. İnvestisiyaların maliyyələşdirilməsi mənbələri tərkibində müəssisə və təşkilatların öz vəsaitlərinin xüsusi çəkisi 83,6% təşkil etmişdir. Ümumi investisiyaların 7,6%-i bank kreditləri, 3,8%-i əhalinin şəxsi vəsaitləri, 2,2%-i büdcə vəsaitləri, 2,1% büdcədənkenar fondların vəsaitləri, 0,7%-i isə digər mənbələr hesabına maliyyələşdirilmişdir.

2002-ci ildə istifadə edilmiş investisiyaların 77%-i sənaye sahələrinin inkişafına, 9,4%-i mənzil tikintisinə, 3,8%-i nəqliyyata, 1,8%-i ticarət və xidmətə, 2,4%-i rabitəyə, 0,8%-i kənd təsərrüfatına, 1,9%-i tikintiyə, 2,9%-i digər sa-

hələrə yönəldilmişdir. Sənayeyə cəlb edilən investisiyaların 68,5%-i neft və qaz hasilatına, 1,1%-i emal sahələrinə, 7,4%-i elektrik enerjisi, su və qaz təchizatı sahələrinə yönəldilmişdir. Ümumi investisiyaların həcmi əsasən hasilat və elektrik enerjisi sahələrinə qoyulan investisiyaların hesabına artmışdır.

İnvestisiyaların yönəldiyi sahələr üzrə bölgüsü, %-lə

2002-ci ildə investisiyaların cəlb edildiyi bölmələr içərisində özəl sektorun payı artmaqda davam etmişdir. Belə ki, investisiyaların 81,6%-i özəl bölmənin, 18,4%-i isə dövlət bölməsinin payına düşmüşdür. Ötən ildə özəl bölməyə cəlb edilən investisiyalar 96,3%, dövlət bölməsinə cəlb edilən investisiyalar isə 38,2% artmışdır.

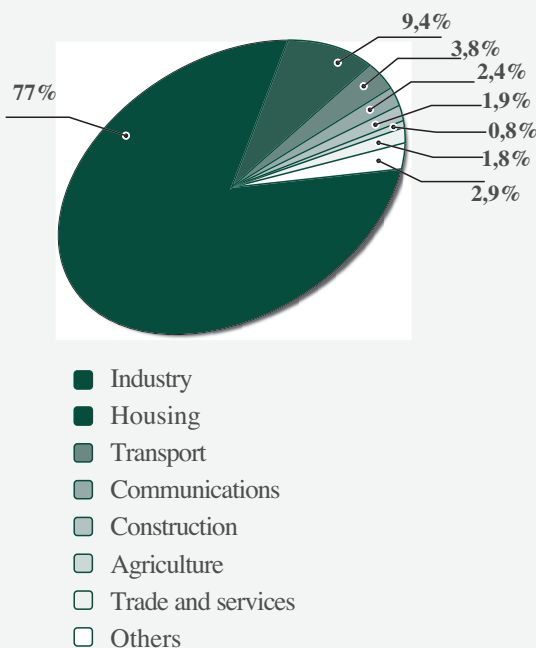
Dövlət maliyyəsi. Son illər respublikada həyata keçirilən iqtisadi islahatlar digər sahələrdə olduğu kimi dövlət maliyyə sistemində də sabitliyin təmin olunmasında və eləcə də dövlət maliyyə sisteminin əsas elementlərindən biri olan dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərinin artımına öz effektiv təsirini göstərmişdir. Bundan başqa

12.3% in oil and gas production industry, and by 8.5% in power, gas and water supply sector, while dropping by 1.1% in processing industry.

Consumer goods and service tariffs have gone up 2.8% during January-December of 2002 as compared to respective period of 2001. Prices rose by 3.7% for foodstuffs, alcohol and tobacco products, and by 2.3% for nonfoods, while dropping by 0.2% for services.

Investments. In 2002, the amount of investments made to the economy was 10292.8 billion manat (\$2.1 billion), exceeding the level of 2001 by 82.2%. Of total investments, 87.8% were used to create production-oriented projects. During the reporting year, investments were financed from various sources. Own funds of enterprises and organizations accounted for 83.6% of investment financing sources. Of total investments, 7.6% were financed through bank loans, 3.8% - private funds of the population, 2.2% - budget funds, 2.1% - money of extra-budgetary funds, and 0.7% from other sources.

Breakdown of investments by sectors, %

Of the investments used during 2002, 77% was invested in development of industrial sectors, 9.4% in housing construction, 3.8% in transport, 1.8% in trade and services, 2.4% in communications, 0.8% in agriculture, 1.9% in construction, and 2.9% in other sectors. Of the investments made to industrial sectors, 68.5% was invested in oil and gas production, 1.1% in processing sectors, and 7.4% in power, gas and water supply sectors. The volume of total investments rose mainly due to investments made in oil/gas production and power sectors.

The share of private sector in industries where investments were made continued to grow in 2002. Thus, the shares of private and public sectors in total investments were accordingly 81.6% and 18.4%. Last year, investments made in private and public sectors rose accordingly by 96.3% and 38.2%.

Public finance. The economic reforms that have been ongoing in the country during recent years influenced the establishment of stability in the system of public finance, as well as the growth of the state budget revenues and expenditures being one of the key elements of this system. In addition, legislative framework in fiscal area has been further improved, as by end-2002 the Budget System Law was adopted and amendments made to the Tax Code.

Like in previous years, an up-trend in state budget revenues and expenditures was also the case for 2002. Budget revenues were fulfilled at 4551.2 billion manat vs. 4780 billion forecast (95.2%), exceeding the level of 2001 by 631.7 billion manat (or 16.1%) and making up 15.4% of GDP. Budget expenditures were fulfilled at 4658.6 billion manat vs. projected 5130 billion manat (90.8%). In 2002, budget expenditures rose by 625.7 billion manat, or 15.5% as com-

büdcə-vergi sistemi sahəsində qanunverici baza daha da təkmilləşdirilmişdir. Belə ki, 2002-ci ilin sonunda “Büdcə sistemi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” qəbul olunmuşdur və “Vergi məcəlləsinə” əlavə və dəyişikliklər edilmişdir.

2002-ci ildə dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərinin dinamikasında əvvəlki illərdə olduğu kimi artım müşahidə olunmuşdur. Belə ki, büdcənin gəlirləri 4780 mlrd. manat proqnoza qarşı 4551,2 mlrd. manat icra (95,2%) olunmuşdur. Bu da 2001-ci ilə nisbətən 631,7 mlrd. manat və ya 16,1% artaraq ÜDM-in 15,4%-ni təşkil etmişdir. Büdcənin xərcləri isə 5130 mlrd. manat proqnoza qarşı 4658,6 mlrd. manat icra (90,8%) olunmuşdur. 2002-ci ildə büdcə xərcləri əvvəlki ilə nisbətən 625,7 mlrd. manat və ya 15,5% artaraq ÜDM-in 15,7%-ni təşkil etmişdir.

Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin artımı 2002-ci ildə də sosial yönümlü büdcə siyasətinin uğurla həyata keçirilməsində müsbət rol oynamışdır. Belə ki, Sosial müdafiə və sosial təminat xərcləri 926,1 mlrd. manat proqnoza qarşı 951,2 mlrd. manat icra (102,7 %) olunmuşdur. Onu da qeyd edək ki, Sosial müdafiə və sosial təminat xərcləri 2001-ci ilə nisbətən 30,2% artmışdır. Bütövlükdə büdcə xərclərinin 20,4%-i əhalinin sosial müdafiəsinə və sosial təminatına sərf edilmişdir. Əhalinin əmək haqqı, pensiya və müavinət xərcləri üzrə ödəmələr isə büdcə xərclərinin 2301 mlrd. manatını və ya 49,4%-ni təşkil etmişdir.

Dövlət büdcəsinin kəsiri proqnozda -350 mlrd. manat nəzərdə tutulsada, ilin sonunda -107,4 mlrd. manat olmuşdur ki, bu da ÜDM-n 0,4%-ni təşkil edir.

Sosial sfera. 2002-ci ildə əhalinin pul gəlirləri 21196,9 mlrd. manat təşkil etmiş və ötən illə müqayisədə 11,4% artmışdır. Əhalinin hər nə-

fərinə düşən pul gəlirləri isə 10,5% artaraq 219,1 min manat olmuşdur. Əhalinin sərəncamda qalan pul gəlirləri isə 20324,3 mlrd. manat təşkil etmişdir ki, bu da əvvəlki illə müqayisədə 10,6% çoxdur.

Hesabat ilində əhalinin pul xərcləri 20965 mlrd. manat təşkil etmiş və 2001-ci illə müqayisədə 12,6% artmışdır. Əhalinin xərclərində əsas yeri mal və xidmətlərin alınması və xarici valyutanın alınması xərcləri tutmuşdur.

Əhalinin gəlirlərinin formalaşmasında mühüm payı olan əmək haqqının səviyyəsi də ötən illə müqayisədə 21,3% yüksəlmişdir. Ötən ildə ölkə iqtisadiyyatında çalışan işçilərin orta aylıq əmək haqqı 315,2 min manat təşkil etmişdir. Ən yüksək əmək haqqı iqtisadiyyatın hasilat sənayesində, maliyyə vasitəçiliyi sektorunda, tikintidə çalışan işçilərə ödənilmişdir.

1.2. Tədiyyə balansı

2002-ci ildə tədiyyə balansı statistikasına sahəsində Milli Bank qarşısında hesabat tədiyyə balansının tərtibinin təkmilləşdirilməsi, onun analitik bazasının genişləndirilməsi, proqnoz tədiyyə balansının tərtib edilməsi məqsədilə metodoloji bazanın yaradılması əsas məqsədlər kimi qarşıya qoyulmuşdur.

Tədiyyə balansı statistikasının inkişafı üzrə məqsədyönlü iş davam etdirilmişdir. Ölkənin tədiyyə qabiliyyətinin düzgün qiymətləndirilməsinin makroiqtisadi əhəmiyyətini nəzərə alaraq tədiyyə balansının tərtibinin təkmilləşdirilməsi, təhlilinin dərinləşdirilməsi və proqnoz göstəricilərinin qiymətləndirilməsi işləri yerinə yetirilmiş və Milli Bank 2002-ci ilin yekunları üzrə beynəlxalq standartlara cavab verən tədiyyə balansını tərtib etmişdir. Balansın tərtib olunma keyfiyyəti beynəlxalq maliyyə institut-

pared to 2001, and made up 15.7% of GDP.

Increase in state budget revenues played positive role in successful implementation of social-oriented budget policy in 2002 as well. Thus, expenditures on social protection and social welfare were fulfilled at 951.2 billion manat against forecasted 926.1 billion manat (102.7%). It should also be mentioned that expenditures on social protection and social welfare rose by 30.2% as compared to 2001. On the whole, 20.4% of budget expenditures were spent on social protection and social welfare of the population. Payments of wages, pensions and allowances made up 2301 billion manat, or 49.4% of budget expenditures.

While state budget deficit was projected at 350 billion manat, by the end of the year the deficit was 107.4 billion manat, which makes up 0.4% of GDP.

Social sector. In 2002, cash income of the population was 21196.9 billion manat, which is 11.4% higher than in 2001. Per capital cash income rose by 10.5% and was 219.1 thousand manat. Disposable cash income of the population was 20324.3 billion manat, which is 10.6% higher as compared to previous year.

During the reporting year, cash spending of the population was 20965 billion manat, rising by 12.6% as compared to 2001. Major share in spending of the population was represented by procurement of goods and services, as well as purchase of foreign currency.

The level of wages that accounts for significant share in generation of cash income of the population rose by 21.3%, as compared to previous year. Last year, average monthly wage of workers employed in the country's economy was 315.2 thousand manat. The highest wages were paid to workers employed in oil and gas

production industry, financial intermediation sector, and construction.

1.2. Balance of Payments

In 2002, the National Bank's main goals in the field of balance of payments statistics were to improve compilation of the balance of payments report, to enhance its analytical base, and to create methodological framework for compilation of the balance of payments projections.

Relevant actions aimed at development of balance of payments statistics were continued. Taking into account the macroeconomic importance of accurate evaluation of the country's paying capability, measures on enhancement of analysis and evaluation of forecast indicators were implemented, and the National Bank prepared the balance of payments as of end-2002 in conformity with international standards. The quality of this balance of payments also received positive comments from experts of international financial institutions.

Current account. In 2002, the current account came to a deficit of \$768.4 million due to a number of positive factors. Imports of investment-oriented goods and services rose due to increase in foreign capital that was attracted to the country during the reporting period. The chart below compares relevant indicators of main classification groups of the current account for 2001 and 2002.

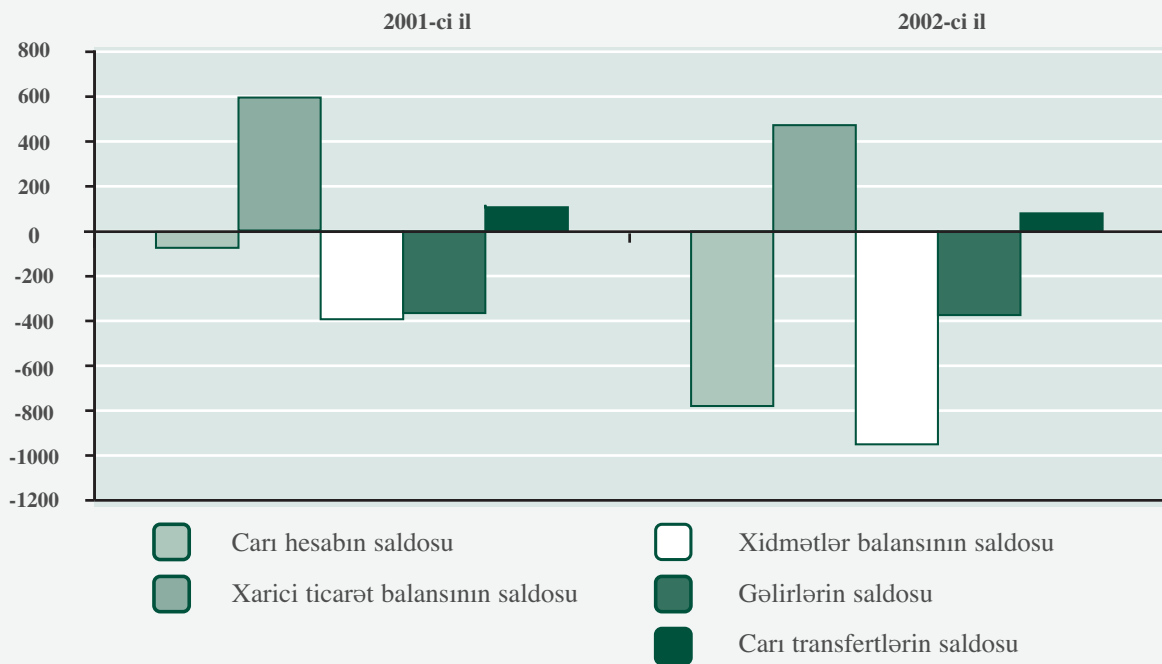
Foreign trade. According to the outturns of 2002, foreign trade turnover was \$4128.2 million, which, as compared to 2001, represents an increase by 16.5%. During the period under comparison, the volume of goods imported to the country dropped by 24.5%, whereas the volume of exports rose by 10.9%. The total volume

larının ekspertlərinin də müsbət rəyini almışdır.

“Cari əməliyyatlar hesabı”nın saldosu 2002-ci il ərzində bir sıra müsbət amillər əsasında kəsirlə (768,4 mln.\$) nəticələnmişdir. Belə ki, hesabat dövrü ərzində ölkəyə cəlb olunmuş xarici kapitalın artması hesabına investisiya yönümlü malların və xidmətlərin idxalı çoxalmışdır. Cari hesabın əsas təsnifat qruplarının 2001-2002-ci illər üzrə müvafiq göstəricilərinin müqayisəsi aşağıdakı cədvəldə aydın görünür.

16,5% çox olmuşdur. Müqayisə olunan dövrdə ölkəyə idxal olunan məhsulların həcmi 24,5% azaldığı halda, ixrac 10,9% artmışdır. İxracın ümumi həcmi 2001-ci ilin müvafiq göstəricisindən 226,0 mln.\$ çox olmuş və 2304,9 mln.\$ təşkil etmişdir. İdxalın da həcmi 358,3 mln.\$ artaraq 1823,3 mln.\$ olmuş, idxal və ixracın ÜDM-dəki xüsusi çəkili müvafiq olaraq 29,9% və 37,8% təşkil etmişdir.

İxracın strukturunda neft məhsulları mühüm

Xarici ticarət. 2002-ci ilin yekunlarına görə xarici ticarət dövriyyəsi 4128,2 mln.\$ təşkil etmiş və 2001-ci ilin müvafiq göstəricisindən

yer tutur. Hesabat dövründə xarici dövlətlərə 2045,8 mln.\$ neft məhsulları ixrac olunmuşdur ki, bu da 2001-ci ilin göstəricisindən 172,0

Xarici ticarətin strukturu

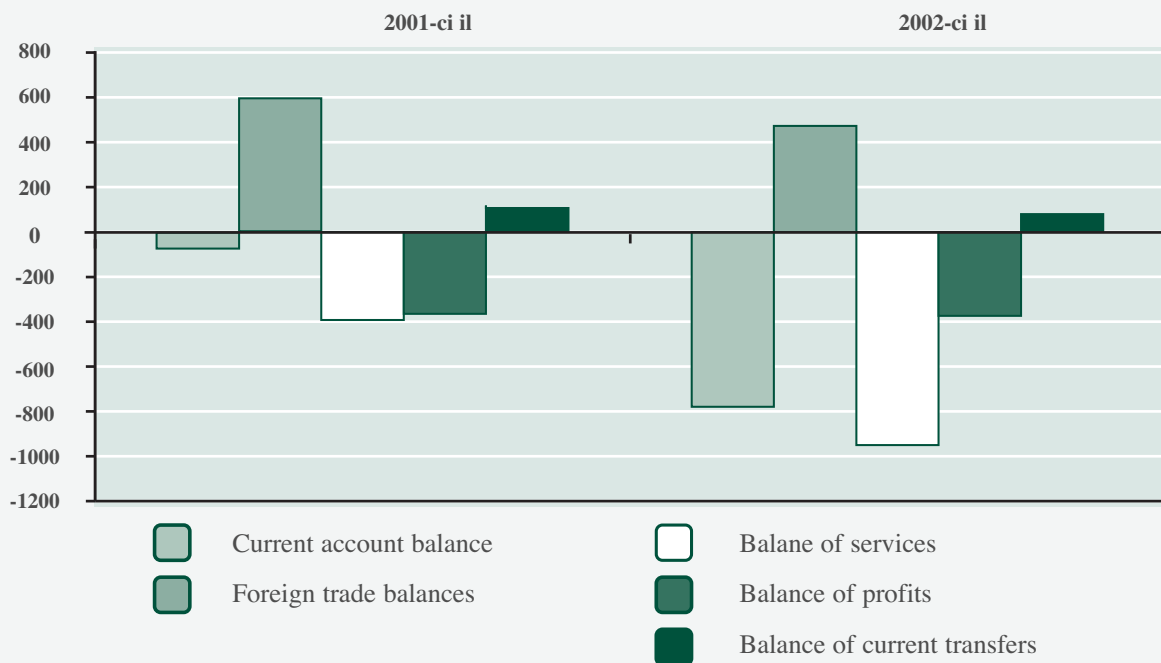
	2001 -ci il		2002 -ci il		2001-ci ilə nisbətən, %-lə
	Mln. \$-la	xüsusi çəkisi, %-lə	Mln. \$-la	xüsusi çəkisi, %-lə	
Dövriyyə-cəmi o cümlədən	3544	100	4128	100	116
İxrac	2079	59	2305	6	111
İdxal	1465	41	1823	44	124
Saldo	614		482		78

of exports was \$2304.9 million, which is \$226.0 million higher than in 2001. The volume of imports, as compared to 2000, rose by \$358.3 million and made up \$1823.3 million. Imports and exports as a share of GDP were accordingly 29.9 and 37.8 percent.

Oil products occupy substantial place in the structure of *exports*. During the reporting period, \$2045.8 million worth of oil products were exported to foreign countries, which is \$172.0

million higher than in 2001. This is mainly due to increase in the volume of crude oil exports. Thus, the volume of crude oil exported from the coun-

try was 731.1 thousand tons higher as compared to 2001. During 2002, \$1613.6 million worth of crude oil was exported from the country, which is \$125.2 million more than in 2001. Out of total crude oil exports, the Azerbaijan International Operating Company (oil consortium) exported \$1175.0 million worth of crude oil. It should be noted that \$629.0 million worth of oil was exported by the oil consortium as repatriation of direct investments made by large

million higher than in 2001. This is mainly due to increase in the volume of crude oil exports. Thus, the volume of crude oil exported from the coun-

try was 731.1 thousand tons higher as compared to 2001. During 2002, \$1613.6 million worth of crude oil was exported from the country, which is \$125.2 million more than in 2001. Out of total crude oil exports, the Azerbaijan International Operating Company (oil consortium) exported \$1175.0 million worth of crude oil. It should be noted that \$629.0 million worth of oil was exported by the oil consortium as repatriation of direct investments made by large

Structure of foreign trade

	2001		2002		Compared to 2001, %
	\$ Million	Share, %	\$ Million	Share, %	
Total turnover Including	3544	100	4128	100	116
Export	2079	59	2305	6	111
Import	1465	41	1823	44	124
Balance	614		482		78

mln.\$ çoxdur. Bu əsasən xam neftin ixracının həcmının artması ilə bağlıdır. Belə ki, ölkədən ixrac olunmuş xam neftin həcmi 2001-ci illə müqayisədə 731,1 min ton çox olmuşdur. İl ərzində ölkədən 1613,6 mln.\$ məbləğində xam neft ixrac olunmuşdur ki, bu da 2001-ci ilin göstəricisindən 125,2 mln.\$ çoxdur. İxrac olunmuş xam neftin 1175,0 mln.\$ Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (konsorsium) tərəfindən ixrac edilmişdir.

dən ixrac olunmuş xam neftin artması ilə bağlıdır.

Ölkənin digər strateji məhsulu olan pambıq ixracının dəyər həcmi 2001-ci ilə nisbətən 7,7 mln.\$ artaraq 22,7 mln.\$ təşkil etmişdir. Bu isə ixrac olunmuş pambığın miqdarının 10,6 min ton artması hesabına baş vermişdir. 2002-ci il ərzində respublikadan 58,9 mln.\$ məbləğində kimya məhsulları, 43,7 mln.\$ həcmində isə maşınqayırma məhsulları da xarici ölkələrə ixrac olunmuşdur.

İxracın əmtəə strukturu

	2001-ci il		2002-ci il	
	məbləğ, mln. \$-la	xüsusi çəkisi,%-lə	məbləğ, mln. \$-la	xüsusi çəkisi,%-lə
İxrac - cəmi o cümlədən	2079	100,0	2305	100,0
Yanacaq-xammal məhsulları o cümlədən	1962	94,4	2152	93,4
- neft məhsulları	1874	90,1	2046	88,8
- digər xammal	88	4,3	106	4,6
Maşın və avadanlıq	56	2,7	42	1,8
İstehlak malları	58	2,8	74	3,2
Digər mallar	3	0,1	37	1,6

Qeyd edək ki, konsorsium tərəfindən ixrac olunmuş neftin 629,0 mln.\$ “Əsrin müqaviləsi” ilə bağlı xarici ölkələrin iri neft şirkətləri tərəfindən Azərbaycana yönəldilmiş birbaşa investisiyaların repatriasiyası kimi, yəni neft sektorunun xarici öhdəliklərinin azalması hesabına, 344,0 mln.\$ və 202,0 mln.\$-ı isə müvafiq olaraq konsorsiumun payçı xarici şirkətlərinin və Azərbaycanın paylarına düşən gəlir nefti kimi ixrac edilmişdir. İxrac olunmuş bütün xam neftin 438,6 mln.\$-ı isə ARDNŞ-i və ölkənin digər müəssisələri tərəfindən xaricə göndərilmişdir. Bu isə öz növbəsində keçən ilin ixracından 59,7 mln.\$ çoxdur. Bunun da əsas səbəbi ölkəyə idxal olunan təbii qazın dəyərinin ödənilməsi üçün ARDNŞ tərəfin-

İdxalın strukturu əvvəlki dövrlərdə olduğu kimi, yenə də ixracın strukturundan köklü sürətdə fərqlənir. Fiziki şəxslərin məkik idxalını (323,0 mln.\$) və humanitar malları (42,8 mln.\$) nəzərə almaqla 2002-ci il ərzində respublikaya 776,1 mln.\$ xalq istehlakı malları gətirilmişdir. Bunun da 45,2%-i, yəni 350,7 mln.\$-ı ərzaq məhsullarının payına düşür. İdxalın funksional strukturunda investisiya yönümlü maşın-avadanlıqların və malların xüsusi çəkisi keçən illə müqayisədə 6,4% artaraq 28,9%-ə çatmış və 527,2 mln.\$ məbləğində olmuşdur. Bu artım beynəlxalq neft kontraktları çərçivəsində ölkəyə cəlb olunmuş investisiyaların artımı ilə əlaqədar olmuşdur. Bundan başqa cari il ərzində respublikaya 211,6 mln.\$ dəyərində təbii qaz

Accordingly, \$344.0 million and \$202.0 million worth of oil was exported as the profit oil belonging to foreign companies participating in the consortium, and to Azerbaijan. Out of total crude oil exports, \$438.6 million worth of crude oil was shipped by SOCAR and other enterprises of the country. This exceeds the respective export of the previous year by \$59.7 million. The main reason behind it is that SOCAR increased the volume of crude oil exports in

imported to the country during 2002. Of these imports, 45.2%, i.e. \$339.9 million, accounts for foodstuffs. In the functional structure of imports, the share of investment-oriented machinery equipment and products made up 28.8% or \$527.2 million. This was due to rise in investments attracted to the country under international oil contracts. In addition, \$211.6 million worth of natural gas, and \$276.8 million worth of production-oriented chemicals, as well

Commodity structure of exports

	2001		2002	
	Amount, \$ mln.	Share, %	Amount, \$ mln.	Share, %
Export – total including	2079	100,0	2305	100,0
Fuel and raw materials Including	1962	94,4	2152	93,4
Oil products	1874	90,1	2046	88,8
Other raw materials	88	4,3	106	4,6
Machinery and equipment	56	2,7	42	1,8
Consumer goods	58	2,8	74	3,2
Other products	3	0,1	37	1,6

order to pay for the natural gas imported in the country.

The value of exports of another strategic product of the country - cotton - rose by \$7.7 million as compared to 2001 and made up \$22.7 million. This was due to increase in the volume of exported cotton by 10.6 thousand tons. During 2002, \$58.9 million worth of chemical products and \$43.7 million worth of machinery were exported abroad as well.

As in previous periods, the structure of *imports* differs substantially from the structure of exports. Taking in consideration import by individuals by means of shuttle trade (\$323.0 million), and humanitarian aid (\$42.8 million), \$776.1 million worth of consumer goods were

as ferrous and non-ferrous metal products were imported to the country during the current year. On the whole, the total volume of imports rose by \$326.8 million as compared to previous year, with exception of the amount spent on gas imports.

Of the country's foreign trade turnover, CIS countries account for 22.2%, with other foreign countries representing 77.8%. Our country has established more intensive trade relations on exchange of commodities with Italy, Russia, Turkey, France, Iran, Israel, Kazakhstan, USA, Turkmenistan and Germany. Overall, 73.5% of import and export operations of the Azerbaijan Republic were carried out with the above mentioned 10 countries.

İdxalın əmtəə strukturu

	2001-ci il		2002-ci il	
	məbləğ, mln. \$-la	xüsusi çəkisi,%-lə	məbləğ, mln. \$-la	xüsusi çəkisi,%-lə
İdxal - cəmi o cümlədən	1465	100,0	1823	100,0
İstehlak malları o cümlədən	703	48,0	776	42,6
- ərzaq məhsulları	340	23,2	351	19,3
- digərləri	363	24,8	425	23,3
İnvestisiya yönümlü mallar	330	22,5	527	28,9
- neft sektoru	139	9,5	336	18,4
- digərləri	191	13,0	191	10,5
Digər mallar	432	29,5	520	28,5
- təbii qaz	180	12,3	212	11,6

və ümumi məbləği 276,8 mln.\$ bərabər olan istehsal təyinatlı kimya, qara və əlvan metal məhsulları da gətirilmişdir. Bütövlükdə, keçən illə müqayisədə qaz idxalına sərf olunmuş məbləğ nəzərə alınmadan, idxalın ümumi həcmi 326,8 mln.\$ məbləğində artmışdır.

Xarici ticarətin 22,2%-i MDB üzvü olan dövlətlərin, 77,8%-i isə digər xarici dövlətlərin payına düşür. Respublikamız əmtəə mübadiləsində İtaliya, Rusiya, Türkiyə, Fransa, İran, İsraill, Qazaxıstan, ABŞ, Türkmənistan və Almaniya ilə daha intensiv ticarət əlaqələri yaratmışdır. Bütövlükdə Azərbaycan Respublikasının idxal-ixrac əməliyyatlarının 75,8%-i yuxarıda adı çəkilən əsas tərəf müqabilləri olan 10 dövlət ilə aparılmışdır.

Beynəlxalq xidmətlər. 2002-ci il ərzində xarici dövlətlərlə Azərbaycanın iqtisadi əlaqələrində qarşılıqlı xidmətlər əsas yerlərdən birini tutmuşdur və həmin xidmətlərin ümumi həcmi 1659,8 mln.\$ təşkil etmişdir. Bunun da 1297,7 mln.\$ qeyri-rezidentlər tərəfindən Azərbaycanın hüquqi və fiziki şəxslərinə, 362,1 mln.\$ isə Azərbaycanın xarici ölkələrin rezidentlərinə göstərdiyi xidmətlərdir. Xidmətlər balansı kəsiri-

nin 2002-ci ildə də belə yüksək olması (935,6 mln.\$) əsasən beynəlxalq neft kontraktları çərçivəsində neft sektorunun fəaliyyəti ilə bağlı işlərin yerinə yetirilməsilə əlaqədar cəlb edilmiş 1636,1 mln.\$ birbaşa xarici investisiyaların 843,8 mln.\$ məbləğində vəsaitinin xidmətlərə sərf edilmiş xərclərə görə obyektiv olaraq xarici dövlətlərin rezidentlərinə ödənilməsi ilə bağlıdır.

Tədiyyə balansında öz əksini tapmış qarşılıqlı xidmətlər dövriyyəsinin 23,2%-i nəqliyyat üzrə aparılan əməliyyatların payına düşür. Ümumi dəyəri 385,3 mln.\$ bərabər olan nəqliyyat xidmətlərinin 45,0%-i (173,3 mln.\$) Azərbaycan rezidentlərinin xarici dövlətlərin nəqliyyat sistemlərindən istifadə etmələri ilə əlaqədardır. Öz növbəsində Azərbaycanın digər ölkələrə göstərdiyi nəqliyyat xidmətlərinin ümumi dəyəri 212,1 mln.\$ bərabər olmuşdur. Bu vəsaitin xeyli hissəsi TRASEKA layihəsi çərçivəsində respublika ərazisi vasitəsilə Orta Asiya respublikaları ilə Avropa ölkələri arasında tranzit yükdaşımalarının intensivləşməsi nəticəsində əldə edilmişdir.

Hesabat dövründə xaricilərə turizmlə bağlı

Commodity structure of imports

	2001		2002	
	Amount, \$mln.	Share, %	Amount, \$mln.	Share, %
Import – total Including	1465	100,0	1823	100,0
Consumer goods Including	703	48,0	776	42,6
- food products	340	23,2	351	19,3
- other	363	24,8	425	23,3
Investment-oriented products	330	22,5	527	28,9
- oil sector	139	9,5	336	18,4
- other	191	13,0	191	10,5
Other products	432	29,5	520	28,5
- natural gas	180	12,3	212	11,6

International services. During 2002, mutual services played one of the main roles in economic relations of Azerbaijan with foreign countries, with the total volume of those services making up \$ 1659.8 million. While services provided to individuals and companies of Azerbaijan by non-residents made up \$1297.7 million, Azerbaijan in turn provided services to foreign residents for the amount of \$362.1 million. Such a high deficit of the balance of services in 2002 (\$935.6 million) is mainly due to the fact that out of \$1636.1 million worth of foreign investments attracted for implementation of oil sector operations under international oil contracts, \$843.8 million was paid to foreign residents for services provided.

Transport operations account for 23.2% of the mutual services turnover reported in the balance of payments. Of the total \$385.3 million worth of transportation services, 45.0% (\$173.3 million) accounted for use of foreign transportation systems by residents of Azerbaijan. In turn, total value of transportation services provided by Azerbaijan to other countries was \$212.1 million. Major portion of this money was generat-

ed as a result of intensification of transit cargo transportation through the territory of Azerbaijan between the countries of Central Asia and Europe under the TRASECA project.

During the reporting period, the value of tourism services provided to foreigners equaled \$51.1 million, of which 27.7% (\$14.1 million) was related to business trips of non-residents to Azerbaijan. In turn, the value of services provided by foreign countries to Azeri residents in relation to tourism was \$105.5 million. The main factor here was that the reciprocal travel of tourists and businessmen stayed at the necessary level, due to internal stability and economic activity established in the country. Overall, it should be noted that mutual services as a share of total turnover of export and import of commodities and services between our country and foreign states rose by 7.6% as compared to previous year, and made up 28.8%. This was mainly due to rise in import of services related to oil sector operations by \$517.0 million.

Profits. The total turnover of receipts and payments under the “profits” item was \$459.0 million. Most of this amount - 91.9% (\$421.8 mil-

göstərilən xidmətlərin dəyəri 51,1 mln.\$ bərabər olmuşdur ki, bunun da 27,7%-i (14,1 mln.\$) qeyri-rezidentlərin Azərbaycana işgüzar səfərləri ilə bağlıdır. Öz növbəsində xarici ölkələr tərəfindən Azərbaycan rezidentlərinə turizmlə bağlı göstərilən xidmətlərin dəyəri 105,5 mln.\$ olmuşdur. Burada əsas amil respublikamızdakı iqtisadi fəallığın və daxili sabitliyin bərqərar olması ilə əlaqədar turistlərin və iş adamlarının qarşılıqlı axınının lazımi səviyyədə qalması olmuşdur. Ümumiyyətlə, qeyd etmək lazımdır ki, qarşılıqlı xidmətlərin respublikamızın xarici ölkələr ilə əmtəə və xidmətlər üzrə ümumi idxal-ixrac dövriyyəsində xüsusi çəkisi keçən illə müqayisədə 7,6% artaraq 28,8% təşkil etmişdir. Bunun da əsas səbəbi neft sektorunun fəaliyyəti ilə bağlı xidmətlərin idxalının 517,0 mln.\$ artması ilə bağlıdır.

Gəlirlər. Gəlirlər üzrə daxilolmaların və ödənişlərin ümumi dövriyyəsi 459,0 mln.\$ təşkil etmişdir. Bunun da əsas hissəsini - 91,9%-ni (421,8 mln.\$) Azərbaycandan ödənişlər təşkil

edir. Xaricə ödənilmiş bu vəsaitin əsas hissəsi beynəlxalq neft kontraktları ilə bağlı Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkətinin xarici payçı investorlarının gəlirlərinin repatriasiyası (344,0 mln.\$) və qeyri-rezidentlərə ödənilmiş əmək haqları (37,5 mln.\$) ilə əlaqədardır. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, gəlirlərlə bağlı respublikaya daxil olmuş vəsait 2001-ci illə müqayisədə bir qədər (4,3 mln.\$) azalaraq cəmi 37,1 mln.\$ bərabər olmuş və nəticədə 2001-ci illə müqayisədə gəlirlər üzrə ümumi kəsir 17,5 mln.\$ artaraq 384,7 mln.\$ çatmışdır.

Cari transfertlər. Cari transfertlər üzrə xarici ölkələrdən alınan humanitar mallarının, texniki və digər yardımların ümumi dəyəri 60,4 mln.\$ təşkil etmişdir. Yardımların ümumi dəyərinin əsas hissəsi humanitar idxal mallarından ibarətdir. Belə ki, 2002-ci il ərzində ölkəyə gətirilmiş humanitar idxal mallarının ümumi həcmi 42,8 mln.\$ məbləğində olmuşdur. Cari transfertlər üzrə əməliyyatlara daxil olan fiziki şəxslərin pul baratları üzrə qarşılıqlı köçürmələri

Azərbaycan Respublikasına xarici kapital axınının funksional strukturu

	2001-ci il		2002-ci il		2002-ci il 2001-ci ilə nisbətən, %-lə
	Mln. dollarla	Xüsusi çəkisi, %-lə	Mln. dollarla	Xüsusi çəkisi, %-lə	
Birbaşa investisiyalar	813,2	68,1	2024,6	86,4	249,0
-neft sektoru	712,0	59,6	1636,1	69,8	229,8
-digər sektorlar	101,2	8,5	388,5	16,6	383,9
Kreditlər və digər investisiyalar	375,0	31,4	318,5	13,6	84,9
-dövlət təminatlı kreditlər	195,4	16,4	222,5	9,5	113,9
-digər kreditlər və investisiyalar	179,6	15,0	96,0	4,1	53,5
Neft bonusu	6,4	0,5	-	-	-
CƏMİ	1194,6	100,0	2343,1	100,0	196,1

lion) - accounts for payments made from Azerbaijan. Major portion of the funds paid abroad is related to repatriation of profits by foreign stakeholders of the Azerbaijan International Operating Company under international oil contracts (\$344.0 million), and salaries paid to non-residents (\$37.5 million). It also should be noted that total profit-related receipts that entered the country in 2002 made up \$37.1 million, which represents a slight drop by \$4.3 million as compared to 2001. As a result, total deficit in the balance of profits rose by \$17.5 million as compared to 2001, and equaled \$384.7 million.

Current transfers. Total value of humanitarian, technical and other types of aid received from foreign countries by means of current transfers was \$60.4 million. Major share in the total value of aid was represented by humanitarian imports. For instance, during 2002 total volume of humanitarian goods imported in the country made up \$42.8 million. A surplus in mutual transfers through money orders by individuals, which are included into current transfer

operations, made up \$14.3 million. Overall, current transfer operations came to surplus of \$70.4 million.

Capital account. The situation with the capital account indicates that in 2002 the flow of foreign capital rose twofold, as compared to previous year, and was \$2.3 billion.

It is a positive event that the share of all forms of foreign capital attracted into the economy of Azerbaijan in the GDP still remains high - 38.5%. It should be noted that direct investments - the most effective form of investment from the point of view of stimulation of economic growth - accounted for 86.4% of the foreign capital attracted into the country. The share of oil sector in the structure of direct investments accounted for 80.8%, which was due to investments made in the form of share capital, related to budget expenses within the framework of large oil projects. During the reporting period, the volume of foreign capital directed in various sectors of our economy rose significantly due to the project on construction of Baku-Tbilisi-

Functional structure of foreign capital flow into the Azerbaijan Republic

	2001		2002		2002 Compared to 2001,%
	\$ Million	Share, in %	\$ Million	Share, in %	
Direct investments	813,2	68,1	2024,6	86,4	249,0
-oil sector	712,0	59,6	1636,1	69,8	229,8
-other sectors	101,2	8,5	388,5	16,6	383,9
Loans and other investments	375,0	31,4	318,5	13,6	84,9
government guarantee loans	195,4	16,4	222,5	9,5	113,9
-other credits and investments	179,6	15,0	96,0	4,1	53,5
Oil bonus	6,4	0,5	-	-	-
TOTAL	1194,6	100,0	2343,1	100,0	196,1

nin müsbət saldosu 14,3 mln.\$ təşkil etmişdir. Bütövlükdə cari transfertlər üzrə əməliyyatlar 70,4 mln.\$ müsbət saldo ilə nəticələnmişdir.

“Kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabı” üzrə vəziyyət göstərir ki, 2002-ci ildə ölkəyə xarici kapital axını keçən illə müqayisədə 2 dəfə artaraq 2,3 mlrd.\$ olmuşdur.

Müsbət haldır ki, Azərbaycan iqtisadiyyatına bütün formalarda cəlb edilmiş xarici kapitalın ÜDM-də xüsusi çəkisi yüksək olaraq qalmaqdadır - 38,5%. Qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadi artımın stimullaşdırılması baxımından ən effektiv formada - birbaşa investisiyalar formasında daxilolmalar ölkəyə cəlb olunmuş xarici kapitalın 86,4%-ni təşkil etmişdir. Birbaşa investisiyaların strukturunda neft sektorunun xüsusi çəkisi 80,8% təşkil etmişdir ki, bu da iri neft layihələri çərçivəsində büdcə xərcləri ilə əlaqədar səhmdar kapital şəklində daxil olmuş sərmayələrlə bağlıdır. Hesabat dövrü ərzində Bakı-Tiflis-Ceyhan Əsas neft ixracı kəmərinin tikintisi üzrə layihənin və eləcə də bir çox xarici sərmayəli müəssisələrin, bankların və firmaların fəaliyyəti ilə bağlı iqtisadiyyatımızın müxtəlif sahələrinə yönəldilmiş xarici kapital xeyli artmışdır. Belə sərmayələrin ümumi həcmi keçən illə müqayisədə 3,8 dəfə artaraq 388,5 mln.\$ məbləğində olmuşdur.

Hesabat dövründə iqtisadiyyatımıza yönəldilmiş xarici sərmayələrin ümumi həcmnin 13,6%-ni digər investisiyalar olan qısa və uzunmüddətli kreditlər və ssudalar, ticarət kreditləri, avans ödənişləri, depozitlər və s. valyuta əməliyyatları şəklində daxil olmuş vəsaitlər təşkil edir. 2002-ci ildə bu göstərici 318,5 mln.\$ olmuşdur. Digər investisiyalar kateqoriyasına daxil olan kreditlər və ssudalar bölməsində dövlət təminatı əsasında beynəlxalq maliyyə və digər təşkilatlar tərəfindən ayrılmış kreditlərin is-

tifadə olunmuş hissəsi öz əksini tapmışdır. Belə ki, bu təşkilatlar tərəfindən ayrılmış vəsaitin hesabat dövründə 222,5 mln.\$ istifadə olunmuşdur ki, bu da əsas etibarilə investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsinə yönəldilmişdir.

Ehtiyat aktivləri. Azərbaycanın ixrac potensialının durmadan artımı və ölkə iqtisadiyyatına yönəldilmiş xarici sərmayələr tədiyyə balansının cari əməliyyatlar hesabının kəsirinin tam maliyyələşdirilməsini və ölkənin xarici valyuta ehtiyatlarının artmasını təmin etmişdir. Bunun nəticəsində isə 2003-cü il yanvar ayının 1-nə olan vəziyyətə görə “Dövlət Neft Fondunun aktivləri” də daxil olmaqla ölkənin formalaşmış xarici döner valyutada ehtiyatları beynəlxalq normalardan xeyli artıq həcmdə idxalı maliyyələşdirməyə imkan verir. Bütövlükdə Azərbaycanın xarici iqtisadi fəaliyyətinin yekunları xarici tərəfdaşların ölkəmizə olan etimadının artdığını göstərir. 2002-ci ildə ölkəmiz 160 xarici dövlət ilə iqtisadi əlaqələr yaratmışdır.

Makroiqtisadi vəziyyətin sabitləşməsi, özəl sektorun möhkəmləndirilməsinə yönələn struktur islahatları, eləcə də iqtisadiyyatın neft sektorunun daha da inkişaf etdirilməsi Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə mərkəzlərində yüksək investisiya reytingini alması üçün geniş imkanlar yaradır.

1.3. Dünya iqtisadiyyatı

2002-ci il dünyanın qabaqcıl ölkələrində 2001-ci ildə başlamış iqtisadi böhran meyllərinin səngiməsi ilə səciyyəvi olmuşdur.

İlin əvvəlində ABŞ-da ənənəvi yeni il yüksəlişindən sonra fond indeksləri yenidən aşağı düşməyə başladı. Lakin, yanvar-fevral aylarında ABŞ-da son il yarım ərzində ilk dəfə sənaye məhsulunun artımı qeydə alındı. I rübün yekunu

Ceyhan main export pipeline, as well as activities by a large number of foreign investment enterprises and banks. Total volume of such investments was \$388.5 million, exceeding the level of previous year by 3.8 times.

During the reporting period, other investments, such as short- and long-term loans and credits, trade loans, advance payments, deposits, and other receipts in the form foreign currency operations, accounted for 13.6% of the total volume of foreign investments made to the national economy. During 2002, this indicator was \$318.5 million. Disbursed portion of credits that were issued by international financial institutions and other organizations under government guarantees was reflected in the credits and loans section that is included in the “other investments” category. Thus, out of the funds provided by those organizations, \$222.5 million was disbursed during the reporting period, mainly to finance investment projects.

Reserve assets. Continuous growth of export potential of Azerbaijan, as well as foreign investments made to the country’s economy, ensured full financing of current account deficit in the balance of payments, and growth of the country’s foreign exchange reserves. As a result, hard currency reserves formed in the country as of January 1, 2003, including the Oil Fund’s assets, enable to finance imports at volumes that are much above the international standards. In general, the outturns of Azerbaijan’s foreign economic operations show that the confidence of foreign partners in our country has grown. During 2002, the Azerbaijan Republic established economic relations with 160 countries.

Stabilization of macroeconomic situation, structural reforms aimed at strengthening of private sector, as well as further development of the

economy’s oil sector, provide Azerbaijan with broad opportunities to obtain high investment rating from international financial centers.

1.3. World Economy

The year 2002 was represented by slowdown of economic decline trends that had place in the world’s leading countries in 2001.

After traditional rise in the US stock market in the beginning of the year, stock indexes began falling again. In January and February, however, the US industrial output was reported to rise for the first time during the last year and a half. The US GDP rose by 5.8% in quarter I. Rise in new jobs was reported for the first time since July 2001. Growth of the volume of wholesale trade signaled about rise in business activity as well. However in quarter III, production activity index began declining again, reflecting stagnation in industry. New orders index dropped below the critical level (50). Analysts were concerned with the United States falling into recession again. In order to stimulate economic activity, the Federal Reserve System (FRS) lowered the refinancing rate from 1.75% to 1.25% in November.

Regardless of depreciation of Euro exchange rate vs. US dollar from \$0.9 to \$0.8 and rise in the level of unemployment in the beginning of the year, other indicators of economic activity in Europe improved. For instance, economic activity index in services sector reached the highest level. Stronger economic growth trends in Europe, as well as the policy of the US FRS aimed at depreciation of US dollar, caused the Euro exchange rate to appreciate during the reporting period. As a result, the exchange rate of Euro vs. US dollar rose to parity. It should be

üzrə ABŞ-da ÜDM 5.8% artmışdır. 2001-ci ilin iyulundan etibarən ilk dəfə olaraq yeni iş yerlərinin artması müşahidə edilmişdir. Topdansatış ticarətin həcmnin artması da işgüzar fəallığın yüksəldiyindən xəbər verirdi. Lakin, III rübdə yenidən istehsal aktivliyi indeksi aşağı düşməyə başladı ki, bu da sənayedəki staqnasıyanı əks etdirirdi. Yeni sifarişlər indeksi də kritik həddən (50) aşağı düşdü. Artıq analitiklər ABŞ-da yenidən tənəzzülün başlayacağından ehtiyatlanmağa başladılar. İqtisadi fəallığı canlandırmaq üçün Federal Ehtiyat Sistemi noyabr ayında uçot dərəcəsinə 1.75%-dən 1.25%-ə endirdi.

İlin başlanğıcında avronun məzənnəsinin 0.9 dollardan 0.8 dollara düşməsi, eləcə də işsizliyin səviyyəsinin yüksəlməsinə baxmayaraq iqtisadi fəallığın digər göstəriciləri Avropada da yüksəliş nümayiş etdirirdi. Məsələn, xidmət sferasında iqtisadi fəallıq indeksi ən yüksək səviyyəyə çatmışdı. Hesabat dövründə Avropada iqtisadi artım meyllərinin güclənməsi, eləcə də ABŞ FES-nin dolların ucuzlaşmasına yönəldilmiş məqsədyönlü siyasəti avronun məzənnəsinin möhkəmlənməsini şərtləndirdi. Nəticədə avronun ABŞ dollarına nəzərən məzənnəsi demək olar ki, paritet səviyyəsinə yüksəldi. Qeyd edək ki, avronun yüksəlişi əksər analitiklərin gözlədiklərindən tez baş verdi.

Lakin, 2002-ci ilin ikinci yarısından etibarən Avropada da istehsal aktivliyi indeksi, eləcə də xidmət sferasında aktivlik indeksi aşağı düşməyə başladı. Bu ilk növbədə Avro zonasının ən nəhəng iqtisadiyyatına malik Almaniyadakı neqativ tendensiyalarla əlaqədar idi. Bu prosesləri və eləcə də ABŞ-da FES-in qərarını nəzərə alaraq Avropa Mərkəzi Bankı dekabr ayının 6-da uçot dərəcəsinə 3.25%-dən 2.75%-ə endirdi.

İlin əvvəllərində Yaponiyada iqtisadi göstəri-

cilər iqtisadi böhranın davam etdiyini göstərirdi. Bu dövr ərzində Yaponiyada bankların vəziyyətinin pisləşməsi, hökumətin əmanətlər üzrə zəmanətinin ləğv edilməsi, fevral ayında maşın və avadanlıqlar üzrə sifarişlərin kəskin surətdə azalaraq 1987-ci ilin səviyyəsinə düşməsi qeydə alınmışdır. Bundan başqa aparıcı Yapon şirkətlərinin reytingi aşağı düşmüşdü. Lakin, 2002-ci ilin ortalarından etibarən artıq Yaponiyada da bir sıra iqtisadi göstəricilərin yaxşılaşması müşahidə olunmağa başlamışdı. Belə ki, II rübün yekunu üzrə Yaponiyada ÜDM-in 0.6%-lik, ixracın isə 5.7%-lik artımı qeydə alınmışdır. III rübün sonunda isə iqtisadi göstəricilər yenidən pisləşməyə başladı. Sentyabrın 4-də Yaponiyada başlıca fond indeksi 19 illik minimuma çatdı.

Qabaqcıl ölkələrdəki iqtisadi durumu əks etdirən aparıcı fond indeksləri ikinci rübdə yüksəlməyə meyl göstərsə də üçüncü rübdən başlayaraq yenidən aşağı düşməyə başlamışdır. Beləliklə də dünya iqtisadiyyatı 2002-ci ilin IV rübündə əvvəlki illərə nisbətən daha zəif göstəricilərə malik olmuşdur. İnvestorları daha ehtiyatlı davranmağa sövq edən mühüm amillərdən biri də İraq müharibəsinin gözlənilməsi olmuşdur. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının proqnozlarına görə dünya iqtisadiyyatı yalnız 2003-cü ilin ikinci yarısından başlayaraq əvvəlki inkişaf templərinə qayıdacaqdır.

Dövr ərzində ABŞ-da neft ehtiyatlarının artması və tələbin azalması ilə bağlı məlumatların təsirinə baxmayaraq dünya bazarında neftin qiyməti yüksəlməyə meyli olması ilə səciyyələnmişdir. Mart ayından artıq neftin qiyməti bir barrele görə 25 dolları da ötmüşdür. Ümumiyyətlə, 2002-ci ilin ikinci yarısında dünya bazarında neftin qiymətinin dinamikası aşağıdakı kimi olmuşdur.

noted that the rise of Euro took place earlier than the most of analysts expected.

Since the second half of 2002, however, activity indexes both for production and services began falling in Europe as well. This was mainly due to downward tendencies in Germany, the largest economy of the Euro zone. Given these processes and decision made by the US FRS, the European Central Bank (ECB) lowered the refinancing rate from 3.25% to 2.75% on December 6.

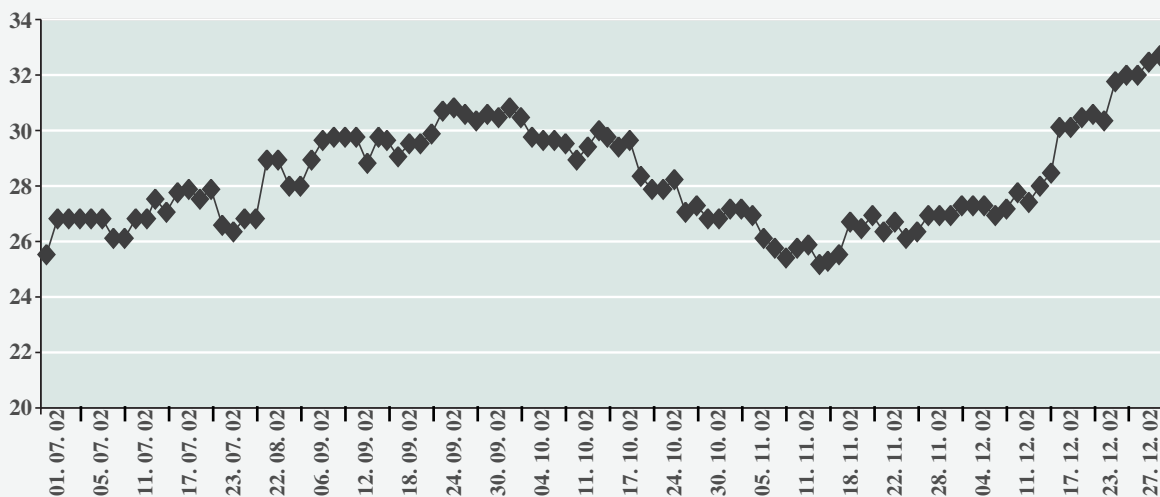
In the beginning of the year, economic indicators in Japan indicated that economic crisis in the country continued. Worsening of the situation with banks, elimination of government guarantees for deposits, and dramatic drop in orders for machinery and equipment to the 1987 level were reported in Japan during this period. In addition, rating of leading Japanese companies was downgraded. Since mid-2002, however, a number of economic indicators began improving in Japan. Thus, Japan's GDP was reported to rise by 0.6% in quarter II, with export increasing by 5.7%. In the end of quarter III, however, economic indicators began worsening again. On September 4, the main stock index of Japan reached the lowest level in the last 19 years.

Although key stock indexes that reflect the economic situation in leading countries tended to grow in quarter II, starting from quarter III they began falling again. Therefore, the world economy had weaker indicators in quarter IV of 2002 as compared to previous years. Expectation of war on Iraq was one of key factors that caused investors to be more cautious in their investment decisions. According to projections of the United Nations, the world economy will return to its earlier growth rates only beginning the second half of 2003.

Notwithstanding the impact from information about growth of oil reserves in the United States and drop in demand during the reporting period, an up-trend in oil prices took place in the world markets. Since March, oil prices already exceeded \$25 per barrel. Generally, oil price developments in the world market in the second half of 2002 are presented in the chart below.

As we can see from this chart, the oil price has already reached \$30 per barrel by the end of the year. One of the main reasons behind it was tension around Iraq. Some experts and analytical agencies project that in case if war in Iraq

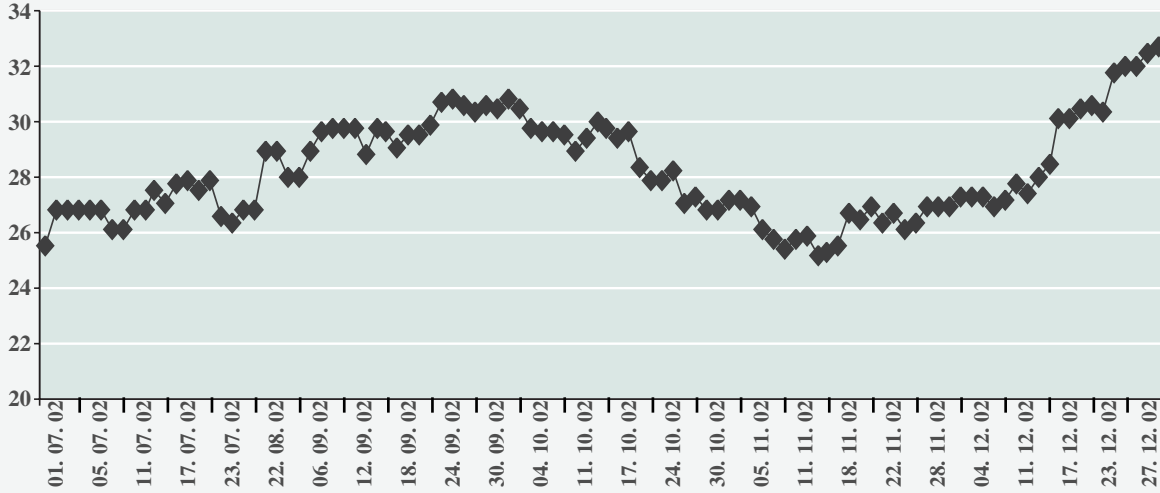
Oil price trend in the World Market (\$ per barrel)

Göründüyü kimi ilin sonuna neftin qiyməti artıq 30 dollara çatmışdır. Bunun başlıca səbəblərindən biri İraq gərginliyi olmuşdur. Bəzi eks-

Dövr ərzində həm də dünya bazarında qızılın qiymətinin qalxması müşahidə olunmuşdur. Ekspertlər bunu qızıl istehsal edən şirkətlərin bir-

Dünya bazarında 1 barrel neftin qiymətinin dinamikası (ABŞ dolları ilə)

pertlər və analitik agentliklər İraqda müharibənin başlayacağı təqdirdə neftin qiymətinin hətta 100 ABŞ dollarına çatacağını proqnozlaşdırırlar. Bundan başqa Venesuelada neft sənayesi işçilərinin tətilləri də bu ölkənin neft istehsalını azaltmış və qiymətlərin yüksəlməsinə təsir göstərmişdir.

ləşmələri ilə izah edirlər. Hal-hazırda qızıl istehsal edən 10 ən iri korporasiya ümumdünya qızıl istehsalının 40%-ni verir.

begins, the oil price may even reach \$100 per barrel. Also, strikes of oil industry workers in Venezuela reduced the volume of oil production in this country affecting the rise in prices.

The price of gold also rose during this period.

Experts explain this by merger of gold-producing companies. At present, 10 largest gold-producing corporations supply 40% of the world's gold production.

2. PUL-KREDİT SİYASƏTİ

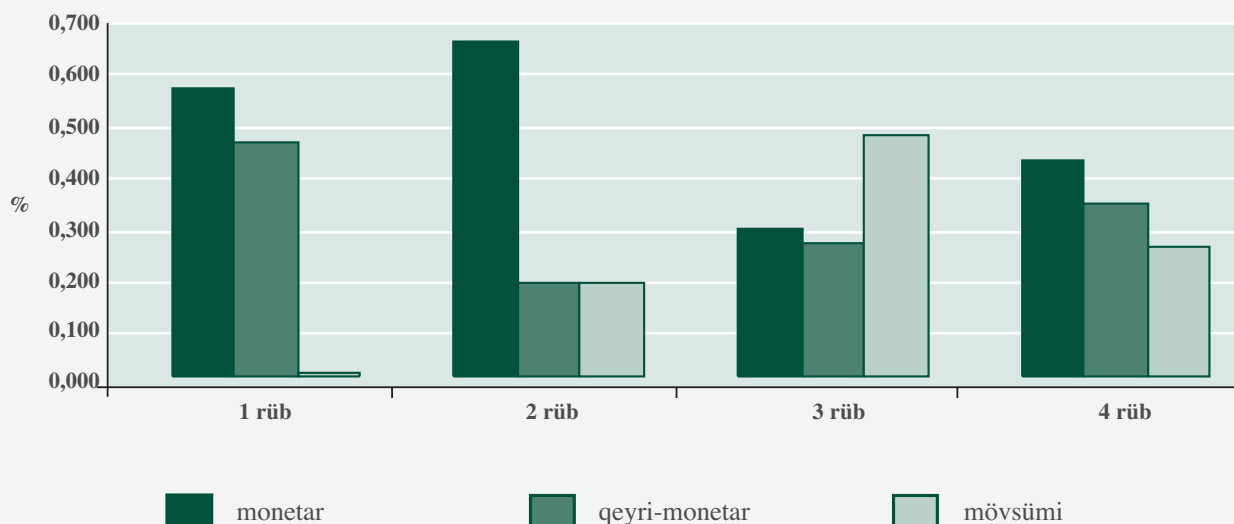
2.1. Pul-kredit siyasətinin əsas yekunları

Milli Bank 2002-ci ildə də inflyasiyanın məqbul səviyyədə saxlanılmasına, milli valyutanın məzənnəsinin sabitliyinin təmin olunmasına, beynəlxalq normalara uyğun valyuta ehtiyatlarının qorunub saxlanılmasına, bank sisteminin daha da möhkəmləndirilməsinə və iqtisadiyyatın pulla təminatının daha da yaxşılaşmasına yönəl-

2002-ci ildə Azərbaycanda inflyasiyanın orta illik səviyyəsi 2,8% olmuşdur. İnflyasiya modeli əsasında aparılmış araşdırmalar göstərir ki, qiymətlərin dəyişiminin 92%-i ərzaq məhsullarının, 8%-i qeyri-ərzaq məhsullarının qiymətlərinin dəyişimi hesabına baş vermişdir.

İl ərzində qiymətlərin dəyişiminin 41,6%-i monetar, 33,3%-i qeyri-monetar, 25,1%-i isə mövsümi amillərin təsiri ilə bağlı olmuşdur.

2002-ci ildə inflyasiyaya təsir göstərən amillərin xüsusi çəkili

dilmiş pul-kredit və məzənnə siyasəti yeritmiş və qarşıda qoyulan məqsədlərə nail olmuşdur.

Ölkə iqtisadiyyatının inkişafı üzrə əldə olunmuş nailiyyətlərin 2002-ci il ərzində də davam etməsi və bərqərar olmuş makroiqtisadi sabitliyin dönməz xarakter alması və daha da dərinləşməsi həyata keçirilən iqtisadi siyasətin və onun mühüm tərkib hissəsi olan pul-kredit və məzənnə siyasətinin düzgünlüyünü və effektivliyini göstərir.

Milli valyutamızın sabitliyi qorunub saxlanmış, manatın xarici dönerli valyutalara nisbətən məzənnəsinin 1995-ci ildən təmin edilmiş sabitliyi 2002-ci ildə də davam etmişdir.

Hesabat dövrü ərzində rəsmi valyuta ehtiyatlarının həcmi proqnozlaşdırıldığı həcmdə qorunub saxlanmış və ilin yekunu üzrə 681,7 mln. \$ təşkil etmişdir. Valyuta ehtiyatlarının həcmi kritik tələbatdan xeyli artıq olmuşdur.

2. MONETARY POLICY

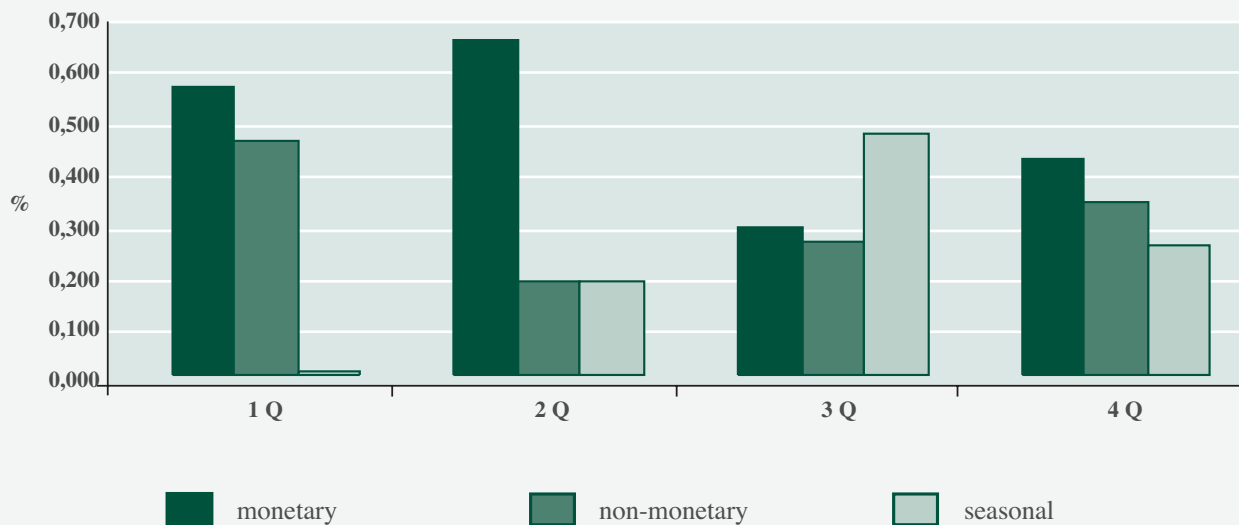
2.1. Main results of monetary policy

In 2002, the National Bank continued to implement monetary and exchange rate policies aimed at keeping the inflation at acceptable level, ensuring stability of exchange rate, maintaining foreign exchange reserves in conformity with international requirements, further strengthening of the banking system and improving money supply in the economy. The

In 2002, average annual inflation rate in Azerbaijan was 2.8 percent. Studies held on the basis of inflation models reveal that 92% of price change was due to change in prices for foodstuffs, with other 8% accounting for non-foods.

During the year, 41.6% of price change was affected by monetary factors, with 33% and 25.1% caused by non-monetary and seasonal factors accordingly.

Percentage shares of factors affecting inflation in 2002

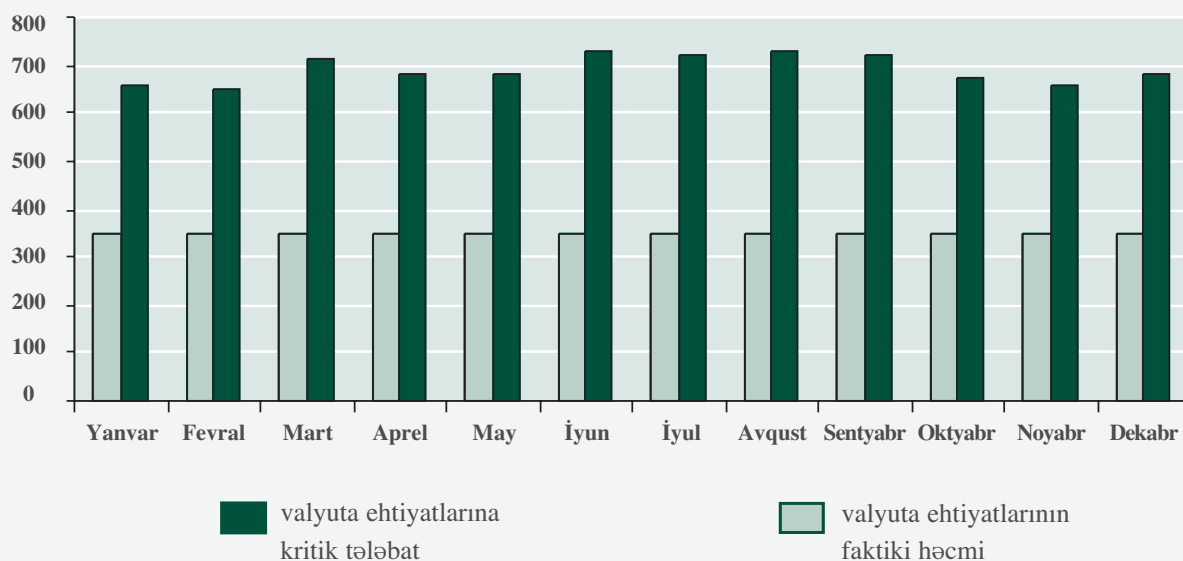
objectives set were successfully met.

Sustained progress in economic development of the country in 2002, as well as gained irreversibility and further enhancement of achieved macroeconomic stability, prove the soundness and effectiveness of ongoing economic policy, including monetary and exchange rate policies as its major components.

National currency was kept stable, with stability of exchange rate of manat vs. hard currencies that was achieved since 1995, continuing in 2002 as well.

During the reporting period, the volume of official foreign exchange reserves was maintained at projected level, making up \$681.7 million as of the year-end. Volume of foreign

Valyuta ehtiyatlarının dinamikası, min. ABŞ dolları ilə

Ölkənin beynəlxalq normalara uyğun kifayət həcmdə valyuta ehtiyatları yaradılmış və onun yüksək iqtisadi səmərə ilə idarə olunması təmin olunmuşdur. Bu günə Azərbaycanın Neft Fondu da nəzərə alınmaqla strateji valyuta ehtiyatlarının həcmi 1,3 mlrd. \$-ı keçərək məcmu xarici borcun təqribən 100%-ə bərabərdir və ölkənin illik idxalatının maliyyələşməsinə təmin edir.

Pul-kredit siyasətinin başlıca istiqamətlərinə

aktivlərin maksimum həddi üzrə müəyyən edilmiş -2,3 mlrd. manatlıq proqram məbləği faktiki olaraq -89,2 mlrd. manat, dövlət idarəetmə sektoruna tələblər üzrə rəqəmlər isə uyğun olaraq 313,2 mlrd. manat və -142,7 mlrd. manat təşkil etmişdir. Xalis beynəlxalq aktivlərin həcmi minimum 395 mln. dollar proqram səviyyəsinə qarşı faktiki olaraq 442,9 mln. dollar olmuşdur.

2002-ci ildə pul aqreqlərinin artım tempi, %-lə

	2001	2002
Geniş mənada pul kütləsi (M3) *	34,7	14,5
- o cümlədən, manat kütləsi (M2)	7,8	15,7
Ehtiyat pullar	1,5	14,1
- o cümlədən manat ehtiyat pullar	9	11,5

* xarici valyutada əmanət və depozitlər daxil olmaqla

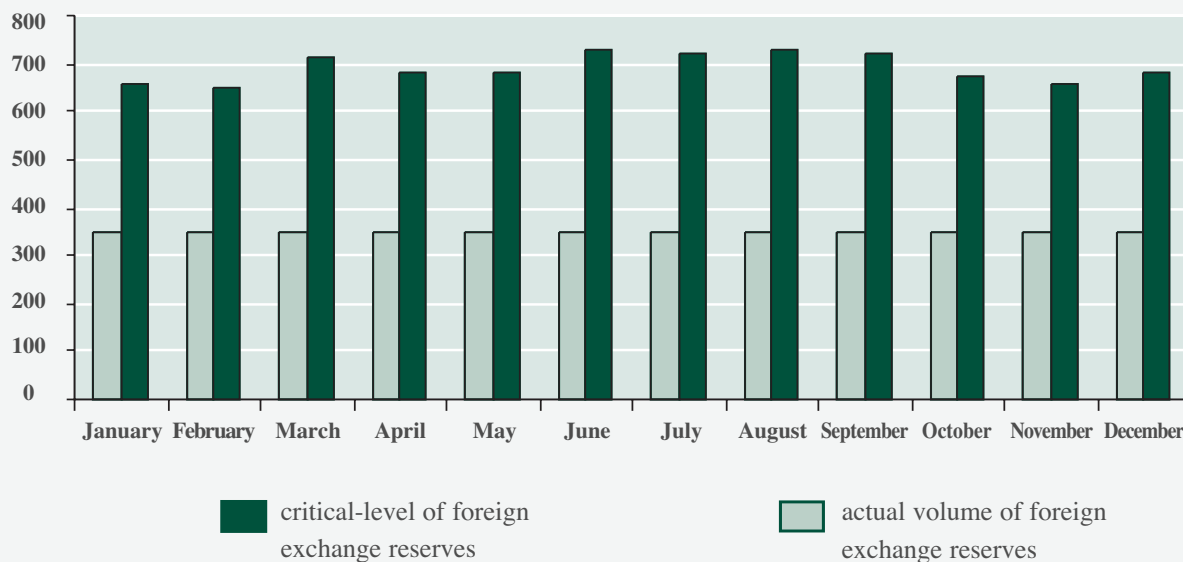
uyğun olaraq inflyasiyanın səviyyəsi və manatın xarici dönerli valyutalara nəzərən məzənnəsi üzrə qoyulan məqsədlərə çatmaq əsasən pul proqramı parametrlərinin həcmində riayət etmək hesabına əldə edilmişdir. Belə ki, xalis daxili

Milli Bankın strateji məqsədlərindən biri iqtisadiyyatın real artımına adekvat olaraq və mövcud maliyyə sabitliyinə xələl gətirmədən pul təklifinin artırılmasına zəmin yaratmaqdan ibarətdir. İqtisadiyyatın pulla təminatının son illər

exchange reserves was much higher than critical level required.

rate of manat vs. hard currencies in conformity with main directions of the monetary policy were

Dynamics of foreign exchange reserves, \$ million

Sufficient volume of the country's foreign exchange reserves was created in conformity with international requirements, and management of those reserves was ensured with high degree of economic efficiency. Today, the volume of Azerbaijan's strategic foreign exchange reserves, including the Oil Fund, exceeds \$1.3 billion and is equal to approximately 100% of

met mainly by following the monetary program targets. Thus, actual net domestic assets were 89.2 billion manat as opposed to 2.3 billion manat ceiling set in the program, while the net claims on government sector were 142.7 billion manat against the program target of 313.2 billion manat. The volume of net international assets was \$442.9 million against the program target of \$395 million.

Growth rate of monetary aggregates in 2002, %

	2001	2002
Broad money (M3)*	34,7	14,5
- including manat broad money (M2)	7,8	15,7
Reserve money	1,5	14,1
- including manat reserve money	9	11,5

* including savings and deposits in foreign currency

gross external debt, enabling to finance annual volume of the country's imports.

The goals set for inflation rate and the exchange

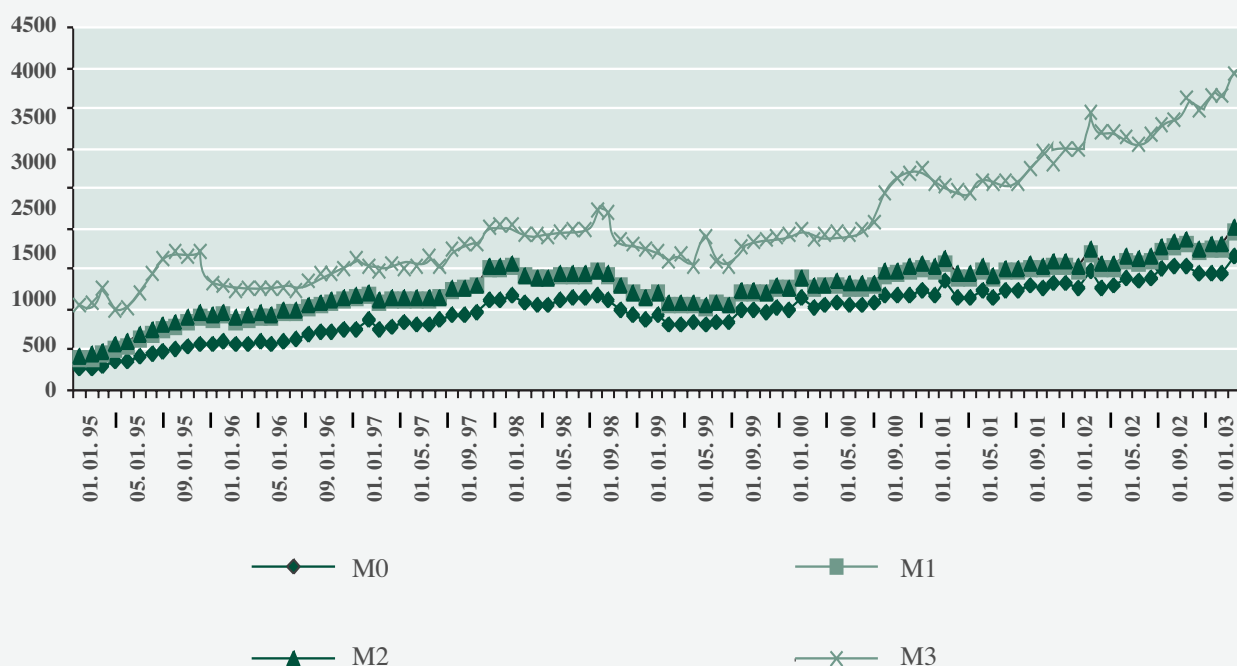
One of the strategic goals of the National Bank is to create enabling environment for increasing of money supply adequate to real

müşahidə olunan yaxşılaşması hesabat ilində də davam etmişdir. Belə ki, manatla pul bazası 11,5% artmış və 01.01.03 tarixinə 1874 mlrd. manat təşkil etmişdir. Geniş mənada manatla pul kütləsi (M2) 15,7% artaraq 2032,1 mlrd. manat təşkil etmişdir.

görülmüş işlər pul multiplikatoruna müsbət dinamika vermişdir.

Nəticədə, pul kütləsinin strukturunda nağd pulun xüsusi çəkisi 1,6% azalmışdır. İl ərzində nağd pul kütləsi 13,6% artdığı halda, qeyri-nağd pul kütləsi 26,8% artmışdır.

1995-2002-ci illərdə M0, M2 və M3 pul aqreqatlarının dinamikası

Qiymətlərin dinamikasını nəzərə alsaq pul kütləsinin real artım tempi 12,5% olmuşdur.

2002-ci ildə pul kütləsinin artım tempi ÜDM-in artım tempindən yüksək olmuşdur. Nəticədə pul kütləsinin ÜDM-də xüsusi çəkisi 0,3 faiz bəndi yüksəlmişdir. Pulun dövretmə sürəti isə 3% azalmışdır.

Pul kütləsinin pul bazasına nisbətən daha yüksək templə artması pul multiplikatorunun yüksəlməsi ilə əlaqədardır. Bank sisteminin pul yaratmaq qabiliyyətini xarakterizə edən pul multiplikatoru 3,8% artmışdır. Son vaxtlar bank sisteminin yenidən qurulması, bank infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi, xüsusən də ödəniş sisteminin təkmilləşdirilməsi istiqamətində

Milli Bank tərəfindən pul təklifinin artırılması fonunda banklar tərəfindən iqtisadiyyata kredit ekspansiyasının genişlənməsi davam etmişdir. 2002-ci ildə banklar tərəfindən kredit qoyuluşlarının həcmi real olaraq 15%-ə qədər artmışdır.

Kreditlər üzrə faiz dərəcələri müəyyən qədər aşağı düşmüşdür. Belə ki, manatla qısamüddətli kreditlər üzrə orta faiz dərəcəsi ilin əvvəlindəki 19,7%-dən ilin sonunda 18,17%-ə, manatla uzunmüddətli kreditlər üzrə orta faiz dərəcəsi isə 19,5%-dən 19,15%-ə enmişdir. Bu radikal bank islahatları nəticəsində bankların müştərilər üçün cəlbediciliyinin artması ilə onların resurs bazasının genişlənməsi, eləcə də Milli

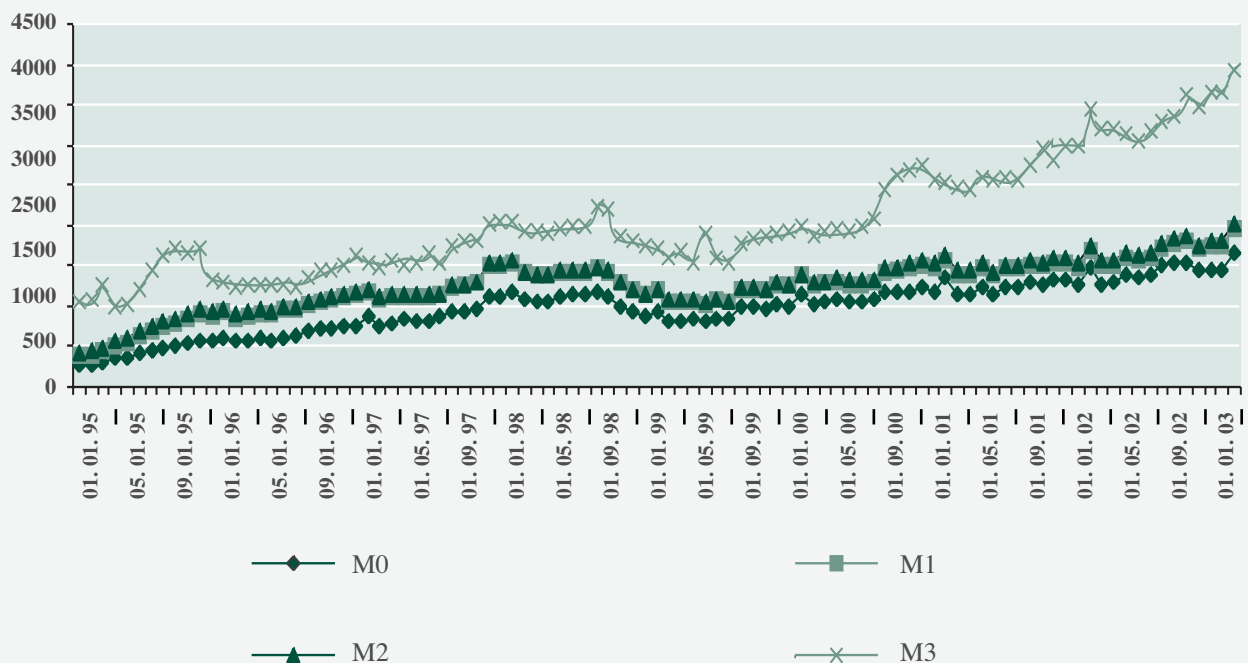
economic growth, while not putting the existing financial stability under danger. Improvement of money supply to the economy that took place in the last few years continued in 2002 as well. Thus, manat reserve money rose by 11.5% and made up 1874 billion manat as of January 1, 2003. Manat broad money (M-2) rose by 15.7% and was 2032.1 billion manat.

improvement of the payment system, gave positive impulse to the money multiplier.

As a result, the share of cash money in the structure of money supply declined by 1.6 percent. While cash money supply rose by 13.6% during the year, the non-cash money supply increased by 26.8 percent.

While the National Bank increased the money

Dynamics of monetary aggregates M0, M2 and M3 in 1995-2002

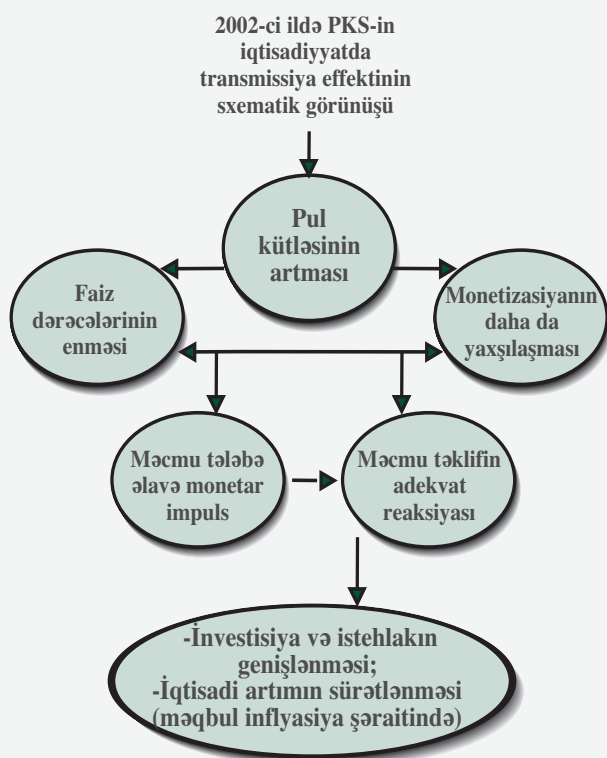
If we take into account price dynamics, the real growth rate of money supply was 12.5% percent. In 2002, the growth rate of money supply as a share of GDP rose by 0.3 percentage points. Money velocity dropped by 3 percent.

Growth of money supply at higher rate than that of base money is due to rise of the money multiplier. Money multiplier that governs the capability of the banking system to generate money rose by 3.8 percent. Actions taken lately on reorganization of the banking system, development of banking infrastructure, especially

supply, banks continued to expand lending to the economy. In 2002, the volume of bank lending rose by 15% in real terms.

Interest rates on loans have somewhat dropped. Thus, the average interest rate on short-term loans dropped from 19.7% in the beginning of the year to 18.17% in the year-end, whereas the average interest rate on long-term loans dropped from 19.5% to 19.1% during that period. This is due to both enhancement of the resource capacity of banks as their attractiveness for customers increased resulting from bank

Bankın iqtisadiyyatın pulla təminatının yaxşılaşdırılması istiqamətində gördüyü işlərlə əlaqədardır. Şübhəsiz ki, mərkəzləşdirilmiş kreditlər üzrə uçot dərəcəsinin aşağı salınmasının (10%-dən 7%-ə) da kreditlər üzrə faiz dərəcələrinin dinamikasına təsiri olmuşdur.

Ümumiyyətlə, 2002-ci ildə pul-kredit göstəricilərinin yaxşılaşması tendensiyası davam etmişdir. Bütün bunlar pul-kredit siyasətinin transmissiya qabiliyyətini yaxşılaşdırmaqla iqtisadiyyatın real və monetar sektorlarının daha sıx inteqrasiyasına, iqtisadi artımın monetar amillərlə faydalanan kanallarının güclənməsinə, iqtisadi potensialın tam reallaşmasına təsirli makrobazis yaradır və qarşıya daha ekspansiv məqsədlərin qoyulması imkanlarını genişləndirir.

2.2. Pul-kredit siyasətinin tənzimləmə alətləri

Milli Bank nəzərdə tutduğu pul proqramını uğ-

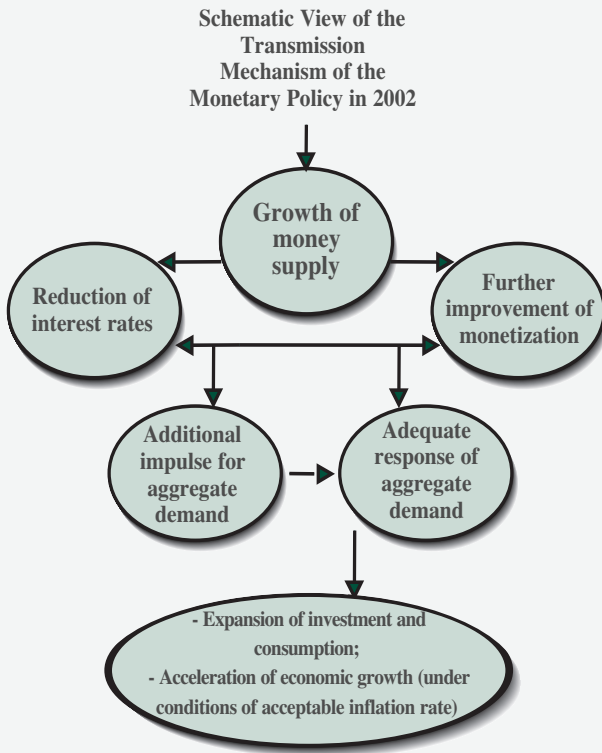
urla yerinə yetirmək üçün pul-kredit bazarını hesabət dövründə də kredit hərraclarında, qiymətli kağızlar və valyuta bazarında iştirak etmək, habelə məcburi ehtiyat normaları vasitəsilə tənzimləmişdir.

Hesabat dövründə də Milli Bank kommertiya banklarının yenidən maliyyələşdirilməsini mərkəzləşdirilmiş kreditlər üzrə auksionlar əsasında həyata keçirmişdir. Eyni zamanda overnayt və lombard mexanizmlərinin tətbiqi istiqamətində də tədbirlər görülmüşdür.

Ölkənin pul bazarını daha da canlandırmaq, faiz dərəcələrinin enməsinə monetar kanallar ilə təsir göstərmək və kreditlərin ucuzlaşmasına şərait yaratmaq məqsədilə Milli Bankın İdarə Heyətinin qərarı ilə 16 sentyabr 2002-ci il tarixindən etibarən mərkəzləşdirilmiş kreditlər üzrə uçot dərəcəsi 10%-dən 7%-ə endirilmişdir. Uçot dərəcəsinin endirilməsi artıq kredit bazarında faiz dərəcələrinin aşağı düşməsinə öz təsirini göstərməkdədir.

2002-ci ildə də həm manat hesabları, həm də valyuta hesabları üzrə məcburi ehtiyat normaları 10% təşkil etmişdir. Hesabat dövrü ərzində məcburi ehtiyat normaları ilə müxbir hesabların birləşdirilməsi praktikasının tətbiqinə başlanılmışdır. Bu tədbir bankların likvidliyini daha da yaxşılaşdırmaqla onların kliring əməliyyatlarının həcminə müsbət təsir göstərmişdir. İl ərzində məcburi ehtiyatların 50%-nə qədərini Dövlət Qısamüddətli İstiqraz Vərəqələrinin alınmasına icazə verilməsi praktikasının davam etdirilməsi bankların dövlət qiymətli kağızları bazarında iştirakını daha da fəallaşdırmışdır. Milli Bank eyni zamanda 1 yanvar 2003-cü ildən etibarən bankların uzunmüddətli depozitləri üzrə məcburi ehtiyat normalarının sıfır səviyyəsinə endirilməsi haqqında qərar qəbul etmişdir. Bu tədbirin bankların uzunmüddətli resurs bazasını genişləndirəcəyi gözlənilir.

reforms, and actions taken by the National Bank to improve money supply of the economy. Of course, reduction of discount rate for centralized credits from 10% to 7% also affected the dynamics of loan interest rates.

In general, the tendency of improvement of monetary indicators continued in 2002. By enhancing the transmission capacity of the monetary policy, all of these create effective macro-basis for closer integration of real and monetary sectors of the economy, strengthening the channels of economic growth that benefit from monetary factors, and realization of economic potential at full, providing broader opportunities for setting more expansive goals ahead.

2.2. Monetary policy tools

To successfully implement the envisaged monetary program, the National Bank continued to regulate the monetary market during the

reporting period through participation in credit auctions, stock and foreign exchange markets, as well as through reserve requirements.

During the reporting period, the National Bank conducted refinancing of commercial banks through auctions for refinancing credits. Also, actions were taken aimed at introduction of overnight and Lombard mechanisms.

In order to further reanimate the country's money market, influence the drop of interest rates through monetary channels, and create conditions for easing of credits, the Board of the National Bank took decision to cut the discount rate for refinancing credits from 10% to 7% beginning September 16, 2002. The cut of discount rate is already having its impact on the drop in interest rates in the credit market.

In 2002, reserve requirements for both manat and foreign currency accounts were 10 percent. During the reporting period, a practice of merger of reserve requirements and correspondent accounts was introduced. By having further improved the liquidity of banks, this measure had positive impact on the volume of their clearing transactions. The practice of allowing banks to buy short-term treasury bills for amount up to 50% of required reserves continued, further bolstering the participation of banks in the state securities market. In addition, the National Bank adopted decision on bringing the minimum reserve requirements on banks' long-term deposits to zero starting January 1, 2003. This step is expected to enhance the long-term resource capacity of banks.

In 2002, work was continued on implementation of the strategy aimed at making open market operations the primary tool of the monetary policy. Operations of the National Bank in the Treasury Bills market are carried out mainly for

2002-ci ildə də açıq bazar əməliyyatlarının pul siyasətinin başlıca alətinə çevrilməsi strategiyasının reallaşdırılması çərçivəsində işlər davam etdirilmişdir. Milli Bankın DQİV bazarında iştirakı əsasən bank sistemində qısamüddətli likvidliyin tənzimlənməsi məqsədilə həyata keçirilir. Belə ki, Milli Bank tərəfindən bank sisteminin likvidliyindən asılı olaraq REPO və Əks/REPO, habelə birbaşa alqı-satqı əməliyyatları aparılmışdır.

Hesabat dövründə də Milli Bank manatın məzənnəsinin sabitliyini valyuta bazarına müdaxilə etməklə və manat kütləsini nəzarətdə saxlamaqla təmin etmişdir. 2002-ci ildə Milli Bankın xalis valyuta müdaxiləsi 64,7 mln. dollar təşkil etmişdir ki, bu da pul kütləsinin artmasına müsbət təsir göstərmişdir.

2002-ci ildə Milli Bank pul-kredit siyasəti alətlərinin normativ-metodoloji bazasının genişləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi işini davam etdirmişdir. Depozit əməliyyatları, veksellərin yenidən uçotu əməliyyatları kimi perspektivdə tətbiq oluna biləcək potensial yeni tənzimləmə alətlərinin normativ bazası yaradılmışdır. Bütün bunlar Milli Bankın yenidən maliyyələşmə mexanizminin dünya standartlarına uyğun tam formalaşmasına və pul bazarının çevik tənzimlənməsi imkanlarının genişlənməsinə şərait yaradır.

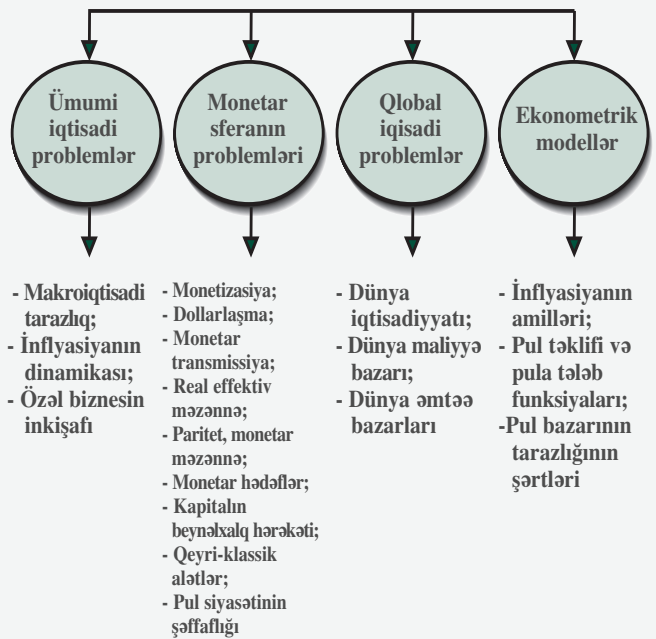
2.3. Monetar idarəetmənin təkmilləşdirilməsi

Pul siyasəti qarşısında qoyulan vəzifələrə nail olmaq üçün hesabat dövründə monetar idarəetmənin institutsional inkişafı da diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Monetar idarəetmə mexanizminin çox önəmli elementlərindən biri olan mükəmməl tədqiqat

bazasının formalaşdırılması istiqamətində bir çox işlər görülmüşdür. Xüsusilə də monetar inkişaf modellərinin qurulması sahəsində kompleks işlər aparılmışdır. Bu işlərin nəticəsi olaraq makroiqtisadi tədqiqatların müasir ekonometrik aparatı yaradılmış, riyazi-iqtisadi üsulların geniş tətbiqinə başlanılmışdır. İnflyasiya və pul bazarının tarazlıq modelləri işlənərək monetar siyasətin praktiki tətbiqində istifadə olunmağa başlanmışdır. Qurulmuş modellər uzunmüddətli iqtisadi proqnozların işlənməsinə imkan verir.

2002-ci ildə Milli Bankda aparılmış tədqiqatlar

Gələcəkdə modelləşdirmə işlərinin daha da dərinləşdirilməsi nəzərdə tutulur. Belə ki, manatın mübadilə məzənnəsi, real sektor, makroiqtisadi tarazlıq və pul siyasətinin transmissiya mexanizminin modelləşdirilməsi üçün ilkin tədqiqat sxemləri işlənmişdir.

Formalaşmış tədqiqat bazası əsasında 2002-ci ildə Milli Bankda bir sıra ümumi iqtisadi, monetar və qlobal iqtisadi problemlər tədqiq olun-

the purpose of regulation of short-term liquidity in the banking system. Thus, depending on liquidity of the banking system, the National Bank carried out repurchase, reverse repurchase, as well as spot buy/sell operations.

During the reporting period, the National Bank ensured stability of manat exchange rate by intervening in the foreign exchange market and controlling the manat money supply. In 2002, net foreign exchange intervention of the National Bank was \$64.7 million, and this positively affected the growth of money supply.

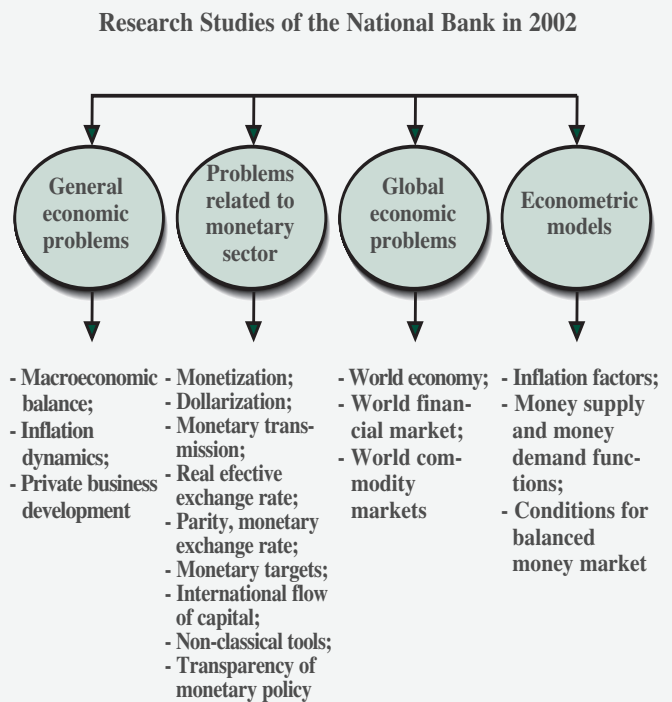
In 2002, the National Bank continued working on improvement and expansion of legal framework of monetary policy tools. A normative framework was created for potentially new tools that may be applied in future, such as deposit operations and rediscount of bills. All of these create enabling conditions for refinancing mechanism of the National Bank to be completely formed in conformity with world standards, as well as broader opportunities for flexible regulation of the money market.

2.3. Improvement of monetary management

To achieve the goals set in the monetary policy, a great deal of attention during the reporting period was also paid to institutional development of monetary management.

A lot of works were taken on creation of a sound research base, which is one of the most significant elements of the monetary management mechanism. In particular, a set of actions was done on establishment of monetary development models. As a result of these works, a modern econometric unit for macroeconomic research studies was created, and mathematical-

economic methods were introduced for broader use. Once developed, inflation and money market balancing models were introduced for practical use in the monetary policy. Structured models allow for development of long-term economic forecasts.

Modeling works are expected to be further enhanced in future. Thus, initial research patterns were developed for modeling of manat exchange rate, real sector, macroeconomic balance, and transmission mechanism of monetary policy.

In 2002, using the created research base, a number of general economic, monetary and global economic issues were studied at the National Bank, with practical estimates made and various macroeconomic dependency ratios determined using econometric models. Interesting research works were done with regard to macroeconomic balance, inflation dynamics and private business development in the country.

muş, ekonometrik modellər vasitəsilə praktiki hesablamalar aparılmış, müxtəlif makroiqtisadi asılılıq əmsalları müəyyən edilmişdir. Ölkədə makroiqtisadi tarazlıq, inflyasiyanın dinamikası və özəl biznesin inkişafı ilə bağlı maraqlı tədqiqat işləri yerinə yetirilmişdir.

Bundan başqa dollarlaşma, monetar tarmsmis-siya, real effektiv və paritet məzənnələr, monetar hədəflərin təsnifatı, səmərəsi və seçilməsi, kapitalın beynəlxalq hərəkətinin liberallaşdırılması, monetizasiya, pul siyasətinin şəffaflığı, sterilizasiya tədbirləri və s. problemlər üzrə dərin nəzəri-praktiki araşdırmalar aparılmışdır.

Bütün bu araşdırmaların nəticələri praktiki işlərin yerinə yetirilməsində (mühüm iqtisadi sənədlər və proqramların işlənməsi, makroiqtisadi və monetar monitoring sistemlərinin qurulması, pul-kredit siyasətinin strategiyasının və işləmə mexanizminin təkmilləşdirilməsi və s.) istifadə olunmuşdur.

2002-ci ildə xüsusilə makroiqtisadi və monetar proqramlaşdırma sistemlərinin təkmilləşdirilməsi sahəsində mühüm işlər görülmüşdür. Monetar təhlil və proqnozlaşdırma sahəsində informasiyanın emalı, monetar indikatorların qısa və uzunmüddətli proqnozlarının işlənməsi bazası təkmilləşdirilmiş və dünya standartları səviyyəsinə çatdırılmışdır. Beynəlxalq standartlar əsasında qurulmuş proqramlaşdırma sistemi monetar proqnozların bütün amillər nəzərə alınmaqla müxtəlif iqtisadi inkişaf ssenariləri əsasında işlənməsinə imkan verir. Mövcud proqramlaşdırma sistemi pul siyasəti alətlərinin kəmiyyət parametrlərinin effektiv müəyyən olunmasını, bu siyasətin taktiki və strateji qərarların optimal şəkildə işlənməsini təmin edir.

2002-ci ildə həmçinin dünya iqtisadiyyatının qloballaşması şəraitində beynəlxalq bazarlarda baş verən proseslərin, eləcə də dünya iqtisadiyyatının inkişaf meyllərinin tədqiqi və monitoringi sistemi yaradılmışdır. Bununla da dünya iqtisadiyyatının milli iqtisadiyyata təsir kanallarının, eləcə də respublikamızın qlobal iqtisadiyyata inteqrasiyasının makroiqtisadi aspektlərinin hərtərəfli tədqiq olunmasına şərait yaranmışdır.

Maliyyə bazarlarının inkişaf meyllərinə uyğun monetar tənzimləmə alətlərinin iqtisadi situasiyadan asılı olaraq seçilməsinin modelləşdirilmiş variantlarının və meyarlarının işlənməsi üzrə bir sıra tədqiqat işləri həyata keçirilmişdir.

Səmərəli monetar idarəetmənin təmin olunması üçün dolğun informasiya bazasının yaradılması istiqamətində də mühüm işlər görülmüşdür. Dünya iqtisadiyyatı, o cümlədən MDB məkanında, ölkə iqtisadiyyatında gedən proseslər barədə statistik baza daha da zənginləşdirilmiş, Avtomatlaşdırılmış Bank Statistika Hesabat Sistemi-nin yaradılması layihəsi çərçivəsində işlər yekunlaşdırılmışdır. Bundan başqa statistik informasiyanın toplanması, emalı və ötürülməsinin normativ-metodoloji bazasının yaradılması çərçivəsində bir sıra prosedur qaydaları, metodiki əsaslar və s. sənədlər işlənməmişdir.

2.4. Valyuta siyasəti və qızıl-valyuta ehtiyatlarının idarə olunması

Məzənnə siyasəti. 2002-ci ildə Milli Bank ölkənin beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinin daha da yaxşılaşmasına və valyuta ehtiyatlarının artırılmasına yönəlmiş “tənzimlənən üzən məzənnə” rejimində məzənnə siyasətini yeritmişdir. İl ərzində manatın ABŞ dollarına nisbətən məzənnəsi proqnoz çərçivəsində 118 manat və ya 2,5% dəyişmiş və 1 yanvar 2003-cü il tarixinə 4893 manat təşkil etmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 2002-ci ildə ölkə iqtisadiyyatının inkişaf meyllərinin tədqiqi və monitoringi sistemi yaradılmışdır.

In addition, profound theoretical and applied research works were carried out on the issues of dollarization, monetary transmission, real effective and parity exchange rates, classification, effectiveness and selection of monetary targets, liberalization of international flow of capital, monetization, transparency of monetary policy, sterilization measures etc.

Findings of all these research studies were used in implementation of applied works (development of key economic documents and programs, creation of macroeconomic and monetary monitoring systems, modernization of strategy and operational mechanisms of monetary policy).

In 2002, substantial works were done in particular to improve the systems of macroeconomic and monetary programming. Processing in the field of monetary analysis and forecasting, as well as the framework for development of long-term projections on monetary indicators, were improved and brought in conformity with the world standards. A programming system that was created in accordance with international standards allows for development of monetary forecasts, based on various scenarios of economic development and taking into account all factors. Existing programming system ensures effective determination of quantitative parameters of monetary policy tools, as well as development of optimal tactical and strategic policy decisions.

In 2002, also, a system was created for analysis and monitoring of processes and development trends in the international markets under conditions of globalization of the world economy, thereby creating a basis for comprehensive research of sources of the world economy's impact on the national economy, as well as

macroeconomic aspects of the country's integration into the global economy.

A number of research works were carried out with regard to development of model options and criteria of selection of monetary tools consistent with development trends of financial markets and based on economic situation.

Major actions were also taken on creation of substantive database to ensure effective monetary management. Statistical database covering processes ongoing in the world economy, including the CIS zone and our country, was further enhanced, and works were finalized under the project on establishment of the Automated Banking Statistics Reporting System. In addition, a number of guidelines on procedure and methodology were developed to create a normative-methodological framework for collection, processing and transmission of statistical data.

2.4. Foreign exchange policy and management of gold and foreign exchange reserves

Exchange rate policy. In 2002, the National Bank carried out managed floating exchange rate policy aimed at further improving of international competitiveness of the country and increasing of foreign exchange reserves. During the year, the exchange rate of manat vs. US dollar has changed within forecasted limits by 118 manat, or 2.5%, and was 4893 manat per \$1 as of January 1, 2003.

It should be noted that in 2002 the sources of foreign exchange supply continued to grow due to flow of large-scale investments to the country, as well as rise in exports, including those of the non-oil sector. All of these create enabling conditions for sustainable stability of the manat exchange rate.

tisadiyyatına irimiqyaslı xarici investisiyaların axını, ixracatın, o cümlədən qeyri-neft sektorunun ixracatının artması şəraitində valyuta bazarında xarici valyuta təklifinin mənbələrinin genişlənməsi davam etmişdir. Bütün bunlar manatın məzənnəsinin dayanıqlı sabitliyi üçün zəmin yaradır.

Belə bir şəraitdə Milli Bankın məzənnə siyasəti valyuta təklifi və valyuta tələbi arasında optimal tarazlığın təmin olunmasına yönəlməklə strateji mənada ölkədə idxalı əvəz edən və ixrac sahələrinin inkişafının stimullaşdırılmasına şərait yaradan mühüm amillərdən biri olmuşdur. Bunu nominal və real effektiv məzənnə indekslərinin dinamikası da əyani göstərir.

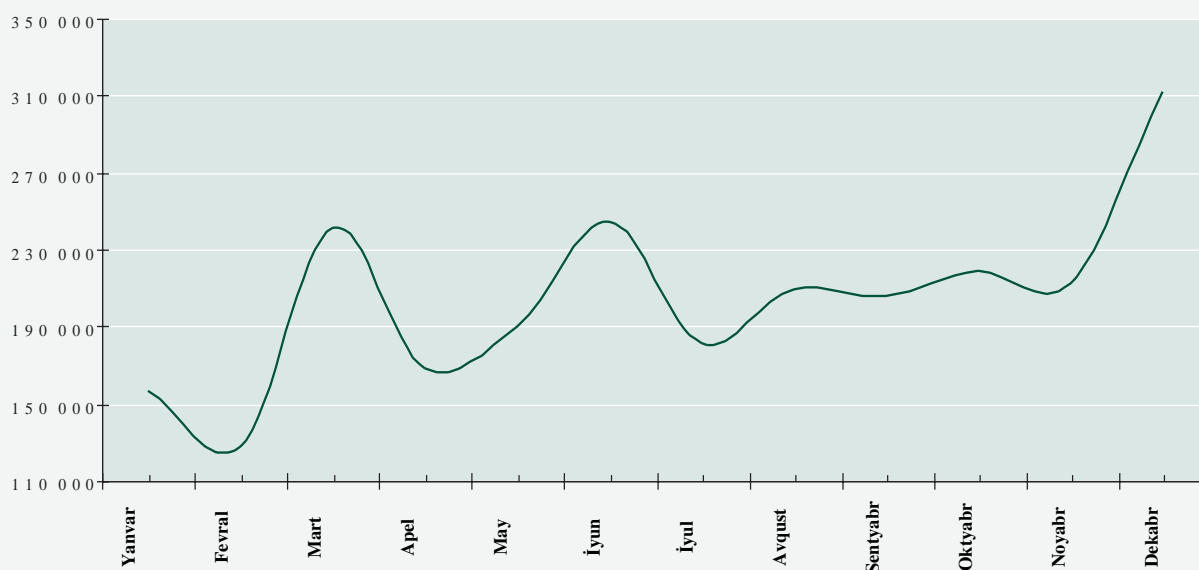
Nominal effektiv məzənnə indekslərinin təhlili göstərir ki, manatın Azərbaycanın ticarət partnyoru olan əsas dövlətlərin valyutalarına qarşı ümumi ticarət çəkili nominal məzənnəsi əlverişli olmuşdur. Belə ki, 2002-ci ilin yekunu üzrə nominal effektiv məzənnə indeksi 8,4% aşağı düşmüşdür. Real effektiv məzənnə indeksi də eyni istiqamətdə formalaşmış və 10,9% azalmışdır. Bu, bir tərəfdən Azərbaycana

partnyor ölkələrə nisbətən inflyasiyanın aşağı səviyyəsini və deməli milli məhsulların qiymətlərinin əlverişli olmasını göstərir. Digər tərəfdən isə real effektiv məzənnə indeksinin dinamikası ona dəlalət edir ki, milli qiymətlər manatın ABŞ dollarına qarşı nominal məzənnəsi ilə xarici qiymətlər ilə ifadə edildikdə milli məhsullar beynəlxalq bazarlarda qiymət üstünlüyünü əldə etmiş olur.

Beləliklə 2002-ci ilin yekunu üzrə manatın real effektiv məzənnə indeksinin 2001-ci ilin dekabrına nisbətən aşağı düşməsi Azərbaycanın 2002-ci il ərzində əsas ticarət partnyoru olan dövlətlərlə xarici ticarət şəraitinin yaxşılaşmasına dəlalət edir.

Valyuta bazarı. 2002-ci ildə valyuta bazarında da həm kəmiyyət, həm də keyfiyyət etibarlı ilə artım müşahidə olunmuşdur. 2002-ci il ərzində daxili valyuta bazarının ümumi həcmi 2001-ci ilə nisbətən 484,6 mln.\$ artaraq 2,5 mlrd.\$ təşkil etmişdir. Valyuta bazarının aylar üzrə təhlili də, il ərzində bazarın artan meyilli olduğunu göstərir.

2002-ci il ərzində valyuta bazarının həcmi, min ABŞ dolları

Under such conditions, the National Bank's exchange rate policy aimed at ensuring optimal balance between supply of and demand for foreign currency was of the key factors creating favorable environment for promotion of both import-substituting and export sectors in the country. That is explicitly shown by dynamics of nominal and real effective exchange rate indexes.

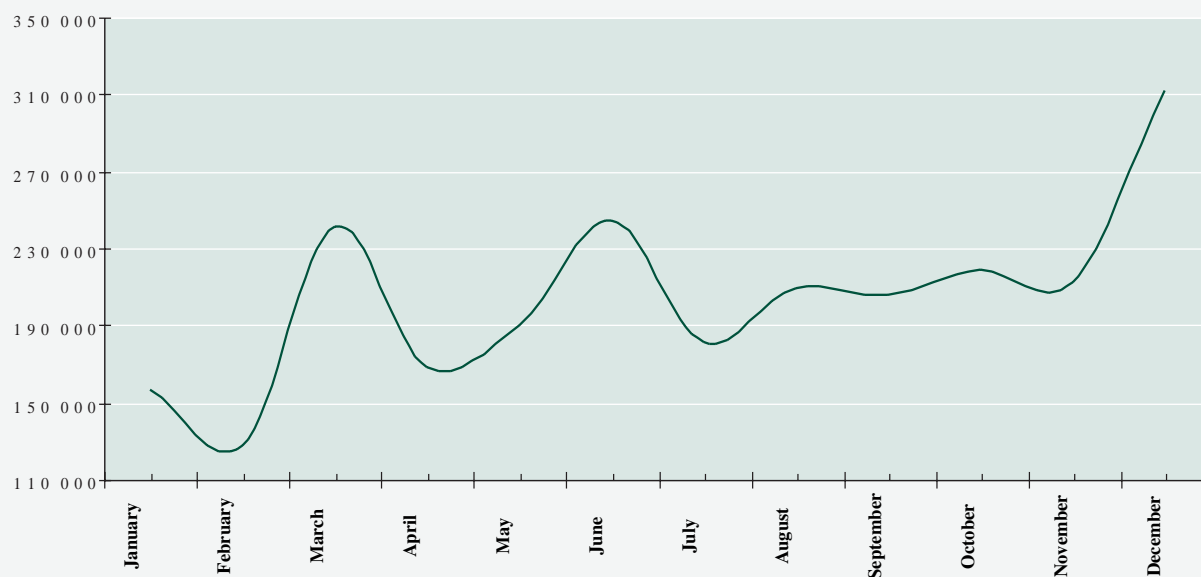
Analysis of nominal effective exchange rate indexes reveals that trade-weighted nominal exchange rate of manat vs. currencies of main trading partners of Azerbaijan was favorable. Thus, the nominal effective exchange rate index dropped by 8.4 percent as of end-2002. Real effective exchange rate index had similar trend

national products gain price advantage at international markets.

Thus, the drop in the real effective exchange rate index of manat as of end-2002, as compared to December 2001, reveals that Azerbaijan's trading positions with its main trading partner countries improved during 2002.

Foreign exchange market. In 2002, foreign exchange market was reported to rise both in quantitative and qualitative terms. In 2002, total volume of foreign exchange market rose by \$486.6 million, as compared to 2001, and was \$2.5 billion. Monthly analysis of foreign exchange market also indicates that the market was in the up-trend during the year.

Foreign Exchange Market Volumes in 2002, thousand US dollars

and dropped by 10.9 percent. On one hand, this indicates lower inflation level in Azerbaijan in relation to its trading partners, which means that prices of national products were favorable. On the other hand, dynamics of real effective exchange rate index reveal that when national prices are expressed in foreign prices at the nominal exchange rate of manat vs. US dollar,

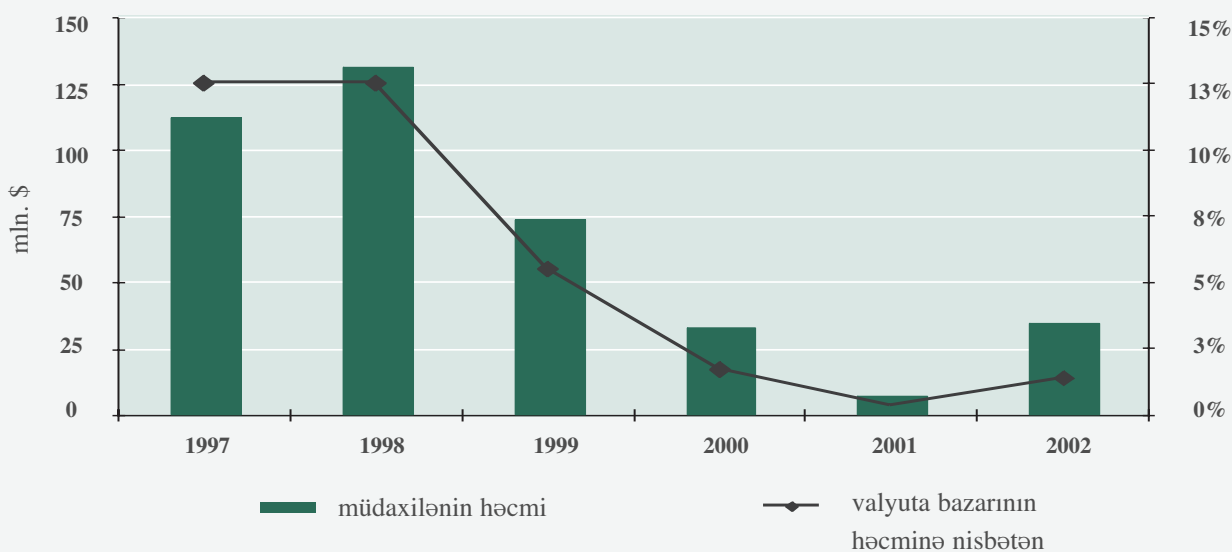
In 2002, the National Bank's sales and purchases in domestic foreign exchange market were accordingly \$375.6 million and \$440.3 million. As a result, purchase-biased intervention of the National Bank in the market during the year was \$34.5 million, accounting for 1.4% of the total market volume. This in turn shows that foreign exchange market is operating on a self-regulating basis.

2002-ci ildə Milli Bankın daxili valyuta bazarındakı satışları 375,6 mln.\$, valyuta alışı isə 440,3 mln.\$ təşkil etmişdir. Nəticədə il ərzində Milli Bankın bazara alış yönümlü müdaxiləsi 34,5 mln.\$ təşkil etmişdir ki, bu da bazarın ümumi həcmindən cəmi 1,4%-dir. Bu, öz növbəsində bazarın özünü tənzimləmə prinsipi ilə işləməsinin göstəricisidir.

sazişlər üzrə daxil olan “imzalanma” bonuslarının Milli Bankın valyuta ehtiyatlarına daxil edilməsi, onun həcmindən 2002-ci ilin əvvəlinə 692,1 mln. ABŞ dollarınadək artmasına səbəb oldu.

2002-ci il ərzində Beynəlxalq Valyuta Fondundan alınmış kreditlər üzrə əsas və faiz borcunun 54 mln. ABŞ dolları həcmində qaytarılmasına və ehtiyatların tərkibindəki 52 mln.

2002-ci ildə Milli Bankın valyuta bazarına müdaxiləsi

2002-ci il ərzində ABŞ dollarının manata qarşı rəsmi məzənnəsi artan meyilli olmuşdur. Lakin 2001-ci illə müqaisə edildikdə ötən il ərzində məzənnə artımının tempi təqribən 2 dəfə azalmışdır. Belə ki, 01 yanvar 2002-ci il tarixinə 1 ABŞ dollarının rəsmi məzənnəsi 4775 manatdan il ərzində 2,4% (118 manat) artaraq 01 yanvar 2003-cü il tarixinə 4893 manat səviyyəsində müəyyənləşmişdir. 2001-ci ildə isə ümumi artım 4,6% təşkil etmişdir.

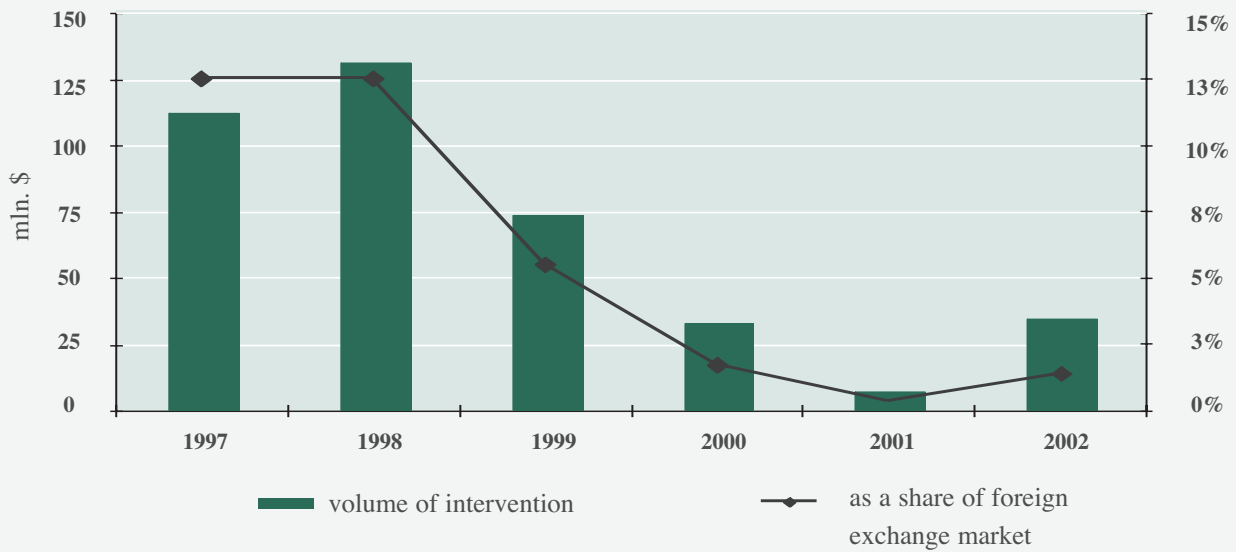
Valyuta ehtiyatlarının idarə olunması. 1995-ci ildən başlayaraq valyuta tənzimlənməsinin liberallaşdırılması və Beynəlxalq Valyuta Fondundan alınmış kreditlərin, neft və qaz yataqlarının birgə kəşfiyyatı və istismarı barədə bağlanmış

ABŞ dolları məbləğində neft Sazişləri üzrə daxil olmuş “imzalanma” bonuslarının Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Fonduna keçirilməsinə baxmayaraq, daxili bazarda valyutanın alışı hesabına ölkənin qızıl-valyuta ehtiyatları ilin sonuna cəmi 1.5% azalaraq 681.7 mln. ABŞ dolları təşkil etmişdir.

Şübhəsiz ki, dövlətin valyuta ehtiyatlarının artmasına onun səmərəli idarə olunması bilavasitə təsir göstərir. Belə ki, valyuta ehtiyatlarının idarə edilməsi sahəsində 2002-ci il ərzində də 2001-ci il üçün seçilmiş aşağıdakı prioritet istiqamətlər öz qüvvəsində qalmışdır:

1. Valyuta ehtiyatlarının idarə edilməsinin səmərəliliyinin artırılması

The National Banks intervention in the foreign exchange market in 2002

During 2002, official exchange rate of US dollar vs. manat was in the up-trend. However, rise in the exchange rate in 2002, as compared to 2001, slowed down twofold. Official exchange rate of 1 US dollar rose by 2.4% (118 manat) from 4,775 manat as of January 1, 2002 to 4,893 manat as of January 1, 2003, whereas in 2001 total growth rate was 4.6%.

Management of foreign exchange reserves.

Liberalization of foreign exchange regulation since 1995, as well as incorporation of both loans provided by the International Monetary Fund and “signature” bonuses received under agreements on joint exploration and development of oil and gas fields into foreign exchange reserves of the National Bank, led to increase in the volume of these reserves up to \$692.1 million in the beginning of 2002.

Despite repayment of \$54 million principal and interest on the loans received from the International Monetary Fund and transfer of \$52 million worth of “signature” oil bonuses from the foreign exchange reserves to the State Oil Fund of the Azerbaijan Republic both made dur-

ing 2002, the country’s end-year gold and foreign exchange reserves dropped by just 1.5% to 681.7 million, owing to purchases of foreign currency made in the domestic market.

Of course, effective management of the country’s foreign exchange reserves has direct impact on growth of those reserves. Therefore, priority directions in the field of foreign exchange reserves management that were selected for 2001 remained intact in 2002. These priority directions are as follows:

1. Increase effectiveness of foreign exchange reserves management; and
2. Improve risk management.

Principles the National Bank is relying on while managing the official foreign exchange reserves continue to be security, optimal liquidity and finally high profitability. Thus, during the reporting period, the foreign exchange reserves were placed with the world’s reliable banks in the form of high-liquidity securities and short-term deposits of the money resources market.

2. Risklərin idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi

Rəsmi valyuta ehtiyatlarının idarə edilməsi zamanı Milli Bankın əsaslandığı prinsiplər təhlükəsizlik, optimal likvidlik və nəhayət, yüksək gəlirin əldə edilməsi prinsipləri olaraq qalır. Belə ki, hesabat dövrü ərzində valyuta ehtiyatları yüksək likvidli qiymətli kağızlar və pul resursları bazarının qısamüddətli depozitləri şəklində dünyanın etibarlı banklarında yerləşdirilmişdir.

Bundan əlavə, valyuta ehtiyatlarının daha aktiv idarə edilməsi məqsədilə ehtiyatların bir hissəsinin xarici menecer tərəfindən idarə olunması məsələsi Milli Bank tərəfindən araşdırılmışdır. Xarici menecerlərin cəlb olunmasının son zamanlar geniş yayılması, mərkəzi bankların bir tərəfdən “aşağı risk-aşağı gəlirlilik” passiv idarəetmə stilindən uzaqlaşmaq arzusu ilə, digər tərəfdən isə mürəkkəb maliyyə bazarları ilə uzlaşan İT (informasiya texnologiyaları) sistemlərinin yeniləşdirilməsinə xərclərin artması və ehtiyatları idarə edən işçilərin bilik və bacarıq səviyyəsinin mütəmadi olaraq təkmilləşdirilməsi zərurətinə əsaslanır. Bundan əlavə, xarici menecerlərin xidmətlərindən istifadə olunması investisiya vasitələrinin diversifikasiyası, xarici təcrübənin səmərəli istifadəsi və yeni texnologiyaların mənimsənilməsi kimi üstünlüklərin də əldə olunmasına imkan verir.

2002-ci il ərzində xarici menecerlərin seçilməsi üçün müəyyən olunmuş amillər (xarici menecerin minimal kredit reytingi, idarəsində olan aktivlərin minimal həcmi, xarici menecerin investisiya təcrübəsi və s.) üzrə bir necə xarici menecer seçilmişdir. 2003-ci ildə bu istiqamətdə işin başa çatması nəzərdə tutulur.

Bununla yanaşı, 2002-ci ilin sonunda növbəti il üçün valyuta ehtiyatlarının idarə edilməsi üzrə

strateqiya qəbul olunarkən, idarəetmənin əsas prinsiplərini təşkil edən ehtiyatların valyuta strukturu və ehtiyatların maksimal investisiya müddəti üzrə bir sıra dəyişikliklərin edilməsini məqsədəuyğun saymışdır.

Belə ki, hər bir mərkəzi bankın ehtiyatlarının tərkibindəki valyuta seçimini müəyyənləşdirən müxtəlif meyarları - xarici ticarətin valyuta strukturu, monetar siyasətin alətlərinin valyuta strukturu, xarici borcun valyuta strukturu və ehtiyatların effektiv idarə olunması - nəzərdən keçirərək Milli Bank valyuta ehtiyatlarının ABŞ dolları, Avro və İngilis funt sterlingindən ibarət diversifikasiyalaşdırılmış səbətlər şəklində saxlanılmasını qərara almış və 2003-cü ilin əvvəlində bu valyuta strukturunu tətbiq etmişdir. Həmçinin, ehtiyatların maksimal investisiya müddətinin uzadılması haqqında qərarın hesabına ehtiyatların idarə edilməsi üzrə orta gəlirliliyin artması gözlənilir.

Valyuta ehtiyatlarının aktiv və səmərəli idarə edilməsi yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin və müasir texniki vasitələrin olmasını tələb edir. Ötən illərdə olduğu kimi hesabat ili ərzində də valyuta ehtiyatlarının idarə edilməsi sahəsində müxtəlif maliyyə bazarları və idarəetmə vasitələri öyrənilmiş, onların Milli Bankın ehtiyatlarının idarə edilməsində tətbiqi hərtərəfli təhlil olunmuşdur. Yeni idarəetmə vasitələrinin tətbiqi çərçivəsində Milli Bankın əməkdaşlarının xarici ixtisaslaşdırılmış tədris proqramlarında iştirakı təmin edilmişdir.

Valyuta ehtiyatlarının idarə edilməsinin səmərəliliyinin və təhlükəsizliyinin artırılması məqsədilə Milli Bank yeni texnologiyalara daim üstünlük verir. Valyuta ehtiyatlarının idarə edilməsində əməliyyatlar üzrə hesablaşmalar “SWIFT” ümumdünya banklararası maliyyə telekommunikasiya sistemi vasitəsilə həyata keçirilir.

In addition, the National Bank considered the issue of management of one portion of reserves by external manager, for the purpose of more efficient management of the foreign exchange reserves. Increasing engagement of external managers in the latest period is based on the desire of central banks to shift away from the “low risk - low yield” type of passive management style on one hand, and the necessity to increase expenditures on updating of information technology systems in response to complex financial markets and constantly improve the level of knowledge and skills of staff involved in managing of reserves, on the other hand. In addition, using services of external managers gives an opportunity to obtain a number of advantages such as diversification of investment funds, effective use of foreign expertise, and adoption of new technologies.

Several external managers were selected during 2002 based on determined selection criteria (minimum credit rating of external manager, minimum volume of assets administered by external manager, investment expertise of external manager etc). Finalization of work in this regard is envisaged in 2003.

In addition, when adopting the next year’s foreign exchange reserves management strategy in the end of 2002, it was considered reasonable to make a number of changes to foreign currency composition and maximum investment period of reserves, both representing main elements of such management.

Thus, by having reviewed various criteria for selection of currency for central bank’s foreign exchange reserves (e.g. currency composition of foreign trade and that of monetary policy tools and external debt, effective reserve management), the National Bank decided to keep for-

foreign exchange reserves in the form of diversified currency basket consisting of US dollars, Euro, and British Pounds, and introduced such foreign currency composition in the beginning of 2003. Also, average yield from foreign exchange reserve management is expected to rise due to decision on extension of a maximum investment period for reserves.

Effective and prompt management of foreign exchange reserves requires highly qualified specialists and modern hardware. During the reporting period, as in previous years, various financial markets and tools in the field of foreign exchange reserves management were studied, and their use in managing of the National Bank’s reserves was thoroughly analyzed. Staff of the National Bank took part in foreign specialized training programs within the framework of application of new means of reserves management.

For the purpose of improving effectiveness and safety of foreign exchange reserves management, the National Bank always gives preference to new technologies. Settlements of transactions related to foreign exchange reserves management is carried out through the worldwide inter-bank financial telecommunication system “SWIFT”. The National Bank is broadly using the “Money 3000” information system supported by REUTERS’ information agency, which was installed at the National Bank allowing for constant monitoring and analysis of international financial markets.

In addition, the methodology, which is used by international community to manage risks emerging during management of foreign exchange reserves, was assessed, and relevant technique was worked out that is acceptable to the National Bank. Implementation of further

rilir. Milli Bankda quraşdırılmış beynəlxalq maliyyə bazarlarının mütəmadi monitorinqinə və təhlilinə imkan verən “Röyters” informasiya şirkətinin “Money 3000” məlumat sistemindən geniş istifadə olunur.

Eyni zamanda valyuta ehtiyatlarının idarə edilməsində yaranan risklərin idarə edilməsinin beynəlxalq aləmdə istifadə olunan metodologiyası öyrənilmişdir və Milli Bank üçün məqbul sayılan metodika hazırlanmışdır. Digər tərəfdən maliyyə bazarlarında kontragent və ya müxbir bankların seçilməsi üçün lazımi məlumat bazası yaradılmışdır və mütəmadi olaraq təzələnilir.

2.5. Maliyyə bazarının inkişafı

2002-ci ildə maliyyə bazarlarının hər bir segmentinin daha da inkişaf etdirilməsi məqsədilə Daxili maliyyə bazarlarının inkişafının stimullaşdırılması və dəstəklənməsi və Yeni monetar tənzimləmə alətlərinin təhlili və tətbiqi istiqamətində geniş tədbirlərin həyata keçirilməsinə üstünlük verilmişdir.

2002-ci il ərzində maliyyə bazarlarında aparılan islahatlar nəticəsində maliyyə bazarlarının bütün segmentlərində canlanma və inkişaf müşahidə olunmuşdur. Milli Bank tərəfindən bu dövr ərzində daxili maliyyə bazarının inkişafının stimullaşdırılması və yeni monetar tənzimləmə alətlərinin tətbiqi istiqamətində üç əsas məqsəd üzrə tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bunlar Bank sisteminin qısamüddətli likvidliyinin proqnozlaşdırılması sisteminin tətbiqi, Banklararası mütəşəkkil kredit bazarının yaradılması və təkmilləşdirilməsi və yeni monetar alətlərinin təhlili və tətbiqi olmuşdur.

Bank sisteminin qısamüddətli likvidliyinin proqnozlaşdırılması sisteminin tətbiqi üzrə əsas fəaliyyət açıq bazarda əməliyyatların əsas hə-

dəfi olan bank sisteminin qısamüddətli likvidliyinin qabaqcıl ölkələrdə istifadə olunan proqnozlaşdırma metodologiyasının öyrənilməsi olmuşdur. Bu məqsədlə bir sıra mərkəzi bankların bank sistemi likvidliyinin proqnozlaşdırılmasına dair metodologiyası öyrənilib (Norveç, İsveçrə, Türkiyə mərkəzi banklarının), BVF-un təklif etdiyi metodikalar araşdırılıb, lazımi göstəriciləri əhatə edən qısamüddətli likvidliyin proqnozlaşdırılması həyata keçirilməyə başlanmışdır.

Mütəşəkkil banklararası kredit bazarının (MBKB) yaradılmasına nail olmaq üçün Bakı Fond Birjası və ölkədə fəaliyyət göstərən kommersiya bankları ilə birlikdə maliyyə resursların sərbəst hərəkətinin təmin edilməsi və infrastrukturun yaradılması üçün məqsədyönlü işlər aparılmışdır. Bu işlərin məntiqi nəticəsi 27 mart 2002-ci tarixdə MBKB-nin fəaliyyətə başlaması olmuşdur. Bazarın fəaliyyətini tənzimləyən sənədlərdə AMB-nin funksiyalarını müəyyənləşdirən müddəalar öz əksini tapmışdır. MBKB-nin ticarət sistemində AMB-nin qoşulması Milli Bankda quraşdırılmış iş terminalı vasitəsilə təmin olunmuşdur. MBKB-in fəaliyyətə başlaması kommersiya bankları üçün likvidliklərini çevik vasitələrlə səmərəli idarə etmələrinə, maliyyə vasitələrinin sərbəst axınına zəmin yaradacaq.

Yeni monetar alətlərinin təhlili və tətbiqi üzrə əsas fəaliyyət daxili valyuta bazarında valyuta əməliyyatlarının (forvard, svop) aparılması metodologiyasının öyrənilməsi olmuşdur. Bu yöndə beynəlxalq təcrübə öyrənilib və müvafiq təkliflər Pul-kredit siyasətinin əlaqələndirilməsi komitəsinin müzakirəsinə təqdim olunmuşdur.

Pul-kredit siyasətiunin dolaylı alətlərindən biri olan veksellərin yenidən uçota alınması əmə-

actions in this direction is expected in 2002 as well. Also, a database required for selection of counterpart or correspondent banks in financial markets was created and is constantly updated.

2.5. Development of financial market

In order to further develop each segment of financial markets, focus was made in 2002 on implementation of major actions aimed at promoting and supporting of domestic financial markets, as well as analyzing and applying of new monetary tools.

Reforms that were carried out financial markets during 2002 led to rise of activity and development reported in all sectors of financial markets. During that period, the National Bank took actions aiming at three major goals in promotion of domestic financial market and application of new monetary tools. These three goals were the application of short-term banking liquidity forecasting system, the creation and improvement of organized inter-bank credit market, and the analysis and application of new monetary tools.

Main activity with regard to application of the short-term banking liquidity forecasting system was focused on studying of methodology used by leading countries for forecasting of short-term liquidity of the banking system being a key target of open market operations. For this purpose, the methodologies used by a number of central banks (of Norway, Switzerland, Turkey) for forecasting of banking system liquidity were assessed, including that proposed by the IMF, and implementation of short-term liquidity forecasting that covers necessary indicators has begun.

In order to meet the goal on creation of the

Organized Inter-Bank Credit Market (OICM), relevant actions were taken to ensure uninterrupted flow of financial resources and create necessary infrastructure, in collaboration with the Baku Stock Exchange and commercial banks operating in the country. As a result of the actions taken, the OICM began operating on March 27, 2002. Documents that govern operations of this market included provisions defining the functions of NBA. Connection of NBA to the OICM trading system was ensured through an operations terminal that was installed at the bank. Operations of the OICM will enable commercial banks to manage their liquidity by using flexible tools, and ensure uninterrupted flow of financial resources.

As for analysis and application of new monetary tools, activities in this field were mainly focused on studying of methodology of currency transactions (forward, swap) in the domestic foreign exchange market. International practice in this field was studied, and relevant proposals were presented for discussion at the Committee for Monetary Policy Coordination.

Operations on rediscounting of bills being one of indirect tools of monetary policy can help attract money supply to the real sector of economy and regulate liquidity of commercial banks. However, since the bill market in the country is not developed to required extent, carrying out operations in this market is impossible. Due to this reason, development of this market is placed under constant supervision, and activities on application of a mechanism for rediscounting of bills are underway.

Also, in 2002 a framework was created for carrying out time foreign exchange transactions - swap and forward. Forward and swap operations in the foreign exchange market are expect-

liyyatları pul kütləsinin iqtisadiyyatın real sektoruna cəlb olunmasına, kommersiya banklarının likvidliyinin tənzimlənməsinə kömək edə bilər. Lakin, respublikada veksəl bazarı lazımi dərəcədə inkişaf etmədiyindən bu bazarda əməliyyatların aparılması qeyri-mümkündür. Elə bu səbəbdən də həmin bazarın inkişaf etməsi daimi nəzarətdə saxlanmaqla veksəllərin yenidən üçotu mexanizminin tətbiqi üzrə işlər davam etdirilir.

Həmçinin 2002-ci ildə daxili valyuta bazarında müddətli valyuta - svop və forvard əməliyyatlarının aparılmasının əsasları qoyulmuşdur. Növbəti illərdə valyuta bazarında aktiv olaraq forvard və svop əməliyyatlarının aparılması planlaşdırılır.

Kredit bazarı. 2002-ci ildə kredit bazarının inkişafı prosesi davam etdirilmişdir. Bu istiqamətdə aparılan işlər arasında Milli Bankın yenedən maliyyələşdirmə faiz dərəcəsinin 2002-ci ilin sentyabr ayında 10%-dən 7%-ə endirilməsini xüsusilə qeyd etmək lazımdır.

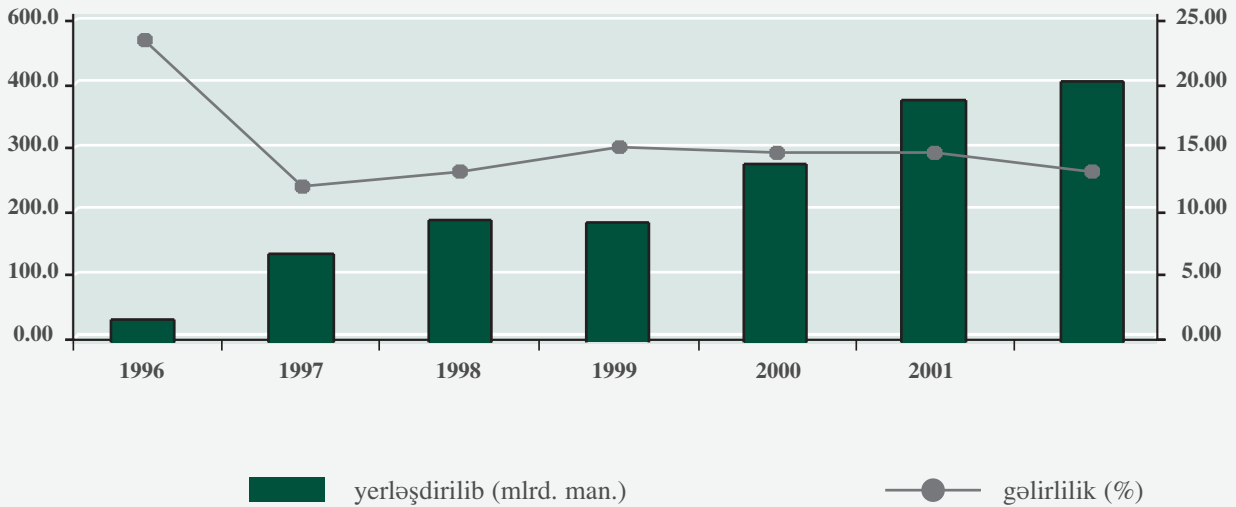
Kredit bazarındakı mövcud vəziyyət təhlil edilərək, Milli Bank tərəfindən overnayt və lombard kreditləri üzrə əməliyyatların aparılması qərara alınmışdır. Bunun üçün tələb olu-

nan texniki baza yaradılmış və artıq 2003-cü ilin ilk aylarından etibarən Milli Bank tərəfindən bu əməliyyatların aparılmasına başlamaq planlaşdırılır. Bu məqsədlər üçün artıq yaradılmış və fəaliyyətə başlamış Mütəşəkkil Banklararası Kredit Bazarının imkanlarından istifadə ediləcək. Bu vasitələr respublikada fəaliyyət göstərən banklar üçün öz qısamüddətli likvidliklərini çevik idarə etmələrinə imkanlar yaradacaq.

Qiymətli kağızlar bazarı. 2002-ci ilin ilk yarısında Repo bazarında canlanma müşahidə olunmuşdur. Belə ki, il ərzində Repo bazarının həcmi 2001-ci il ilə müqayisədə 4,4 dəfə artaraq 5 379 mln. manat təşkil etmişdir. Yanvar - iyun ayları ərzində bazarın həcmi 5 275 mln. manat təşkil etmişdir. İlin ikinci yarısında bazarın həcmində tədricən enmə müşahidə olunmuşdur və cəmi 104 mln. manat təşkil etmişdir.

Bunun əsas səbəbi kimi, dövriyyədə olan Dövlət qısamüddətli istiqraz vərəqələrinin həcmi 2001-ci il ilə müqayisədə 26,55% azalması olmuşdur. 2002-ci il ərzində nominal üzrə 505,1 mlrd. manat olmaqla DQİ-rin 21 buraxılışı yerləşdirilmişdir ki, bu da keçən illə müqayisədə 37,73 mlrd. manat və ya 7,47% artıq olma-

DQİ-n yerləşdirmə və gəlirliliyi dinamikası

ed to be more actively used in the next years.

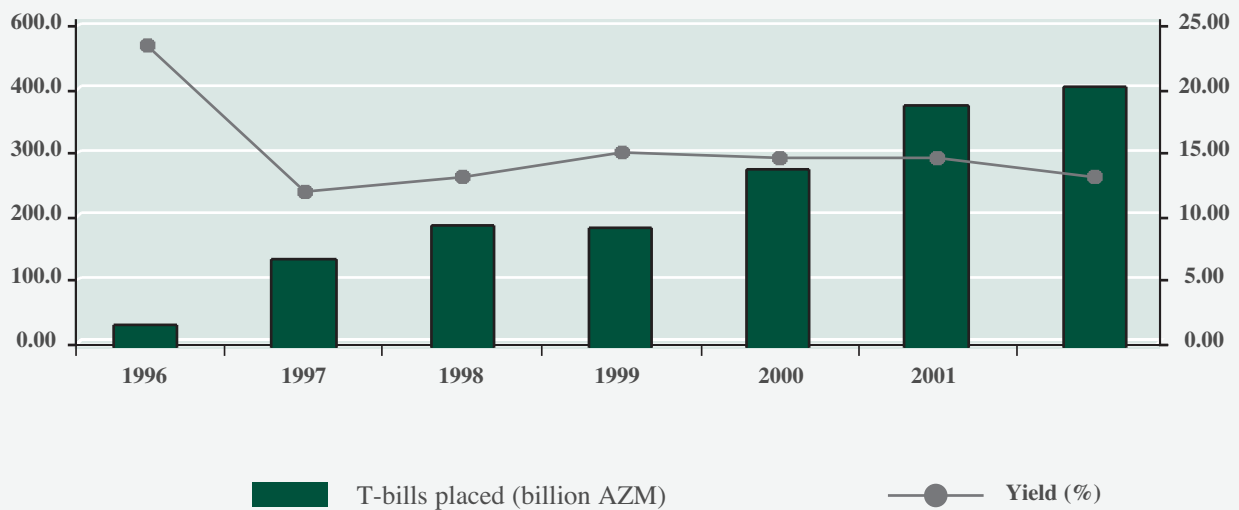
Credit market. The process on development of credit market continued in 2002. Among actions taken in this regard, 2002 September cut of the National Bank's discount rate from 10% to 7% is particularly noteworthy.

Having analyzed current situation in the credit market, the National Bank decided to introduce operations with overnight and Lombard credits. Technical capacity required for this was created, and the National Bank plans to begin performing these operations in early 2003. For this purpose, capacities will be used of the Organized Inter-Bank Credit Market that has been already established and

this market during the year was 5379 million manat, rising 4.4 times as compared to 2001. The volume of the market during January-June was 5275 million manat. In the second half of the year, this volume was reported to drop and made up only 104 million manat.

This was mainly due to the drop in the volume of T-bills in circulation by 26.55% as compared to 2001. During 2002, 21 issues of T-bills were placed at the total nominal value of 505.1 billion manat. Although this exceeds the level of previous year by 37.73 billion manat or 7.47%, the volume of T-bills in circulation dropped from 190.5 billion manat in the beginning of the year to 140.0 billion manat in the year-end.

Dynamics of Placements and Yield of Short - Term T - bills

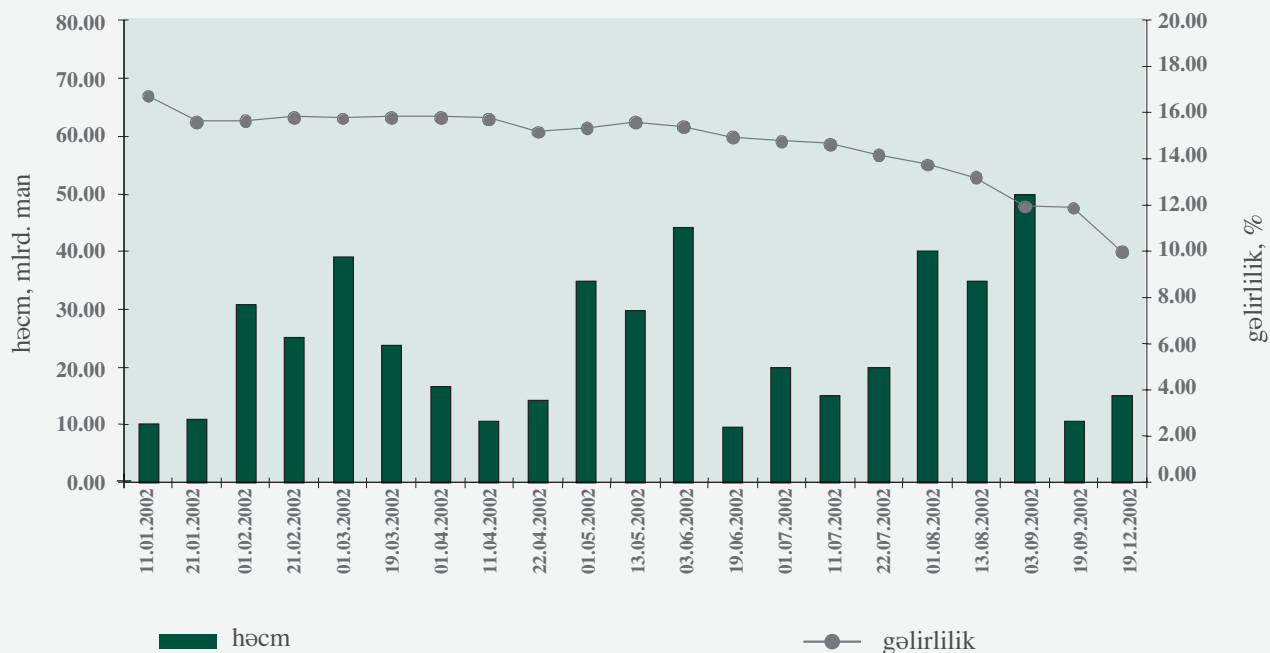

is now operating. These tools will enable banks that are operating in the country to manage their short-term liquidity in a flexible manner.

Securities market. Rise of activity in the market of repurchase operations was reported in the first half of 2002. Thus, the volume of

In 2002, the yield and maturity of T-bills became more favorable for the issuer, as compared to previous years.

2002-ci ildə yerləşdirilmiş Dövlət qısamüddətli istiqrazların həcmi və orta munasib gəlirliliyi dinamikası

sına baxmayaraq ilin əvvəlində dövriyyədə olan DQİ-lərin həcmi 190,5 mlrd. manatdan ilin sonuna 140,0 mlrd. manatadək enmişdir.

DQİ-rin gəlirliliyi və müddətliliyi əvvəlki illərlə müqayisədə 2002-ci ildə emitent üçün daha əlverişli olmuşdur.

Dövriyyədə olan DQİ-rin ümumi həcmində daha uzunmüddətlilərin xüsusi çəkisi 24,74% çatmışdır. DQİ-rin auksion gəlirliliyi 2001-ci il ilə müqayisədə 2% azalaraq 14,65% təşkil etmişdir.

Dynamics of volume and average accepted yield of T-Bills placed in 2002

The share of longer term T-bills in the total volume of T-bills in circulation reached 24.74%. Auction yield of T-bills dropped by 2%, as compared to 2001, and was 14.65 per cent.

3. BANK İSLAHATLARI

Bank sisteminin müasir inkişaf səviyyəsinin tələbindən doğan islahatların kefiyyətə yeni mərhələsi 2001-ci ilin sonunda orta müddətli perspektivə qəbul edilmiş **Bank Sisteminin İnkişafı Strategiyasında** öz əksini tapdı. Müvafiq sənəd bank sisteminin inkişafı sferasında realizəsi 2002-2004-cü illəri əhatə edən daha aktual məsələlərin həllinə yanaşmaları müəyyən edir.

Strategiya üzrə nəzərdə tutulmuş hədəfləri həyata keçirməkdə məqsədimiz Azərbaycanda yaxın perspektivdə yığcam, yaxşı kapitallaşmış, rəqabət qabiliyyətli, beynəlxalq standartlara uyğun idarəetməyə malik və yüksək keyfiyyətdə və çeşiddə xidmət göstərən bank sisteminin formalaşmasına nail olmaqdır.

Strategiya çərçivəsində bank sisteminin gələcək inkişafının strateji məqsədləri kimi aşağıdakılar müəyyən edilmişdir:

- bank sisteminin etibarlığının möhkəmləndirilməsi və qorunub saxlanılması;
- bankların maliyyə vasitəçilik rolunun gücləndirilməsi və maliyyə vasitəçilik funksiyasının daha səmərəli icrasının təmin edilməsi;
- bankların kapitalizasiyası və konsentrasiyası;
- investorlar və əhali tərəfindən bank sisteminə olan inamın mütərəqqi artırılması;
- bank sistemində azad və sağlam rəqabət mühitinin təmin edilməsi.

Strategiya çərçivəsində prioritet məqsədlərin realizəsi istiqamətində konkret modullar müəyyən edilmiş və hər bir modul layihə idarəetməsinə alınmışdır. Tədbirlərin realizəsi istiqamətində mütəşəkkiliyin təmin edilməsi məqsə-

dilə 2002-ci il üzrə Strategiyanın Taktiki Planı və modulların fəaliyyət proqramları hazırlanmışdır.

3.1. Bank Sisteminin İnkişafı Strategiyası reallaşır

Bank Sisteminin İnkişafı Strategiyası çərçivəsində hədəfə alınan əsas modullardan biri olan **bank və infrastruktur qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi və beynəlxalq standartlaşdırılması** istiqamətində “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun layihəsi yeni redaksiyada hazırlanmışdır. Layihənin hazırlanmasında bank nəzarəti sahəsində müxtəlif ölkələrin normativ bazalarının öyrənilməsi ilə yanaşı, beynəlxalq maliyyə qurumlarının da tövsiyələrindən istifadə edilmişdir.

İnfrastruktur qanunvericiliyi çərçivəsində girov (ipoteka) münasibətlərinin, onların həyata keçirilməsi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Bu məqsədlə girov münasibətlərini tənzimləyən normativ hüquqi aktlar arasında mövcud ziddiyyətlər və problemlə müddəalar aşkar edilmiş, təcrübənin problemləri araşdırılmış, bank ictimaiyyətinin və müvafiq dövlət orqanlarının girov məsələləri ilə bağlı tövsiyyə və təklifləri, xarici qanunvericilik təcrübələri öyrənilmiş və “İpoteka haqqında” Qanun layihəsi hazırlanmışdır.

Azərbaycan Bank Sisteminin İnkişafı Strategiyası çərçivəsində müəyyən edilmiş ən iri layihə kommersiya banklarında müasir tələblərə ca-

3. BANKING REFORMS

A qualitatively new stage of reforms driven by modern development requirements of the banking system was reflected in the medium-term *Banking System Development Strategy*, which was adopted in the end of 2001. This document defines approaches for solution of more urgent issues in the field of banking system development, covering the period of 2002-2004.

Our objective in meeting the targets envisaged in the strategy is to create a compact, well-capitalized, competitive banking system in Azerbaijan in the near term, with management in conformity with international standards and provision of high quality and wide range of services.

Strategic goals of future development of the banking system were determined as follows:

- Strengthen and maintain reliability of the banking system;
- Strengthen the role of banks as financial intermediaries and ensure that they perform the financial intermediary function more effectively;
- Capitalization and consolidation of banks;
- Further improve the confidence of investors and that of the population in the banking system;
- Ensure free and fair competitive environment in the banking system.

Specific modules were determined aiming at implementation of priority goals under the strategy, and each of these modules was taken for project management. In order to ensure well-organized implementation of measures, both the Tactical Plan of the Strategy, and action programs of the modules were developed for 2002.

3.1. Implementing the Banking System Development Strategy

In the context of one of the major target modules of the Banking system Development Strategy - *improving of banking and infrastructure legislation and bringing it in conformity with international standards*, the new draft Law on Banks was prepared. Along with assessing normative frameworks of various countries with regard to banking supervision, recommendations of international financial institutions were used as well in development of this draft law.

As for development of infrastructure legislation, special attention was paid to improving of collateral (mortgage) relations and mechanisms for their implementation. For this purpose, the draft Law on Mortgage was developed, taking into account the contradictions and problem provisions in existing normative-legal acts that govern collateral relations, the problems of practical use, the foreign legislative practices, as well as recommendations and proposals of banking community and relevant government bodies with regard to collateral issues.

The largest project selected under the Banking system Development Strategy is the establishment and improvement of corporate and risk management systems at commercial banks, consistent with modern requirements. It should be noted that in order to improve the principles of management, three modules (improvement of

vab verən korporativ idarəetmə və risklərin tənzimlənməsi sistemlərinin yaradılması və təkmilləşdirilməsidir. Qeyd edək ki, idarəetmənin prinsiplərinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə üç modul (kommersiya banklarında insan resurslarının idarə edilməsi sistemlərinin təkmilləşdirilməsi, kommersiya banklarının daxili informasiya sistemlərinin standartlaşdırılması və Beynəlxalq Mühasibat Standartlarına tam keçidin təmin olunması) müvafiq layihədə birləşdirilməklə onun tərkib hissələrinə çevrilmişdir.

Bu modulun realizəsi istiqamətində birinci mərhələdə kommersiya banklarında korporativ idarəetmənin səviyyəsinin qiymətləndirilməsi həyata keçirilmiş və korporativ idarəetmə sisteminin kommersiya banklarında təşkili vəziyyəti müəyyənləşdirilmişdir. İkinci mərhələ çərçivəsində əsas prioritet istiqamət kimi müəyyənləşdirilmiş aşağıdakı korporativ idarəetmə standartlarının hazırlanmasına başlanılmışdır:

- “Strateji Planlaşdırma və Təşkilatı” standartı;
- “Risklərin İdarə Edilməsi” standartı;
- “İnformasiya Texnologiyaları” standartı;
- “Daxili Audit” standartı;
- “İnsan Resursları və Riayət Olunma” standartı;
- “Maliyyə İdarəetməsi və Hesabatları” standartı.

Müvafiq korporativ idarəetmə standartlarının layihəsinin hazırlanması istiqamətində “Price Waterhouse Coopers” beynəlxalq auditor şirkəti ilə sıx əməkdaşlıq münasibətləri qurulmuşdur.

Paralel olaraq korporativ idarəetmə standartlarının layihələrinin hazırlanması ilə yanaşı layihənin alt qurumları istiqamətində də işlər həyata keçirilmişdir.

Kommersiya banklarında insan resurslarının idarə edilməsi sistemlərinin təkmilləşdirilməsi

modulu çərçivəsində banklarda kadr potensialının idarə edilməsi siyasətinin standartlaşdırılması müəyyən edilmiş və müvafiq standartlar üzrə qiymətləndirmə həyata keçirilmişdir.

Kommersiya banklarının daxili informasiya sistemlərinin standartlaşdırılması modulu çərçivəsində xarici ölkələrdə mövcud olan informasiya sistemlərinin standartları haqqında məlumatlar toplanılmış və əldə olunan məlumatlar əsasında yerli bankların informasiya sistemlərinə aid təkliflər işlənilib hazırlanmışdır. Bu istiqamətdə xarici texniki yardımın parametr və ölçülərini müəyyən edən texniki tapşırıq hazırlanmış və layihənin maliyyələşdirilməsi üzrə isə müxtəlif donor təşkilatlarla danışıqlar aparılmışdır.

Bank sistemində mühasibat uçotunun beynəlxalq standartlara tam keçidinin təmin edilməsi üçün AMB-yə metodoloji yardımın cəlb edilməsi və istifadəsi istiqamətində Dünya Bankının “Maliyyə sektoruna texniki yardım” layihəsi çərçivəsində icraçı təşkilat (“PricewaterhouseCoopers” beynəlxalq auditor şirkəti) müəyyən edilmişdir. Metodoloji yardım istiqamətində bank sistemində mövcud olan normativ aktların BMHS-yə uyğunluğu qiymətləndirilmiş və mühasibat uçotunun BMHS-yə tam keçidinin təmin olunması üçün çatışmayan normativ aktların layihəsinin hazırlanması üzrə işlər aparılmışdır.

Milli Bankın BMHS-yə tam keçidi üzrə mövcud problemlər “Price Waterhouse Coopers” beynəlxalq auditor şirkətinin mütəxəssisləri ilə birlikdə araşdırılmış və keçidin təmin olunması üçün tövsiyələr hazırlanmışdır.

Beynəlxalq Mühasibat Hesabatlıq Sisteminin (BMHS) tətbiqi ilə əlaqədar banklar üçün treninqlər keçirilmişdir.

Bank Sisteminin İnkişafı Strategiyası çərçivəsində müəyyən edilmiş prioritet modullardan biri fiziki şəxslərin əmanətlərinin sığortalanması

human resources management systems, standardization of internal information systems, and complete transition of commercial banks to International Financial Reporting Standards) were integrated, becoming an integral part of the above project.

As a first stage of implementation of this module, the level of corporate management at commercial banks was assessed. In the second stage, development of the following priority corporate management standards has begun:

- Strategic planning and organization standard;
- Risk management standard;
- Information technologies standard;
- Internal audit standard;
- Human resources management and compliance standard;
- Financial management and reporting standard.

The above corporate management standards were developed in close cooperation with the international audit firm “PriceWaterhouseCoopers”.

Along with development of draft corporate management standards, actions were also taken with regard to sub-divisions of the project.

In the context of the module on improvement of human resources management systems at commercial banks, human resources management policy was standardized, and relevant policies of banks were assessed against those standards.

As for the module on standardization of internal information systems of commercial banks, information on relevant standards existing in foreign countries was collected, and based on this data, proposals were prepared with regard to information systems of local banks. In this

regard, terms of reference were prepared identifying parameters and size of external technical assistance, and negotiations were held with various donor organizations regarding project financing.

In order to ensure *full transition of the banking system to International Financial Reporting Standards*, an implementing agency (PriceWaterhouseCoopers) was appointed under the WB Financial Sector Technical Assistance Project to provide methodological assistance to NBA. Under this methodological assistance, existing normative acts in the banking system were assessed for their correspondence to IFRS, and actions were taken on drafting of missing normative acts to ensure complete transition to IFRS.

Current problems with complete transition of the National Bank to IFRS were assessed jointly with experts of the international audit firm PriceWaterhouseCoopers, and relevant recommendations were prepared.

Training courses were held for banks regarding the application of International Financial Reporting System (IFRS).

One of the priority modules selected under the Banking System Development Strategy is setting up a system for insuring savings of individuals. Since significant improvement of confidence in the national banking system requires establishment of a system for insuring funds of the population placed with banks, a legal framework of such insurance system was prepared based on international practice. The legal framework of relevant insurance institution was incorporated as a separate section in the newly edited draft Law on Banks.

For provision of methodological support in institutional building of the Deposit Insurance

sisteminin təşkilidir. Milli bank sisteminə inamın möhkəmlənməsi və əhəmiyyətli artırılması əhalinin banklardakı vəsaitlərinin sığortalanmasının təşkilini tələb etdiyindən bu məsələnin həlli istiqamətində beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi əsasında sığorta sistemin hüquqi bazası hazırlanmışdır. Müvafiq sığorta institutunun hüquqi əsasları “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun yeni redaksiyasına fəsil kimi daxil edilmişdir.

Əmanətlərin Sığortalanması Fondunun institusional formalaşdırılmasına metodoloji dəstək istiqamətində Kanadanın bu sahədə təcrübəsi olan CESO təşkilatlarının texniki yardımından istifadə edilmişdir.

Fondun institusional formalaşdırılması istiqamətində Almaniya İnkişaf Bankı (KfW) ilə Azərbaycan Hökuməti arasında əməkdaşlıq yaradılmışdır.

Bank Sisteminin İnkişafı Strategiyası çərçivəsində Milli Bank başqa bir modul kimi **Mərkəzləşdirilmiş Kredit Reyestrinin** (MKR) yaradılması layihəsini elan etmişdir. Əsas məqsəd müştərilərin kredit tarixi haqqında məlumat bazası yaratmaqla bank fəaliyyətindəki riskləri minimallaşdırmaq və bununla da bankların real sektorla əməliyyatlarının aktivləşdirilməsidir. Bu istiqamətdə bir çox ölkənin təcrübəsi öyrənilmiş və ölkəmizin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla MKR-in ilkin parametrləri müəyyən edilmişdir.

Mərkəzləşdirilmiş Kredit Reyestrinin yaradılması konsepsiyasının maliyyələşdirilməsi ilə bağlı Dünya Bankının razılığı alınmışdır və hazırda tender prosedurları davam etdirilir.

Dövlət banklarının tam özəlləşdirilməsi ilə dövlətin mülkiyyətçi kimi bank biznesindən kənarlaşdırılması məqsəd kimi müəyyənləşdirildiyindən dövlət banklarının özəlləşdirilməsi is-

tiqamətində müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi davam etdirilmişdir. Belə ki, BUS Bankın özəlləşdirilməsi məqsədilə işlər *bankda adekvat təşkilati strukturun formalaşdırılması, mühasibat uçotunun və maliyyə hesabatlığının beynəlxalq standartlara keçidinin tamamlanması, bankın idarə edilməsi üzrə avtomatlaşdırma işlərinin təkmilləşdirilməsi və insan resurslarının idarə olunması işinin təkmilləşdirilməsi* tədbirlərin həyata keçirilməsi istiqamətində aparılmışdır.

Beynəlxalq Bankın özəlləşdirilməsi məqsədilə dəqiq proqramın müəyyənləşdirilməsi istiqamətində strateji xarici investorlarla danışıqlar aparılmışdır.

Xarici kapitalın bank sistemində iştirakı siyasətinin, icazə rejimi saxlanılmaqla tam liberalləşdirilməsi və müştərilərin optimal bank xidmətləri ilə təmin olunması Strategiya çərçivəsində hədəfə alınmış digər prioritet vəzifələr kimi müəyyən olunmuşdur.

Bank sistemindəki pozitiv nəticələr özlüyündə bank xidmətləri bazarına xarici kapitalın girişini təmin etmişdir. Xarici kapitalı kredit təşkilatlarının fəaliyyətinin genişlənməsi milli bank sisteminin keyfiyyət xarakteristikasına müsbət təsir göstərdiyindən bank kapitalında xarici kapitalın payı üzərində qoyulmuş limit 50%-ə çatdırılmışdır.

2002-ci ilin oktyabr ayında xırda sahibkarların fəaliyyətlərinin maliyyələşdirilməsi məqsədilə 100%-lik xarici kapitalın iştirakı ilə Azərbaycan Mikromaliyyələşdirmə Bankı təsis edilmişdir.

Müştərilərin optimal bank xidmətləri ilə təmin olunması məqsədilə kredit ittifaqlarının inkişafının dəstəklənməsi istiqamətində 3 kredit ittifaqına, həmçinin beynəlxalq humanitar təşkilatlar tərəfindən təsis edilən 3 digər bank ol-

Fund, technical assistance was used of Canadian company CESO that has relevant experience in this field.

The Government of Azerbaijan and German Development Bank (KfW) have begun cooperating in the field of institutional building of this Fund.

The National Bank announced the project on establishment of *Centralized Credit Registry* (CCR) as another module of its Banking System Development Strategy. Main objective of this project is to minimize risks in banking operations by creating a database on credit history of customers, and thereby improve interaction of banks with the real sector. In this regard, experiences of many countries were studied, and initial parameters of the CCR were determined, taking into account specific conditions of the country.

Agreement was reached with the World Bank regarding financing of the concept of establishment of the Centralized Credit Registry, and tender procedures are now underway.

Since elimination of the government's ownership in the banking business through full privatization of state-owned banks is one of the objectives, relevant actions were continued in the field of state-owned banks privatization. Thus, for the purpose of privatization of BUS Bank, actions were taken to *build adequate organizational structure at the bank, finalize its transition to international financial reporting standards, improve works on automation of bank management, as well as improve human resource management operations.*

Regarding privatization of the International Bank of Azerbaijan, negotiations were held with strategic foreign investors regarding development of a precise program.

Full liberalization, while retaining authoriza-

tion regime, of policy on participation of foreign capital in the banking system and provision of customers with optimal banking services were selected as other priority goals under the Banking System Development Strategy.

Positive developments in the banking system itself ensured flow of foreign capital in the banking services market. As expansion of operations of foreign capital credit institutions positively affects the qualitative performance of the national banking system, the limit on foreign share in the banking capital was brought up to 50 percent.

On October 2002, a 100%-foreign Microfinance Bank of Azerbaijan was founded to finance small entrepreneurial activities.

To support development of credit unions for the purpose of provision of customers with optimal banking services, the National Bank gave restricted banking licenses to 3 credit unions, as well as to 3 non-bank credit institutions that were founded by international humanitarian organizations. One of those given restricted licenses was the "Implementing Credit Agency" non-bank credit institution, which was founded by Turkish *G@G* Consulting Company, an implementing agency for the WB-funded Rural Development and Credit Project. This Project envisages establishment and lending in 3 years of 80 credit unions and 200 borrower groups planning to turn into credit unions in future.

3.2. Adjusting banking supervision in conformity with international standards

Along with effective macroeconomic policy, effective and reliable banking supervision also played important role in safeguarding financial stability of the country. Like in previous years,

mayan kredit təşkilatına məhdud bank əməliyyatının həyata keçirilməsi üçün Milli Bank tərəfindən lisenziya verilmişdir. Bunlardan biri Dünya Bankının maliyyə yardımı çərçivəsində “Kənd Təsərrüfatının İnkişafı və Kreditləşdirilməsi Layihəsi”nin realizəsi üçün icraçı təşkilat olan Türkiyənin G@G Məsləhətçi Şirkəti tərəfindən təsis edilən “İcraçı Kredit Agentliyi” bank olmayan kredit təşkilatıdır. Layihə üzrə 3 il ərzində 80 kredit ittifaqının və gələcəkdə kredit ittifaqına çevrilməsi planlaşdırılan 200 borcalan qruplarının yaradılması və onların kreditləşdirilməsi nəzərdə tutulur.

3.2. Bank nəzarəti beynəlxalq standartlara uyğunlaşır

Səmərəli makroiqtisadi siyasət kimi səmərəli və etibarlı bank nəzarəti də ölkənin maliyyə sabitliyinin qorunmasında mühüm rol oynamışdır. Əvvəlki illərdə olduğu kimi 2002-ci ildə də Milli Bank bank nəzarət sisteminin təşkilində uğurlar əldə etmişdir. Bu sahədə Milli Bankın qarşısında duran ən mühüm vəzifə nəzarətin normativ bazasının Bazel komitəsinin tələblərinə uyğunlaşdırılması, bankların və qeyri-bank təşkilatlarının fəaliyyətinə nəzarətin təkmilləşdirilməsi, özəl bank sisteminin kapitallaşması və iriləşməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi, xarici bank nəzarətinin avtomatlaşdırılması və valyuta nəzarətinin təkmilləşdirilməsi olmuşdur.

Bank nəzarətinin metodologiyası. Son illər bank sistemində aparılan restrukturizasiya tədbirləri və bank nəzarət sisteminin tərəqqinin daha keyfiyyətli səviyyəsinə transformasiyası bank nəzarətinin metodoloji bazasının təkmilləşdirilməsi ilə bağlı söylərin artırılmasını şərtləndirmişdir.

Nəzarət fəaliyyətinin metodoloji təminatı və nəzarətin metodologiyasının standartlaşdırılması nöqteyi nəzərdən 2002-ci il üzrə əməli işlər aşağıdakı istiqamətlərdə inkişaf etdirilmişdir:

1. Yeni bank qanunvericiliyinin tələblərindən irəli gələn qaydaların hazırlanması və mövcud prudensial qaydaların yeni Qanun layihəsinin tələblərinə uyğunlaşdırılması;

2. Bank nəzarətinin metodologiyasının standartlaşdırılması.

Bank nəzarətinin səmərəliliyinin artırılması istiqamətində kredit təşkilatlarının fəaliyyətlərində yüksək riskli sahələri müəyyənləşdirən və tənzimləyən metodlara xüsusi diqqət yetirilmiş və bu istiqamətdə gələcəkdə bazar, ölkə, əməliyyat kimi risklərin qiymətləndirilməsi metodikasının hazırlanması nəzərdə tutulur.

Bank nəzarətinin inkişaf perspektivləri Avtomatlaşdırılmış Bank Statistika Hesabat Sistemini (ABSHS) təşkilinin başa çatdırılması ilə bağlı olmuşdur. ABSHS layihəsi üzrə işlər qrafikə uyğun olaraq il ərzində davam etdirilmişdir. Hazırda Layihə tamamlanmış və Sistem istismara verilmişdir.

Tətbiqi bank nəzarəti. 2002-ci il ərzində bank sistemində ən iri xüsusi çəkiyə malik olan dövlət banklarından - Azərbaycan Beynəlxalq Bankı və Birləşmiş Universal Səhmdar Bankında yeni nəzarət metodologiyası əsasında hərtərəfli inspeksiya tamamlanmışdır.

Paralel olaraq özəl bank sisteminin kapitallaşması və iriləşməsi üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi və “ciddi nəzarətə” alınmış bankların monitorinqi davam etdirilmişdir. Restrukturizasiya tədbirləri çərçivəsində 2002-ci il ərzində 5 bankın maliyyə durumu Azərbaycan Respublikası Milli Bankının İdarə Heyətində müzakirə edilərək onların lisenziyaları ləğv edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Milli Bankı İdarə

the National Bank also succeeded in setting up banking supervision system during 2002. The most important goals of the National Bank in this field were to bring the regulatory framework of banking supervision in conformity with requirements of the Basle Committee, improve supervision over activities of banks and non-bank institutions, take measures on capitalization and enhancement of private banking system, automate off-site banking supervision, and improve foreign exchange control.

Methodology of banking supervision.

Restructuring measures ongoing in the banking system during recent years, as well as transformation of progress in the banking supervision system to a higher quality level, accelerated the efforts aimed at improvement of methodological framework of banking supervision.

Regarding the methodological framework of supervision activities and standardization of supervision methodology, in 2002 practical activities developed in the following directions:

1. Development of guidelines driven by the needs of new banking legislation, and bringing of existing prudential guidelines in conformity with requirements of the new draft law;
2. Standardization of banking supervision methodology;

In regard to improvement of effectiveness of banking supervision, special attention was paid to methods that detect and control high-risk fields in the operations of credit institutions, and a methodology is going to be developed in future for assessment of risks such as market, country, and operational ones.

Prospects of development of banking supervision were connected with finalization of the Automated Banking Statistics Reporting System (ABSRS). The ABSRS project works continued

during the year as was scheduled. Now, the project has been finalized and the System launched into operation.

Applied banking supervision. During 2002, comprehensive inspections based on new supervision methodology were completed at two state-owned banks - International Bank of Azerbaijan and BUS Bank, which account for the largest share in the banking system.

Along with that, measures on capitalization and strengthening of private banking system and well as monitoring of banks that were placed under "close watch" were continued. In the context of restructuring measures, during 2002 the Board of the National Bank discussed the financial condition of 5 banks and revoked their licenses.

The Board of the National Bank in its decision dated December 29, 2001 increased the minimum capital requirement for private banks, prescribing to bring the minimum amount of charter capital to \$2.5 million equivalent by July 1, 2002. Banks were supervised in terms of fulfillment of this requirement, and the situation with meeting of minimum capital requirement as of July 1, 2002 was evaluated. Banks that failed to meet the minimum capital requirement were assigned individual schedules for upgrading of their capital, with implementation of this schedule being supervised.

At the same time, intensive meetings were held with managers of banks, to support compliance with capital requirements set by NBA and intentions of banks to expand. Managers of banks that adopted initial decision on reorganization were given recommendations regarding technical implementation of the process.

In 2002, the process of affiliation of Promtexasbank to Mbank under new name

Heyətinin 29 dekabr 2001-ci il tarixli qərarı ilə özəl banklara kapital tələbi artırılmış və minimum nizamnamə kapitalın 2002-ci ilin 1 iyul tarixinə 2,5 mln. ABŞ dollarına ekvivalent məbləğə çatdırılması müəyyən olunmuşdur. Banklarda bu tələbin icrası nəzarətə alınmış və 1 iyul 2002-ci il vəziyyətinə kapital tələbinin icra vəziyyəti qiymətləndirilmişdir. Minimal kapital tələblərinə cavab verməyən banklar aşkar edilərək, onlara kapitallarını artırmaq üçün fərdi qrafiklər müəyyən edilmiş və icraları nəzarətə alınmışdır.

Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikası Milli Bankının kapital tələblərinə əməl olunması və bankların iriləşməsi meyllərini təşviq etmək üçün bankların rəhbərləri ilə intensiv görüşlər keçirilmişdir. Yenidən təşkil olunmaya dair ilkin qərarlar qəbul etmiş bankların rəhbərliyinə proseslərin texniki realizasiyası haqqında tövsiyələr verilmişdir.

2002-ci ildə “Promtbank” SKB-nin “Mbank” SKB-yə “Unibank” SKB adı altında qoşulması prosesi başa çatmışdır. Bundan əlavə birləşmə və qoşulma prosesi ilə bağlı bir neçə banklar tərəfindən danışıqlar davam etdirilir. Milli Bank proseslərə monitorinqi davamlı olaraq həyata keçirir.

2002-ci il ərzində qeyri-ənənəvi və sağlam xarakteri şübhə doğuran əməliyyatlarla məşğul olan banklara qarşı müvafiq tədbirlər həyata keçirilmişdir.

“Bankların vahid reyting sistemi üzrə Qaydaları”na müvafiq olaraq banklar daxili nəzarətlə tam əhatə edilmiş, 2002-ci ildə 15 bankda yeni metodologiya üzrə inspeksiya tamamlanmış və nəticələri müzakirə olunaraq banklara ümumi və komponent reytinglər verilmişdir. Banklarda daxili yoxlamaların aparılması təsdiq olunmuş inspeksiya qrafiki üzrə davam etdirilir.

Bank nəzarətin təkmilləşdirilməsi və səmərəliliyinin artırılması (o cümlədən bank reyting sisteminin praktiki tətbiqi məsələləri) üzrə daimi məsləhətçinin texniki yardımından istifadə olunması məqsədilə ABŞ-ın Beynəlxalq İnkişaf Assosiasiyası ilə danışıqlar aparılmışdır. Assosiasiya bu layihənin maliyyələşdirilməsinə razılıq bildirmiş və iki il müddətinə bank nəzarəti üzrə rezident məsləhətçi, habelə 500 gün müddətinə dövrü məsləhətçi yardımı təklif etmişdir. Müvafiq razılaşma protokolu imzalandıqdan və texniki hazırlıq prosedurları tamamlandıqdan sonra layihənin realizasiyasına başlanmışdır.

Bank nəzarəti üzrə Bazel Komitəsinin Zaqafqaziya və Mərkəzi Asiya regional qrupu ilə əlaqələr genişləndirilmişdir. Milli Bankın nümayəndəsi müvafiq qrupunun 2002-ci ilin sentyabr ayında keçirilmiş konfransında iştirak etmişdir.

Bazel Komitəsinin Zaqafqaziya və Mərkəzi Asiya regional qrupun yeni sazişi çərçivəsində fəaliyyət göstərməsini nəzərə alaraq Milli Bankın bu qrupda müşahidəçi statusunda iştirakının davam etdirilməsi üçün müvafiq razılaşdırma prosedurlarına başlanmışdır.

Bank nəzarəti alətlərinin möhkəmləndirilməsi və onların standartlaşdırılması Milli Bank tərəfindən Bank Sisteminin İnkişafı Strategiyası çərçivəsində mühüm fəaliyyət sferası kimi dəyərləndirilir. Ödəniş qabiliyyəti olan bankları müəyyənləşdirimək, onların kapital bazasını artırmaq, aktivlərin keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq, uzunmüddətli resurs bazası yaratmaqla bank sistemində əmanətçilərə dəyər bilən zərəri aradan qaldıran və ya məhdudlaşdıran rəşional bank nəzarətinə nail olunması istiqamətində konstruktiv işlər gələcəkdə də davam etdiriləcəkdir.

“İcraçı Kredit Agentliyi” məhdud məsuliyyətli bank olmayan kredit təşkilatı ilə Milli Bank arasında Agentliyin fəaliyyətinə nəzarət və

Unibank was completed. In addition, negotiations are continued by a number of banks on the process of merger and affiliation. The National Bank carries out continuous monitoring of those processes.

In 2002, relevant actions were taken in respect to banks dealing with non-traditional and doubtful operations.

Banks were fully covered by on-site supervision in accordance with the Guidelines on the Uniform Bank Rating System. In 2002, inspections by new methodology were completed at 15 banks, and in the process of discussion of inspection findings those banks were given composite and component ratings. On-site inspections of banks are being conducted in accordance with adopted schedule.

Negotiations were held with the US Agency for International Development (USAID), to use technical assistance of a resident advisor on streamlining and improvement of effectiveness of banking supervision (including issues of practical use of bank rating system). USAID agreed to finance this project and offered assistance in the form of a resident advisor on banking supervision for 2 years, as well as peripatetic advisor for 500 days. Implementation of the project began after the relevant protocol of agreement was signed and technical preparation procedures finalized.

Cooperation in the field of banking supervision with South Caucasus and Central Asia Regional Group of the Basle Committee was enhanced. Representative from the National Bank took part in the conference of this group held in September 2002.

Given that the South Caucasus and Central Asia Regional Group of the Basle Committee operates under new arrangement, relevant agree-

ment procedures were initiated in order for the National Bank to continue its participation in this group as an observer.

Strengthening and standardization of banking supervision tools is viewed by the National Bank as important scope of activity under the Banking System Development Strategy. The National Bank will continue to take functional actions aimed at having a rational banking supervision that eliminates or limits possible losses of depositors in the banking system, through identifying solvent banks, creating their capital base, improving quality of assets, and creating longer term resource capacities.

The National Bank and the "Implementing Credit Agency" limited liability non-bank credit organization agreed on procedures for supervision of the Agency's operations and submission of reports, and signed the memorandum of understanding.

Efforts to combat money laundering have been strengthened lately, and the National Bank is taking one of the leading roles in this field.

In connection with enforcement of amendments to the Law on Foreign Exchange Regulation, new editions of the "Guidelines on entry and exit of foreign currency holdings in and out of the Azerbaijan Republic by individuals and legal entities" and the "Guidelines on foreign currency accounts of residents and non-residents at authorized banks" were prepared and adopted.

In connection with execution of the Presidential Decree "On implementation of the Law on amendments to the Law on Foreign Exchange Regulation", proposals were prepared and submitted to the Cabinet of Ministers on making relevant amendments to the Code of Administrative Infractions with regard to deter-

onun tərəfindən hesabatların təqdim edilməsi qaydalarına dair razılışma əldə edilərək, anlaşma protokolu imzalanmışdır.

Son zamanlar çirkli pulların yuyulmasına qarşı mübarizə səyləri gücləndirilmiş və bu sahədə Milli Bank öncül yerlərdən birini tutur.

“Valyuta tənzimi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa əlavə və dəyişikliklərin qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar olaraq “Fiziki və hüquqi şəxslər tərəfindən valyuta sərvətlərinin respublikanın ərazisinə gətirilməsi və ölkə ərazisindən çıxarılması Qaydaları”nın və “Rezident və qeyri-rezidentlərin müvəkkil banklardakı valyuta hesablarının rejimi barədə Qaydaları”nın yeni redaksiyası hazırlanmış və qəbul olunmuşdur.

“Valyuta tənzimi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa əlavə və dəyişikliklərin edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanının icrası ilə bağlı valyuta rejiminin pozulması ilə əlaqədar, inzibati xəta obyektlərinin və pozuntulara görə inzibati məsuliyyətin müəyyən edilməsi barədə İnzibati Xətalər Məcəlləsinə müvafiq dəyişikliklər edilməsi barədə təkliflər hazırlanmış və Nazirlər Kabinetinə təqdim edilmişdir. “Çirkli” pulların maliyyə sektoru vasitəsilə yuyulmasının qarşısını almaq məqsədilə beynəlxalq təcrübə öyrənilmiş və müvafiq təkliflər hazırlanmışdır. Bu istiqamətdə müvafiq məlumat bazasının yaradılması məqsədilə İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının xüsusi qrupu (Maliyyə Tədbirləri Üzrə İşçi Qrupu), Bazel Komitəsi və bir sıra dövlətlərin müvafiq sənədləri araşdırılmış, ABŞ-ın müvafiq orqanları ilə əməkdaşlıq münasibətləri qurulmuşdur.

Eyni zamanda, yerli qanunvericiliyin və maliyyə-bank sektorunun Maliyyə Tədbirləri Üzrə

İşçi Qrupunun prinsiplərinə uyğunluğunun qiymətləndirilməsi həyata keçirilmiş və qiymətləndirmənin nəticələri müvafiq beynəlxalq təşkilatlara açıqlanmışdır.

3.3. Bank sisteminin davamlılığı möhkəmlənir

2002-ci il ərzində iqtisadi artım və milli valyutanın sabitliyi şəraitində ölkənin bank sisteminin inkişafında bankların aktiv və öhdəliklərinin, o cümlədən iqtisadiyyata kredit qoyuluşlarının həcmının artımı, bank sistemə olan inamın möhkəmlənməsi kimi pozitiv meylər formalaşmışdır. Əvvəlki illərdə olduğu kimi 2002-ci ildə də bank sektorunun təkmilləşdirilməsi bank sisteminin sabitliyinin möhkəmləndirilməsi, bankların maliyyə vasitəçiliyi funksiyalarının keyfiyyətinin yüksəldilməsi və bank fəaliyyətinin beynəlxalq standartlara yaxınlaşdırılması hədəflərinə yönəldilmişdir.

1 yanvar 2003-cü il tarixinə respublikada 46 bank və 220 bank filialı fəaliyyət göstərir. Banklardan 2-sində dövlətin, 15-ində isə xarici kapitalın iştirakı mövcuddur. Fəaliyyətdə olan 220 bank filialından 124-ü dövlət banklarına, 96-ı isə özəl banklara məxsusdur. 2002-ci ildə 8 bankın lisenziyası ləğv edilmiş, 100%-lik xarici kapitalın iştirakı ilə təsis edilmiş 1 banka isə (Mikromaliyyələşdirmə Bankı) bank əməliyyatlarının həyata keçirilməsi üçün Milli Bank tərəfindən lisenziya verilmişdir. 2002-ci ildə məhdud bank əməliyyatlarının həyata keçirilməsi üçün 26 kredit ittifaqına (3-ü yeni açılmış, 23-nün isə yenidən dövlət qeydiyyatına alınması ilə əlaqədar lisenziyaları dəyişdirilmişdir) lisenziya verilmişdir. Kredit ittifaqları ilə yanaşı beynəlxalq humanitar təşkilatlar tərəfindən təsis edilən 3 digər bank olmayan kredit təşkilatına məhdud

mination of subjects of administrative infringement and administrative liability for violations. In order prevent money laundering through financial sector, international experience in this field was assessed, and relevant proposals were made. To create a relevant database in this field, documents of the special group of OECD (Working Group on Financial Activities), as well as those of the Basle Committee and a number of countries were studied; cooperation was established with relevant US agencies.

In addition, the local legislation and the financial banking sector were assessed for their compliance with the principles of the Working Group on Financial Activities, and findings of this assessment were announced to relevant international organizations.

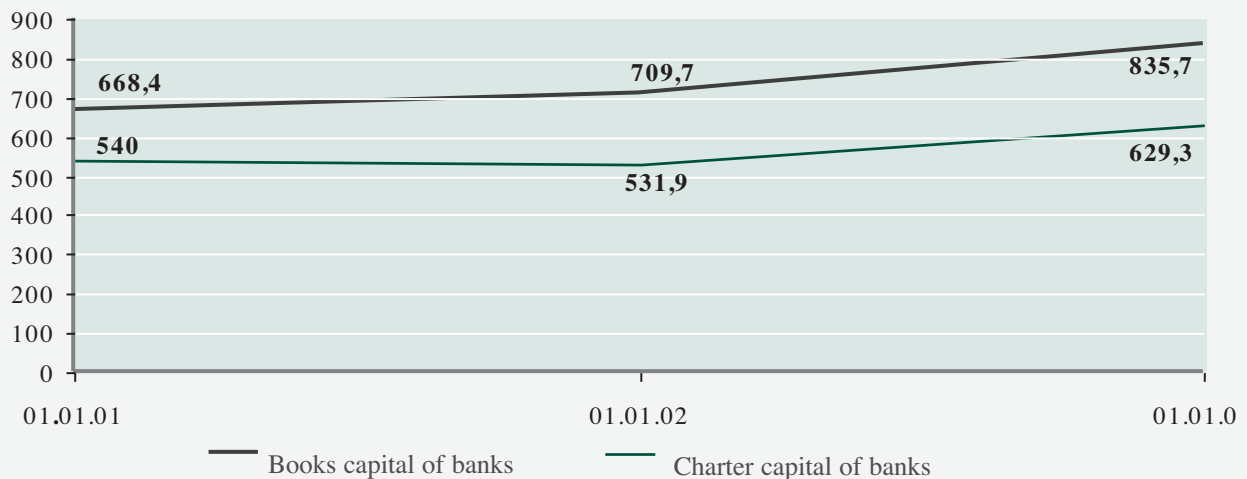
3.3. Strengthening sustainability of the banking system

During 2002, economic growth and stability of national currency set enabling conditions for development of positive trends in the country's banking system, represented by rise in the volume of assets and liabilities of banks, including

lending to the economy, and strengthening of confidence in the banking system. As in previous years, in 2002 improvement of the banking sector was targeted at strengthening of stability of the banking system, improving of quality of financial intermediary functions of banks, and bringing the banking activity closer to international standards.

As of January 1, 2003, 46 banks and 220 bank branches are operating in the country. Two of these banks are state-owned, whereas another 15 have a share of foreign capital. Out of 220 bank branches operating in the country, 124 are run by state-owned banks, whereas remaining 96 belong to private banks. In 2002, licenses of 8 banks were revoked, and one bank with 100% foreign capital (Microfinance Bank of Azerbaijan) was given a banking license by the National Bank. In 2002, 26 credit unions (3 as newly opened, and 23 due to change of licenses in connection with renewal of state registration) were given restricted banking licenses. In addition to credit unions, another 3 non-bank credit institutions founded by international humanitarian organizations were given restricted banking licenses by the National Bank. Overall, out of

Bank Loans Extended to Customers, billion manat

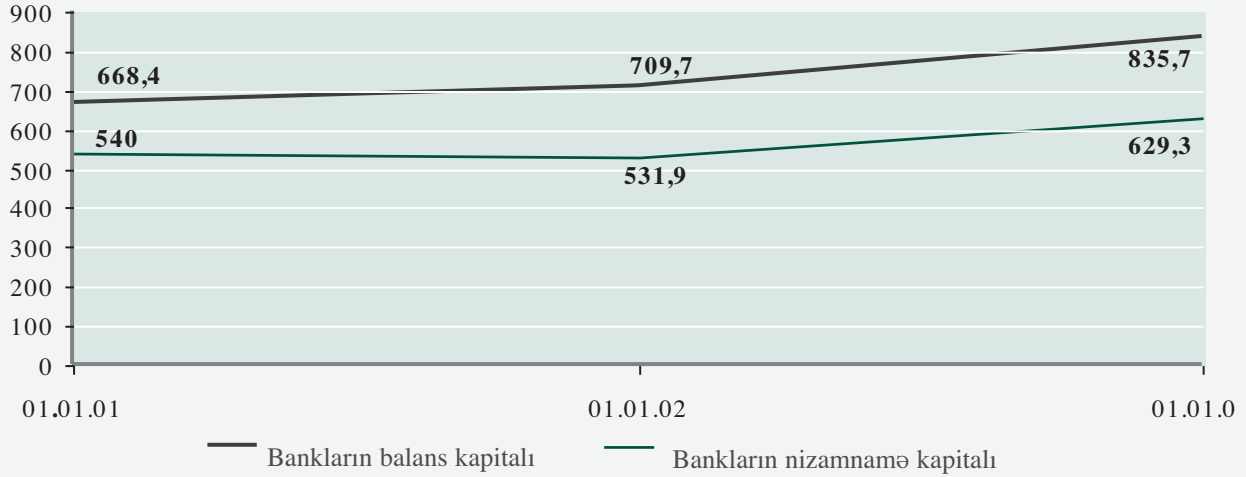

bank əməliyyatının həyata keçirilməsi üçün Milli Bank tərəfindən lisenziya verilmişdir. Bütövlükdə 1 yanvar 2003-cü il tarixinə fəaliyyət göstərən 47 qeyri-bank kredit təşkilatlarından 6-sı donor təşkilatları tərəfindən təsis olunan digər bank olmayan kredit təşkilatlarıdır.

lının artımı nizamnamə kapitalının artması və il ərzində bir sıra banklarda yaxşı maliyyə nəticələrinin əldə olunması hesabına baş vermişdir.

1 yanvar 2003-cü il tarixinə bank aktivlərinin 29,4 %-i nağd və müxbir hesab qalıqlarının, 45,6%-i kreditlərin, 5,7%-i investisiyaların,

Banklar tərəfindən müştərilərə verilən kreditlər, mlrd. manat

2002-ci ildə bankların nizamnamə və balans kapitallarının artması üzrə dayanıqlı meyl saxlanılmışdır. Belə ki, 01.01.2002-ci illə müqayisədə 01.01.2003-cü il tarixinə bankların nizamnamə kapitalı 97,1 mlrd. manat və ya 18,2% artaraq 629 mlrd. manat olmuşdur. Balans kapitalı 2002-cü ildə 126 mlrd. manat və ya 17,7% artaraq 835,7 mlrd. manat təşkil etmişdir. Balans kapita-

5,6%-i əsas vəsaitlərin və 13,7%-i digər aktivlərin payına düşür. Hesabat dövrünə bank sisteminin aktivlərinin həcmi (bank məlumatlarına əsasən) 4224,8 mlrd. manat olmuşdur ki, bu da keçən ilin əvvəli ilə müqayisədə 576,4 mlrd. manat və ya 15,8% çoxdur. Bankların aktiv əməliyyatları sırasında müştərilərə verilən kreditlər daha sürətli tempə artmışdır. Kredit portfeli (banklara verilən

Banklar tərəfindən müştərilərə verilən kreditlər, mlrd. manat

	01.01.2001		01.01.2002		01.01.2003	
	məbləğ	yekuna nisbəti, %-lə	məbləğ	yekuna nisbəti, %-lə	məbləğ	yekuna nisbəti, %-lə
Dövlət bankları	1552,1	66,2	1116,3	56,5	1240,7	55
- o cümlədən Beynəlxalq bank	957,1	40,8	1112,5	56,3	1238,6	54,9
- o cümlədən BUS Bank	6,1	0,3	3,8	0,2	2,1	0,1
Özəl banklar	794,3	33,8	860,5	43,5	1013,7	45
- o cümlədən xarici kapitallı	317,1	13,5	354	17,9	316,6	14
Cəmi kreditlər	2346,4	100	1976,8	100	2254,4	100

Qeyd: * 01.01.2001-ci il tarixinə cəmi kredit qoyuluşlarında Aqrar-Sənaye Səhmdar Kommersiya Bankının 588,9 mlrd. manat krediti nəzərə alınır

total 47 non-bank credit institutions operating as of January 1, 2003, 6 are non-bank credit institutions founded by donor organizations.

Sustained trends of growth of charter and book capital of banks were maintained in 2002.

billion manat, or 15.8%, higher as compared to the beginning of previous year. Among operations with banks' assets, lending to customers rose more rapidly. During 2002, credit portfolio (except for credits extended to banks) rose

Bank Loans Extended to Customers, billion manat

	01.01.2001		01.01.2002		01.01.2003	
	Amount	As a share of total, %	Amount	As a share of total, %	Amount	As a share of total, %
State banks	1552,1	66,2	1116,3	56,5	1240,7	55
- including: IBA	957,1	40,8	1112,5	56,3	1238,6	54,9
- including: BUS Bank	6,1	0,3	3,8	0,2	2,1	0,1
Private banks	794,3	33,8	860,5	43,5	1013,7	45
- including: foreign capital banks	317,1	13,5	354	17,9	316,6	14
Total loans	2346,4	100	1976,8	100	2254,4	100

Note: Total loans as of January 1, 2001 include 588.9 billion manat loan of the Agro-Industrial Joint-Stock Commercial Bank

Thus, the charter capital of banks as of January 1, 2003 was 629 billion manat, exceeding the level of January 1, 2002 by 97.1 billion manat, or 18.2 percent. In 2002, the book capital was 835.7 billion manat, rising by 126 billion manat, or 17.7%. Increase in the book capital was due to rise in the charter capital and good financial performance of a number of banks during the year.

As of January 1, 2003, bank assets were broken down as follows: 29.4 % - cash on hand and remaining balances at correspondent accounts, 45.6% - loans, 5.7% - investments, 5.6% - fixed assets, and 13.7% - other assets. During the reporting period, the volume of assets of the banking system (based on bank data) was 4224.8 billion manat, which is 576.4

from 1976.8 billion manat to 2254 billion manat, or by 14.0%. Rise in lending by majority of operating banks was of a systemic nature.

Note: Total loans as of January 1, 2001 include 588.9 billion manat loan of the Agro-Industrial Joint-Stock Commercial Bank

During the reporting period, lending was broken down as follows: 55% by state-owned banks and 45% by private banks (as of January 1, 2002, this indicator was accordingly 56.4% and 43.6%).

Like in previous years, as of January 1, 2003, credits extended to trade and services sector continued to account for large share in the sectoral structure of credit liabilities (not taking into account the overdue loan debts). During the reporting period, the concentration of bank

kreditlər istisna olmaqla) 2002-cü ildə 1976,8 mlrd. manatdan 2254,0 mlrd. manata və ya 14,0% artmışdır. Fəaliyyətdə olan bankların əksəriyyətinin kredit qoyuluşlarının artımı sistem xarakter daşımışdır.

Hesabat dövrünə kredit qoyuluşlarının 55% -i dövlət banklarının, 45%-i isə özəl bankların payına düşür (1 yanvar 2002-ci il tarixinə bu göstərici

mlrd. manatı Azərbaycan hökumətinin qiymətli kağızlarının payına düşür.

1 yanvar 2003-cü il tarixinə bank passivlərinin 44%-i hüquqi şəxslərin depozitlərinin, 19,5%-i əhəlinin əmanətlərinin, 12,4%-i banklararası depozitlərin və hesabların, 4,4%-i digər öhdəliklərin, 19,7%-i isə bank kapitalının payına düşür. 1 yanvar 2003-

Banklar üzrə əhəlinin əmanətləri, mlrd. manat

	01.01.2001		01.01.2002		01.01.2003	
	məbləğ	yekuna nisbəti, %-lə	məbləğ	yekuna nisbəti, %-lə	məbləğ	yekuna nisbəti, %-lə
Dövlət bankları	177,5	44,8	261,5	44,6	448,7	58,5
- o cümlədən Beynəlxalq bank	129,2	32,6	214,3	36,6	399,2	52
- o cümlədən BUS Bank	48,3	12,2	47,2	8,1	49,3	6,4
Özəl banklar	218,9	55,2	323,6	55,4	318,6	41,5
- o cümlədən xarici kapitalı	162,1	40,9	236,5	40,4	90,6	11,8
Cəmi əhəlinin əmanətləri	396,5	100	585,1	100	767,3	100

müvafiq olaraq 56,4% və 43,6% olmuşdur).

Əvvəlki illərdə olduğu kimi 1 yanvar 2003-cü il tarixinə də kredit öhdəliklərinin sahələr üzrə strukturunda (vaxtı keçmiş ssuda borcları nəzərə alınmadan) ticarət və xidmət sektoruna verilən kreditlər yüksək çəkiyə malik olaraq qalmaqdadır. Hesabat dövrünə bank kreditlərinin iqtisadiyyatın sektorlarında konsentrasiyası aşağıdakı kimi olmuşdur: ticarət və xidmət sektoru 25,7%, fiziki şəxslər 20,8%, energetika, nəqliyyat və rabitə 14,3%, hökumət idarələrinə 12,1%, kimya və təbii ehtiyatlar 11,1%, kənd təsərrüfatı 5,0%, sənaye və istehsalat 3,9%, inşaat və əmlak 3,8%, digər sahələr 3,3%.

1 yanvar 2003-cü il tarixinə kommersiya banklarının qiymətli kağızlara investisiyaları keçən ilin əvvəli ilə müqayisədə 7,4 mlrd. manat və ya 5,4% artaraq 142,3 mlrd. manat olmuşdur. Qiymətli kağızlara investisiyaların təqribən 79,7%-i və ya 113,4

cü il tarixinə bankların öhdəliklərinin həcmi 3389,7 mlrd. manat olmuşdur. Bank öhdəliklərinin bank passivlərində xüsusui çəkisi 80,3%, bank kapitalının xüsusui çəkisi isə 19,7%-dir. 01.01.2002-ci illə müqayisədə 01.01.2003-cü il tarixinə bankların öhdəliklərinin 451 mlrd. manat və ya 15,3% artımı hüquqi və fiziki şəxslərin müddətli vəsaitlərinin 150,4 mlrd. manat və ya 17,3% artması hesabına baş vermişdir.

Hüquqi şəxslərin depozitləri hesabat dövrünə 242,8 mlrd. manat və ya 15% artaraq 1861,9 mlrd. manat olmuşdur. Əhəlinin əmanətləri hesabat dövrünə 182,2 mlrd. manat və ya 31,1% artaraq 767,3 mlrd. manat olmuşdur. Cəlb olunmuş əmanətlərin 79,9%-i müddətli əmanətlərin payına düşür (1 yanvar 2002-ci il tarixinə bu göstərici 69,6% olmuşdur).

credits in various sectors of economy was as follows: trade and services sector - 25.7%; individuals - 20.8%; energy, transport and communications - 14.3%; government agencies - 12.1%; chemistry and natural resources - 11.1%; agriculture 5.0%; industry and manu-

Increase in bank liabilities by 451 billion manat, or 15.3%, as compared to January 1, 2002, was due to rise in term deposits of legal entities and individuals by 150.4 billion manat, or 17.3 percent.

During the reporting period, deposits of legal

Bank Savings of the Population, billion manat

	01.01.2001		01.01.2002		01.01.2003	
	Amount	As a share of total, %	Amount	As a share of total, %	Amount	As a share of total, %
State banks	177,5	44,8	261,5	44,6	448,7	58,5
- including: IBA	129,2	32,6	214,3	36,6	399,2	52
- including: BUS Bank	48,3	12,2	47,2	8,1	49,3	6,4
Private banks	218,9	55,2	323,6	55,4	318,6	41,5
- including: foreign capital banks	162,1	40,9	236,5	40,4	90,6	11,8
Total savings	396,5	100	585,1	100	767,3	100

facturing - 3.9%; construction and real estate - 3.8%; other sectors - 3.3%.

As of January 1, 2003, commercial banks' investments in securities were 142.3 billion manat, increasing by 7.4 billion manat, or 5.4%, as compared to the beginning of previous year. Government securities of the Azerbaijan Republic account for 79.7% or 113.4 billion manat of the total investments in securities.

As of January 1, 2003, bank liabilities were broken down as follows: 44% - deposits of legal entities; 19.5% - savings of the population; 12.4%- inter-bank deposits and accounts; 4.4% - other liabilities; and 19.7% - banking capital. As of January 1, 2003, bank liabilities were 3389.7 billion manat. Share of bank liabilities in gross liabilities is 80.3%, whereas the share of banking capital is 19.7 percent.

entities rose by 242.8 billion manat, or 15%, and made up 1861.9 billion manat. Savings of the population rose by 182.2 billion manat, or 31.1%, during the reporting period and made up 767.3 billion manat. Term deposits account for 79.9% of attracted savings (as of January 1, 2002, this indicator was 69.6%).

4. ÖDƏNİŞ SİSTEMİNİN VƏZİYYƏTİ VƏ NAĞD PUL DÖVRİYYƏSİNİN TƏŞKİLİ

4.1. Elektron ödəniş sisteminin tətbiqi genişlənir

2002-ci ildə Milli Bank qarşısında ödəniş sistemləri və informasiya texnologiyaları sahəsində müasir standartlara uyğun Xırda Ödənişlər üzrə Hesablaşma Klirinq Sisteminin yaradılması və istismara verilməsi, Baş Mühasibat Sisteminin modullarının tətbiqinin başa çatdırılması, müasir standartlara uyğun Avtomatlaşdırılmış Bank Statistika Hesabatı Sisteminin yaradılması və istismara verilməsi əsas prioritet məqsədlər kimi qarşıya qoyulmuşdur.

Keçid iqtisadiyyatı şəraitində yaşayan ölkələrin Mərkəzi Bankları tərəfindən həyata keçirilən əsas vəzifə və funksiyalardan biri də ölkədə hesablaşmaların təşkil edilməsi, o cümlədən klirinq sistemlərinin yaradılması, onların fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi və tənzimlənməsindən ibarətdir.

Azərbaycan Respublikası Milli Bankı 1997-ci ildən etibarən müasir tələblərə cavab verən və beynəlxalq standartlara əsaslanan Milli Ödəniş Sisteminin yaradılması üzrə Strategiya işləyib hazırlamış və mərhələlərlə onun reallaşdırılması üçün geniş islahatlar həyata keçirmişdir. Bu islahatlar beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatlarının, o cümlədən Dünya Bankının və Beynəlxalq Valyuta Fondunun texniki yardımından istifadə edilməklə həyata keçirilmişdir.

Milli Ödəniş Sisteminin yaradılması üzrə Strategiyanın birinci mərhələsini Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar Siste-

minin (AZİPS) yaradılması təşkil etmiş və 2001-ci ilin fevral ayının 16-dan etibarən bu sistem fəaliyyətdədir. Hal-hazırda Real Vaxt Rejimində (30-60 saniyə ərzində) fəaliyyət göstərən “AZİPS” sistemi vasitəsilə həyata keçirilən ödənişlərin sayı orta hesabla gündə 2000 sənəd təşkil edir.

Milli Ödəniş Sisteminin yaradılması üzrə Strategiyanın vacib və mühüm olan ikinci mərhələsi *Xırda Ödənişlər üzrə Hesablaşma Klirinq Sisteminin (XÖHKS)* yaradılmasından ibarətdir. Məbləğ etibarilə ödənişlərin 80-90%-i, ödəniş sənədlərinin say etibarilə isə 10-20%-i iri və təcili ödənişlərin payına düşür. Ödənişlərin say etibarilə mühüm hissəsini isə xırda ödənişlər təşkil edir ki, bu ödənişlər daim təkrarlanan Paket ödənişlərinə və Kart ödənişlərinə bölünür.

XÖHKS-in yaradılması Dünya Bankının “Maliyyə sektoruna texniki yardım” layihəsi çərçivəsində ayrılan vəsaitlər hesabına maliyyələşdirilmiş və bu sistemin yaradılmasında Beynəlxalq Valyuta Fondunun ekspert köməyindən istifadə edilmişdir. Eyni zamanda, bu istiqamətdə Milli Bankın, Azərbaycan Banklar Assosiasiyasının, İqtisadi İnkişaf Nazirliyinin və kommunal xidmətlər göstərən təşkilatların nümayəndələrindən ibarət İşçi Qrupun üzvləri tərəfindən bu sahədə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi ətraflı öyrənilmiş və sistemin yaradılması zamanı nəzərə alınmışdır.

Dünya Bankının prosedurlarına müvafiq olaraq Beynəlxalq Tender keçirilmiş və bu tenderin

4. SITUATION WITH THE PAYMENT SYSTEM AND CIRCULATION OF CASH

4.1. Expanding application of the electronic payment system

In 2002, priority goals of the National Bank in the field of payment systems and information technologies were to create and launch into operation the Small Payments Clearing System (SPCS), complete the introduction of modules of the General Accounting System, and to create and launch into operation the Automated Banking Statistics Reporting System in conformity with modern standards.

One of the main goals and functions of central banks in transition economies is to organize settlements in their countries, including creation, coordination of activity and regulation of clearing systems.

Since 1997, the National Bank of the Azerbaijan Republic has developed a strategy on creation of the national payment system that would meet modern requirements and correspond to international standards, and carried out broad reforms for gradual implementation of this strategy. These reforms were carried out using technical assistance of international financial institutions, including the World Bank and the International Monetary Fund.

The first stage of the strategy on creation of the national payment system was represented by establishment of the Real Time Inter-Bank National Settlement System (AZIPS), which has been in operation since February 16, 2001. At present, the AZIPS system processes on average

2000 payment orders a day, operating on a real-time basis (30-60 seconds).

The second very important stage of the strategy on creation of the national payment system consists of establishment of the *Small Payments Clearing System* (SPCS). Large and urgent payments account for 80-90% of total turnover, representing however only 10-20% of the total number of payment orders. Small value payments represent a major portion of the total number of payment orders, being broken down into recurrent package payments and card payments.

Establishment of the SPCS was financed under the WB Financial Sector Technical Assistance Project. Also, expert assistance of the International Monetary Fund was used for establishment of this system. Besides, a working group consisting of representatives from the NBA, Azerbaijan Banking Association, Ministry of Economic Development, and utility companies, carefully studied experiences of developed countries and considered this in the course of creation of the system.

International bidding tender was held in accordance with the World Bank procedures, and contract was signed with the tender winner Hewlett Packard, USA. All requirements were met in conformity with contract terms, and the system was launched into operation since December 2, 2002. By now, 44 of the 46 banks operating in the country have joined the system.

A normative-methodological framework gov-

qalibi olan ABŞ-ın “Hewlett Packard” şirkəti ilə müvafiq kontrakt imzalanmışdır. Kontraktın şərtlərinə müvafiq olaraq XÖHKS-in yaradılması üçün nəzərdə tutulmuş bütün tələblər yerinə yetirilmiş və 02 dekabr 2002-ci il tarixindən etibarən bu sistem istismara verilmişdir. Hal-hazırda respublikada fəaliyyət göstərən 46 bankdan 44-ü bu sistemin iştirakçılarıdır.

Sistemin fəaliyyətini tənzimləyən normativ-metodoloji baza yaradılmış və sistemdə istifadə ediləcək ödəniş tapşırıqlarının yeni formatları işlənib hazırlanmışdır.

İştirakçı bankın sistemə paket ödənişləri göndərməkdə və qəbul etməkdə texniki problemi olduqda, Milli Bankda təşkil olunmuş xüsusi iş yeri vasitəsi ilə paket ödənişlərini disketdə sistemə daxil etmək və ya sistemdən qəbul etmək imkanı yaradılmışdır.

Sistemin ən mühüm üstünlüklərindən biri “AZIPS” sistemində olduğu kimi, onun yüksək təhlükəsizlik tələblərinə cavab verməsi və sistem iştirakçıları üçün çox ucuz başa gəlməsidir. XÖHKS-in əsas xüsusiyyətlərindən biri isə ondan ibarətdir ki, sistem sürətli və müasir tələblərə cavab verən fiber-optik kabelli rabitə xətti əsasında yaradılmış *Milli Telekommunikasiya Şəbəkə Sistemi* əsasında fəaliyyət göstərir. 2003-cü ildə bu istiqamətdə qarşıda duran əsas vəzifə bu Layihənin daha da inkişaf etdirilməsi və tədricən kommunal xidmətlər göstərən təşkilatlara ötürülməsidir. XÖHKS-in imkanlarından maksimum istifadə edilməsi və bu Layihənin tam olaraq başa çatdırılması ilə əlaqədar kommunal xidmətlər göstərən təşkilatlarda mövcud sistemə inteqrasiya oluna bilən daxili informasiya sistemlərinin qurulmasının zəruriliyini nəzərə alaraq, Milli Bank tərəfindən 2003-cü ildə bu işlərin reallaşması üçün müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Xırda ödənişlərin ikinci qolu olan Kart ödənişləri üzrə də Milli Bank tərəfindən lazımi işlər həyata keçirilməkdədir. Bu istiqamətdə bazarın daha da inkişaf etdirilməsi, müvafiq infrastrukturun yaradılması və bərabər rəqabət prinsiplərinin bərqərar olunması üzrə Milli Bank tərəfindən məqsədyönlü işlər görülməkdədir.

Hesabat ilində Milli Bank tərəfindən *Baş Mühasibat Sisteminin yaradılması və tətbiqi* sahəsində müvafiq işlər görülmüşdür. Baş Mühasibat Sisteminin 2001-ci ildə istismara verilmiş əsas nüvəsi olan modulların və “Hesablaşma-kassa xidməti”, “Milli ödənişlər”, “Beynəlxalq ödənişlər”, “Xarici valyuta bazarında əməliyyatlar” modullarının etibarlı fəaliyyəti Qaydalara uyğun olaraq təmin edilmişdir. Hesabat ilində BMS-nin *“Depozit və kredit”*, *“Əmək haqqı”* və *“Əsas vəsaitlər”* modullarının tətbiqi başa çatdırılmışdır. Baş Ofisin Milli Bankın Ərazi İdarələri ilə Internet beynəlxalq şəbəkəsi vasitəsilə interfeys əlaqəsinin yaradılması da təmin edilmişdir.

Baş Mühasibat Sisteminin fəaliyyətini təmin etmək məqsədilə Milli Bankın normativ-hüquqi sənədləri işlənib hazırlanmışdır. Qeyri-adi, fəvqəladə hallarda sistemin fasiləsiz və etibarlı işini təmin etmək üçün Sumqayıt Ehtiyat Mərkəzində ehtiyat server quraşdırılmış, sistem instalyasiya olunaraq tam işçi vəziyyətinə gətirilmişdir.

Bu modulların tətbiqi ilə Milli Bankın əməliyyat sektorunun əsas hissəsinin tam avtomatlaşdırılması başa çatdırılmışdır. Bu sistemdə balans və balansdan kənar hesablar planının, şəxsi hesablar üzrə mühasibat əməliyyatlarının və onların arxivlərinin aparılması, ilkin sənədlərin daxil edilməsi, kassa əməliyyatlarının yerinə yetirilməsi, Baş Kitaba nəzarətin təşkil edilməsi, lokal şəbəkədə Baş Mühasibat Sistemi ilə Milli Bankın struktur bölmələri və məsul icraçı-

erning the system's operation was created. New formats of payment orders to be used in the system were developed. In case if a member bank faces a technical problem in sending or receiving package payments in and from the system, a special workstation was established at the National Bank, enabling to input or receive package payments in and from the system by diskette.

Like with the AZIPS system, the most important advantage of SPCS is that it meets high safety requirements and turns to be very cheap for system members. One of the main special features of SPCS is that it operates on the basis of the *National Telecommunications Network System*, which is established with optical fiber transmission line and meets modern requirements. Main goal set in this regard for 2003 is to further promote the project and gradually cover utility companies. Given that for maximum utilization of capacities of SPCS and full completion of this Project there is a need to build internal information systems at utility companies to be integrated in the existing system, the National Bank is planning to take relevant actions in 2003 in order to realize these efforts.

The National Bank is also carrying out necessary works in regard to the second type of small value payments - the card payments. The National Bank is taking relevant measures on further promotion of this market, creation of associated infrastructure, and establishment of fair competition principles.

During the reporting year, the National Bank took relevant actions on *creation and application of the General Ledger* (GL). Reliable operation in accordance with guidelines was ensured of the four core modules of the General Ledger (GL), that is "settlement service", "national pay-

ments", "international payments", and "foreign exchange market operations", all launched in 2001. During the reporting period, introduction of another three modules of the GL - "*deposit and credit*", "*wages*" and "*fixed assets*" - was finalized. An interface link between the head office and zonal departments of the NBA was established through the Internet.

The National Bank developed normative-legal documents to ensure operations of the General Ledger. In order to ensure the system's operations in case of emergency, a back-up server was mounted at the Sumgait Reserve Center and became fully operational once the system was installed.

By having these modules introduced, the process of automation of the major share of the National Bank's operations was completed. This covered activities related to maintenance of the chart of balance-sheet and off-balance-sheet accounts, execution of accounting transactions for individual accounts and archiving of those, entry of input documents, execution of cash operations, supervision of the General Ledger, exchange of information between the GL and the National Bank's structural divisions through the local network, and execution of settlements of banks that are not members of the AZIPS system.

To simplify the method of handover of cash in the system and further improve its safety, a new method was introduced where banks send prior information by SWIFT.

Relevant structural divisions of the National Bank, and the country's banking system as a whole, gained an opportunity to work in a uniform information environment on a real-time basis.

A number of advantages were gained from introduction of the General Ledger being based

lar arasında informasiya mübadiləsinin həyata keçirilməsi, “AZIPS” sisteminin üzvü olmayan bankların hesablaşmalarının aparılmasının təmin edilməsi işlərinin avtomatlaşdırılması prosesi tam başa çatdırılmışdır.

Baş Mühasibat Sistemində “AZIPS” sisteminin üzvü olan banklar tərəfindən nağd pulun alınması prosesi avtomatlaşdırılaraq, banklar tərəfindən alınacaq məbləğin “SWIFT” vasitəsi ilə elektron tapşırıq formasında birbaşa sistemə göndərilməsi təşkil edilmişdir.

Sistemdə nağd pulun təhvil verilməsi üsulünün sadələşdirilməsi və təhlükəsizliyinin daha da təkmilləşdirilməsi məqsədilə banklar tərəfindən qabaqcadan “SWIFT” vasitəsi ilə məlumat göndərilməsi metodu tətbiq edilmişdir.

Milli Bankın müvafiq struktur bölmələri, bütövlükdə respublikanın bank sistemi Vahid informasiya mühitində real vaxt rejimində işləmək imkanı qazanmışdır.

Müasir informasiya texnologiyası sahəsində dünya lideri hesab olunan “ORACLE” korporasiyasının məhsuluna əsaslanan Baş Mühasibat Sisteminin tətbiqi ilə bir sıra mühüm üstünlüklər əldə edilmişdir. Bu sistem, mühasibat və maliyyə uçotu sahəsində bank nəzarətinin ayrılmaz tərkib hissəsi olmaqla, maliyyə sahəsində idarəetməyə, mühasibat uçotu sahəsində isə əsas istiqamətlərin müəyyənləşdirilməsinə, inkişaf etdirilməsinə və görülən tədbirlərin səmərəliliyinin artırılmasına şərait yaratmışdır.

Baş Mühasibat Sisteminin tətbiqi nəticəsində əməliyyatların yerinə yetirilməsi sürətlənmiş və əməliyyatlara nəzarət güclənmişdir. Beynəlxalq Mühasibat Standartlarının tələblərinə cavab verən illik maliyyə hesabatlarını tərtib etmək və Bankın göstəricilərini daha düzgün təhlil etmək imkanı əldə edilmişdir.

Milli Bankın əsas prioritet istiqamətlərindən

biri olan *Avtomatlaşdırılmış Bank Statistika Hesabatı Sisteminin* (ABSŞS) yaradılması və tətbiqi üzrə 2001-ci ildə Beynəlxalq tender keçirilmiş və “F.R.S. S1 Ko” Amerika-Belçika şirkətinin yerli portnyoru olan “R.İ.S.K” EİF tenderin qalibi olmuşdur.

ABSŞS-in yaradılması ilə əlaqədar Milli Bankla “R.İ.S.K” EİF arasında müvafiq kontrakt imzalanmışdır və bu kontrakta uyğun olaraq sistemin tətbiqi 2002-ci ildə başa çatdırılmışdır.

Həmin şirkətin məhsulu olan FİRE (Financial Reporting-maliyyə hesabatları) sistemi Avropa ölkələrinin Mərkəzi Banklarında, eləcə də bir çox inkişaf etmiş Avropa və Amerika ölkələrinin maliyyə institutlarında maliyyə hesabatları sahəsində geniş tətbiq edilmişdir.

Sistemin iş prinsipi əsasında respublikanın kredit təşkilatlarından elektron üsulla qəbul edilən məlumatlar sistemin Bank nəzarəti, Tədiyyə balans, Bank Statistikası və Monetar statistika modulları üzrə emal edilir.

Normativ-metodoloji bazanın yaradılması. 2002-ci ildə Ödəniş sistemləri və informasiya texnologiyaları üzrə normativ-hüquqi sənədlər, Milli Bankda istifadə olunan kompüter texnikasına və proqram təminatlarına xidmətlərin göstərilməsi haqqında Daxili Qaydalar, Xırda Ödənişlər üzrə Hesablaşma Klirinq Sisteminin yaradılması ilə əlaqədar “Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən banklar arasında hesablaşmaların aparılması Qaydaları” yeni redaksiyada işlənib hazırlanmışdır, “AZİPS-in texniki xüsusiyyətləri haqqında Metodiki Göstərişlər”, “XÖHKS-in texniki xüsusiyyətləri haqqında Metodiki Göstərişlər”, “XÖHKS-in istismarı üzrə istifadəçilər üçün Təlimat”, Azərbaycan Respublikası Milli Bankının Xırda Ödənişlər üzrə Hesablaşma Klirinq sisteminə dair informasiya təhlükəsizliyi Tələbləri haqqında Meto-

on the products of ORACLE Corporation that is considered a world leader in the field of modern information technologies. Being an integral part of banking supervision in the field of accounting and financial reporting, this system created enabling environment for financial management, as well as for targeting, developing, and improving effectiveness of measures taken in the field of accounting.

Introduction of the General Accounting System resulted in accelerated implementation of operations and stronger control over them. The system allowed for developing of annual financial statements in accordance with IFRS, and having more accurate analysis of the bank's indicators.

International bidding was held in 2001 for establishment and introduction of the *Automated Banking Statistics Reporting System* (ABSRS) - one of the main priority goals of the National Bank. The winner of the tender was R.I.S.K Company, which is the local partner of the American-Belgian "F.R.S. S1 Co".

The National Bank and the R.I.S.K. Company signed a contract on establishment of ABSRS, and introduction of the system was completed in 2002 as was specified in the contract.

This company's product - FIRE System (Financial Reporting) - is broadly used in the field of financial reports by central banks of European countries, as well as by financial institutions of many developed countries of Europe and America.

Data received electronically from credit institutions of the country based on operating principles of the system is processed through the system's modules on banking supervision, balance of payments, banking statistics, and monetary statistics.

Creation of normative-methodological framework. In 2002, the National Bank developed new editions of normative-legal documents concerning payment systems and information technologies: the "Internal Guidelines on servicing of computer hardware and software used at the National Bank", and the "Procedures for settlements among banks operating in the Azerbaijan Republic" (in connection with establishment of the Small Payments Clearing System). Also, during the reporting period the National Bank prepared and introduced the "Methodological Manuals on Technical Specification of AZIPS", "Methodological Manuals on Technical Specification of SPCS", "SPCS User Manual", "Methodological Manuals on Information Safety Requirements for the Small Payments Clearing System", "Guidelines on Administrative Use of the Automated Banking Statistics Reporting System", and the "Collective Agreement on the Automated Clearing System".

4.2. Cash stock undergoes renewal

In 2002, main goals in the field of cash money operations were to prepare a uniform development concept for the design of national currency, to prepare a methodology for determination of demand for cash money in the economy, to improve cash and non-cash money turnover, to study foreign expertise in this field, to improve normative- methodological framework for transportation, storage and safety of cash money.

Preliminary version was prepared of improved development concept for the design of the national currency - manat. As part of this concept, analysis was carried out on the design,

diki Göstərişlər”, Avtomatlaşdırılmış Bank Statistika Hesabatı sisteminin inzibati istismar qaydaları, Xırda Ödənişlər üzrə Avtomatlaşdırılmış Klirinq sisteminə dair Kollektiv Saziş işlənilib hazırlanmış, AMB-nin İdarə Heyətində təsdiq edilərək hesabat ilində praktiki tətbiq olunmuşdur.

4.2. Nağd pul təsərrüfatı təzələdir

2002-ci ildə nağd pulla iş sahəsində əsas vəzifələr milli valyutanın dizaynının inkişafı üzrə vahid konsepsiyanın və iqtisadiyyatın nağd pula olan tələbatının müəyyənəşdirilməsi metodologiyasının hazırlanması, nağd və qeyri nağd pul dövriyyəsinin yaxşılaşdırılması, bu sahədə xarici təcrübənin öyrənilməsi, nağd pulların daşınması, saxlanması və təhlükəsizliyi üzrə normativ-metodoloji bazanın təkmilləşdirilməsi olmuşdur.

Milli valyutanın-manatın dizaynının inkişafı üzrə təkmilləşdirilmiş konsepsiyanın ilkin variantı hazırlanmış, konsepsiyanın tərkib hissəsi olaraq digər ölkələrin təcrübəsi əsasında milli valyutanın yeni nəslinin dizaynı, ölçüləri, kağızı, mühafizə elementləri, miqdarı, qiyməti və sair barədə təhlil işləri aparılmışdır.

“İqtisadiyyatın nağd pula olan tələbatının müəyyənəşdirilməsi metodologiyası”nın hazırlanması məqsədi ilə İngiltərənin “De Lya Ru” şirkətinin, İsveçrə və Qazaxıstan Milli Banklarının bu sahədə olan iş təcrübəsi öyrənilmiş və təhlil edilmişdir. İsveçrə Milli Bankının yaxın köməyi nəticəsində hazırlanmış müvafiq konsepsiya İdarə Heyətində müzakirə edilmişdir.

Nağd və qeyri-nağd pul dövriyyəsinin yaxşılaşdırılması məqsədi ilə xarici təcrübə və respublikada mövcud durum öyrənilmiş, hazırlanmış rəy və təkliflər əsasında bu məsələ ilə bağ-

lı yaradılmış layihə qrupu tərəfindən Qanun və Fərman layihələri hazırlanıb Respublika Prezidentinə təqdim edilmişdir.

Bundan əlavə qeyri-nağd pul dövriyyəsinin yaxşılaşdırılması üzrə problemlərin öyrənilməsi və ümumiyyətlə hesablaşmaların metodoloji bazasının yaradılması üçün xarici ölkələrin iş təcrübəsi öyrənilmişdir.

Manatın nominal dəyərinin və qiymətlər miqyasının (denomiyasiya) dəyişdirilməsi tədbirlərinə hazırlıq ilə əlaqədar Milli Bankda yaradılmış Layihə qrupunun görəcəyi işlər barədə tədbirlər planı təsdiq edilmişdir.

Denomasiyaya hazırlıqla əlaqədar İngiltərənin “De Lya Ru” şirkətinin və “ROYAL MİNT” kral sikkəxanasının bir qrup nümayəndələri ilə yeni əskinasların sikkələrin dizaynının ilkin variantlarının hazırlanması üzrə müzakirələr aparılmışdır.

Emissiya-kassa işləri üzrə normativ metodoloji bazanın yaradılması və təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə “Nağd xarici valyutanın gətirilməsi və onun AMB-nin müvafiq struktur bölmələrinə göndərilməsi Qaydaları” işlənilib hazırlanmış və İdarə Heyətində təsdiq edilmişdir. Bundan əlavə “Kredit təşkilatlarında kassa əməliyyatlarının aparılması Qaydaları” İdarə Heyətində təsdiq edilmiş və Ədliyyə Nazirliyində Dövlət qeydiyyatından keçirilmişdir.

Nağd pulun daşınması, saxlanması və təhlükəsizliyi üzrə normativ metodoloji bazanın təkmilləşdirilməsi ilə əlaqədar Milli Bankın Ərazi İdarələrində inkassasiya işi təhlil edilərək nağd pulların daşınmasına görə haqq tutulması üçün vahid tarif dərəcəsinin müəyyən edilməsi məqsədi ilə müvafiq təkliflər hazırlanmışdır.

Nağd pulların saxlanması, daşınması və

measurements, paper type, security elements, amount, price, and other issues concerning the national currency of next generation, based on experiences of other countries.

To develop a methodology for determination of demand for cash money in the economy, relevant experience of the British “De La Rue” Company, as well that of the central banks of Switzerland and Kazakhstan were studied and analyzed. The concept, which was developed with close assistance from the Swiss National Bank, was discussed by the Board.

As for improvement of cash and non-cash money turnover, foreign practices, as well as the current situation in the country, were assessed. Based on comments and proposals made, the project group concerned with this issue prepared draft law and decree and presented those to the President of the Azerbaijan Republic.

Also, foreign practices were studied to assess the problems with improvement of non-cash money turnover, and create a general methodological framework for settlements.

An action plan was approved for the project group created at the National Bank and concerned with preparation for readjustment of the nominal value of manat and the scale of prices (denomination).

With regard to denomination, discussions were held with a group of representatives of the British “De La Rue” Company and the Royal Mint on preparation of preliminary design for new banknotes and coins.

In order to create and improve a methodological framework for cash emission operations, the “Guidelines on entry of foreign currency cash and its shipment to relevant structural divisions of NBA” were developed and approved by the Board. In addition, the “Guidelines on perform-

ance of cash transactions at credit institutions” were approved by the Board and registered by the Ministry of Justice of the Azerbaijan Republic.

As for improvement of normative-methodological framework for transportation, storage and safety of cash, encashment operations at zonal departments of the National Bank were assessed, and relevant proposals were prepared to set up a uniform tariff rate to be charged for transportation of cash money.

For the purpose of ensuring safe storage and transportation of cash money, physical training courses were held for cash collectors of the National Bank, communication systems improved, and additional vehicles purchased.

During the year, demand for cash money in the national economy was met and for this purpose 1.4-trillion manat cash was delivered to regions of the country.

While in 2001 cash receipts were 8550.0 billion manat and cash expenditures were 8673.5 billion manat; in 2002 these indicators were accordingly 10190.7 billion and 10395.6 billion manat. In 2002, the cash receipts and expenditures rose respectively by 19.2% and 19.9% as compared to 2001. In 2001, cash money supply in circulation was 1533.7 billion manat; in 2002 this indicator was 1756.4 billion manat, rising by 14.5 %. In 2001, emission was 115.9 billion manat, whereas in 2002 this indicator was 222.2 billion manat.

The process of replacement of worn banknotes in circulation with new ones was continued during the year, and 51 billion manat of worn banknotes were brought from different regions of the country to the National Bank’s vault. Working groups of the permanent State Commission on destruction of worn banknotes,

təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədi ilə Milli Bankın inkassatorlarının fiziki hazırlığını artırmaq üçün təlim məşqləri keçirilmiş, rabitə sistemləri təkmilləşdirilmiş və əlavə nəqliyyat vasitələri alınmışdır.

İl ərzində iqtisadiyyatın nağd pula olan tələbatı ödənilmiş və bu məqsədlə respublikanın regionlarına 1,4 trln.manat nağd pul daşınmışdır.

2001-ci il ərzində kassa mədaxili 8550,0 mlrd. manat, məxarici isə 8673,5 mlrd. manat olduğu halda 2002-ci il ərzində bu göstərici mədaxil üzrə 10190,7 mlrd. manat, məxaric üzrə isə 10395,6 mlrd. manat olmuşdur. 2001-ci illə müqayisədə 2002-ci ildə kassa mədaxili 19,2 %, kassa məxarici isə 19,9 % artmışdır. 2001-ci ildə dövriyyədə olan nağd pul kütləsi 1533,7 mlrd. manat, 2002-ci ildə isə 1756,4 mlrd. manat təşkil etmiş və 14,5% artmışdır. Emissiya 2001-ci ildə 115,9 mlrd. manat,

2002-ci ildə isə 222,2 mlrd. manat olmuşdur.

İl ərzində dövriyyədə olan yararsız pulların yeniləri ilə əvəz olunması prosesi davam etdirilmiş, respublikanın ayrı-ayrı regionlarından 51 mlrd. manat yararsız pul Milli Bankın xəzinəsinə gətirilmişdir. Dövriyyədən çıxarılmış yararsız pulların məhv edilməsi ilə əlaqədar Respublika Prezidentinin təyin etdiyi nümayəndələrdən ibarət daimi fəaliyyət göstərən Dövlət Komissiyasının İşçi qrupları tərəfindən 830 mlrd. manat yararsız pul məhv edilmişdir.

Nağd pulla iş sahəsində xarici təcrübənin öyrənilməsi məqsədilə İsveçrə Milli Bankının iş təcrübəsi öyrənilmiş, “Austrian Mint” Avstriya çap şirkəti ilə sikkələrin buraxılışı üzrə, “Komori” şirkətilə isə çap fabrikinin yaradılmasının məqsədə-uyğunluğu barədə danışıqlar aparılmışdır.

consisting of representatives appointed by the President of Azerbaijan, destroyed 830 billion manat of worn banknotes.

To learn about foreign practices in the field of cash operations, experience of the Swiss National Bank was studied, and negotiations were held on producing coins with Austrian

printing company “Austrian Mint”, and regarding feasibility of establishment of a printing factory with the “Komori” Company.

5. BANK QANUNVERİCİLİYİNİN İNKİŞAFI

2002-ci ildə Milli Bankın normativ-hüquqi bazanın inkişafı istiqamətində “Banklar haqqında” Qanunun işlənilib hazırlanmasının başa çatdırılması; “Milli Bank haqqında” Qanunun təkmilləşdirilməsi və Milli Bankın normativ bazasının inkişafı, infrastruktur qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi prioritet vəzifələr kimi müəyyən olunmuşdur.

2002-ci ildə Milli Bankın normayaradıcılıq fəaliyyəti hüquq işinin 2001-2004-cü illər üçün Strateji Planına, habelə “Bank sisteminin ümumi inkişaf Konsepsiyası”na müvafiq olaraq həyata keçirilmişdir. Ənənəvi olaraq Milli Bankın normayaradıcılıq işi üç istiqamətdə aparılmışdır: Azərbaycan Respublikası qanunları, Milli Bankın normativ aktları və daxili hüquqi sənədləri. Hesabat ilində Milli Bankın bu istiqamətdə fəaliyyəti zəngin və çoxşaxəli olmuşdur. Bank qanunvericiliyinin möhkəmləndirilməsi və inkişafı ilə yanaşı Milli Bank infrastruktur qanunvericilik aktlarının təkmilləşdirilməsi proseslərində fəal iştirak etmiş, bank fəaliyyətinin hərtərəfli inkişafı üçün bu prosesləri hər cür dəstəkləmişdir.

Ötən ildə normayaradıcılıq fəaliyyətinin prioritet istiqamətini yenə də “Banklar haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu təşkil etmişdir. Həmin layihə üzərində işlər davam etdirilmiş, əlaqəli dövlət orqanlarının rəy və təklifləri nəzərə alınmaqla layihə daha da təkmilləşdirilmişdir.

2002-ci il ərzində ölkə parlamenti qüvvədə olan qanunvericilik aktlarının Azərbaycan Res-

publikasının yeni Mülki Məcəlləsinə, “Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğunlaşdırmaq məqsədilə bir sıra qanunlara, o cümlədən “Azərbaycan Respublikasının Milli Bankı haqqında” və “Azərbaycan Respublikasında banklar və bank fəaliyyəti haqqında” Azərbaycan Respublikası qanunlarına bəzi düzəlişlər qəbul etmişdir. Belə ki, ölkədə mülki dövryyənin iştirakçıları arasında nağdsız hesablaşmaların tənziimi sahəsində Milli Bankın səlahiyyətləri dəqiqləşdirilmiş, kredit təşkilatlarının təsis edilməsi, habelə lisenziyalaşdırma qaydaları mövcud qanunvericiliyin tələblərinə uyğunlaşdırılmışdır.

Müəyyən yeniliklər “Valyuta tənziimi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda da baş vermişdir. Belə ki, əsas valyuta nəzarəti orqanı kimi Milli Bankla yanaşı müvafiq icra hakimiyyəti orqanları da müəyyən edilmişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq Fərmanı ilə həmin vəzifə Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyi və Azərbaycan Respublikasının Gömrük Komitəsi hesab edilmişdir. Həmin yenilik ölkədə valyuta nəzarətinin gücləndirilməsini və hər bir dövlət orqanının məsuliyyətinin artırılmasını təmin etmişdir.

Valyuta nəzarətini gücləndirmək məqsədilə Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsinə də bir sıra əlavələr qəbul edilmiş, o cümlədən valyuta qanunvericiliyinin pozulması sahəsində müvəkkil bankların inzibati məsuliyyəti müəyyənləşdirilmişdir. Məcəlləyə edilmiş əlavələrə müvafiq olaraq Milli Bank ilk

5. DEVELOPMENT OF BANKING LEGISLATION

In 2002, priority goals of the National Bank in the field of development of a normative-legal framework were to finalize preparation of the Law on Banks, improve the Law on the National Bank, as well as the infrastructure legislation.

In 2002, the rule-making activity of the National Bank was carried out in accordance with the Legal Affairs Strategic Plan for 2001-2004, and the General Development Concept of the Banking System. Traditionally, the rule-making activity of the National Bank covered the following three areas: laws of the Azerbaijan Republic, normative acts of the National Bank, and internal legal documents. Along with strengthening and further development of banking legislation, the National Bank took active part in the processes of improving of infrastructure legislation and provided all support to these processes, for comprehensive development of banking activities.

Last year, the Law on Banks remained to be priority direction of the rule-making activity. Works in this regard were continued, and the draft was further improved after considering comments and proposals of relevant government bodies.

In order to bring existing legislative acts in conformity with the new Civil Code and the Law on Execution of Court Decisions, in 2002 the national parliament adopted certain amendments to the laws of the Azerbaijan Republic, including those to the Law on the National Bank and the Law on Banks and Banking Activity. As

a result of amendments made, the powers of the National Bank in the field of regulation of non-cash settlements between business players were clarified, and procedures for establishment and licensing of credit institutions were made consistent with requirements of existing legislation.

Certain innovations were also made to the Law of the Azerbaijan Republic on Foreign Exchange Regulation. Thus, along with the National Bank, some of executive authorities were also defined as main foreign exchange control bodies. According to associated Presidential Decree, this function was also given to the Ministry of Economic Development and to the State Customs Committee of the Azerbaijan Republic. This innovation ensures stronger foreign exchange control in the country and increased responsibility of each of these government bodies.

In order to strengthen foreign exchange control, a number of additions were also made to the Code of Administrative Infractions of the Azerbaijan Republic, and administrative liability of authorized banks for violation of foreign exchange legislation was determined. Based on additions made to the Code, the National Bank was for the first time given authority to impose administrative fines.

During the reporting year, normative framework of foreign exchange regulation was substantially improved, representing further liberalization of the foreign exchange regime. In this regard, the National Bank adopted two norma-

dəfə olaraq inzibati qaydada cərimələrin tətbiqi üzrə səlahiyyətli orqan kimi müəyyən edilmişdir.

Hesabat ilində valyuta tənziminin normativ bazası da xeyli inkişaf etdirilmiş və valyuta rejiminin daha da liberallaşdırılması ilə müşayiət olunmuşdur. Bu sahədə Milli Bankın əsas iki normativ aktı qəbul edilmişdir: “Azərbaycan Respublikasında rezident və qeyri-rezidentlərin valyuta əməliyyatlarının rejimi haqqında Qaydalar” və “Fiziki şəxslər tərəfindən valyuta sərəvətlərinin Azərbaycan Respublikasına gətirilməsi və Azərbaycan Respublikasından çıxarılması Qaydaları”.

2002-ci ili Milli Bankın Milli Ödəniş Strategiyasının fəal realizasiyası ili kimi qeyd etmək olar. Bu ildə ödənişlərin real vaxt rejimində AZİPS sistemi vasitəsilə aparılması ilə yanaşı Xırda Ödənişlər üzrə Hesablaşma Klirinq Sistemi də (XÖHKS) tətbiq edilmişdir. Təbiidir ki, bu proses mükəmməl normativ bazaya əsaslanmalı idi. Bununla əlaqədar Milli Bank hesablaşmalar sahəsini tənzimləyən normativ aktlar qəbul etmişdir - “Azərbaycan Respublikasında nağdsız hesablaşmalar və pul köçürmələri haqqında Təlimat” və “Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən banklar arasında hesablaşmaların aparılması Qaydaları”.

Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinə və “Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununa uyğun olaraq qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikasında nağdsız hesablaşmalar və pul köçürmələri haqqında Təlimat”da nağdsız hesablaşmaların dörd forması (ödəniş tapşırıqları və inkasso sərəncamları ilə, inkasso və akkreditiv üzrə hesablaşmaları) üzrə əməliyyatların aparılması, bu zaman istifadə edilən ödəniş sənədlərinin forma və məzmunu, tərtibi və dövriyyə qaydaları, habelə pul köçürmələrinin (bank hesabı açılma-

dan həyata keçirilən ödənişlərin) həyata keçirilməsi şərtləri təsbit edilmişdir. Hesablaşmalar sahəsində bank-müştəri münasibətlərini vahid şəkildə tənzimləyən bu sənəddə ödəniş sənədlərinin formaları müəyyən edilmişdir.

“Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən banklar arasında hesablaşmaların aparılması Qaydaları”nda istər AZİPS, istərsə də XÖHKS-də banklararası hesablaşmaların həyata keçirilməsi mexanizmi əks etdirilmiş, elektron sənədlərlə yanaşı kağız daşıyıcılar vəsitəsilə də hesablaşmaların aparılması qaydaları müəyyən edilmişdir.

Milli ödəniş sisteminin effektiv fəaliyyətini təmin etmək baxımından Milli Bankın qəbul etdiyi “Bank hesablarının açılması qaydaları haqqında Təlimat” da olduqca əhəmiyyətli olmuşdur. Sozügedən Təlimat ilk dəfə olaraq bank hesablarının açılması qaydalarını vahid bir sənəddə tənzimləmiş, rezidentlər və qeyri-rezidentlər tərəfindən milli və xarici valyutada hesabların açılması, yenidən rəsmiləşdirilməsi və bağlanması qaydalarını təfərrüatlı şəkildə təsbit etmiş, bank hesablarının dolğun və sistemli təsnifatını müəyyən etmişdir.

Nağdsız əməliyyatların normativ bazasının təkmilləşdirilməsi ilə yanaşı kredit təşkilatlarında nağd pulla işə aid normativ aktlar da yenidən işlənmiş və bu sahəni tənzimləyən vahid bir sənəd şəklində qəbul edilmişdir. “Azərbaycan Respublikasının kredit təşkilatlarında kassa əməliyyatlarının aparılması Qaydaları”nda kassa işinin təşkili, kassa qovşaqlarına texniki tələblər, pul saxlanan yerlərin açılması və bağlanması qaydaları, mədaxil və məxaric kassaları, bankomatlarla işin təşkili, yenidənsayma kassası, ödəniş kartları ilə əməliyyatların aparılması, nağd pulların çeşidlənməsi, formalaşdırılması və bağlanması, nağd pulun və digər qiymətliyərin da-

tive acts: “Guidelines on foreign exchange operations of residents and non-residents in the Azerbaijan Republic” and “Guidelines on entry and exit of foreign currency holdings in and out of the Azerbaijan Republic by individuals”.

The year 2002 can be considered as a year of active implementation of the NBA’s National Payments Strategy. That year, in addition to real-time processing of payments through the AZIPS system, the Small Payments Clearing System (SPCS) was also introduced. This process of course had to be based upon sound normative framework. In this regard, the National Bank adopted normative acts regulating settlement operations, namely the “Guidelines on clearing settlements and money transfers in the Azerbaijan Republic” and the “Guidelines on settlements between banks operating in the Azerbaijan Republic”.

The “Guidelines on clearing settlements and money transfers in the Azerbaijan Republic” were adopted in accordance with the Civil Code and the Law on Execution of Court Decisions. These Guidelines specify the procedures for carrying out clearing settlements in 4 ways (payment orders, documentary encashment, clean encashment, letters of credit), as well as the format, the contents, and order of circulation of payment documents used for this purpose. Also the Guidelines specify the terms for carrying out money transfers (payments done without opening of a bank account). This document, which uniformly governs the bank-customer relations in the field of settlements, also specifies the formats of payment documents.

The “Guidelines on settlements between banks operating in the Azerbaijan Republic” included a mechanism for inter-bank settlements using both the AZIPS and SPCS systems, and

specified procedures for carrying out settlements with paper documents, along with electronic ones.

The “Guidelines on opening of bank accounts” that were adopted by the National Bank played significant role in terms of ensuring effective operation of the national payment system. These Guidelines incorporated procedures on opening of bank accounts in a single document, specifying in detail the procedures for opening, re-registration, and closing of accounts in national and foreign currency by residents and non-residents, and providing substantial and systemic classification of bank accounts.

In addition to improved normative framework for non-cash operations, normative acts concerning cash operations at credit institutions were revised and adopted in the form of a single document governing this sphere of activities. The “Guidelines on cash transactions at credit institutions of the Azerbaijan Republic” covered the setup of cash operations, technical requirements to cash desks, procedures for opening and closing of cash vaults, operational setup of receiving/paying cash desks and automated teller machines, requirements to cash count, operations with payment cards, sorting and wrapping of cash money, transportation of cash and other valuables, reconciliation of cash and accounting of cash transactions. In addition to classification of settlements, the Guidelines specified procedures for accounting of settlements.

In order to improve effectiveness of banking supervision, existing normative framework was further streamlined, and adjustment of banking supervision to international standards was accelerated. Thus, the “Guidelines on regulation of transactions with fixed assets carried out by

şınması, kassanın yekunlaşdırılması və kassa əməliyyatlarının uçotuna dair tələblər təsbit edilmişdir. Qaydalarda hesablaşmaların təsnifatı ilə yanaşı onların uçotu qaydaları da təsbit edilmişdir.

Bank nəzarətinin səmərəliyinin artırılması üçün mövcud normativ baza daha da gücləndirilmiş, bank nəzarətinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması daha da sürətləndirilmişdir. Belə ki, hesabat ilində bank likvidliyinin qorunması üçün vəsaitlərin qeyri-likvid aktivlərə yönəldilməsinin qarşısını almaq, bank öhdəliklərinin icrasını vaxtında təmin etmək, habelə kapitalın itgilərinə yol verməmək məqsədilə “Bankların əsas vəsaitlərlə (əmlakla) apardıqları əməliyyatların tənzimlənməsi Qaydaları” qəbul edilmişdir. Bu normativ aktda bank işində istifadə edilən əsas vəsaitlər sadalanmış və onların təsnifatı verilmiş, habelə həmin vəsaitlərə sərmayə (investisiya) qoyuluşlarına dair müddəalar təsbit edilmişdir. Eyni zamanda bank işində istifadə olunmayan əsas vəsaitlər və onlar üzrə tələblər müəyyən olunmuşdur. Qeyd edilənlərlə yanaşı Qaydalarda əsas vəsaitlərlə əməliyyatlar aparılarkən Milli Bankın qabaqcadan icazəsi tələb olunan hallar, habelə bank işində istifadə olunmayan əsas vəsaitlərin satılması üzrə əməliyyatların aparılması qaydası göstərilmişdir.

Ötən il ərzində mühasibat uçotu və hesabatı sahəsinin normativ bazası da genişləndirilmişdir. “Azərbaycan Respublikasının bank sistemində digər aktiv və passivlərin uçot Qaydaları”nda maliyyə hesabatlarında digər aktiv və passivlər qrupuna daxil olan hesablardan qabaqcadan ödəmələrin, müəyyən edilməmiş məbləğlərin və digər müvəqqəti və təsadüfi xarakter daşıyan debitor və kreditor borcların uçotunun aparılması qaydaları müəyyən olunmuşdur.

2002-ci il ərzində Milli Bank tərəfindən 43

daxili hüquqi sənəd qəbul edilmişdir ki, həmin sənədlərdən 3-ü Milli Bankın sırf daxili idarəetmə prosedurlarına, 26-sı onun informasiya təhlükəsizliyi məsələlərinə aid, digərləri isə bütövlükdə bank sisteminin, o cümlədən Milli Bankın funksiyalarının səmərəli həyata keçirilməsi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edən sənədlərdir. Belə ki, milli ödəniş sistemi ilə bağlı normativ aktların qəbul edilməsinin məntiqi davamı kimi AZIPS və XÖHKS-ün istismarına dair bir neçə akt qəbul edilmişdir. Həmin aktlarda Milli Bankın əməkdaşlarının hər iki sistemlə iş qaydası müəyyən edilmişdir. Eyni zamanda “Azərbaycan Respublikası Milli Bankında beynəlxalq maliyyə institutları ilə hesablaşmaların aparılması Qaydaları” da qəbul edilmişdir. Qaydalarda hesablaşmaların təsnifatı ilə yanaşı onların uçotu qaydaları da təsbit edilmişdir.

İl ərzində Milli Bank pul-kredit siyasəti metodlarının tətbiqi üzrə bir neçə tənzimləyici qaydalar və metodoloji sənədlər qəbul etmişdir: kredit təşkilatlarına kreditlərin verilməsi, milli valyutada müddətli depozitlərin qəbul olunması, valyuta bazarına müdaxilə və veksellərin yenidən uçotu, maliyyə bazarlarının təhlili, pul proqramının tərtibi və s.

2002-ci ildə Milli Bank tərəfindən bank nəzarətinin vacib elementi sayılan bank statistikasına sahəsində radikal islahatlar aparılmış və bu proses müvafiq normativ sənədin qəbul edilməsini zəruri etmişdir. “Avtomatlaşdırılmış bank statistika hesabatı sisteminin inzibati istismar Qaydaları” kredit təşkilatları tərəfindən təqdim olunan hesabatların Avtomatlaşdırılmış bank statistika hesabat sisteminə daxil olması və avtomatik olaraq yaranan resurslardan istifadə mexanizmləri, habelə sistemin Milli Bankın əməkdaşları tərəfindən idarə olunması qaydalarını müəyyən etmişdir.

banks” were adopted during the reporting period, to prevent investment of funds in non-liquid assets, ensure that bank liabilities are met on time, as well as to prevent capital losses. This normative act provided the list and classification of fixed assets that are used in banking business, as well as it stipulated provisions with regard to investments in those assets. Also, the Guidelines specified assets that are not used in banking business and set requirements in respect to such assets. Moreover, the Guidelines specified cases where permission of the National Bank is required prior to carrying out transaction with fixed assets, as well as procedures for sales of fixed assets that are not used in banking business.

Last year, the normative framework in the field of accounting and reporting was also enhanced. The “Guidelines on accounting of miscellaneous assets and liabilities in the banking system of the Azerbaijan Republic” specified the procedures for accounting of advance payments made from accounts under the group of miscellaneous assets and liabilities, as well as for accounting of unclassified amounts and other temporary or irregular receivables and payables.

During 2002, the National Bank adopted 43 internal legal documents. Out of these, 3 were related purely to internal management procedures, 26 were concerned with issues of information security, with the rest being significant documents for effective performance of the banking system as a whole, including the National Bank. Thus, adoption of normative acts on the national payment system was followed by issuance of a number of documents regarding operation of the AZIPS and SPCS. These documents specified operation manuals on both systems for the staff of the National Bank. Also, the “Guidelines on settlements with international

financial institutions at the National Bank” were adopted. In addition to classification of settlements, the Guidelines stipulated procedures for accounting of those settlements.

During the year, the National Bank adopted several regulations and methodological guidelines on application of monetary policy methods, covering issues of lending to credit institutions, acceptance of term deposits in national currency, intervention in the foreign exchange market and rediscount of bills, financial market analysis, development of monetary program etc.

In 2002, the National Bank carried out radical reforms in the field of banking statistics that is considered a key element of banking supervision. This process urged for adoption of a relevant normative documents. The “Guidelines on Administrative Use of the Automated Banking Statistics Reporting System” specified the mechanisms for entry of reports of credit institutions in the ABSRS and automatic use of generated resource, as well as the procedures for the staff of the National Bank on running this system.

As was mentioned above, during the last year the National Bank undertook relevant actions aimed at development of infrastructure legislation. The most important among those is the work started on drafting of the Mortgage Law. Also, in 2002 the National Bank participated in the process of development and discussion of amendments to the Tax Code of the Azerbaijan Republic, pursuing favorable resolution of issues related to the banking sector. As a result, clear rights and responsibilities of banks and tax offices were specified in respect to withholding of tax debts of customers from bank accounts.

Decrees that were issued by the President in 2002 and aimed at development of entrepreneurship in the country included many of the pro-

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, ötən il ərzində Milli Bank həmişə olduğu kimi infrastruktur qanunvericiliyin inkişafı sahəsində məqsədyönlü iş aparmışdır. Həmin işlərdən ən əhəmiyyətlisi ipoteka haqqında qanun layihəsi üzərində başlanan fəaliyyətdir. Eyni zamanda Milli Bank 2002-ci ildə Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsinə qəbul edilən əlavə və dəyişikliklərin hazırlanması və müzakirəsi proseslərində iştirak etmiş, bank sektoruna aid məsələlərin müsbət həllində prinsipial mövqe tutmuşdur. Nəticədə, həm vergi orqanlarının, həmçinin bankların müştərilərin vergi borclarının bank hesablarından tutulması zamanı konkret hüquq və vəzifələri müəyyən edilmişdir.

Ölkədə sahibkarlığın inkişafına yönəldilmiş Respublika Prezidentinin 2002- ci ildə qəbul et-

diyi Fərmanlarında bu sahə ilə bağlı Milli Bankın bir çox təklifləri nəzərə alınmış və Milli Banka, həmçinin digər əlaqədar dövlət orqanlarına mühüm tapşırıqlar verilmişdir. Bunlardan daşınmaz əmlakın dövlət reyestrinin qanunvericilik və institusional bazasının yaradılmasını və kreditləşdirmə sisteminin inkişafını və s. qeyd etmək lazımdır.

İnfrastruktur qanunvericiliyinin bu və digər yenilikləri əlbəttə ki, bankların sahibkarlıq subyekti kimi fəaliyyətinə də öz müsbət təsirini göstərəcəkdir. Beləliklə, hesabat ilində Milli Bank bank və infrastruktur qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi və inkişafı istiqamətində xeyli işlər görmüş və bununla da gələn ilin normayaradıcılıq fəaliyyətinin prioritetlərini müəyyən etmişdir.

posals made by the National Bank regarding this sector. These presidential decrees assigned the National Bank and other relevant government bodies with major tasks. These include creation of legislative and institutional frameworks for the state registry of immovable property, development of the lending system etc.

These and other innovations of the infrastruc-

ture legislation will certainly positively affect the performance of banks as business entities.

Thus, during the reporting year the National Bank carried out major works aimed at development and improvement of banking and infrastructure legislation thereby determining priorities of rule-making activities for next year.

6. İNSAN RESURSLARININ İNKİŞAFI

2002-ci il ərzində insan resurslarının idarə olunması sahəsində Milli Bank qarşısında “Azərbaycan Respublikası Milli Bankında işə qəbul”, “Azərbaycan Respublikası Milli Bankı işçilərinin xidməti fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi” qaydalarının hazırlanması və tətbiqi və Kadrların təhsili sisteminin inkişafı və təkmilləşdirilməsi kimi mühüm məqsədlər qoyulmuşdur.

Qarşıda duran vəzifələrin icrasını təmin etmək üçün insan resurslarına dair siyasət nəzərdən keçirilərək hərtərəfli təhlil olunmuş, mövcud potensialın inkişafına və aparatın kompleksləşdirilməsinə yönəldilmiş kompleks tədbirlər sistemi işlənib hazırlanmışdır.

Müasir şəraitdə insan amili cəmiyyətin bütün sahələrində hakim amilə çevrilir. Bu baxımdan Milli Bank öz işini milli mentalitetimizi nəzərə almaqla menecment və xüsusən də kadrlar üzrə menecment məktəblərinin əsas prinsipləri və insan resurslarının korporativ idarə edilməsi prinsipləri üzərində qurur. Məhz bunun nəticəsidir ki, cari ildə Milli Bankda kadr axıcılığı minimum səviyyədə (5,9%) saxlanılmışdır. Kadr axıcılığının son illərdə sabitləşməsinin əsas səbəbi işə qəbul zamanı beynəlxalq standartlara uyğun olaraq professional seçimin həyata keçirilməsidir.

Namizədlərin seçimi AMB-də işlənib hazırlanmış “İşə qəbul” qaydalarına uyğun olaraq mərhələli test vasitəsilə onların analitik düşünmə, problemləri həll etmə, qərar vermə bacarığı, ünsiyyətliyi, kollektivə uyğunlaşma qabiliyyəti, məsuliyyəti, intizamı və digər

xarakterik xüsusiyyətləri əsasında aparılır. 2002-ci il ərzində bu qaydalara müvafiq olaraq 41 nəfər müsahibədən keçirilmiş və qiymətləndirilmişdir. Görülən işlər aparatın kompleksləşdirilməsi üzrə göstəricilərə müsbət təsir etmiş, son nəticədə qeyd olunan dövr ərzində ümumiyyətlə 52 əməkdaş, o cümlədən Mərkəzi aparat üzrə 40 əməkdaş işə qəbul edilmişdir.

Milli Bank əməkdaşlarının xidməti fəaliyyətini beynəlxalq təcrübəyə uyğun olaraq icra etdikləri iş və fəaliyyət meyarlarına görə qiymətləndirmək, onların güclü və zəif cəhətlərini, ümumi iş potensialını, tədris-treyninq ehtiyaclarını tam təhlil edib müəyyənləşdirmək və hər bir əməkdaşı icra etdiyi işlərə görə mükafatlandırmaq məqsədilə “Azərbaycan Respublikası Milli Bankı işçilərinin xidməti fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi” qaydaları işlənib hazırlanmışdır. Bu qaydaların tətbiqi AMB-yə öz mövcud kadr potensialının səviyyəsini dəqiqləşdirmək, əməkdaşları gördükləri işin nəticələrinə görə həvəsləndirmək (motivasiya, stimullaşdırma) və banka öz inkişaf perspektivlərini müəyyənləşdirmək imkanı verir. Belə ki, 2002-ci ildə işçilərin xidməti fəaliyyətinin təhlili nəticəsində 25 nəfər əməkdaş göstərdiyi yüksək nəticələrə görə vəzifə yüksəlişinə layiq görülmüşdür.

2002-ci ilədək olan dövr ərzində Milli Bankın təşkilati strukturu təkmilləşdirilmiş və hazırda o, 18 bölmənin daxil olduğu Mərkəzi aparatdan, Naxçıvan Muxtar Respublikası idarəsindən və 10 ərazi idarəsindən ibarətdir. Milli Bankın qarşısında duran vəzifə və funksiyaların yerinə ye-

6. HUMAN RESOURCES DEVELOPMENT

In 2002, key goals of the National Bank in the field of human resources management were to develop and introduce Guidelines “On recruitment in the National Bank of the Azerbaijan Republic” and “On performance evaluation of staff of the National Bank of the Azerbaijan Republic”, and further develop and improve the system of staff training.

To achieve the goals set, the National Bank carried out revision and comprehensive analysis of its human resources policy, and worked out a system of measures aimed at strengthening of human resources capacity and staffing of its office.

In a modern environment, human factor turns into determinative factor in all segments of society. In this regard, the National Bank builds its operations based on core principles of corporate management practices, in particular human resources management, taking into account the national mentality. As a result of such approach, the outflow of staff at the National Bank stayed at minimum level (5.9%) in the current year. Stabilization of outflow of staff in recent years can be explained by professional selection at the time of recruitment, based on international standards.

Candidates are selected through multistage test in accordance with recruitment guidelines developed at the National Bank, based on logical thinking, problem-solving and decision-making abilities, sociability, ability of adaptation to staff, responsibility, discipline, and other

quality features of candidates. During 2002, 41 candidate passed interview and evaluation in accordance with these guidelines. The actions taken had positive impact on staffing indicators; during the said period, 52 employees were recruited, including 40 in the central office of NBA.

The “Guidelines on performance evaluation of staff of the National Bank” were developed to evaluate performance of the staff in accordance with international practice, assess their weak and strong points, as well as general working capability and needs for training, and reward each employee based on the work done. Introduction of these guidelines enabled NBA to clarify current level of its human resources capacity, promote employees based on results of their work (motivation, incentives), and determine development prospects of the bank. Thus, as a result of performance evaluation held in 2002, 25 employees were promoted to higher positions for their high performance.

By 2002, the organization structure of the National Bank was streamlined, and now consists of the Central Office including 18 divisions, the Department in the Nakhchivan Autonomous Republic, and 10 zonal departments. This structure was formed based on experiences of central banks of foreign states and international practices, and it allows the National Bank to fulfill its functions and responsibilities.

tirilməsinə imkan verən bu struktur xarici ölkələrin mərkəzi banklarının təcrübəsinə və beynəlxalq praktikaya əsaslanaraq formalaşdırılmışdır.

İlin yekununa görə Milli Bankın aparatının və onun tabeliyindəki təşkilatların bütün kateqoriyalardan olan işçilərinin siyahı üzrə sayı 527 nəfər (ştata görə 589 vahid), o cümlədən Mərkəzi aparatda 364 nəfər təşkil etmişdir. 452 nəfər əsas fəaliyyət yönümlü işçilər (kiçik xidmət işçiləri nəzərə alınmadan), 384 nəfər mütəxəssislərdir, bunların 287 nəfəri ali təhsilli, 97 nəfəri isə orta ixtisas təhsilli mütəxəssislərdir. Ali və orta ixtisas təhsilli mütəxəssislərin işləməli olduqları 345 vəzifədə 329 mütəxəssis çalışır ki, bu da 95,4% təşkil edir.

Milli Bankda aparılan islahatların tələblərindən biri də bankda işçilərin peşəkarlıq səviyyəsinin əsas olan təhsilin təşkilinin yaxşılaşdırılması və təkmilləşdirilməsidir. 2002-ci il ərzində Milli Bank mütəxəssislərinin beynəlxalq və yerli bank tədris mərkəzlərində professional surətdə təkmilləşdirilməsinə geniş imkanlar yaradılmış, xüsusi kurslar təşkil edilmişdir ki, bu da aşağıdakı cədvəldə öz əksini tapmışdır:

Tədrisin istiqamətləri	İştirakçıların sayı, (nəfərlə)
Bank tədris mərkəzi	72
Xarici ölkələrdə təhsil	48
İngilis dili kursları	56
Kompüter kursları	23
Dövlət İqtisad Universitetində ikinci təhsil	28

2002-ci ildə Milli Bankda beynəlxalq ünsiyyət dili olan ingilis dilinin tədrisinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Bank terminologiyasında danışıq təkmilləşdirmək məqsədilə xarici ekspert dəvət etməklə “İngilis dili klub”u təşkil

olunmuş və bu klubun 40-a yaxın üzvü vardır.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində bank işinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə il ərzində Milli Bankın əməkdaşları üçün “Bank nəzarəti”, “Moneitar siyasət və pul dövriyyəsi” mövzularında Bundesbankın ekspertlərinin iştirakı ilə xüsusi seminarlar, 6 mövzu üzrə isə nəzəri-praktiki seminar keçirilmişdir. Ərazi idarələrinin rəhbər işçiləri üçün Milli Bank departamentlərinin aparıcı mütəxəssislərinin iştirakı ilə treyninqlər proqramı təşkil olunmuşdur. Bu treyninq proqramlarında əsasən bank fəaliyyətində istifadə olunan qaydalar, təlimatlar, normativlər, aparılan əməliyyatlar, ödəniş sistemləri və sair yeniliklər haqqında geniş müzakirələr aparılmışdır.

2002-ci ildə də AMB-nin 48 əməkdaşı beynəlxalq maliyyə institutlarının təşkil etdiyi seminarlarda, 26 əməkdaşı isə təcrübə mübadiləsində iştirak etmişdir. Beynəlxalq Valyuta Fondunun, əsasən Birləşmiş Vyana İnstitutunun, Fransa, Almaniya, Yaponiya, Hollandiya, İngiltərə, İsveçrə, Rusiya mərkəzi banklarının keçirdikləri bu seminarlar makroiqtisadi proseslərin dərinədən öyrənilməsinə geniş imkanlar açır.

AMB-nin fəaliyyətinin müxtəlif istiqamətlərini tənzimləyən normativ-hüquqi sənədlər hazırlanarkən xarici ölkələrdə əldə edilmiş bilik və təcrübədən istifadə olunmuşdur.

As of the end of 2002, the number of employees of all categories included in the payroll of the National Bank and of its subordinated institutions was 527 (589 according to the staff size), including 364 in the Head Office. Out of 452 employees engaged in main operations (excluding lower level support staff), 384 are specialists, including 265 specialists with university degree, and other 95 with degree of secondary special education. Out of 334 positions that require specialists with higher and special secondary education, 329 positions were staffed with relevant specialists (95.4%).

Also, one of the aims of reforms ongoing at the National Bank is to improve training, which is the basis of proficiency of bank staff. In 2002, broad opportunities were created for upgrading of skills of the National Bank's experts at international and local banking training centers. Special courses were organized to improve proficiency of employees. These are shown in the table below.

In order to improve banking business in a market economy environment, special seminars with participation of Bundesbank experts were held for the staff of the National Bank on the topics of Banking Supervision, and Monetary Policy & Money Circulation. Also, workshops were held on 6 topics. Training programs with participation of leading specialists of the NBA departments were organized for managerial staff of zonal departments. These training programs mainly discussed the guidelines, manuals, and norms used in banking operations, the payment systems and other innovations.

In 2002, 48 of NBA employees attended courses organized by international financial institutions, while other 26 employees participated in exchange of practices. These seminars, which are held by the International Monetary Fund, mainly the Joint Vienna Institute, Central Banks of France, Germany, Japan, Netherlands, Great Britain, Switzerland, and

Type of Training	Number of attendants
Banking training center	72
Education in foreign countries	48
English courses	56
Computer courses	23
Second education at the State Economic University	28

In 2002, the National Bank paid special attention to learning of English language that is the international language of communication. To improve the use of banking terminology by the staff, the "English Club" was organized at the bank involving a foreign expert, and this club now has about 40 members.

Russia, provide broad opportunities for profound learning of macroeconomic processes.

Knowledge and experience gained abroad was broadly used in the course of development of normative-legal acts that govern various areas of NBA's operations.

7. MİLLİ BANKIN BEYNƏLXALQ ƏLAQƏLƏRİ

7.1. Beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatları ilə əməkdaşlıq

2002-ci ildə Milli Bankın beynəlxalq əlaqələri ölkənin ehtiyacları baxımından beynəlxalq maliyyə institutları, xarici maliyyə-kredit təşkilatları, donor banklarla zəruri əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi, Milli Bankın beynəlxalq maliyyə dairələrində müsbət imicinə formalaşdırılması, eləcə də Milli Bankda həyata keçirilən islahatlara xarici texniki yardımın təmin olunmasına yönəldilmişdir.

2002-ci il ərzində Milli Bank beynəlxalq maliyyə institutları, maliyyə kredit təşkilatları ilə istər bütövlükdə ölkənin inkişafına maliyyə-kredit resurslarının cəlb olunması, istərsə də bankın özünün və bank sisteminin inkişafı istiqamətində intensiv əməkdaşlıq etmişdir.

Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə Yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi artımın təmin olunmasına yönəldilmiş kredit mexanizmi (PRGF) çərçivəsində nəzərdə tutulmuş tədbirlərin həyata keçirilməsi üzrə əməkdaşlıq davam etdirilmişdir. Beynəlxalq Valyuta Fondu və Dünya Bankının birgə həyata keçirdiyi Maliyyə Sektorunun Qiymətləndirilməsi Proqramına Azərbaycanın da daxil edilməsi üzrə müvafiq iş aparılmışdır ki, bu Proqramın Azərbaycanda tətbiqi ölkədə maliyyə sektorunun üstün və zəif cəhətlərinin aşkar edilərək müvafiq tədbirlərin görülməsində mühüm rol oynayacaqdır.

İl ərzində Milli Bankda həyata keçirilən islahatlara Beynəlxalq Valyuta Fondu tərəfindən fəal dəstək verilmişdir. Bu məqsədlə BVF-nun

ekspertləri tərəfindən qısa və ortamüddətli dövrlər üçün monetar siyasətin və pul proqramlarının işlənməsinin təkmilləşdirilməsi, maliyyə bazarının vəziyyəti və monetar siyasəti alətlərinin inkişafı, bank nəzarəti, likvidliyin proqnozlaşdırılması, bank sisteminin restrukturizasiyası, banklar haqqında qanun və normativ aktlarla bağlı məsləhət xidməti, bank sisteminin mühasibat uçotunun beynəlxalq standartlara keçidinin başa çatdırılması, daxili audit işinin təkmilləşdirilməsi üzrə məsləhət xidməti və digər formalarda texniki yardım göstərilmişdir. Bundan əlavə 2005-ci ildə keçirilməsi nəzərdə tutulan manatın denominasiyasına hazırlıq məsələlərində BVF tərəfindən texniki yardım göstərilməsi ilə bağlı müvafiq danışıqlar aparılmışdır.

2002-ci il ərzində Dünya Bankı ilə bankın Azərbaycanda maliyyələşdiriyi kredit layihələrinin idarə olunması, 2003-2005-ci illəri əhatə edən Ölkəyə Yardım Strategiyasının (ÖYS), eləcə də Ölkədə Maliyyə Cavabdehliyinin Qiymətləndirilməsi (CFAA) və Ölkədə Tədarük Sisteminin Qiymətləndirilməsi (CPAR) hesabatlarının hazırlanması üzrə əməkdaşlıq həyata keçirilmişdir. İl ərzində Dünya Bankı tərəfindən SAK 2 və İBTA 2 kreditləri təsdiq olunmuş və iyun ayına Dünya Bankının Azərbaycan üzrə aktiv kredit portfelini ümumi məbləği 368.25 milyon ABŞ dolları olan 15 layihədən ibarət olmuşdur.

Çoxtərəfli İnvestisiyalar üzrə Zəmanət Agentliyində (MİGA) Azərbaycanın 952160 dollar dəyərində əlavə paya (88 pay) abunə olması ilə bağlı müvafiq prosedurlar həyata keçirilmişdir.

7. INTERNATIONAL RELATIONS OF THE NATIONAL BANK

7.1. Cooperation with international financial institutions

In 2002, international relations of the National Bank were aimed at developing of cooperation with international financial institutions, foreign credit institutions, and donor banks, given the country's needs, promotion of positive image of the National Bank in international financial circles, as well as at provision of technical assistance for reforms carried out at the National Bank.

In 2002, the National Bank had intensive cooperation with international financial institutions and credit organizations both in attracting financial and credit resources for development of the country and developing of the bank itself and the whole banking system.

International Monetary Fund (IMF). Cooperation was continued in implementation of measures envisaged under the Poverty Reduction and Growth Facility (PRGF). Relevant actions were taken to include Azerbaijan in the joint IMF/WB Financial Sector Assessment Program (FSAP). Implementation of this Program in Azerbaijan will identify strong and weak points of the country's financial sector and play important role in taking appropriate actions in this regard.

The International Monetary Fund provided active support to reforms that were carried out at the National Bank during the year. For this purpose, the IMF experts provided advisory servic-

es on improvement of preparation of short and medium term monetary policies and programs, development of financial market and monetary policy tools, banking supervision, liquidity forecasting, restructuring of the banking system, banking laws and regulations, full transition of the banking system to IFRS, improvement of internal audit function, as well as other forms of technical assistance. In addition, discussions were held on provision of technical assistance by the IMF in the issues of preparation for denomination of manat scheduled for 2005.

World Bank (WB). In 2002, NBA worked closely with the World Bank on management of loan projects in Azerbaijan and preparation of the Country Assessment Strategy for 2003-2005 (CAS), Country Financial Accountability Assessment (CFAA) and Country Procurement Assessment Report (CPAR). During 2002, the World Bank approved SAC II and IBTA 2 credits for Azerbaijan. As of June, 2002, the World Bank's active credit portfolio on Azerbaijan consisted of 15 projects with total amount of \$368.25 million.

Relevant procedures were implemented in relation to Azerbaijan's subscription for \$952,160 worth of additional shares (88 shares) in the Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA).

Necessary procedures were implemented with regard to legal enforcement of the World Bank's \$6.3-million Financial Sector Technical Assistance (FSTA) Project; the project was

Dünya Bankının 6.3 mln. ABŞ dolları dəyərinə Maliyyə Sektoruna Texniki Yardım Layihəsinin hüquqi qüvvəyə minməsi ilə bağlı lazımi prosedur tədbirlər həyata keçirilmiş və 24 iyun 2002-ci il tarixdə layihə hüquqi qüvvəyə minmişdir. Layihə çərçivəsində Xırda Ödənişlər üzrə Hesablaşma-Klirinq Sisteminin (XÖHKS) yaradılması məqsədilə keçirilən tenderin qalibi Hewlett Pakkard firması ilə 28 Mart 2002-ci il tarixdə müqavilə imzalanmış və 2002-ci ilin dekabr ayında Xırda ödənişlər üzrə hesablaşma-klirinq sistemi - XÖHKS müvəffəqiyyətlə istifadəyə verilmişdir.

Bank sisteminin mühasibat uçotunun beynəlxalq mühasibat uçotu standartlarına tam keçidinin təmin olunması Layihəsi ilə əlaqədar Dünya Bankının prosedur qaydalarına uyğun olaraq tender keçirilmiş və tenderin qalibi olan PricewaterhouseCoopers şirkəti ilə 18 iyul 2002-ci il tarixdə müqavilə imzalanmışdır.

Mərkəzləşdirilmiş kredit reyestrinin yaradılmasına məsləhət xidməti göstərmək üçün Norveçin Reyestrlərin Tərtibatı təşkilatı cəlb olunmuş və təşkilatın mütəxəssislərinin köməyi ilə mərkəzləşdirilmiş kredit reyestrinin yaradılması üçün texniki spesifikasiya və tender sənədlərinin hazırlanması üzrə müvafiq iş aparılmışdır.

MSTY çərçivəsində informasiya texnologiyaları üzrə məsləhətçi seçilməsi və BUSBankın institusional cəhətdən yenidən qurulması üzrə nəzərdə tutulmuş müvafiq tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankının Azərbaycanda fəaliyyətinin əlaqələndirilməsi ilə bağlı fəal əməkdaşlıq əlaqələri həyata keçirilmişdir. Mikrokreditləşmə Bankının yaradılmasında AYİB fəal iştirak etmiş, Azərbaycan Beynəlxalq Bankının özəlləşdirilməsində AYİB-in iştirakı üzrə danışıqlar davam etdirilmişdir.

AYİB-in 2003-2004-cü illər üçün Azərbaycan üzrə yeni ikiillik Strategiyası hazırlanmışdır ki, bu strategiyada kiçik və orta müəssisələr və qeyri-neft sektoru üzrə layihələrin həyata keçirilməsi, rəqabətə davamlı maliyyə sisteminin inkişafı, infrastrukturun yaxşılaşdırılması və bununla özəl sektorun və kənd təsərrüfatının inkişafını sürətləndirmək bankın fəaliyyətinin prioritet istiqamətləri kimi müəyyən olunmuşdur.

İl ərzində **Asiya İnkişaf Bankı** tərəfindən "Azərbaycan üzrə Strategiya və Proqramı"nın yenidən hazırlanaraq 2003-2005-ci illər üçün əməkdaşlıq istiqamətlərinin dəqiqləşdirilməsi ilə bağlı müvafiq iş həyata keçirilmişdir.

AİB-in Milli Banka texniki yardım istiqamətlərini müəyyənləşdirmək məqsədilə il ərzində bu təşkilatın nümayəndələri ilə intensiv görüşlər keçirilmiş və yazışmalar aparılmışdır. AİB-in texniki imkanları və Milli Bankın prioritet ehtiyacları nəzərə alınaraq, əsasən 3 sahə üzrə: Antiinhisar fəaliyyəti və bank holdinqləri, xəzinənin idarə olunmasının modernləşdirilməsi və avtomatlaşdırılması, mikromaliyyələşmə üzrə texniki yardım göstərilməsi üzrə prinsipial razılaşma əldə edilmişdir.

Milli Bankın digər xarici təşkilatlarla beynəlxalq əlaqələri, əsasən, bankda həyata keçirilən islahatlara texniki yardım dəstəyinin əlaqələndirilməsi və beynəlxalq maliyyə çevrələrində onun progressiv bir qurum kimi müsbət imicinin formalaşmasının təmin edilməsinə yönəldilmişdir. 2002-ci il ərzində bu istiqamətdə görülmüş işlər intensivləşərək əməkdaşlıq edilən beynəlxalq təşkilatların siyahısı daha da genişlənməmişdir. İsveçrənin İqtisadi Məsələlər üzrə Dövlət Katibliyi (SECO), Kanadanın Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi (CIDA), ABŞ-ın Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi (USAID), Almaniya İnkişaf Bankı (KfW), TACİS ilə sıx əməkdaşlıq edilmişdir.

enforced on June 24, 2002. Bidding tender on establishment of the Small Payments Clearing System was held under this Project. On March 28, 2002, contract was signed with the tender winner Hewlett Packard, and the Small Payments Clearing System was successfully launched into operation in December 2002.

Regarding the Project on complete transition of the banking system to International Financial Reporting Standards, bidding tender was held in accordance with procedures of the World Bank, and contract was signed on July 18 202 with PriceWaterhouseCoopers, which was announced a winner.

The Norwegian Registers Development (NRG) company was engaged in provision of advisory services on establishment of the centralized credit registry, and relevant actions were taken with assistance of NRG experts to develop technical specifications and tender documents for establishment of the registry.

Actions were implemented under the FSTA Project with regard to selection of consultant on information technologies and institutional reorganization of BUS Bank.

European Bank for Reconstruction and Development (EBRD). NBA and EBRD actively cooperated in the field of coordination of the bank's operations in Azerbaijan. EBRD took active part in creation of the Microfinance Bank; negotiations on EBRD's participation in privatization of IBA were continued.

EBRD prepared a new two-year Strategy on Azerbaijan for 2003-2004. The strategy specified priority areas of the bank's activity such as implementing of projects on small and medium enterprises and the non-oil sector, promoting of competitive financial system, improving of infrastructure and thereby accelerating the

development of private sector and agriculture.

Asian Development Bank (ADB). By having revised its Strategy and Program on Azerbaijan, ADB took certain actions to clarify the areas of cooperation for 2003-2005.

During 2002, the National Bank held intensive meetings and correspondence with representatives of ADB to clarify areas of ADB's technical assistance to the National Bank. Given technical capacities of ADB and priority needs of the National Bank, principle agreement was achieved on provision of technical assistance mainly in three areas: anti-monopoly activity and bank holdings; modernization and automation of vault administration; and micro-financing technical assistance.

Cooperation of the National Bank with other foreign organizations was mainly aimed at coordinating of technical assistance that supports reforms ongoing at the bank, and building of positive image of progressive institution in international financial circles. In 2002, works in this regards were intensified, and the list of international organizations the bank is cooperating with was expanded. The National Bank cooperated closely with the Swiss State Secretariat for Economic Affairs (SECO), Canadian International Development Agency (CIDA), US Agency for International Development (USAID), German Development Banks (KFW), and TACIS.

During their visit to the National Bank, representatives of the Swiss State Secretariat for Economic Affairs (SECO) assessed the technical assistance needs, and a technical assistance project was prepared for the Monetary Policy and Market Operations departments, as initial area of cooperation. On October 23, 2002, the SECO Steering Committee approved technical

İsveçrənin İqtisadi Məsələlər üzrə Dövlət Katibliyi (SECO) nümayəndələrinin Milli Banka səfəri zamanı texniki yardıma olan ehtiyaclar araşdırılmışdır və ilkin əməkdaşlıq sahəsi olaraq Monetar siyasət departamenti və Bazar əməliyyatları departamenti üzrə texniki yardım layihəsi hazırlanmışdır. 23 oktyabr 2002-ci il tarixində SECO-nun İdarəetmə Komitəsi tərəfindən AMB-na texniki yardım Proqramı təsdiq olunmuşdur. Proqrama uyğun olaraq dekabr ayında Milli Bankın əməkdaşları üçün ekonometrika üzrə “Kəmiyyət metodları” mövzusunda 10 günlük seminar təşkil edilmişdir. İnsan Resursları İnformasiya Sistemləri üzrə SECO-nun eksperti Milli Banka səfər edərək bu sahədə mövcud vəziyyəti dəyərləndirmişdir. Bundan əlavə korporativ idarəetmə sistemlərinin tətbiqi üzrə SECO-nun texniki yardımının cəlb olunması üzrə müvafiq iş aparılmışdır.

ABŞ-ın Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi (USAID) ilə aparılan danışıqlar nəticəsində bank nəzarəti, qanunvericilik və digər məsələlər üzrə Milli Banka texniki yardım göstərilməsi üzrə razılıq əldə edilmiş və oktyabr ayından bank nəzarəti və hüquq məsələləri üzrə rezident ekspertlər Milli Bankda fəaliyyətə başlamışlar.

Almaniya İnkişaf Bankı (KfW) ilə əməkdaşlıq əlaqələri yaradılmış və ilk birgə fəaliyyət istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir. Azərbaycanda Əmanətlərin sığorta fondu Sisteminin qurulmasının dəstəklənməsi üçün müvafiq sahədə ekspert Milli Banka səfər edərək məsləhət xidməti göstərmişdir. Kreditlərin zəmanət fondunun yaradılmasına da Almaniya İnkişaf Bankı tərəfindən dəstək verilir.

Kanadanın Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi (CIDA) ilə əməkdaşlıq əlaqələri yaradılaraq Əmanətlərin sığorta fondu Sisteminin yaradılmasında texniki yardım göstərilməsi üzrə razılıq əldə

edilmiş və 2002-ci ilin sentyabr ayında Agentlik tərəfindən dəvət olunmuş məsləhətçi 3 həftə ərzində məsələ ilə əlaqədar Milli Bankda məsləhət xidməti göstərmişdir.

Bundan başqa Milli Bank tərəfindən 2002-ci il ərzində Ümumdünya Ticarət Təşkilatı (ÜTT) ilə birinci danışıqlar raunduna hazırlıq işləri aparılmış və bu danışıqlarda iştirak təmin edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Ticarət Rejiminə dair Memorandum üzrə ÜTT üzv dövlətlərinin sorğularının cavablandırılması və xidmətlər bölməsi üzrə şərhlərin hazırlanması üzrə Hökumətin Ekspertlər Qrupu tərkibində müvafiq işlər görülmüşdür.

7.2. Xarici ölkələrin mərkəzi bankları ilə əməkdaşlıq

Bank sektorunda dünyada mövcud olan qabaqcıl praktika və texnologiyalar ilə tanış olmaq, bu standartların və texnologiyaların Azərbaycanın bank sistemində tətbiqinə nail olmaq, eləcə də dünya ölkələrinin Mərkəzi Bankları arasında Milli Bankın özünün qabaqcıl yerini müəyyənləşdirmək məqsədilə il ərzində inkişaf etmiş ölkələrin Mərkəzi Bankları ilə mövcud əməkdaşlıq əlaqələri inkişaf etdirilmiş və yeni əlaqələr yaradılmışdır.

Bank sistemi dünyada ən inkişaf etmiş səviyyəyə çatmış İsveçrənin Milli Bankı ilə ikitərəfli əlaqələr xüsusilə faydalı və məhsuldar olmuşdur. Beynəlxalq əlaqələr, Bazar əməliyyatları, Mühəsibat uçotu, Monetar siyasət, Nağd pulla iş departamentlərinin əməkdaşlarından ibarət nümayəndə heyəti təcrübə mübadiləsi məqsədilə İsveçrə Milli Bankına səfər etmiş və müvafiq sahələr üzrə onların iş təcrübəsi ilə tanış olmuşlar. Azərbaycan Milli Bankına monetar siyasət, pul dizaynı, pul dövriyyəsi, informa-

assistance program for NBA. Based on this program, a 10-day seminar on quantitative methods in econometrics was held in December for the NBA staff. SECO expert on human resources information systems visited the National Bank and assessed current situation in this field. Also, relevant actions were taken to engage SECO's technical assistance in introducing of corporate management systems.

As a result of negotiations held with the US Agency for International Development (USAID), agreement was reached on provision of technical assistance to the National Bank in the field of banking supervision, legislation, and other issues. Resident experts on banking supervision and legal issues began operating at the National Bank since October, 2002.

Contacts were established with the German Development Bank (KfW), and initial areas for joint activities were specified. To support establishment of the Deposit Insurance System in Azerbaijan, relevant expert visited the National Bank and provided advisory services. KfW also supports establishment of the Loan Guarantee Fund.

Contacts were established with Canadian International Development Agency (CIDA), and agreement was reached on provision of technical assistance for establishment of the Deposit Insurance System. In September 2002, a consultant invited by the Agency visited the National Bank and provided advisory services on this matter during 3-week period.

In addition, in 2002 the National Bank took preliminary actions for the first round of negotiations with the World Trade Organization (WTO) and took part in the negotiation process. Relevant work was carried within the Government's Experts Group to respond to

requests of WTO member countries regarding the Memorandum on Trade Regime of the Azerbaijan Republic and to provide comments on the services sector.

7.2. Cooperation with foreign central banks

During 2002, the National Bank enhanced ongoing cooperation with central banks of developed countries, as well as set up new contacts, to learn leading international practices and technologies in the banking sector, ensure introduction of those standards and technologies in the banking system of Azerbaijan, and determine a leading place of NBA among central banks of the world.

Mutual contacts of the National Bank and the National Bank of Switzerland, where the banking system reached the highest level of development in the world, were particularly useful and productive. The NBA delegation, consisting of staff of International Relations, Market Operations, Accounting, Monetary Policy, and Cash Operations departments, visited the Swiss National Bank and learned about their practices in relevant spheres. Agreement was reached with the Swiss National Bank on provision of advisory services to the National Bank of Azerbaijan in monetary policy, money design, money turnover, security of information technologies, payment systems, and risk management. Actual cooperation in this regard has begun.

A visit of the delegation headed by the Governor of the Swiss National Bank to NBA created enabling environment for further enhancement of cooperation between the two central banks. Based on agreement reached, the

siya texnologiyaları təhlükəsizliyi, ödəniş sistemləri, risklərin idarə olunması sahəsində məsləhət xidmətləri göstərilməsi üzrə İsveçrə Milli Bankı ilə razılıq əldə edilmiş və praktik əməkdaşlığa başlanılmışdır.

İsveçrə Milli Bankının Müdirinin rəhbərlik etdiyi nümayəndə heyətinin AMB-na səfəri iki Mərkəzi Bank arasında əməkdaşlığın daha yüksək səviyyəyə qalxmasına və genişləndirilməsinə şərait yaratmışdır. Əldə olunmuş razılıq əsasında İsveçrə Milli Bankının insan resurslarının idarə olunması, bazar əməliyyatları, nağd pul əməliyyatları üzrə mütəxəssisləri Azərbaycan Respublikası Milli Bankına səfər edərək müvafiq sahələrdə işlərin qabaqcıl dünya təcrübəsi əsasında qurulması istiqamətində məsləhət xidməti göstərmişlər.

Almaniya Bundesbankı ilə mövcud əməkdaş-

lıq əlaqələri il ərzində genişləndirilərək Milli Bankın potensialının artırılmasına yönəldilmişdir. Milli Bankın əməkdaşları həm Bundesbank tərəfindən təşkil olunan beynəlxalq seminarlarda iştirak etmiş, həm də Bundesbankın müxtəlif istiqamətlərdə iş təcrübəsi ilə tanış olmaq üçün bu banka fərdi səfərlər həyata keçirilmişdir. Bundan əlavə Bundesbankın ekspertləri AMB-na səfər edərək “Statistikanın ümumi məsələləri”, “Monetar siyasətin aspektləri”, “Avropada Monetar siyasət və Mərkəzi banklarda müasir təhsil” haqqında seminarlar keçirmiş, kredit reyestrinin yaradılması ilə bağlı ekspert xidməti göstərmişlər.

İl ərzində Türkiyə Mərkəzi Bankı, Çexiya Mərkəzi Bankı, Qazaxıstan Milli Bankı, Rusiya Mərkəzi Bankı, Latviya Mərkəzi Bankı ilə də faydalı əməkdaşlıq davam etdirilmişdir.

SNB experts in the field of human resources management, market operations, and cash operations visited the National Bank of Azerbaijan and provided advice on how to set up operations in the relevant fields based on leading world practices.

Cooperation with the Bundesbank (Germany) was enhanced during the year aiming at improving of capacity of the National Bank of Azerbaijan. The NBA staff attended international seminars organized by the Bundesbank, as well as visited this institution to learn their prac-

tices in various fields. In addition, Bundesbank experts visited the NBA and held seminars on “General Issues of Statistics”, “Monetary Policy Aspects”, and “Monetary Policy in Europe and Modern Training at Central Banks”, as well as they provided expertise on establishment of the credit registry.

During the year, productive cooperation was continued with the central banks of Turkey, Czech Republic, Kazakhstan, Russia, and Latvia.

8. MİLLİ BANKDA DAXİLİ AUDİT

2002-ci ildə Milli Bankda daxili audit sahəsində beynəlxalq standartlara əsaslanan müasir daxili audit sisteminin, daxili auditin normativ metodoloji bazasının yaradılması və tətbiqi, daxili audit prosedurlarının avtomatlaşdırılması vəzifələri qoyulmuşdur.

Bu işlərin yerinə yetirilməsi məqsədilə Milli Bankın mərkəzi aparatında iki istiqamət - Valyuta ehtiyatlarının idarə olunması və Kredit əməliyyatları işinin təşkili üzrə audit yoxlaması keçirilmişdir. Audit yoxlamalarının nəticələri audit obyekt rəhbərləri ilə razılaşdırılmış və təkliflərlə birlikdə hesabatlar Milli Bankın rəhbərliyinə təqdim olunmuşdur.

Bundan başqa, Milli Bankın ərazi idarələrinə kompleks audit yoxlamaları, o cümlədən həmin idarələrin ehtiyat fondunda və dövriyyə kassasında tematik audit yoxlamaları keçirilmişdir. Bu yoxlamaların nəticəsi olaraq, bütün ərazi idarələrinin fəaliyyətinin müxtəlif sahələri üzrə müşahidə edilən nöqsan və problemlərə dair ümumi hesabat Milli Bankın rəhbərliyinə və müvafiq təklif və tövsiyələr hazırlanaraq aidiyyəti üzrə struktur bölmələrinə təqdim olunmuşdur.

Audit sahəsi əməkdaşları peşə səviyyələrini artırmaq məqsədi ilə təcrübə mubadiləsi keçmək üçün Almaniyanın, Niderlandın və Qazaxıstanın mərkəzi banklarına ezam olunmuşdurlar. Təcrübə mubadiləsi zamanı həmin banklarda daxili audit üzrə fəaliyyətin təşkilinin ümumi prinsipləri, istiqamətləri və metodoloji bazaları yaxından öyrənilmiş və audit yoxlamalarının keçirilməsinə dair təcrübəli mütəxəssislərlə

görüşlər keçirilərək müvafiq biliklər əldə edilmişdir.

2002-ci ilin aprel ayında BVF-nun eksperti Milli Bankda xidməti səfərdə olmuşdur və həmin mütəxəssislə cari ildə daxili audit sahəsində görülməli işlər barəsində müvafiq məsləhətləşmələr aparılmışdır.

Milli Bank ilə "PriceWaterHouseCoopers" beynəlxalq auditor şirkəti arasında 2002-ci ilin iyun ayında bağlanmış kontrakta əsasən bu şirkət tərəfindən daxili audit sahəsində fəaliyyətin beynəlxalq standartlara uyğun təkmilləşdirilməsi istiqamətində layihənin 1-ci və 2-ci mərhələləri həyata keçirilmişdir.

Birinci mərhələdə daxili audit işinin hazırkı vəziyyətinin, mövcud metodoloji bazasının, strukturun və kadr tərkibinin təhlili və qiymətləndirilməsi işi aparılmışdır.

İkinci mərhələdə görülməli konkret tədbirlər müəyyənləşdirilmiş və bu işlər 2002-ci ilin sonunadək davam etdirilmişdir. Konkret məsələlərlə bağlı məsləhətləşmələr aparılmış və treyninqlər keçirilmişdir. Belə ki, Milli Bankın tam strukturu üzrə əsas audit istiqamətləri, onların tərkibində olan audit obyektləri müəyyənləşdirilmiş və risklər üzrə qiymətləndirilmişdir. Praktiki olaraq isə, Avropa Sistemi Mərkəzi Banklarının (ASMB) Daxili Auditorlar Komitəsinin şərti risk qiymətləndirmə metodologiyasına əsasən Milli Bankın strukturu üzrə audit obyektlərinin risklərə görə qiymətləndirilməsi aparılmışdır. Bu metodologiyaya əsasən audit obyektləri maliyyə riskləri, reputasiya riskləri, insan riskləri və daxili nəzarətin keyfiyyəti və

8. INTERNAL AUDIT AT THE NATIONAL BANK

In 2002, the National Bank's goals in the field of internal audit were to create a modern internal audit system based on international standards, develop and introduce a normative-methodological framework for internal audit, and automate the internal audit procedures.

To meet the goals set, two areas - management of foreign exchange reserves and working setup of credit operations - were audited at the central office of the National Bank. Findings of the audits were agreed with managers of the sectors that were audited, and audit reports together with proposals were presented to the management of the National Bank.

Also, integrated audits were held at zonal departments of the NBA, including case audits of reserve funds and recurrent cash. As a result of this audit, a general report on problems and shortcomings that were discovered in various fields of operations of all zonal departments, was presented to the management of the National Bank and also, once relevant proposals and recommendations were prepared, to relevant structural divisions.

Audit staff was sent to central banks of Germany, Netherlands, and Kazakhstan to have exchange of practices in order to upgrade their professional skills. In the course of exchange of practices, the NBA learned substantially about general operating principles, directions, and the methodological framework of internal audit at those banks, and acquired relevant knowledge on application of internal audits in the meetings with experienced specialists.

In April 2002, an IMF expert visited the National Bank and held consultations on actions to be taken in the field of internal audit in the current year.

Based on the contract signed between the NBA and PriceWaterhouseCoopers in June 2002, this firm has implemented stages 1 and 2 of the project aimed at improvement of internal audit operations in conformity with international standards.

In the first stage, actions were taken to assess and analyze current situation with internal audit, existing methodological framework, and staff.

Measures to be taken in the second stage were specified, and this work was continued until the end of 2002. Consultations and training were held with regard to specific issues. Thus, key directions of audit across the National Bank, including the subjects of audit these directions are covering, were specified and assessed in terms of risks. Practically, risk assessment of subjects of audit in the structure of NBA was done based on conventional risk assessment methodology of the EU Central Banks' Internal Audit Committee. Based on this methodology, subjects of audit were evaluated in terms of financial risks, reputation risks, human risks, as well as quality and adequacy of internal supervision. Risk ratios were calculated mathematically through weighting the above risks by average percentage points, and ranging of subjects of audit from 0 to 100. Thus, 54 subjects of audit were identified.

In addition, cell charts were developed for subjects of audit that are referred to high-risk

adekvatlığı üzrə qiymətləndirilmiş, həmin risklərə faiz ifadəsində orta çəki verilərək, audit obyektləri 0 və 100 arasında sıralanmış, beləliklə də riyazi hesablama qaydasında risk əmsalları hesablanmış və 54 audit obyekti müəyyən edilmişdir.

Bununla yanaşı yüksək risk qrupuna aid olan audit obyektləri, valyuta aktivlərinin idarə olunması və valyuta mübadilə əməliyyatlarının aparılması, emissiya-kassa əməliyyatları üzrə blok-sxemlər tərtib olunmuş və audit obyekti rəhbərləri ilə razılaşdırılmışdır.

groups such as management of foreign exchange assets, foreign exchange operations, emission /cash operations, and these cell charts were agreed with managers of the operations that are subject to audit.

9. MİLLİ BANKIN 2002-Cİ İLİN YEKUNU ÜZRƏ MALİYYƏ HESABATLIĞI

9.1. Mühasibat balansı və Milli Bankın maliyyə fəaliyyətinin yekunları

2002-ci ildə Milli Bankın mühasibat uçotu və hesabatı sahəsində fəaliyyətinin mühüm istiqamətlərini Milli Bankda və kredit təşkilatlarında mühasibat uçotunun Beynəlxalq Maliyyə Hesabatları Standartlarına (BMHS) uyğun qurulması, uçot proseslərinin tam avtomatlaşdırılması, planlaşdırma və büdcə proseslərinin inkişaf etdirilməsi təşkil etmişdir.

Bu istiqamətdə 2001-ci ildə BMHS-yə keçidin təmin olunması məqsədilə müvafiq normativ metodoloji bazanın yaradılması proseslərinin davamı olaraq cari ildə “Azərbaycan Respublikası Milli Bankının Beynəlxalq maliyyə institutları ilə hesablaşmalarının aparılması Qaydaları” hazırlanaraq tətbiq edilmişdir. Bu Qaydaların layihəsinin hazırlanması Milli Bankda müvafiq texniki yardım missiyasını həyata keçirən Beynəlxalq Valyuta Fondunun (BVF) ekspertinin fəal iştirakı ilə təmin edilmişdir. Bundan başqa mühasibat uçotuna dair hazırlanmış normativ-metodoloji baza BVF-nun eksperti ilə birlikdə hərtərəfli təhlil edilmiş və hər bir normativ sənədin BMHS-nin tələblərinə uyğunluğu barədə müvafiq rəy alınmışdır.

2002-ci ildə Milli Bankda mühasibat uçotunun BMHS-yə uyğun qurulması istiqamətində əhəmiyyətli addım Milli Bankın 2001-ci ilin yekununa görə “PriceWaterHouseCoopers” şirkəti tərəfindən keçirilmiş audit yoxlaması nəticəsində BMHS-yə keçidlə bağlı mövcud problemlə-

rin müəyyən olunması və aradan qaldırılması üçün tədbirlərin həyata keçirilməsindən ibarət olmuşdur. Belə ki, “PriceWaterHouseCoopers” şirkətinin Milli Bankda aparılmış auditinin nəticələrinə əsasən Milli Bankda mühasibat uçotunun BMHS-yə tam uyğun aparılmasına maneçilik törədən bir sıra problemlər və onların həllinə dair tövsiyələr müəyyənləşdirilmişdir. Təqdim olunmuş tövsiyələrlə əlaqədar Milli Bankın BMHS-yə keçidinin tam təmin olunması məqsədilə Tədbirlər Planı hazırlanmış və 2002-ci il ərzində həyata keçirilmişdir. Beləliklə hal-hazırda demək olar ki, Milli Bankın BMHS-yə keçid prosesi əsasən müvəffəqiyyətlə başa çatdırılmışdır.

2002-ci il ərzində bu sahədə fəaliyyətin digər mühüm istiqamətini Kredit təşkilatlarında mühasibat uçotunun BMHS-yə uyğun qurulması təşkil etmişdir. Bu istiqamətdə görülən tədbirlər əsasən 2001-ci ildə həyata keçirilməsi başlanılmış BMHS-yə uyğun normativ metodoloji bazanın yaradılması və 2001-ci ilin sentyabr ayından bank sistemində tətbiq edilən BMHS-nin tələblərinə tam cavab verən “Azərbaycan Respublikasının bank sistemi üçün Hesablar Planı və onun tətbiqinə dair Göstərişlər”in tətbiqi üzrə işlərin davam etdirilməsini əhatə etmişdir. “Azərbaycan Respublikasının bank sistemi üçün Hesablar Planı və onun tətbiqinə dair Göstərişlər”in banklarda tətbiq olunması ilə bağlı mövcud çətinlikləri öyrənmək məqsədilə kommersiya banklarının baş mühasibləri ilə görüş-məşğələlər keçirilmişdir.

9. THE NATIONAL BANK'S FINANCIAL REPORTING AS OF THE END OF 2002

9.1. Accounting balance sheet and summary of the National Bank's financial performance

In 2002, the main areas of the National Bank's activity in the field of accounting and reporting were establishment of accounting at the National Bank and credit institutions in accordance with International Financial Reporting Standards (IFRS), full automation of accounting processes, and further development of planning and budgeting processes.

In the current year, the "Guidelines on settlements of the National Bank of Azerbaijan with International Financial Institutions" were developed and introduced as continuation of the process of creation of a normative-methodological framework for transition to IFRS. These Guidelines were drafted with active participation of IMF expert providing relevant technical assistance at the National Bank. In addition, the normative-methodological framework concerning accounting was thoroughly analyzed jointly with IMF experts, and each of the normative documents was given an opinion regarding its compliance with requirements of IFRS.

Significant step made in 2002 towards establishment of accounting at the National Bank in conformity with IFRS was represented by measures taken to detect and eliminate existing problems related to the shift to IFRS, based on the 2001 audit of the National Bank that was conducted by PriceWaterhouseCoopers. Thus,

based on findings of the audit of the National Bank, PriceWaterhouseCoopers pointed out a number of problems that impede performance of accounting in full compliance with IFRS, and provided recommendations to fix those problems. In order to ensure full transition of the National Bank to IFRS, an action plan based on the above recommendations was developed and implemented during 2002. So, we can say now that the process of NBA's transition to IFRS has been successfully completed.

In 2002, another important direction of activity in this area was represented by establishment of IFRS-based accounting at credit institutions. Actions taken in this regard were mainly concerned with creation of normative-methodological framework in conformity with IFRS, the implementation of which began in 2001, and continuation of works on application of the Chart of Accounts for the banking system of the Azerbaijan Republic and associated Implementation Guidelines, which have been introduced in the banking system since September 2001 and fully meet the requirements of IFRS. Meetings and training were held with chief accountants of commercial banks, to find out about existing problems with application of the Chart of Accounts and associated Implementation Guidelines.

In order to ensure full transition of accounting at credit institutions to IFRS, the processes of creation and improvement of the normative-methodological framework, which were initiat-

Kredit təşkilatlarında mühasibat uçotunun BMHS-yə tam keçidinin təmin edilməsi üçün 2001-ci ildə əsas qoyulmuş normativ metodoloji bazanın yaradılması və təkmilləşdirilməsi prosesləri 2002-ci ildə də davam etdirilmişdir. Belə ki, əvvəlki dövrlərdə BMHS-yə uyğun hazırlanmış bir sıra normativ aktlarda (Azərbaycan Respublikasının bank sistemində əsas vəsaitlərin uçotu Qaydaları, Azərbaycan Respublikasının bank sistemində qeyri-maddi aktivlərin uçotu Qaydaları, Azərbaycan Respublikasının bank sistemində azqiymətli və tezköhnələn əşyaların uçotu Qaydaları, Azərbaycan Respublikasının bank sistemində qiymətli kağızlarla əməliyyatlar üzrə uçot Qaydaları) “Azərbaycan Respublikasının bank sistemi üçün Hesablar Planı və onun tətbiqinə dair Göstərişlər”in qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar müəyyən əlavə və dəyişikliklər edilərək banklara təqdim olunmuşdur.

“Azərbaycan Respublikasının bank sistemində digər aktiv və passivlərin uçot Qaydaları”, “Azərbaycan Respublikasının bank sistemində ödəniş vasitələrinin uçot Qaydaları”, “Azərbaycan Respublikasının bank sistemində sənədli əməliyyatların uçotuna dair metodoloji Rəhbərlik” hazırlanmış və banklara təqdim edilmişdir.

Yuxarıda qeyd olunan hər bir uçot Qaydalarının bank sistemində tətbiqi üzrə bankların baş mühasibləri üçün seminar-məşğələlər keçirilmişdir.

2002-ci ildə Milli Bankın qəbul etdiyi Azərbaycan Respublikasının bank sisteminin İnkişaf Strategiyası çərçivəsində fəaliyyət göstərən “Azərbaycan bank sistemində mühasibat uçotunun BMHS-yə tam keçidinin təmin olunması” modulu üzrə işlər həyata keçirilmişdir. Belə ki, “Modul” üzrə hazırlıq işləri ilə bağlı Azərbaycan bank sistemində mövcud normativ-metodoloji baza və vergi qanunvericiliyi ətrafı şəkildə təhlil edilərək, BMHS-nin tələbləri ilə müqayisə

sə edilmiş və Müqayisə Cədvəli hazırlanmışdır. Layihə qrupu tərəfindən “Modul”un həyata keçirilməsi üzrə istiqamətlər müəyyən edilmiş və Texniki Tapşırıq hazırlanmışdır. Texniki tapşırığa əsasən görülməli işlərin iki mərhələdə aparılması nəzərdə tutulmuşdur.

Birinci mərhələdə mövcud normativ-metodoloji baza, vergi qanunvericiliyi və digər qanunvericilik aktları təhlil edilərək BMHS-yə keçidlə bağlı qlobal problemlər və onların həlli yollarının müəyyənəndirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Görülmüş işlərin yekunu olaraq müddətlər göstərilməklə Tədbirlər Planı hazırlanaraq, həyata keçirilməsi üçün treyninqlərin keçirilməsi planlaşdırılmışdır. İkinci mərhələdə kommersiya banklarında diaqnostik təhlil proqramı əsasında BMHS-yə keçidlə bağlı çatışmamazlıqları və spesifik problemləri müəyyənəndirərək, aradan qaldırılması yollarını və müddətini əhatə edən Tədbirlər Planının hazırlanması və yekun olaraq bu planın icrası ilə bağlı treyninqlərin keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Müəyyən edilmiş tələblərə uyğun “Modul”un həyata keçirilməsi ilə bağlı Beynəlxalq Tender haqqında elan verilmişdir. “Modul”un tətbiqi üzrə dünyanın 3 iri audit şirkətlərinin - “PriceWaterHouseCoopers”, “Andersen” və “KPMG” şirkətlərinin iştirakı ilə Dünya Bankının müvafiq prosedur qaydalarına uyğun Tender keçirilmişdir. Tenderdə ən yaxşı texniki və maliyyə təklifləri təqdim etmiş şirkət olan - “PriceWaterHouseCoopers” şirkəti qalib müəyyən edilmiş və hal-hazırda bu şirkət Layihə qrupu ilə birgə “Modul” üzrə işləri həyata keçirir.

Qeyd olunan tədbirlərdən əlavə, cari ildə BMHS-nin tətbiqi üzrə bank sisteminin bu keçidə hazırlığını təmin etmək üçün müvafiq tədris işləri də həyata keçirilmişdir. Belə ki, 19-23 avqust 2002-ci il tarixlərdə Layihə Qrupunun “Pri-

ed in 2001, were also continued in 2002. Thus, in connection with enforcement of the Chart of Accounts for the Banking System of the Azerbaijan Republic and associated Implementation Guidelines, certain amendments were made and presented to banks on a number of normative acts, which were prepared earlier in accordance with IFRS (“Guidelines on accounting of fixed assets in the banking system of the Azerbaijan Republic”, “Guidelines on accounting of intangible assets in the banking system of the Azerbaijan Republic”, “Guidelines on accounting of low-value and quick-wearing items in the banking system of the Azerbaijan Republic”, and “Guidelines on accounting of operations with securities in the banking system of the Azerbaijan Republic”).

Also, the “Guidelines on accounting of miscellaneous assets and liabilities in the banking system of the Azerbaijan Republic”, “Guidelines on accounting of legal tender in the banking system of the Azerbaijan Republic”, and the “Methodological Manual on accounting of documentary operations in the banking system of the Azerbaijan Republic” were prepared and presented to banks.

Training seminars were held with chief accountants of banks with regard to application of each of the above-mentioned accounting guidelines.

In 2002, actions were taken with regard to the Module on full transition of the banking system accounting to IFRS, under the Banking System Development Strategy adopted by the National Bank. Thus, in the context of preliminary works under this Module, existing normative-methodological framework of Azerbaijan banking system and the tax legislation were assessed in detail and compared with requirements of IFRS.

Based on this, Comparative Matrix was developed. The Project Group determined directions for implementation of the Module and prepared the Terms of Reference. Based on the terms of reference, it was envisaged that works to be done would be implemented in two stages.

The first stage envisaged assessment of existing normative-methodological framework, tax legislation and other legislative acts, determination of global problems regarding transition to IFRS and seeking solutions. The outcome of actions taken was deemed to be the Action Plan with specified timeframes, and provision of training courses for its implementation. The second stage envisaged detection of specific problems and shortcomings concerning transition to IFRS based on diagnostic analysis of commercial banks, and preparation of an action plan specifying solutions and timeframes, and finally provision of training courses on implementation of this plan.

International bidding tender was announced for implementation of the Module in accordance with requirements set. Tender on this Module was held in accordance with the WB procedures, involving the world's three large audit firms - PriceWaterhouseCoopers, Andersen, and KPMG. PriceWaterhouseCoopers was selected a winner presenting the best financial and technical proposals, and this firm is now carrying out works under the Module jointly with the Project Group.

In addition to actions mentioned above, relevant training activities were also held to ensure that the banking system is prepared for transition to IFRS. Thus, on August 19-23 2002, the Project Group jointly with PriceWaterhouseCoopers conducted a training seminar on principles and main provisions of IFRS

ceWaterHouseCoopers” şirkəti ilə birgə kommersiya banklarının baş mühasibləri və AMB-nin əməkdaşları üçün BMHS-nin prinsiplərinə və əsas müddələrinə həsr olunmuş seminar-məşğələ keçirilmişdir. Bu seminar da BMHS-nin prinsipləri və banklarda mühasibat uçotunun BMHS-yə uyğun qurulması məsələləri, bu istiqamətdə mövcud problemlərin həlli yolları geniş şəkildə işıqlandırılmış və iştirakçılara müvafiq iştirak sertifikatları təqdim olunmuşdur.

Hal-hazırda “Modul”un həyata keçirilməsi üçün çatışmayan normativ aktların hazırlanması və BMHS-nin müvafiq standartlarının öyrənilməsi prosesləri davam etdirilir.

2002-ci ildə fəaliyyətin mühüm istiqamətlərindən biri də AMB-də uçot proseslərinin tam avtomatlaşdırılması prosesinin həyata keçirilməsi olmuşdur. AMB-də uçot proseslərinin mühüm tərkib hissəsi olan BMK sistemində aparılmış işlər 2002-ci ildə də davam etdirilmişdir. BMK sistemi üzrə tətbiq olunmuş modulların təkmilləşdirilməsi və yeni modulların tətbiq olunması ilə əlaqədar “Korvus” şirkətinin 6 əməkdaşı AMB-nin əməkdaşları ilə birlikdə öz fəaliyyətlərini davam etdirmişdir. Cari ildə 2001-ci il ərzində BMK sistemində tətbiq edilmiş 4 modul üzrə (hesablaşma-kassa xidməti, milli ödənişlər, beynəlxalq ödənişlər, xarici valyuta bazarında əməliyyatlar modulları) təkmilləşdirilmə işləri aparılmışdır. Bu təkmilləşdirilmə tədbirləri nəticəsində: “Multivalyuta” sistemi tətbiq edilmiş və bununla əlaqədar müvafiq hesabat sistemi yaradılmışdır; “Proqnoz-balans” sistemi, “Gözləmə rejimi”, Müştərilərin nağd pul əməliyyatlarının (mədaxil və məxaric) elektron daşıyıcılarla aparılması sistemləri yaradılmışdır. Aparılmış təkmilləşdirmə tədbirləri nəticəsində AMB-nin BMK sistemi vasitəsilə alınan maliyyə hesabatları təhlil

edilərək müvafiq formatda aylıq hesabatların tərtib edilməsinə nail olunmuşdur.

2002-ci il ərzində “kreditlər və depozitlər”, “əsas vəsaitlər”, “əmək haqqı” modulları müvəffəqiyyətlə tətbiq olunmuşdur. 2002-ci ildə BMK sistemində daha bir modulun - “büdcə” modulunun tətbiqi isə nəzərdə tutulmuşdur.

2002-ci ildə AMB-də gedən avtomatlaşdırma prosesləri ərazi idarələrini də əhatə etmişdir. Belə ki, cari ildə AMB-nin bütün Ərazi İdarələrinin modem qurğuları vasitəsilə BMK ilə birbaşa əlaqəsi yaradılmışdır və Ərazi İdarələri üzrə bütün məlumatların “on-line” rejimində BMK sistemində əks etdirilməsi tam təmin edilmişdir.

2002-ci il ərzində planlaşdırma və büdcə proseslərinin inkişaf etdirilməsi istiqamətində işlər davam etdirilərək mövcud normativ-metodoloji baza təkmilləşdirilmişdir.

2002-ci ildə Milli Bankda mühasibat uçotu və hesabatı sahəsində bank sistemində mühasibat uçotunun təşkili, bankdaxili əməliyyatların aparılması, onlara nəzarət, ərazi idarələri ilə əməliyyatların aparılması, kredit təşkilatlarına və Milli Bankın struktur bölmələrinə mühasibat uçotuna dair əməliyyatların aparılmasında köməklik göstərilməsi, maliyyə hesabatlarının toplanması və təhlili həyata keçirilmişdir.

Belə ki, cari ildə bank sistemində mühasibat uçotuna dair normativ-metodoloji bazanın yaradılması, mühasibat uçotu üzrə əməliyyatların aparılması qaydalarının müəyyən edilməsi, Milli Bankın Baş Mühasibatlıq Kitabı (BMK) sistemi üzrə əməliyyatların aparılmasına nəzarət, Əməliyyat gününün açılıb-bağlanmasını, Ərazi idarələrindən maliyyə hesabatlarının toplanması və təhlilin, Milli Bankın icmal maliyyə hesabatlarının tərtib olunması, təhlili, xarici və daxili auditorlarla iş üzrə fəaliyyət və digər işlər həyata keçirilmişdir.

for chief accountants of commercial banks and the NBA staff. This seminar discussed the principles of IFRS, issues of establishment of accounting at banks in accordance with IFRS, and solutions of problems existing in this regard. Participants were given certificates of attendance.

The processes of learning of IFRS standards and development of missing normative acts for implementation are currently underway.

Another important direction of NBA's activities in 2002 was the implementation of process of full automation of accounting at NBA. Actions taken in the system of General Ledger, a key component of accounting processes at NBA, were continued in 2002. Six employees of the "Korvus" Company continued their joint work with the NBA staff on improvement of existing and introduction of new modules in the General Ledger system. During the current year, actions were taken on improving of 4 modules that were introduced in the General Ledger System during 2001 (settlement-cash service, national payments, international payments, operations in the foreign exchange market). These modernization works led to introduction of the "Multi-currency" system and creation of associated reporting system, establishment of the "Forecast-Balance" system, "Standby" mode, and systems for performing of cash operations (incoming/outgoing) of customers through electronic data carriers. The modernization works allowed for compilation of monthly reports after analyzing of financial statements through the General Ledger System of NBA.

During 2002, the modules on "credits & deposits", "fixed assets", "wages" were successfully introduced. It was envisaged to intro-

duce another module - "budget" module - to the General Ledger System in 2002.

In 2002, the processes of automation ongoing at the NBA also covered zonal departments. Thus, in the current year, a direct modem link was established between all zonal departments of NBA and the General Ledger, ensuring thereby that all data on zonal departments is shown on-line in the General Ledger System.

In 2002, the work on further development of planning and budgeting processes was continued, and thus existing normative-methodological framework was improved.

Regarding the sector of accounting and reporting at the National Bank, assistance was provided in 2002 to credit institutions and structural divisions of NBA in performing of accounting-related operations, operations with zonal departments, inter-bank operations, setup of accounting in the banking system, as well as collection and analysis of financial reports.

Thus, during the year, actions were taken aiming at creation of normative-methodological framework on accounting in the banking system, development of rules for performing of accounting operations, supervision of operations under the system of General Ledger of the National Bank, collection and analysis of trading day opening/closing data and financial statements of zonal departments, compilation and analysis of summary financial reports of the National Bank, interactions with external and internal audits, and other activities.

9.2. Müstəqil beynəlxalq audit şirkətinin 2002-ci ilin yekunu üzrə Milli Bankın illik balansı barədə rəyi

Azərbaycan Respublikası Milli Bankının İdarə Heyətinin Sədri və üzvlərinə

1. Biz, Azərbaycan Respublikası Milli Bankının ("Bank") 31 dekabr 2002-ci il tarixinə əlavə edilən balans hesabatının və bu tarixdə bitən il üzrə müvafiq mənfəət və zərər, pul vəsaitlərinin hərəkəti və nizamnamə və ehtiyat fondlarında dəyişikliklər hesabatlarının auditini apardıq. Həmin maliyyə hesabatlarına görə Bankın Rəhbərliyi məsuliyyət daşıyır. Bizim məsuliyyətimiz auditimiz əsasında həmin maliyyə hesabatları haqqında rəy bildirməkdən ibarətdir.

2. Biz auditimizi Beynəlxalq Audit Standartları əsasında apardıq. Həmin standartların tələbinə görə, biz işimizi elə şəkildə planlaşdırdıq ki, maliyyə hesabatlarında ciddi nöqsanların olmamasından kifayət qədər əmin ola bilək. Auditə test üsulu ilə maliyyə hesabatlarındakı məbləğləri və açıqlamaları təsdiqləyən dəlillərin yoxlanılması daxildir. Bundan əlavə, auditə mövcud mühasibat prinsiplərinin və Rəhbərliyin mühüm təxminlərinin, eləcə də maliyyə hesabatlarının ümumi təqdimatının dəyərləndirilməsi daxildir. Biz hesab edirik ki, apardığımız audit rəyimizi bildirmək üçün kifayət qədər əsas verir.

3. 7 və 25 sayılı Qeydlərdə göstəriləyi kimi, il ərzində Bank əvvəlki ildə qeyd edilmiş AZM 103,580 milyon məbləğində kredit zərərləri

üzrə ehtiyatı geri qaytarmışdır. Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartlarının tələblərinə uyğun olaraq, bu cür geri qaytarılma ehtiyatın yaradılmasından sonra baş verən hadisə ilə obyektiv olaraq əlaqədar olmalıdır. Bizim rəyimizcə, bu cür ehtiyatın geri qaytarılmasına imkan verən hər hansı bir hadisənin baş verməsi üçün kifayət qədər obyektiv sübut mövcud deyil və müvafiq olaraq, Hökumətdən alınacaq vəsaitlər, nizamnamə və ehtiyat fondları və il üzrə mənfəət bu məbləğdə artıq göstərilmişdir.

4. Bizim rəyimizcə, əvvəlki paraqrafda göstərilən məsələnin maliyyə hesabatlarına təsirini istisna etməklə, əlavə edilən maliyyə hesabatları bütün mühüm aspektlər baxımından 31 dekabr 2002-ci il tarixinə Bankın maliyyə vəziyyətini, bu tarixdə tamamlanan il üçün əməliyyat nəticələrini, pul vəsaitlərinin hərəkətini və nizamnamə və ehtiyat fondlarında dəyişiklikləri Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartlarına uyğun olaraq düzgün əks etdirir.

PricewaterhouseCoopers

Bakı, 21 Avqust 2003-cü il

9.2. Opinion of an independent international audit firm on the National Bank's annual balance for 2002

To the Governor and Members of the Board of the National Bank of the Azerbaijan Republic

1. We have audited the accompanying balance sheet of the National Bank of the Azerbaijan Republic ("the Bank") as at 31 December 2002, and the related statements of income, of cash flows and of changes in charter fund and reserves for the year then ended. These financial statements are the responsibility of the Bank's Management. Our responsibility is to express an opinion on these financial statements based on our audit.

2. We conducted our audit in accordance with International Standards on Auditing. Those standards require that we plan and perform our audit to obtain reasonable assurance about whether the financial statements are free of material misstatement. An audit includes examining, on a test basis, evidence supporting the amounts and disclosures in the financial statements. An audit also includes assessing the accounting principles used and significant estimates made by Management, as well as evaluating the overall financial statement presentation. We believe that our audit provides a reasonable basis for our opinion.

3. As discussed further in Notes 7 and 25, the Bank has reversed a previously recorded impairment provision of AZM 103,580 million.

Under the requirements of International Financial Reporting Standards, such a reversal needs to be objectively related to an event occurring after the write-down. In our opinion, there is insufficient objective evidence that such an event has occurred to permit such a reversal, and accordingly amounts due from Government, charter fund and reserves and profit for the year are overstated by this amount.

4. In our opinion, except for the effect on the financial statements of the matter referred to in the preceding paragraph, the accompanying financial statements present fairly, in all material respects, the financial position of the Bank as at 31 December 2002 and the results of its operations and cash flows for the year then ended in accordance with International Financial Reporting Standards.

PricewaterhouseCoopers

Baku, 21 August 2003

31 DEKABR 2002-Cİ İL TARİXİNƏ BALANS HESABATI

(Məbləğlər milyon Azərbaycan Manatı ilə ifadə edilir (AZM))

	Qeydlər	2002	2001
Aktivlər			
Nağd pul və qısamüddətli vəsaitlər	5	3,532,902	4,234,773
Rezident banklara verilmiş kreditlər	6	68,930	68,424
Hökumətdən alınacaq vəsaitlər	7	345,264	241,684
BVF-dəki qalıqlar	8	992,816	951,256
Ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızları	9	373,100	443,614
Hesablanmış faiz gəliri		19,457	27,397
Sair aktivlər	10	2,089	1,056
Qeyri-maddi aktivlər	11	18,360	13,263
Əsas vəsaitlər	12	94,865	100,437
Aktivlərin cəmi		5,447,783	6,081,904
Passivlər			
Dövriyyədə olan nağd pul	13	1,759,532	1,537,472
Kommersiya banklarının hesabları	14	287,325	258,337
Hökumət hesabları	15	593,638	1,467,420
Sair depozit hesabları	16	18,289	17,475
Hesablanmış faiz xərci		4,796	4,137
Sair passivlər	17	2,852	4,612
Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər	18	18,120	12,205
BVF qarşısında öhdəliklər	19	2,343,245	2,351,657
Passivlərin cəmi		5,027,797	5,653,315
Nizamnamə və ehtiyat fondları			
Nizamnamə fondu	20	27,992	27,493
Ehtiyatlar	20	272,922	185,033
BVF qarşısında öhdəliklərin yenidənqiymətləndirilməsi üzrə ehtiyat	20	119,072	216,063
Nizamnamə və ehtiyat fondlarının cəmi		419,986	428,589
Passivlər və nizamnamə və ehtiyat fondlarının cəmi		5,447,783	6,081,904

BALANCE SHEETS AT 31 DECEMBER 2002

(Amounts are expressed in millions of Azerbaijani Manats (AZM))

	Note	2002	2001
Assets			
Cash and short-term funds	5	3,532,902	4,234,773
Loans to resident banks	6	68,930	68,424
Due from Government	7	345,264	241,684
Balances with IMF	8	992,816	951,256
Investment securities held to maturity	9	373,100	443,614
Accrued interest income		19,457	27,397
Other assets	10	2,089	1,056
Intangible assets	11	18,360	13,263
Premises and equipment	12	94,865	100,437
Total assets		5,447,783	6,081,904
Liabilities			
Money issued in circulation	13	1,759,532	1,537,472
Accounts of commercial banks	14	287,325	258,337
Government accounts	15	593,638	1,467,420
Other deposit accounts	16	18,289	17,475
Accrued interest expense		4,796	4,137
Other liabilities	17	2,852	4,612
Funds borrowed from international financial institutions	18	18,120	12,205
Liabilities to IMF	19	2,343,245	2,351,657
Total liabilities		5,027,797	5,653,315
Charter fund and reserves			
Charter fund	20	27,992	27,493
Reserves	20	272,922	185,033
Revaluation reserve for liabilities to IMF	20	119,072	216,063
Total charter fund and reserves		419,986	428,589
Total liabilities and charter funds and reserves		5,447,783	6,081,904

31 DEKABR 2002-Cİ İL TARİXİNDƏ BİTƏN İL ÜZRƏ MƏNFƏƏT VƏ ZƏRƏR HESABATI

(Məbləğlər milyon Azərbaycan Manatı ilə ifadə edilir (AZM))

	Qeydlər	2002	2001
Faiz gəlirləri	21	94,994	147,717
Faiz xərcləri	21	(25,742)	(40,348)

Xalis faiz gəlirləri		69,252	107,369
Banklara verilmiş kreditlər üzrə ehtiyatın geri qaytarılması	6	14,275	62,413
Hökumətdən alınacaq vəsaitlər üzrə ehtiyatın geri qaytarılması/(ehtiyatın artması)	7	103,580	(103,580)

Ehtiyat ayırmalarından sonra xalis faiz gəlirləri		187,107	66,202
Xarici valyutanın yenidən qiymətləndirilməsi üzrə yaranan gəlir - zərəri çıxmaqla		(56,693)	102,511
Xarici valyuta ilə alqı-satqı əməliyyatlarından yaranan gəlir - zərəri çıxmaqla		1,630	742
Haqq və komissiya gəlirləri	22	13,509	12,778
Haqq və komissiya xərcləri	23	(272)	(315)
Sair gəlirlər		611	759
Əməliyyat gəlirləri		145,892	182,677

Ümumi, inzibati və sair əməliyyat xərcləri	24	(59,175)	(102,293)
İl üzrə mənfəət		86,717	80,384

STATEMENTS OF INCOME FOR THE YEARS ENDED 31 DECEMBER 2002

(Amounts are expressed in millions of Azerbaijani Manats (AZM))

	Note	2002	2001
Interest income	21	94,994	147,717
Interest expense	21	(25,742)	(40,348)
Net interest income		69,252	107,369
Reversal of provision for impairment of loans to resident banks	6	14,275	62,413
Reversal of/(increase in) provision for impairment of amounts due from Government	7	103,580	(103,580)
Net interest income after provision for loan impairment		187,107	66,202
Foreign currency translation gains less losses		(56,693)	102,511
Gains less losses from dealing in foreign currencies		1,630	742
Fee and commission income	22	13,509	12,778
Fee and commission expense	23	(272)	(315)
Other income		611	759
Operating income		145,892	182,677
General, administrative and other operating expenses	24	(59,175)	(102,293)
Profit for the year		86,717	80,384

31 DEKABR 2002-Cİ İL TARİXİNDƏ BİTƏN İL ÜZRƏ PUL VƏSAİTLƏRİNİN HƏRƏKƏTİ HESABATI

(Məbləğlər milyon Azərbaycan Manatı ilə ifadə edilir (AZM))

	Qeyri	2002	2001
Əməliyyat fəaliyyətində yaranan pul vəsaitlərinin hərəketi:			
Qeyri-rezident banklardakı yerləşdirmələr üzrə alınmış faizlər		92,931	106,647
Rezident banklara verilmiş kreditlər üzrə alınmış faizlər		6,160	13,759
Qiymətli investisiya kağızları üzrə alınmış faizlər		3,843	4,983
Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər üzrə ödənilmiş faizlər		(24,731)	(46,106)
Kommersiya banklarının hesabları üzrə ödənilmiş faizlər		(352)	-
Alınmış haqq və komissiyalar		13,509	12,778
Ödənilmiş haqq və komissiyalar		(272)	(315)
Alınmış sair əməliyyat gəlirləri		611	759
Ödənilmiş ümumi, inzibati və sair əməliyyat xərcləri		(41,066)	(71,661)
Əməliyyat aktiv və passivlərində dəyişikliklərdən əvvəl əməliyyat fəaliyyətindən yaranan pul vəsaitlərinin hərəketi		50,633	20,844
Qeyri-rezident banklardan alınacaq vəsaitlər üzrə xalis azalma	5	1,687,022	293,010
Rezident banklara verilmiş kreditlərdə xalis azalma	6	13,769	581,869
Sair aktivlərdə xalis (artma)/azalma	10	(1,033)	9,662
Kommersiya banklarının hesablarında xalis artma/(azalma)	14	28,988	(87,187)
Hökumət hesablarında xalis (azalma)/artma	15	(873,782)	899,086
Sair depozit hesablarında xalis artma/(azalma)	16	814	(3,754)
Sair passivlərdə xalis (azalma)/artma	17	(1,760)	4,601
Əməliyyat fəaliyyətində yaranan xalis pul vəsaitləri		904,651	1,718,131
İnvestisiya fəaliyyətində istifadə edilən pul vəsaitləri:			
Ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızlarının ödənilməsi/(alınması)		51,614	(269,414)
Qeyri-maddi aktivlərin alınması	11	(7,330)	(14,035)
Əsas vəsaitlərin alınması	12	(10,304)	(677)
İnvestisiya fəaliyyətində yaranan/(istifadə edilən) xalis pul vəsaitləri		33,980	(284,126)
Maliyyələşdirmə fəaliyyətindən yaranan pul vəsaitlərinin hərəketi:			
Dövriyyədə olan nağd pul		222,060	113,291
Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlərdə xalis artma	18	5,915	3,152
BVF qarşısında öhdəliklərdə xalis azalma	19	(49,972)	(106,595)
Maliyyə Nazirliyinə köçürmələr	20	(95,320)	(73,743)
Maliyyələşdirmə fəaliyyətində yaranan/(istifadə olunan) xalis pul vəsaitləri		82,683	(63,895)
Xarici valyuta məzənnə dəyişikliklərinin balans maddələrinə təsiri		(55,063)	103,253
Pul vəsaitlərində və pul vəsaitlərinin ekvivalentlərində xalis artma		966,251	1,473,363
İlin əvvəlində pul vəsaitləri və pul vəsaitlərinin ekvivalentləri	5	2,477,59	1,004,228
İlin sonunda pul vəsaitləri və pul vəsaitlərinin ekvivalentləri	5	3,443,842	2,477,591

STATEMENT OF CASH FLOWS FOR THE YEAR ENDED 31 DECEMBER 2002

(Amounts are expressed in millions of Azerbaijani Manats (AZM))

	Notes	2002	2001
Cash flows from operating activities:			
Interest received on placements with non-resident banks		92,931	106,647
Interest received on loans to resident banks		6,160	13,759
Interest received on securities		3,843	4,983
Interest paid on borrowings from international financial institutions		(24,731)	(46,106)
Interest paid on Loro accounts of resident banks		(352)	-
Fee and commissions received		13,509	12,778
Fee and commissions paid		(272)	(315)
Other operating income received		611	759
General, administrative and other operating expenses paid		(41,066)	(71,661)
Cash flows provided from operating activities before changes in operating assets and liabilities		50,633	20,844
Net decrease in due from non-resident banks	5	1,687,022	293,010
Net decrease in loans to resident banks	6	13,769	581,869
Net (increase)/decrease in other assets	10	(1,033)	9,662
Net increase/(decrease) in accounts of commercial banks	14	28,988	(87,187)
Net (decrease)/increase in government accounts	15	(873,782)	899,086
Net increase/(decrease) in other deposit accounts	16	814	(3,754)
Net (decrease)/increase in other liabilities	17	(1,760)	4,601
Net cash provided from operating activities		904,651	1,718,131
Cash flows used in investing activities:			
Proceeds from/(acquisition of) investment securities held to maturity		51,614	(269,414)
Acquisition of intangible assets	11	(7,330)	(14,035)
Acquisition of premises and equipment	12	(10,304)	(677)
Net cash provided from/(used in) investing activities		33,980	(284,126)
Cash flows from financing activities:			
Issue of money into circulation		222,060	113,291
Net increase in borrowings from international financial institutions	18	5,915	3,152
Net decrease in liabilities to IMF	19	(49,972)	(106,595)
Transfers to the Ministry of Finance	20	(95,320)	(73,743)
Net cash provided from/(used in) financing activities		82,683	(63,895)
Effect of exchange rate changes on balance sheet items		(55,063)	103,253
Net increase in cash and cash equivalents		966,251	1,473,363
Cash and cash equivalents at the beginning of the year	5	2,477,59	1,004,228
Cash and cash equivalents at the end of the year	5	3,443,842	2,477,591

31 DEKABR 2002-Cİ İL TARİXİNDƏ BİTƏN İL ÜZRƏ NİZAMNAMƏ VƏ EHTİYAT FONDLARINDA DƏYİŞİKLİKLƏR HESABATI

(Məbləğlər milyon Azərbaycan Manatı ilə ifadə edilir (AZM))

	Nizamnamə kapitalı	Ehtiyatlar	BVF qarşısında öhdəliklərin yenidən qiymətləndirilməsi üzrə ehtiyat	Nizamnamə kapitalı və ehtiyatların cəmi
1 yanvar 2001-ci il tarixinə qalıq	26,685	243,630	151,633	421,948
Nizamnamə fondunun ehtiyat fondları hesabına artırılması	808	(808)	-	-
Maliyyə Nazirliyinə köçürmələr (Qeyd 20)	-	(73,743)	-	(73,743)
İl üzrə mənfəət	-	15,954	64,430	80,384
1 yanvar 2002-ci il tarixinə qalıq	27,493	185,033	216,063	428,589
Nizamnamə fondunun ehtiyat fondları hesabına artırılması	499	(499)	-	-
Maliyyə Nazirliyinə köçürmələr (Qeyd 20)	-	(95,320)	-	(95,320)
İl üzrə mənfəət	-	183,708	(96,991)	86,717
31 dekabr 2002-ci il tarixinə qalıq	27,992	272,922	119,072	419,986

Qeyd 1: Əsas Fəaliyyətlər

Azərbaycan Respublikası Milli Bankı ("Bank") 10 iyun 1996-cı il tarixli "Azərbaycan Respublikası Milli Bankı haqqında Qanuna" ("Qanun") əsasən fəaliyyət göstərir. Həmin Qanunun 2-ci Maddəsinə əsasən Milli Bank:

- Azərbaycan Hökuməti ilə məsləhətləşərək, pul-kredit siyasəti, Hökumət borcları və valyuta münasibətləri sahəsində Dövlət siyasəti yeridir;
- hesablaşmaların aparılması və ödəmə sisteminin sabit işləməsi üçün şərait yaradır;
- qiymətli kağızlar bazarında, habelə xarici valyutanın alqı-satqısı sahəsində əməliyyatlar aparır;
- Azərbaycan Respublikasında bank sisteminin inkişafı, sabitliyi və möhkəmlənməsi üçün zəruri tədbirlər görür, o cümlədən effektiv bank qanunvericiliyi tətbiq edir, nəzarət həyata keçirir və ehtiyacı olan banklara maliyyə dəstəyi göstərir;
- valyuta tənzimlənməsini həyata keçirir, xarici dövlətlərlə hesablaşmaların aparılması qaydasını müəyyənləşdirir və xarici valyuta ehtiyatlarını idarə edir;
- bank fəaliyyəti sahəsində normativ aktları qəbul edir;
- qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş başqa funksiyaları həyata keçirir.

STATEMENT OF CHANGES IN CHARTER FUND AND RESERVES FOR THE YEAR ENDED 31 DECEMBER 2002

(Amounts are expressed in millions of Azerbaijani Manats (AZM))

	Charter fund	Reserves	Revaluation reserve for liabilities to IMF	Total charter fund and reserves
Balance at 1 January 2001	26,685	243,630	151,633	421,948
Capitalization of reserve funds	808	(808)	-	-
Transfer to the Ministry of Finance (Note 20)	-	(73,743)	-	(73,743)
Net profit for the year	-	15,954	64,430	80,384
Balance at 1 January 2002	27,493	185,033	216,063	428,589
Capitalization of reserve funds	499	(499)	-	-
Transfer to the Ministry of Finance (Note 20)	-	(95,320)	-	(95,320)
Net profit for the year	-	183,708	(96,991)	86,717
Balance at 31 December 2002	27,992	272,922	119,072	419,986

Note 1: Principal Activities

The National Bank of the Azerbaijan Republic (the "Bank") acts in accordance with the "Law on the National Bank of the Azerbaijan Republic", dated 10 June 1996 ("The Law"). Article 2 of this Law sets out the principal functions of the Bank as follows:

- in consultation with the Government of the Azerbaijan Republic, implementation of State policy in the field of monetary and credit policy, Government borrowing, and currency relations;
- provision of conditions for the fulfillment of settlements and the stable functioning of the payments system;
- operations on the securities market, and the purchase and sale of foreign currency;
- implementation of measures for the development, stability and strengthening of the banking system in the Azerbaijan Republic, including effective banking regulation, supervision and financial support to banks in need;
- currency regulation, determination of the order of account settlements with foreign states and management of foreign currency reserves;
- adoption of normative acts in relation to banking activity; and
- fulfillment of other functions, as stipulated by legislation.

Qanunun 3-cü Maddəsində Bankın ümumi məqsədləri göstərilir:

- Manatın sabitliyini təmin etmək, onun alıcılıq qabiliyyətini və xarici valyutaya nisbətən məzənnəsini tənzimləmək üçün tədbirlər görür;
- pul-kredit siyasətinin başlıca istiqamətlərini hazırlayıb, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə təqdim edir;
- nağd pulun emissiyasını həyata keçirir və tədavülünü təşkil edir, ödəmə sisteminin sabit işləməsi üçün şərait yaradır;
- Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qanunvericiliyinə müvafiq surətdə dövlət borcuna xidmət edir;
- Azərbaycan Respublikasının proqnoz tədiyyə balansının hazırlanmasında iştirak edir və hesabat tədiyyə balansının tərtibinə rəhbərlik edir.

Bankın hüquqi ünvanı: Azərbaycan, Bakı, AZ1014, R. Behbudov küç.,32. Bank öz fəaliyyətini Bakıda yerləşən baş idarə və Azərbaycanın iri şəhərlərində yerləşən 11 ərazi idarələri vasitəsilə həyata keçirir. 2002-ci il ərzində Bankın işçilərinin orta sayı 527 nəfər olmuşdur (2001: 505 nəfər).

Qanunun 6-cı Maddəsinə əsasən Bank, Beynəlxalq Valyuta Fondu (“BVF”) və beynəlxalq maliyyə institutları ilə əməliyyatlarda Azərbaycan Respublikasının Hökumətini təmsil edir. Bank, həmçinin Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyini, Azərbaycan Hökumətini və büdcə təşkilatlarını maliyyə və sair bank xidmətləri ilə təmin edir. Mərkəzi bank xidmətləri çərçivəsində Bank, açıq bazarda digər təşkilatlara təklif edilmiş müstəqil əqdlər daxilində olan şərtlərdən fərqli olaraq həmin təşkilatlarla əməliyyatları həyata keçirir.

Qeyd 2: Bankın Əməliyyat Mühiti

Son illərdə Azərbaycan iqtisadiyyatı aşağı inflyasiya göstəricilərinin, sabit valyuta məzənnəsinin əldə edilməsinə və davamlı inkişafa müvəffəq olmuşdur. Bank, Azərbaycan Hökuməti ilə məsləhətləşərək bu dövr ərzində pul-kredit siyasətinin hazırlanması və həyata keçirilməsində böyük rol oynamışdır. Davam edən siyasi sabitlik, iqtisadi-siyasi və hüquqi şəraitin gələcək inkişafına müsbət təsir göstərən faktor olmuşdur.

Azərbaycan iqtisadiyyatı, önəmli dərəcədə neft sənayesi və ixracı ilə bağlıdır və bu səbəbdən iqtisadiyyatın bütün sahələri, o cümlədən bank sektoru dünya bazarındakı neft qiymətlərindəki dəyişikliklərin təsirinə məruz qala bilər. Buna baxmayaraq, iqtisadiyyat önəmli dərəcədə neft qiymətlərindən asılıdır və iqtisadiyyatın bütün sahələri, o cümlədən bank sektoru, neft qiymətlərindəki dəyişikliklərin təsirinə məruz qala bilər. Müflisliyin tənzimlənməsinin gələcəkdə inkişaf etdirilməsi tələbi, girovların verilməsi və qeydiyyatı üzrə rəsmiləşdirilmiş prosedurlar və hüquq və vergi sistemi ilə bağlı digər maneələr hal-hazırda Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən bankların çətinliklərlə üzləşməsinə səbəb olur.

Article 3 of the Law sets out the general objectives of the Bank, which include the following:

- taking measures to provide for the stability of the national currency, the Manat, and regulation of its buying power and rate in relation to foreign currency;
- preparation and submission of the general directions of monetary-credit policy to the President of the Azerbaijan Republic;
- emission of cash money and organization of its circulation, and the creation of conditions for the stable functioning of the payment system;
- servicing of State debts in accordance with the operating legislation of the Azerbaijan Republic;
- participation in the preparation of forecasted balance of payments and supervision over the preparation of the balance of payments of the Azerbaijan Republic.

The registered address of the Bank is as follows: 32 R. Behbudov str., Baku, Azerbaijan AZ1014. The Bank carries out its activities from its Head Office located in Baku and through its 11 regional branches established in key cities in the Azerbaijan Republic. The average number of employees of the Bank during 2002 was 527 (2001: 505 employees).

In accordance with Article 6 of the Law, the Bank represents the Government of the Azerbaijan Republic in its dealings with the International Monetary Fund ("IMF") and other international financial institutions. The Bank also provides financing and other banking services to the Ministry of Finance, the Government of the Azerbaijan Republic, and budget organizations. As part of its functions as a central bank, the Bank undertakes transactions with these organizations on terms, which differ from those offered to other institutions on an arm's length basis in the market.

Note 2: Operating Environment of the Bank

The economy of the Azerbaijan Republic has shown progress in achieving a lower rate of inflation, stable exchange rates and sustainable growth in recent years. The Bank has played a key role in formulating and implementing monetary policy in consultation with the Government during this period. The ongoing political stabilization has been a positive contributing factor for the further development of the economic, political and legal environment.

The economy of the Azerbaijan Republic is dependent to a significant extent on oil and oil exports, and therefore all sectors of the economy, including the banking sector, might be affected by fluctuations in world oil prices. The need for further developments in bankruptcy regulations, formalized procedures for the registration and enforcement of collateral, and other legal and fiscal impediments contribute to the difficulties experienced by banks currently operating in the Azerbaijan Republic.

Azərbaycan Respublikasında iqtisadi sabitliyin gələcək perspektivləri Hökumətin həyata keçirdiyi iqtisadi tədbirlərin effektivliyindən, eləcə də hüquqi, normativ və siyasi hadisələrdən xeyli dərəcədə asılıdır.

Qeyd 3: Hesabatların Tərtib Edilməsinin Əsasları

Maliyyə hesabatlarının təqdim edilməsinin əsasları. Bank mühasibat uçotunu və yerli maliyyə hesabatlarını Azərbaycan Respublikası Milli Bankı haqqında Qanuna uyğun olaraq tərtib edir. Həmin maliyyə hesabatlarını Beynəlxalq Maliyyə Hesabatı Standartlarına, o cümlədən Beynəlxalq Mühasibat Standartları Şurasının (BMSŞ) dərc etdiyi Beynəlxalq Mühasibat Standartlarına (BMS) və Şərhlərinə uyğunlaşdırmaq məqsədilə müvafiq düzəlişlər edilmişdir. Maliyyə hesabatlarının tərtib edilməsində uyğunluğu təmin etmək üçün 4 sayılı Qeyddə açıqlanan mühasibat prinsipləri tətbiq edilmişdir.

Maliyyə hesabatlarındakı məbləğlər Azərbaycan Respublikasının milli valyutasında Azərbaycan Manatı ilə (“AZM”) ifadə edilir.

1.11 sayılı BMHS-in tələblərinə uyğun olaraq, “...maliyyə hesabatları hər bir Standartın bütün tələblərinə uyğun olmadığı təqdirdə, həmin hesabatlar BMHS-ə uyğun təqdim edilmiş kimi hesab edilməməlidir”. Milli/Mərkəzi bankın yerli standartlara uyğun, qanunvericiliklə nəzərdə tutulan və digər fəaliyyətləri, eləcə də əməliyyat apardığı maliyyə bazarlarının xüsusiyyəti, müəyyən Standartların bəzi şərtləri və tətbiqi ilə fərqli ola bilməsinə baxmayaraq, onun üçün heç bir istisna nəzərdə tutulmur.

Maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında, aktiv və passivlərin qeyd olunmuş məbləğlərinə, şərti aktiv və passivlərin maliyyə hesabatlarının tərtib olunduğu tarixdə açıqlanmasına və hesabat dövründə gəlir və xərclərin qeydə alınmış məbləğlərinə təsir edən təxminlərin və ehtimalların istifadə edilməsi tələb olunur. Bu təxminlər Rəhbərliyin cari hadisələr və fəaliyyət barəsində mükəmməl biliklərinə əsaslanarsa da, faktiki nəticələr sonda həmin təxminlərdən fərqlənə bilər.

Hazırkı maliyyə hesabatlarındakı mənfi rəqəmlər mötərizədə göstərilmişdir. Lazım olduqda cari ilin hesabatlarının təqdimat formasındakı dəyişiklikləri əks etdirmək məqsədilə keçən illərin müqayisəli rəqəmləri müvafiq şəkildə düzəldilmişdir.

Mərkəzi bank xidmətləri çərçivəsində Bank, bütövlükdə maliyyə sistemi üzrə yayılan etibarın itməsinin qarşısını almaq üçün müəyyən banklara maliyyə dəstəyi göstərə bilər. Bu cür dəstəyin mövcudluğu, məxfilik tələbi sona çatdıqda, Bankın İllik Hesabatında açıqlanacaqdır. Bu məbləğlərinin bərpa edilməsinin qiymətləndirilməsi, Bankın mühasibat uçotu prinsiplərinə uyğun olaraq aparılır.

Qeyd 4: Mühasibat Uçotunun Mühüm Prinsipləri

Maliyyə hesabatlarının hazırlanmasında aşağıdakı mühüm mühasibat prinsipləri tətbiq edilmişdir:

The prospects for future economic stability in the Azerbaijan Republic are largely dependent upon the effectiveness of economic measures undertaken by the Government, together with legal, regulatory and political developments.

Note 3: Basis of Preparation and Form of Presentation

The Bank maintains its accounting records and prepares its statutory reports in accordance with The Law on the National Bank of the Azerbaijan Republic. Appropriate adjustments have been made to the accounting records in order to prepare these financial statements in compliance with International Financial Reporting Standards ("IFRS"), including International Accounting Standards ("IAS") and Interpretations, issued by the International Accounting Standards Board ("IASB"). The accounting policies, set out in Note 4, have been adopted in order to ensure this compliance.

IFRS 1.11 states that "...financial statements should not be described as complying with IFRS unless they comply with all of the requirements of each applicable Standard". There are no exemptions in respect of a central bank, whose statutory, legal and other activities, and the nature of the financial markets it operates in, may conflict with some interpretations and application of specific Standards.

The preparation of these financial statements requires the use of estimates and assumptions that affect the reported amounts of assets and liabilities, disclosure of contingent assets and liabilities at the date of the financial statements, and the reported amounts of revenues and expenses during the reported period. Although these estimates are based on Management's best knowledge of current events and actions, actual results ultimately may differ from those estimates.

The financial statements have been measured in the national currency of the Azerbaijan Republic, the Azerbaijani Manat ("AZM").

Negative amounts in these financial statements are presented in brackets. Where necessary, corresponding figures have been adjusted to conform to changes in presentation in the current year.

As part of its central banking functions, the Bank may act to provide financial support to certain banks in order to prevent a loss of confidence spreading through the financial system as a whole. The existence of such support will be disclosed in the Bank's Annual Report when the need for confidentiality has ended. Assessment of the recoverability of these amounts is made in accordance with the Bank's accounting policies.

Note 4: Significant Accounting Policies

The following significant accounting policies have been applied in the preparation of these financial statements:

Kassa və qısamüddətli vəsaitlər. Kassa və qısamüddətli vəsaitlərə nağd vəsaitlər, müxbir hesablar, overnayt depozitlər və qeyri-rezident banklarda yerləşdirilmiş qısamüddətli depozitlər daxildir (Qeyd 5).

Pul vəsaitləri və pul vəsaitlərinin ekvivalentləri. Pul vəsaitlərinin hərəkəti hesabatında əks olunan pul vəsaitləri və pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinə kassada olan nağd pullar, müxbir hesablar, o cümlədən müqavilə üzrə ödəmə müddəti 3 aydan az olan qeyri-rezident banklarda yerləşdirilmiş overnayt depozitlər və qısamüddətli depozitlər və ilkin ödəmə müddəti üç aydan az olan qiymətli investisiya kağızları aiddir (Qeyd 5).

Verilmiş kreditlər və kredit zərərləri üzrə ehtiyatlar. Bank tərəfindən mərkəzi bank xidmətlərinə uyğun olaraq bilavasitə borc qiymətli kağızları buraxana, Hökumətə və ya kommersiya banklarına pul ayırmaqla verilmiş kreditlər, (əməliyyat aktivləri kimi qeydə alınan dərhal və ya qısa müddət ərzində satılmaq məqsədli ilə verilmiş kreditlərdən fərqli olaraq), verilmiş kreditlər kimi təsnif edilir.

Bütün kreditlər və avanslar borcalanlara və/və ya borc qiymətli kağızları buraxana nağd pul verildiyi zaman uçota alınır. Bank verilmiş kreditlər və avansları verilən məbləğin ədalətli dəyəri olan maya dəyərində, sonra isə amortizasiya olunmuş maya dəyərində uçota alır. Amortizasiya olunmuş maya dəyəri, aktivin əvvəlcə uçota alındığı dəyərə, üstə gəl və ya çıx əsas borcun ödənilmiş hissəsinə, üstə gəl və ya çıx ilkin və ödəmə müddəti başa çatarkən ödənilməli məbləğlər arasındakı hər hansı bir fərqin məcmu amortizasiyasına əsasən müəyyən edilir.

Bankın kreditin xüsusiyyətinə və ilkin müqavilə şərtlərinə görə bütün borc məbləğlərini toplamaq iqtidarında olmamasına obyektiv sübut olduğu təqdirdə, kredit zərərləri üçün kredit riski ehtiyatı ayrılır. Ehtiyat məbləği, balans dəyəri və təxmin edilən əldə edilə bilən məbləğ arasındakı fərkdir. Əldə edilə bilən məbləğ, kreditin verildiyi zaman hesablanmış effektiv faiz dərəcəsi əsasında güzəşt edilmiş zəmanətlər və ya girovlar üzrə əldə oluna biləcək məbləğlər də daxil olmaqla, gələcəkdə gözlənilən pul vəsaitlərinin hərəkətinin hazırkı dəyərini göstərir.

Qısamüddətli maliyyələşdirmə və Bank tərəfindən lazım olduqda kommersiya banklarına maliyyə dəstəyinin göstərilməsi çərçivəsində verilən vəsaitlərdən başqa, Hökumətlə hesablaşmalar aparılarkən, müvafiq bazar qiymətləri mövcud olmadıqda, Bank kreditlərin balans dəyərini diskont edilmiş pul vəsaitlərinin hərəkəti əsasında müəyyən edir. Bank effektiv diskont faiz dərəcəsini bir neçə amil, o cümlədən əməliyyatların müstəqil əqdlər daxilindəki şərtlərdən fərqli olması, risk, ödəmə müddəti, təminat, odəmə tarixçəsi, faiz dərəcəsi və Bankın beynəlxalq maliyyə təşkilatlarından və yerli bazarda alına biləcək uzunmüddətli borcların qiymətləri əsasında müəyyən edir.

Kreditin tamamilə qiymətdən düşməsi və qaytarıla bilməməsi ehtimal edildikdə, o, müvafiq zərər ehtiyatı ilə bağlanır. Bu cür kreditlər, bütün zəruri hüquqi prosedurlar tamamlandıqda və zərər məbləği müəyyən edildikdə balansdan silinir. Əvvəllər silinmiş olduğu halda, sonradan bərpa olunan kreditlər mənfəət və zərər hesabatında kredit zərərləri üçün ehtiyatın geri qaytarılması kimi uçota alınır. Kredit təminatı müqavilələrinə əsasən əldə edilən aktivlər, əmlakın mülkiyyətinə dair müvafiq məhkəmə və hüquqi prosedurlar tamamlandıqda və Bankın aktivi orta və uzun müddət ərzində saxlamaq niyyəti olduqda, Bankın mühasibat sənədlərində qeydə alınır.

Cash and short-term funds. Cash and short-term funds comprise petty cash, correspondent accounts and overnight deposits, and short-term placements with non-resident banks (Note 5).

Cash and cash equivalents. For the purpose of the cash flow statement, cash and cash equivalents comprise cash on hand, correspondent accounts, including overnight deposits and short-term placements with non-resident banks, with contractual maturities of less than 3 months, and investment securities with original maturity of less than 3 months (Note 5).

Originated loans and advances and provisions for loan impairment. Loans originated by the Bank by providing money directly to the Government or other issuer, or to commercial banks in compliance with its central banking functions (other than those that are originated with the intent of being sold immediately or in the short-term which are recorded as trading assets) are categorised as originated loans.

Originated loans and advances are recognised when cash is advanced to borrowers and/or issuers. Initially, originated loans and advances are recorded at cost, which is the fair value of the consideration given, and subsequently are carried at amortised cost. Amortised cost is determined based on the value at which the asset is recognized initially, plus or minus principal repayments, plus or minus cumulative amortization of any difference between initial and maturity amounts.

A credit risk provision for loan impairment is established if there is objective evidence that the Bank will not be able to collect the amounts due according to the nature of the loan and the original contractual terms. The amount of the provision is the difference between the carrying amount and estimated recoverable amount, calculated as the present value of expected cash flows, including amounts recoverable from guarantees and collateral, discounted at the instrument's original effective interest rate.

In dealings with Government which are other than short-term finances, and amounts advanced in connection with the Bank's role providing financial support to commercial banks when required, the Bank estimates the carrying value of the loan on a discounted cash-flow basis, in the absence of a market price. The Bank calculates an effective discount rate based on a number of factors, including the non-arm's length nature of the transaction; the risk, maturity, collateral and repayment profile; the interest rate; and the Bank's cost of long-term borrowing both on the domestic market and from international financial organisations.

When a loan is fully impaired and deemed uncollectible, it is written off against the related provision for loan impairment. Such loans are written off after all the necessary procedures have been completed and the amount of the loss has been determined. Subsequent recoveries of amounts previously written off are credited to the release of provision for impairment in the statement of income. Assets recovered under loan collateral agreements are recorded in the Bank's accounting records on completion of all relevant court and legal proceedings relating to confirmation of ownership, and if the Bank intends to hold the asset for the medium/long term.

Bank, kreditlərin alınması üçün üçüncü şəxslərlə əməliyyatlar aparmır.

Ödəmə müddətləri tamamlananadək saxlanılan investisiyalar. Ödəmə müddətləri tamamlananadək saxlanılan investisiyalar, Bankın buraxdığı kreditlər və alacaqlarından fərqli olan, rəhbərlik tərəfindən ödəmə müddətləri tamamlananadək saxlanılmaq niyyəti və imkanı olduğu, müəyyən edilmiş və ya müəyyən edilə bilən ödənişlər aparılan və müəyyən edilmiş ödəmə müddəti olan maliyyə aktivləridir. Rəhbərlik investisiyaların müvafiq təsnifatını alqı zamanı aparır.

Ödəmə müddətləri tamamlananadək saxlanılan investisiyalar, zərər üçün ehtiyatı çıxmaqla və effektiv gəlir metodu əsasında amortizasiya olunmuş maya dəyərində əks etdirilir.

Qiymətli investisiya kağızlarının saxlanıldığı müddətdə əldə edilən faiz, faiz gəliri kimi tanınır. Qiymətli investisiya kağızlarının bütün müntəzəm alqıları Bankın alqı əməliyyatını apardığı tarixdə uçota alınır.

Satış üçün nəzərdə tutulan qiymətli investisiya kağızları. Likvidliklə bağlı, yaxud faiz dərəcələrində, valyuta məzənnəsində və ya qiymətli kağızların dəyərlərində dəyişikliklərin edilməsi zərurətinə cavab olaraq hər an satıla bilən və qeyri-müəyyən müddət ərzində saxlanması nəzərdə tutulan qiymətli investisiya kağızları satış üçün nəzərdə tutulan kimi təsnif edilir. Rəhbərlik qiymətli investisiya kağızlarının müvafiq təsnifatını alqı zamanı müəyyən edir.

Satış üçün nəzərdə tutulan qiymətli investisiya kağızları ilkin dəyərlə tanınır (əməliyyat xərclərini daxil etməklə) və sonradan kvota olunmuş hərrac qiymətlərinə əsasən ədalətli dəyərlə yenidən qiymətləndirilir. Satış üçün nəzərdə tutulan müəyyən qiymətli investisiya kağızları üçün açıq bazarda müstəqil kvota mövcud olmadıqda, Rəhbərlik onların ədalətli dəyərini aşağıdakı qaydada müəyyən edir: bir biri ilə əlaqəli olmayan üçüncü şəxslər arasında investisiyalarda kapital payının son dövrdə satış nəticələrinə əsasən; digər əhəmiyyətli məlumatlara əsasən (investisiya olunan müəssisənin diskont edilmiş pul vəsaitlərinin hərəkəti və həmin müəssisə haqqında maliyyə məlumatları); və digər qiymətləndirmə metodologiyalarının tətbiqinə əsasən. Satış üçün nəzərdə tutulan qiymətli investisiya kağızlarının ədalətli dəyərindəki dəyişikliklər nəticəsində yaranan realizasiya olunmamış gəlirlər və zərərlər nizamnamə və ehtiyat fondlarında dəyişikliklər hesabatında əks olunur.

Satış üçün nəzərdə tutulan qiymətli investisiya kağızları satıldıqda, yığılmış ədalətli dəyər üzrə müvafiq düzəlişlər, satış üçün nəzərdə tutulan qiymətli investisiya kağızları üzrə gəlir və zərər kimi mənfəət və zərər hesabatında əks olunur. Satış üçün nəzərdə tutulan qiymətli investisiya kağızlarının qiymətdən düşməsi və qiymətdən düşməsinin əks mühasibat yazılışı mənfəət və zərər hesabatında əks olunur. Satış üçün nəzərdə tutulan qiymətli investisiya kağızları üzrə əldə edilən faiz, mənfəət və zərər hesabatında satış üçün nəzərdə tutulan qiymətli investisiya kağızları üzrə faiz gəliri kimi əks olunur. Satış üçün nəzərdə tutulan qiymətli investisiya kağızları üzrə alınmış dividendlər mənfəət və zərər hesabatında dividend gəlirlərinə aid edilir.

Qiymətli investisiya kağızlarının bütün müntəzəm alqıları və satışları Bankın aktivi almaq və ya satmaq öhdəliyini üzərinə götürdüğü əməliyyat tarixində uçota alınır.

Qeyri-maddi aktivlər. Kompüter proqramlarının saxlanması ilə bağlı xərclər, çəkildiyi zaman xərc kimi uçota alınır. Bankın nəzarətində olan proqram təminatının saxlanması ilə əlaqədar birbaşa xərclər bir ildən çox iqtisadi səmərə gətirdiyi halda qeyri-maddi aktivlər kimi tanınır.

The Bank does not enter into transactions for purchases of loans with third parties.

Investment securities held to maturity. Investment securities held to maturity are financial assets with fixed or determinable payments and a fixed maturity that the Management has both the intent and the ability to hold to maturity, other than loans and receivables originated by the Bank. Management determines the appropriate classification of its investments at the time of the purchase. Investment securities held to maturity are carried at amortized cost using the effective yield method, less any provision for impairment.

Interest earned whilst holding investment securities is reported as interest income. All regular way purchases are recognised at trade date, which is the date the Bank commits to purchase the asset.

Investment securities available-for-sale. This classification includes investment securities which Management intends to hold for an indefinite period of time, that may be sold in response to needs for liquidity or changes in interest rates, exchange rates or equity prices. Management determines the appropriate classification of its investment securities at the time of purchase.

Investment securities available for sale are initially recognised at cost (which includes transaction costs) and subsequently remeasured to fair value based on quoted bid prices. Certain investments available for sale for which there is no available external independent quotation have been fair valued by Management on the basis of results of recent sales of equity interests in the investees between unrelated third parties, consideration of other relevant information such as discounted cash flows and financial data of the investees and application of other valuation methodologies. Unrealised gains and losses arising from changes in the fair value of investment securities available for sale are recognised in the statement of changes in charter fund and reserves.

When the investment securities available for sale are disposed of, the related accumulated fair value adjustments are included in the statement of income as gains less losses arising from investment securities available for sale. Impairment and reversal of impairment of investment securities available for sale is recorded through the statement of income. Interest earned on investment securities available for sale are reflected in the statement of income as interest income on investment securities available for sale. Dividends received are included in dividend income within the statement of income.

All regular way purchases and sales of investment securities available for sale are recognised at trade date, which is the date that the Bank commits to purchase or sell the asset.

Intangible assets. Costs associated with maintaining computer software programmes are recognised as an expense as incurred. Costs that are directly associated with identifiable and unique software products controlled by the Bank and which are estimated by the Management of the Bank to be able to generate economic benefits exceeding costs beyond one year, are recognised as intangible assets.

Kompüter proqram təminatının fəaliyyətinin artırılması və ya yaxşılaşdırılmasına çəkilən xərclər (proqram təminatının ilkin texniki şərtləri istisna olmaqla) kapital qoyuluşu kimi tanınır və proqram təminatının ilkin dəyərində əlavə edilir. Əksər proqram təminatları 10 ildən çox olmayan müddət ərzində amortizasiya edilir.

Əsas vəsaitlər. Binalar, mebel, qurğular və avadanlıqlar yığılmış köhnəlməni çıxmaqla ilkin dəyərində uçota alınır. Əsas vəsaitlərin təmir və saxlanma xərcləri, o cümlədən binaların və icarəyə götürülmüş idarə binalarının təmir xərcləri müvafiq aktivlərin faydalı xidmət müddətinin artması və ya əhəmiyyətli şəkildə yaxşılaşması ilə nəticələndiyi halda kapitallaşdırılır və aktivin təxmin edilən faydalı xidmət müddəti və ya icarə müqaviləsinin müddəti ərzində (bunlardan hansı daha az olarsa) bərabər aşınma üsulu əsasən amortizasiya edilir. Sair təmir və saxlama xərcləri, xərclər çəkildikdə mənfəət və zərər hesabına silinir.

Başa çatdırılmamış tikinti işləri ilkin maya dəyərində qeydə alınır. Tikinti işləri tamamlandıqdan sonra, həmin aktivlər balans dəyərində müvafiq “əsas vəsaitlər” kateqoriyasına aid edilir. Tamamlanmamış tikintilər üçün tikinti işləri başa çatdırılmayana qədər köhnəlmə xərci hesablanmır.

Aktivin balans dəyəri, onun təxmin edilən əldə oluna bilən dəyərindən artıq olarsa, o dərhal aktivin əldə oluna bilən dəyərində çatdırılır və yaranan fərq mənfəət və zərər hesabında qeyd olunur. Aktivin təxmin edilən əldə oluna bilən dəyəri, onun xalis satış qiyməti ilə istifadə dəyərindən daha yüksək olanıdır.

Əsas vəsaitlərin satışından əldə olunan gəlirlər və zərərlər, onların balans dəyərində əsasən müəyyən edilir və mənfəət/(zərər) müəyyənləşdirilərkən nəzərə alınır.

Köhnəlmə. Köhnəlmə bərabər aşınma prinsipinə əsasən əsas vəsaitlərə onların təxmin edilən faydalı xidmət müddəti ərzində aşağıdakı kimi tətbiq edilmişdir:

Binalar	3%
Mebel, qurğular və avadanlıqlar	20%
Kompüterlər və rabitə avadanlığı	25%
Nəqliyyat vasitələri	15%
Qeyri-maddi aktivlər	10%

Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər və BVF qarşısında öhdəliklər. Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər və BVF qarşısında öhdəliklər, çəkilmiş əməliyyat xərclərini çıxmaqla, əvvəlcə alınmış məbləğin ədalətli dəyəri olan maya dəyərində, sonra isə amortizasiya olunmuş maya dəyərində uçota alınır. Xalis alınan və geri qaytarılan məbləğ arasındakı fərq, effektiv gəlir metoduna əsasən borcların müddəti ərzində mənfəət və zərər hesabında əks etdirilir.

Dövriyyədə olan nağd pul. Dövriyyədə olan nağd pul, Milli Bank haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununa və onun mərkəzi bank kimi xidmətinə uyğun olaraq, Bank tərəfindən buraxılmış banknotları əks etdirir. Dövriyyədə olan banknotlar, balans hesabında Bankın kassalarında olan banknotları çıxmaqla, nominal dəyərə əks olunur.

Expenditure, which enhances or extends the performance of computer software programs beyond their original specifications, is recognized as a capital improvement and added to the original cost of the software. Software is amortized over a period not exceeding 10 years.

Premises and equipment. Premises and equipment are stated at cost less accumulated depreciation and impairment. Repair and maintenance costs of premises and equipment, including refurbishment of buildings or leased office premises, are capitalized if they result in an enlargement or substantial improvement of the respective asset and are depreciated on a straight-line basis over the estimated economic life of the asset or over the term of the lease contract, whichever is the shortest. Other repair and maintenance costs are charged to the statement of income when expenditure is incurred.

Construction in progress ("CIP") is carried at cost. Upon completion, assets are transferred to the respective "Premises and equipment" category at their carrying amount. Construction in progress is not depreciated until the asset is available for use.

Where the carrying amount of an asset is greater than its estimated recoverable amount, it is written down to its recoverable amount and the difference is charged to the statement of income. The estimated recoverable amount is the higher of an asset's net selling price or its value in use.

Gains and losses on disposal of premises and equipment are determined by reference to their carrying amount and are taken into account in determining profit/(loss).

Depreciation. Depreciation is applied on a straight-line basis over the estimated useful lives of the assets as follows:

Premises	3%
Furniture and equipment	20%
Computers and communication equipment	25%
Motor vehicles	15%
Intangible assets	10%

Money issued in circulation. Money issued in circulation represents banknotes issued by the Bank in accordance with the Law on the National Bank and its function as a central bank. Banknotes in circulation are recorded in the balance sheet at their nominal value net of banknotes in the Bank's cash offices.

Funds borrowed from international financial institutions and liabilities to IMF. Funds borrowed from international financial institutions and liabilities to IMF are recognized initially at cost, being their issue proceeds (fair value of consideration received) net of transaction costs incurred. Subsequently, they are stated at amortized cost and any difference between net proceeds and the redemption value is recognized in the statement of income over the period of the borrowings using the effective yield method.

Faiz gəlir və xərclərinin uçota alınması. Faiz gəlir və xərcləri, bütün faiz gətirən vasitələr üçün faktiki alqı qiyməti əsasında real gəlir metoduna əsasən mənfəət və zərər hesabatında hesablaşma metodu ilə uçota alınır. Faiz gəlirinə ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan investisiya kağızları üzrə qazanılmış kuponlar, ödəmə təminatları, mükafat və sair güzəşt edilmiş maliyyə vasitələri üzrə hesablanmış güzəşt daxildir. Faiz gəlirləri, aktivin effektiv gəlirini nəzərə alan vaxt nisbəti üsuluna əsasən uçota alınır.

Haqq və komissiyalar üzrə gəlirlər və xərclər. Bank xidmətləri ilə bağlı haqq və komissiyalar üzrə gəlirlər və xərclər, xidmətlər göstərildikdə hesablanaraq uçota alınır və aid olduğu əməliyyatın həyata keçirildiyi dövrdə gəlir və ya xərc kimi tanınır.

Xarici valyuta əməliyyatları. Xarici valyuta ilə əməliyyatlar həmin əməliyyat günü qüvvədə olan rəsmi valyuta məzənnəsi ilə uçota alınır. Xarici valyuta əməliyyatlarından yaranan məzənnə fərqi həmin gün qüvvədə olan rəsmi valyuta məzənnəsindən istifadə etməklə mənfəət və zərər hesabatına daxil edilir.

Xarici valyuta ilə ifadə edilən monetar aktivlər və passivlər, AMB-nin balans tarixinə olan rəsmi valyuta məzənnəsi ilə Azərbaycan Manatına çevrilir. Ədalətli dəyərlə qiymətləndirilən borc qiymətli kağızlar və sair pul maliyyə aktivləri üzrə mübadilə fərqləri, xarici valyutanın yenidən qiymətləndirilməsi üzrə gəlir və zərərlərə aid edilir. Satış üçün nəzərdə tutulan qiymətli kağızlar kimi qeyri-pul mədələri üzrə mübadilə fərqləri, gəlir və ya zərər üzrə ədalətli dəyərin bir hissəsi kimi uçota alınır.

31 dekabr 2002-ci il vəziyyətinə xarici valyuta qalıqlarının çevrilməsində istifadə edilən əsas valyuta məzənnələri belədir: 1 ABŞ dolları = 4,893 Azərbaycan Manatı və 1 Avro = 5,080 Azərbaycan Manatı (2001: 1 ABŞ Dolları = 4,775 Azərbaycan Manatı və 1 Avro = 4,230 Azərbaycan Manatı). BVF-nin valyutası olan Xüsusi Borcalma Hüquqları ("XBH") ilə saxlanılan qalıqlar 1 XBH = 6,589 Azərbaycan Manat (2001: 1 XBH = 5,996 Azərbaycan Manatı) məzənnə ilə çevrilmişdir. Hal-hazırda, Azərbaycan Manatı digər xarici ölkələrdə sərbəst dövrəli valyuta hesab edilmir.

Əvəzləşdirmə. Balans hesabatında maliyyə aktivlərinin və passivlərinin əvəzləşdirilməsi və alınan xalis məbləğin hesabatda əks olunmasına yalnız o zaman icazə verilir ki, uçota alınmış məbləğlərin əvəzləşdirilməsi üçün hüquqi əsas və eyni zamanda aktiv və ya passivi xalis əsasda əldə etmək və ya yerinə yetirmək niyyəti olsun.

Ehtiyat. Ehtiyat aşağıdakı hallarda uçota alınır: Bank keçmiş hadisələrin nəticəsində cari hüquqi və ənənəvi öhdəliyə malik olduqda, öhdəliyin yerinə yetirilməsi üçün iqtisadi səmərə yaradan ehtiyatların çıxış edilməsinin tələb olunması ehtimalı olduqda və passiv məbləğinin etibarlı qiymətləndirilməsi mümkün olduqda.

Pensiya və digər əmək haqqı xərcləri. Bankın sosial müdafiə fonduna köçürmələri və işçilərə verilən əmək haqqları ilə bağlı digər fondlara ayırmaları, çəkildikdə xərc kimi tanınır və mənfəət və zərər hesabatında işçilərə sərf olunan xərclərə aid edilir.

Interest income and expense recognition. Interest income and expenses are recognized in the statement of income for all interest bearing instruments on an accrual basis using the effective yield method based on the actual purchase price. Interest income includes coupons earned on investment securities held to maturity and accrued discount and premium on promissory notes and other discounted instruments.

Fee and commission income and expense. Fee and commission income and expense on services are recorded on an accrual basis when the service is provided. They are recorded as income or expense at the time of effecting the transactions to which they relate.

Foreign currency translation. Transactions denominated in foreign currency are recorded at the exchange rate ruling on the transaction date. Exchange differences resulting from the settlement of transactions denominated in foreign currency are included in the statement of income using the exchange rate ruling on that date.

Monetary assets and liabilities denominated in foreign currency are translated into AZM at the official exchange rate of the NBAR at the balance sheet date. Translation differences on debt securities and other monetary financial assets measured at fair value are included in foreign exchange translation gains and losses. Translation differences on non-monetary items such as equities available for sale are recorded as part of the fair value gain or loss.

As at 31 December 2002 the principal rate of exchange used for translating foreign currency balances was USD 1 = 4,893 Azerbaijani Manats and EUR 1 = 5,080 Azerbaijani Manats (2001: USD 1 = 4,775 Azerbaijani Manats and EUR 1 = 4,230 Azerbaijani Manats). Balances held in Special Drawing Rights ("SDR"), the currency of the IMF, are converted at a rate of SDR 1 = 6,589 Azerbaijani Manats (2001: SDR 1 = 5,996 Azerbaijani Manats). At present, the AZM is not a freely convertible currency outside Azerbaijan Republic.

Offsetting. Financial assets and liabilities are offset and the net amount reported in the balance sheet only when there is a legally enforceable right to offset the recognised amounts, and there is an intention to either settle on a net basis, or to realise the asset and settle the liability simultaneously.

Provisions. Provisions are recorded when the Bank has a present legal or constructive obligation as a result of past events, it is probable that an outflow of resources embodying economic benefits will be required to settle the obligation, and a reliable estimate of the amount of the obligation can be made.

Pension and other salary related costs. The Bank's contributions to the social insurance and other funds in respect of the salary of its employees are expensed as incurred and included into staff costs in the statement of income.

Ehtiyatlar və BVF qarşısında öhdəliklərin yenidənqiymətləndirilməsi üzrə ehtiyat. Bankın illik gəlirindən bir hissəsi Nizamnamə və ehtiyat fondlarına köçürmələr Qanuna uyğun olaraq aparılır. Gəlirin fondlarına köçürülməsindən sonra, yerdə qalan hissəsi Maliyyə Nazirliyinə köçürülür. XBH ilə ifadə edilmiş kredit qalıqlarından yaranan məzənnə fərqləri mənfəət və zərər hesabatında xarici valyutanın yenidən qiymətləndirilməsi üzrə gəlirlər və xərclər kimi əks etdirilir. Həmin gəlirlər və xərclər Nizamnamə və Ehtiyat Fondlarında Dəyişikliklər hesabatında BVF qarşısında öhdəliklərin yenidənqiymətləndirilməsi üzrə ehtiyat kimi göstərilmişdir. Bankın cari il üzrə mənfəətdən Maliyyə Nazirliyinə ayrılan hissə yuxarıda göstərilən məbləğləri nəzərə almaqla maliyyə hesabatlarında əks olunur.

Note 5: Cash and Short-Term Funds

	2002	2001
Kassada olan nağd pul	16,705	23,617
Qeyri-rezident banklardan alınacaq vəsaitlər:		
- Müddətli depozitlər	2,412,503	2,836,471
- Overnayt depozitlər	1,002,896	1,298,936
- Nostro hesablar	100,798	75,749
Nağd pul və qısamüddətli vəsaitlərin cəmi	3,532,902	4,234,773
Çıxacaq: ödəmə müddəti 3 aydan çox olan müddətli depozitlər	(97,860)	(1,784,882)
Əlavə: ödəmə müddəti 3 aydan az olan dövlət istiqrazları (Qeyd 9)	8,800	27,700
Pul vəsaitləri və pul vəsaitlərinin ekvivalentlərinin cəmi	3,443,842	2,477,591

Bütün xarici banklar İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı ölkələrinin rezidentləridir və Moody's və Standard & Poors reyting agentliklərinin müəyyən etdiyi AA reytingindən az olmayan reytinglərə malikdirlər. Xarici valyutada olan depozitlərin ödəmə müddətləri 1 həftədən 1 ilədəkdir və illik faiz dərəcəsi 1.3%-dən 2.85%-ə qədərdir (2001: 2 həftədən 1 ilədək, faiz dərəcəsi 1.94% - 4.8%).

Nağd pul və qısamüddətli vəsaitlərin coğrafi və valyuta təhlilləri, eləcə də ödəmə müddətinin təhlili 25 sayılı Qeyddə göstərilir.

Reserves and revaluation reserve for liabilities to IMF. The Bank allocates amounts from its annual profit to its charter fund and reserves in accordance with the Law. Transfers to the Ministry of Finance are made after these allocations. Unrealized revaluation differences arising from the translation of SDR balances with the IMF into Manats are included in the statement of income as foreign currency translation gains less losses and are shown separately in the statement of changes in charter fund and reserves as a revaluation reserve for liabilities to IMF. Amounts to be transferred to the Ministry of Finance in respect of the profit of the Bank for the current year are, therefore, calculated after giving effect to these items in the Bank's financial statements.

Note 5: Cash and Short-Term Funds

	2002	2001
Cash on hand	16,705	23,617
Due from non-resident banks:		
- Term-deposits	2,412,503	2,836,471
- Overnight deposits	1,002,896	1,298,936
- Nostro accounts	100,798	75,749
Total cash and short-term funds	3,532,902	4,234,773
Less: term-deposits with maturities longer than 3 months	(97,860)	(1,784,882)
Add: government securities with maturities of less than 3 months (Note 9)	8,800	27,700
Total cash and cash equivalents	3,443,842	2,477,591

All foreign banks are resident in OECD countries and carry ratings of not less than the AA rating as defined by Moody's and Standard & Poors rating agencies. Deposits have a maturity of 1 week to 1 year and bear annual interest rates ranging from 1.3% to 2.85% (2001: 2 weeks to 1 year, with interest rates ranging from 1.94% to 4.8%)

Geographical, currency and maturity analyses of cash and short-term funds are disclosed in Note 25.

Qeyd 6: Rezident Banklara Verilmiş Kreditlər

	2002	2001
- Cari kreditlər	61,690	59,162
- Ödəmə müddəti uzadılmış kreditlər	7,700	23,435
- Vaxtı ötmüş kreditlər	17,018	17,580
Çıxaq: rezident banklara verilmiş kreditlər üzrə ehtiyat	(17,478)	(31,753)
Rezident banklara verilmiş kreditlərin cəmi	68,930	68,424

Ödəmə müddəti uzadılmış kreditlər, ödəmə tarixləri və/və ya faiz dərəcələri yenidən razılaşdırılmış kreditlərdir.

Rezident banklara verilmiş kredit zərərləri üçün ehtiyatın hərəkəti aşağıdakı kimi olmuşdur:

	2002	2001
1 yanvar tarixinə rezident banklara verilmiş kreditlər üzrə ehtiyat	31,753	111,525
Rezident banklara verilmiş kreditlər üzrə ehtiyatın geri qaytarılması, xalis	(14,275)	(62,413)
İl ərzində silinmiş kreditlər	-	(17,359)
31 dekabr tarixinə rezident banklara verilmiş kreditlər üzrə ehtiyat	17,478	31,753

Rezident banklara verilmiş kreditlərin coğrafi və valyuta təhlilləri, eləcə də ödəmə müddətinin təhlili 25 sayılı Qeyddə göstərilir.

31 dekabr 2002-ci il tarixinə müştərilərə verilmiş kreditlərin və avansların təxmin edilən ədalətli dəyəri 27 sayılı Qeyddə açıqlanır.

Qeyd 7: Hökumətdən Alınacaq Vəsaitlər

	2002	2001
Azərbaycan Respublikasının Bütçə kəsirini maliyyələşdirmək məqsədilə verilmiş kreditlər (1994-1996)	345,264	345,264
Çıxaq: kreditlər üzrə ehtimal olunan zərər üçün ehtiyatlar	-	(103,580)
Hökumətdən alınacaq vəsaitlərin cəmi	345,264	241,684

Azərbaycan Respublikasının Hökumətindən alınacaq vəsaitlər, 1994-1996-cı illərdəki Bütçə kəsirini maliyyələşdirmək məqsədilə Bank tərəfindən verilmiş kreditləri təmsil edir. Həmin kreditlər üzrə 1 yanvar 1998-ci il tarixindən faiz hesablanmır və onların ödəmə cədvəli mövcud deyildir. 2002-ci ildə kredit zərərləri üzrə ehtiyat, 2003-cü ilin may ayında Azərbaycan Respublikasının Hökuməti ilə Bank arasında borc məbləğlərinin restrukturizasiyası haqqında rəsmi müqavilənin imzalanmasını əks etdirmək məqsədilə yenidən hesablanmışdır (Qeyd 29). Rəhbərlik

Note 6: Loans to Resident Banks

	2002	2001
Current loans	61,690	59,162
Rescheduled loans	7,700	23,435
Overdue loans	17,018	17,580
Less: provision for impairment of loans to resident banks	(17,478)	(31,753)
Total loans to resident banks	68,930	68,424

Rescheduled loans are loans with renegotiated maturity dates and/or interest rates.

The movement in the provision for impairment of loans to resident banks is as follows:

	2002	2001
Provision for impairment of loans to resident banks at 1 January	31,753	111,525
Reversal of provision for impairment of loans to resident banks, net	(14,275)	(62,413)
Loans written off during the year as uncollectible	-	(17,359)
Provision for impairment of loans to resident banks at 31 December	17,478	31,753

Geographical, currency, and maturity analyses of loans to resident banks are disclosed in Note 25.

For fair value of loans and advances to customers refer to Note 27.

Note 7: Due from Government

	2002	2001
Loans to cover Budget deficit of the Azerbaijan Republic (1994-1996)	345,264	345,264
Less: provision for impairment	-	(103,580)
Total due from Government	345,264	241,684

Amounts due from the Government of the Azerbaijan Republic represent loans provided by the Bank to cover the Budget deficit in 1994, 1995, and 1996. These amounts have been non-interest bearing since 1 January 1998, with no fixed repayment schedule. The provision for impairment has been recalculated in 2002 in order to reflect the formal signing in May 2003 of an agreement between the Bank and the Government of the Azerbaijan Republic to restructure the amounts due

39 sayılı BMHS-in 114-cü paragrafına əsasən kredit zərərləri üzrə ehtiyatı təshih etmək üçün bunu kifayət qədər obyektiv sübut hesab edir.

Hökumətə verilmiş kreditlər üzrə ayrılmış ehtiyatın hərəkəti aşağıdakı kimi olmuşdur:

	2002	2001
1 yanvar tarixinə Hökumətə verilmiş kreditlər üzrə ehtiyat	103,580	-
Əlavə: Kreditlər üzrə ayrılmış ehtiyat	-	103,580
Çıxaq: Hökumətə verilmiş kreditlər üzrə ehtiyatın geri qaytarılması	(103,580)	-
31 dekabr tarixinə Hökumətdən alınacaq vəsaitlər üzrə ehtiyat	-	103,580

Kredit zərərləri üzrə ehtiyatın geri qaytarılma məbləğini müəyyən edərkən, Bankın rəhbərliyi, 39 sayılı BMHS-in 97-ci paragrafını nəzərə alaraq, restrukturizasiya olunmuş aktivin balans dəyərini hesablamaq məqsədilə diskont edilmiş pul vəsaitlərinin hərəkətinin hesablanması zamanı nəzərdə tutulan uzunmüddətli effektiv faiz dərəcəsi haqqında ən yaxşı təxminlərdən istifadə etmişdir. Bu hesablamaları mürəkkəbləşdirən bir sıra siyasi və iqtisadi qeyri-müəyyənliklər, ehtimallar və fərziyyələr, o cümlədən bazar iştirakçılarının çatışmamazlığı, pul vəsaitlərinin hərəkəti üzrə ehtimallar, inflyasiya və diskont dərəcələri və borcun 20 illik müddəti ərzində bazar haqqında digər məlumatlar mövcuddur. (25 və 27 sayılı Qeydlər).

Qeyd 8: BVF-dəki Qalıqlar

	2002	2001
Kvota (Qeyd 19)	987,844	939,388
XBH-da vəsaitlər	4,972	11,868
BVF-dəki qalıqların cəmi	992,816	951,256

Beynəlxalq Valyuta Fondunun 160.9 milyon məbləğində XBH olan Kvotası Azərbaycan Respublikasının üzvlük haqqını ifadə edir və bu məbləğ üzrə faiz hesablanmır. Həmin məbləğin ödənilməsi üçün Azərbaycan Hökuməti tərəfindən buraxılmış və Bank tərəfindən BVF-nin xeyrinə saxlanılan qiymətli kağızlar passivlərdə göstərilir (Qeyd 19).

Qeyd 9: Ödəmə Müddəti Tamamlananadək Saxlanılan Qiymətli İnvestisiya Kağızları

	2002	2001
Hökumət istiqrazları	373,100	410,500
Qısamüddətli Dövlət istiqrazları	-	33,114
Ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızları	373,100	443,614

(Note 29). Management consider that this is sufficient objective evidence under paragraph 114 of IFRS 39 in order to adjust the provision for impairment.

Movement in provision for impairment on loans to Government is as follows:

	2002	2001
Provision for impairment on loan to Government at 1 January	103,580	-
Plus: Provision for impairment	-	103,580
Less: reversal in provision for impairment	(103,580)	-
Provision for impairment on due from Government at 31 December	-	103,580

In assessing the amount of reversal in provision, taking into consideration paragraph 97 of IFRS 39, Management used their best estimate of the long-term effective interest rate used in the discounted cash-flow calculation for the purposes of estimating the carrying value of the restructured asset. There are a number of political and economic uncertainties, assumptions, estimates, and judgments, which complicate this calculation, including the lack of market participants and assumptions on cash-flows, inflation and discount rates and other market data over the 20-year period of the debt (Note 25 and 27).

Note 8: Balances with IMF

	2002	2001
Quota (Note 19)	987,844	939,388
SDR holdings	4,972	11,868
Total balances with IMF	992,816	951,256

The IMF Quota, in the amount of SDR 160.9 million, represents the membership subscription of the Azerbaijan Republic and is non-interest bearing. Securities issued by the Government of Azerbaijan in settlement of this amount and held by the Bank for the benefit of the IMF are shown as liabilities (Note 19).

Note 9: Investment Securities Held to Maturity

	2002	2001
Government bonds	373,100	410,500
Treasury bills	-	33,114
Total investment securities held to maturity	373,100	443,614

31 dekabr 2002-ci il tarixinə faiz dərəcəsi müəyyən edilmiş hökumət istiqrazlarına - 1999-2002-ci illərdə dövlət banklarına verilmiş kreditlərin əvəzində Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi tərəfindən buraxılmış uzunmüddətli kupon qiymətli kağızları aiddir. Həmin qiymətli kağızlar üzrə 0.3%-7% dərəcəsinə faiz hesablanır (2001: 0.3%-13%) və ödəmə müddəti tamamlanana qədər saxlanılır. 31 dekabr 2002-ci il tarixinə sabit faizli qiymətli kağızların qalıqları üzrə ödəmə cədvəlləri müəyyən edilmiş və həmin vəsaitlər 2020-ci ilin iyun ayına kimi tam ödəniləcəkdir. Həmin qiymətli kağızlar açıq bazarda satılır.

Ödəmə müddəti üç aydan az olan AZM 8,800 milyon məbləğində hökumət istiqrazları, 31 dekabr 2002-ci il tarixinə pul vəsaitlərinin hərəkəti hesabatında pul vəsaitləri və pul vəsaitlərinin ekvivalentləri kimi uçota alınmışdır (31 dekabr 2001: AZM 27,700 milyon). 5 sayılı Qeydə baxın.

Qısamüddətli dövlət istiqrazları Maliyyə Nazirliyi tərəfindən buraxılmış və güzəştə satın alınmış qısamüddətli qiymətli investisiya kağızlarıdır. 31 dekabr 2001-ci il tarixinə mövcud olan qısamüddətli dövlət istiqrazları üzrə illik 15.01% faiz dərəcəsi hesablanmışdır və onların ödəmə müddəti 1 aprel 2002-ci il tarixində başa çatmışdır.

Qiymətli investisiya kağızlarının coğrafi və valyuta təhlilləri, eləcə də ödəmə müddətinin təhlili 25 sayılı Qeyddə göstərilir.

31 dekabr 2002-ci il tarixinə ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızlarının təxmin edilən ədalətli dəyəri 27 sayılı Qeyddə açıqlanır.

Qeyd 10: Sair Aktivlər

	2002	2001
Bloklaşdırılmış nostro hesabları	853	-
Qabaqcadan ödəmələr	494	289
Sair aktivlər	742	767
Sair aktivlərin cəmi	2,089	1,056

Sair aktivlərin coğrafi və valyuta təhlilləri, ləcə də ödəmə müddətinin təhlili 25 sayılı Qeyddə göstərilir.

Qeyd 11: Qeyri-maddi aktivlər

	2002	2001
Proqram təminatı	21,595	14,265
Çıxaq: yığılmış amortizasiya	(3,235)	(1,002)
Qeyri-maddi aktivlərin cəmi	18,360	13,263

2002-ci ildə Bank AZM 7,330 milyon dəyərində yeni proqram vasitələri almışdır.

Government bonds at 31 December 2002 are denominated in AZM and represent long-term fixed interest securities issued by the Ministry of Finance of the Azerbaijan Republic in satisfaction of loans made by the Bank during 1999-2002 to state banks. These securities bear interest from 0.3% to 7% (2001: 0.3% to 13%) and are held until maturity. All fixed income securities outstanding as at 31 December 2002 have fixed repayment schedules and will be repaid fully by June 2020. These securities are not traded in the open market.

Government bonds in the amount of AZM 8,800 million with the maturity less than 3 months are treated as cash and cash equivalents for the purposes of cash flow statement as at 31 December 2002 (31 December 2001: AZM 27,700 million). Refer to Note 5.

Treasury bills are short-term government securities issued by the Ministry of Finance of Azerbaijan and purchased at a discount. Treasury bills outstanding as at 31 December 2001 matured on 1 April 2002 and bore interest at 15.01% per annum.

Geographical, currency, and maturity analyses of investment securities are disclosed in Note 25.

For fair value of investment securities held to maturity refer to Note 27.

Note 10: Other Assets

	2002	2001
Restricted cash	853	-
Prepayments	494	289
Other Assets	742	767
Total other assets	2,089	1,056

Geographical, currency, and maturity analyses of other assets are disclosed in Note 25.

Note 11: Intangible Assets

	2002	2001
Operational software	21,595	14,265
Less: accumulated amortization	(3,235)	(1,002)
Total intangible assets	18,360	13,263

During 2002, the Bank purchased new software products in the amount of AZM 7,330 million.

Qeyd 12: Əsas vəsaitlər

	Binalar	Kompüterlər və əlaqəli avadanlıq	Ofis avadanlığı, cihazlar, mebel və s.	Nəqliyyat vasitələri	Başa çatdırılmamış tikintilər	Cəmi
1 yanvar 2002-ci il tarixinə xalis qalıq dəyəri	73,604	2,815	21,899	2,119	-	100,437
İlkin dəyər						
Açılış balansı	81,578	10,946	58,312	6,849	-	157,685
Əlavələr	-	4,929	1,095	619	3,661	10,304
Silinmələr	-	(79)	(427)	(894)	-	(1,400)
Köçürmələr	(1)	2	11	-	(12)	-
Yekun balans	81,577	15,798	58,991	6,574	3,649	166,589
Yığılmış köhnəlmə						
Açılış balansı	(7,974)	(8,131)	(36,413)	(4,730)	-	(57,248)
Əlavələr	(2,237)	(1,210)	(11,807)	(567)	-	(15,821)
Silinmələr	-	68	408	869	-	1,345
Köçürmələr	-	(2)	2	-	-	-
Yekun balans	(10,211)	(9,275)	(47,810)	(4,428)	-	(71,724)
31 dekabr 2002-ci il tarixinə xalis qalıq dəyəri	71,366	6,523	11,181	2,146	3,649	94,865

Qeyd 13: Dövriyyədə olan nağd pul

Dövriyyədə olan nağd pul, 1992-ci ildə milli valyutanın tətbiqi tarixindən başlayaraq dövriyyəyə buraxılmış Azərbaycan Respublikasının milli valyutası olan Manat məbləğini təşkil edir.

Qeyd 14: Kommersiya Banklarının Hesabları

	2002	2001
Müxbir hesablar	87,374	139,949
Məcburi ehtiyatlar - milli valyutada	30,058	6,950
Məcburi ehtiyatlar - xarici valyutada	169,893	111,438
Kommersiya banklarının hesablarının cəmi	287,325	258,337

Note 12: Premises and Equipment

	Buildings	Computers & related equipment	Office equipment, fixtures, furniture & others	Motor vehicles	Construction in progress	TOTAL
Net book amount at 1 January 2002	73,604	2,815	21,899	2,119	-	100,437
Cost						
Opening balance	81,578	10,946	58,312	6,849	-	157,685
Additions	-	4,929	1,095	619	3,661	10,304
Disposals	-	(79)	(427)	(894)	-	(1,400)
Transfers	(1)	2	11	-	(12)	-
Closing balance	81,577	15,798	58,991	6,574	3,649	166,589
Accumulated depreciation						
Opening balance	(7,974)	(8,131)	(36,413)	(4,730)	-	(57,248)
Depreciation charge	(2,237)	(1,210)	(11,807)	(567)	-	(15,821)
Disposals	-	68	408	869	-	1,345
Transfers	-	(2)	2	-	-	-
Closing balance	(10,211)	(9,275)	(47,810)	(4,428)	-	(71,724)
Net book amount at 31 December 2002	71,366	6,523	11,181	2,146	3,649	94,865

Note 13: Money Issued in Circulation

Money issued in circulation represents the amount of national currency of the Azerbaijan Republic, the Manat, issued into circulation since the introduction of the national currency in 1992.

Note 14: Accounts of Commercial Banks

	2002	2001
Correspondent accounts	87,374	139,949
Obligatory reserves in national currency	30,058	6,950
Obligatory reserves in foreign currency	169,893	111,438
Total accounts of commercial banks	287,325	258,337

Məcburi ehtiyatlar, kommersiya banklarının Azərbaycan Respublikası Milli Bankındakı loro hesabları üzrə blokləşdırılmış məbləğlərini əks etdirir. Həmin məbləğlər bankların depozit müştərilərinə qarşı müəyyən öhdəliklərinin 10%-i kimi hesablanır. Bu məbləğlər üzrə faiz hesablanır.

Kommersiya banklarının hesablarının coğrafi və valyuta təhlilləri, eləcə də ödəmə müddətinin təhlili 25 saylı Qeyddə göstərilir.

Qeyd 15: Hökumətin hesabları

	2002	2001
Büdcə hesabları	567,036	652,179
Sair hesablar	26,602	815,241
Hökumətin hesablarının cəmi	593,638	1,467,420

Büdcə hesabları Dövlət Büdcə təşkilatlarının hesablarındakı qalıqları təmsil edir, həmin qalıqlar üzrə faiz hesablanır və onlar tələb edildikdə ödənilir.

Hökumət hesablarının coğrafi və valyuta təhlilləri, eləcə də ödəmə müddətinin təhlili 25 saylı Qeyddə göstərilir.

Qeyd 16: Sair Depozit Hesabları

	2002	2001
Dövlət müəssisələrinin və ictimai təşkilatların hesabları	5,517	5,636
Ərazilərin Bərpası və Yenidənqurulması üzrə Agentliyin hesabları	5,460	8,153
Bakı Banklararası Valyuta Birjası	4,182	1,942
Sair	3,130	1,744
Sair depozit hesablarının cəmi	18,289	17,475

Sair depozit hesabları üzrə faiz hesablanır və onlar tələb edildikdə ödənilir.

Sair depozit hesablarının coğrafi və valyuta təhlilləri, eləcə də ödəmə müddətinin təhlili 25 saylı Qeyddə göstərilir.

Qeyd 17: Sair Passivlər

	2002	2001
Ödənilməkdə olan məbləğlər	1,941	4,208
Sair	911	404
Sair passivlərin cəmi	2,852	4,612

Obligatory reserves represent amounts blocked on loro accounts of commercial banks with the National Bank of Azerbaijan and calculated as 10% of their eligible liabilities to deposit holders. These amounts are non interest-bearing.

Geographical, currency, and maturity analyses of accounts of commercial banks are disclosed in Note 25.

Note 15: Government Accounts

	2002	2001
Budget accounts	567,036	652,179
Other	26,602	815,241
Total Government accounts	593,638	1,467,420

Budget accounts represent amounts of State Budget organizations and are non-interest bearing and payable on demand.

Geographical, currency, and maturity analyses of Government accounts is provided in Note 25.

Note 16: Other Deposit Accounts

	2002	2001
Accounts of state-owned and public organizations	5,517	5,636
Agency for Reconstruction and Rehabilitation of Areas	5,460	8,153
Baku Interbank Currency Exchange	4,182	1,942
Other	3,130	1,744
Total other deposit accounts	18,289	17,475

Other deposit accounts are non-interest bearing and payable on demand.

Geographical, currency, and maturity analyses of other deposit accounts is provided in Note 25.

Note 17: Other Liabilities

	2002	2001
Amounts in the course of settlement	1,941	4,208
Other	911	404
Total other liabilities	2,852	4,612

Sair passivlərin coğrafi və valyuta təhlilləri, eləcə də ödəmə müddətinin təhlili 25 saylı Qeyddə göstərilir.

Qeyd 18: Beynəlxalq Maliyyə İnstitutlarından Alınmış Vəsaitlər

	2002	2001
Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər	18,120	12,205

Bu məbləğlər “İnstitusional quruculuğa texniki yardım” proqramı çərçivəsində Dünya Bankından alınmış vəsaitlərdən ibarətdir. Həmin vəsaitlər üzrə illik faiz dərəcəsi 1% təşkil edir və 1 iyul 2021-ci ilədək davam edəcəkdir.

31 dekabr 2002-ci il tarixinə beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlərin təxmin edilən ədalətli dəyəri 27 saylı Qeyddə açıqlanır.

Qeyd 19: BVF Qarşısında Öhdəliklər

	2002	2001
Alınmış kreditlər	1,351,475	1,408,349
Kvota ilə əlaqədar buraxılmış qiymətli kağızlar (Qeyd 8)	987,844	939,388
BVF-nin hesabları	3,926	3,920
BVF qarşısında öhdəliklərin cəmi	2,343,245	2,351,657

Beynəlxalq Valyuta Fondundan (BVF) alınmış kreditlərin ilkin ödəmə müddəti 10 ildir və illik faiz dərəcəsi 0.5%-2.54% (2001: 0.5%-4.76%) təşkil edir. Kreditlərin ödənilməsi 1999-cu ildə başlanıb, 2009-cu ilədək davam edəcəkdir. Beynəlxalq Valyuta Fondundan alınmış bütün kreditlər Xüsusi Borcalma Hüququ (XBH) ilə ifadə edilmişdir. Kreditlər müxtəlif müqavilələr, o cümlədən Ehtiyat Dəstəkləmə Mexanizmi, Genişləndirilmiş Fond Mexanizmi, Əvəzetmə və Fövqaladə Maliyyə Mexanizmi, Struktur Dəyişiklikləri Mexanizmi və Yoxsulluğun Azaldılması və İnkışafı Mexanizmi müqavilələri əsasında verilmişdir.

31 dekabr 2002-ci il tarixinə BVF qarşısında öhdəliklərin təxmin edilən ədalətli dəyəri 27 saylı Qeyddə açıqlanır.

Qeyd 20: Nizamnamə və Ehtiyatlar Fondları

Milli Bank haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununa əsasən, Bankın nizamnamə kapitalı və ehtiyatları hər il Bankın yerli standartlar əsasında hesablanmış mənfəət köçürmələri hesabına artırılır. Bankın ehtiyatlarına köçürüləcək məbləğlərin norması hər il Bankın İdarə Heyəti tərəfindən təsdiq edilir. Həmin məbləğin artıq hissəsi Maliyyə Nazirliyinə köçürülür. 2002-ci ildə Maliyyə Nazirliyinə köçürülən məbləğin cəmi AZM 95,320 milyon (2001: AZM 73,743 milyon) təşkil etmişdir.

Geographical, currency, and maturity analyses of other liabilities are provided in Note 25.

Note 18: Funds Borrowed from International Financial Institutions

	2002	2001
Funds borrowed from international financial institutions	18,120	12,205

The amount represents funds borrowed from the World Bank under the "Institutional Building Technical Assistance" Program. These bear an annual interest rate of 1% and mature on 1 July 2021.

For fair value of funds borrowed from international financial institutions refer to Note 27.

Note 19: Liabilities to IMF

	2002	2001
Loans received	1,351,475	1,408,349
Securities issued in respect of Quota (Note 8)	987,844	939,388
Accounts of IMF	3,926	3,920
Total liabilities to IMF	2,343,245	2,351,657

Loans received from the International Monetary Fund (IMF) are loans with original maturity of 10 years and bear interest from 0.5% to 2.54% (2001: 0.5% to 4.76%) per annum. The repayment of the loans commenced in 1999. The loans will be fully repaid by 2009. All loans received from the IMF are denominated in Special Drawing Rights (SDRs). The loans have been extended under a number of arrangements, including Stand-by, Extended Fund Facility, Compensatory and Contingency Financing Facility, Structure Transformation Facility and Poverty Reduction and Growth Facility.

For fair value of liabilities to IMF refer to Note 27.

Note 20: Charter Fund and Reserves

In accordance with the Law on the National Bank of Azerbaijan, the Charter and Reserve Funds of the Bank are to be increased each year by transfers from the Bank's statutory profit. These transfer amounts are approved annually by the Board of Directors of the Bank. Any surplus amounts are transferred to the Ministry of Finance. During 2002, transfers made to the Ministry of Finance amounted to AZM 95,320 million (2001: AZM 73,743 million)

Qeyd 21: Faiz Gəlirləri və Xərcləri

	2002	2001
Faiz gəlirləri		
Qeyri-rezident banklardakı yerləşdirilmiş vəsaitlər üzrə faiz gəlirləri	80,859	130,609
Qiymətli investisiya kağızları üzrə faiz gəlirləri	7,980	5,052
Rezident banklara verilmiş kreditlər və avanslar üzrə faiz gəlirləri	6,155	12,056
Faiz gəlirlərinin cəmi	94,994	147,717
Faiz xərcləri		
BVF-dən alınmış kreditlər üzrə faiz xərcləri	(25,390)	(40,348)
Müştəri hesabları üzrə faiz xərcləri	(352)	-
Faiz xərclərinin cəmi	(25,742)	(40,348)
Xalis faiz gəlirləri	69,252	107,369

Qeyd 22: Haqq və Komissiya Gəlirləri

	2002	2001
Haqq və komissiya gəlirləri		
Kassa əməliyyatları üzrə haqq və komissiya gəlirləri	9,012	8,450
Müştəri xidmətləri üzrə haqq və komissiya gəlirləri	4,497	4,328
Haqq və komissiya gəlirlərinin cəmi	13,059	12,778

Qeyd 23: Haqq və Komissiya Xərcləri

	2002	2001
Haqq və komissiya xərcləri		
Hesab xidmətləri üzrə haqqqlar	(192)	(315)
Müştəri xidmətləri üzrə haqqqlar	(80)	-
Haqq və komissiya xərclərinin cəmi	(272)	(315)

Note 21: Interest Income and Expense

	2002	2001
Interest income		
Interest income on placements with non-resident banks	80,859	130,609
Interest income on investment securities	7,980	5,052
Interest income on loans and advances to resident banks	6,155	12,056
Total interest income	94,994	147,717
Interest expense		
Interest expense on loans from IMF	(25,390)	(40,348)
Interest expense on client accounts	(352)	-
Total interest expense	(25,742)	(40,348)
Net interest income	69,252	107,369

Note 22: Fee and Commission Income

	2002	2001
Fee and commission income		
Cash collection	9,012	8,450
Customer services	4,497	4,328
Total fee and commission income	13,059	12,778

Note 23: Fee and Commission Expense

	2002	2001
Fee and commission expense		
Account maintenance fee	(192)	(315)
Customer services	(80)	-
Total fee and commission expense	(272)	(315)

Qeyd 24: Ümumi, İnzibati və Sair Əməliyyat Xərcləri

	2002	2001
Banknotların və sikkələrin hazırlanması və nəqli üzrə xərclər	(18,770)	(18,014)
Köhnəlmə xərcləri	(15,821)	(30,586)
İşçilərə sərf olunan xərclər	(11,420)	(11,695)
Rabitə və informasiya xidmətləri ilə bağlı xərclər	(2,374)	(2,162)
Amortizasiya xərcləri	(2,240)	(1,002)
Təmir və saxlanma xərcləri	(1,482)	(1,789)
ƏDV xərcləri	(387)	(24,495)
Sair xərclər	(6,681)	(12,550)
Ümumi, inzibati və sair əməliyyat xərclərinin cəmi	(59,175)	(102,293)

Qeyd 25: Risklərin İdarə Edilməsi

Fəaliyyətin normal gedişində Bank bir sıra risklərlə üzləşir ki, bunlardan daha önəmliləri - xarici valyuta, əməliyyat, kredit, faiz dərəcəsi və likvidlik riskləridir. Bazarların idarə olunması, faiz dərəcələrinin müəyyən edilməsi, aktiv və passivlərin uçota alınması və kredit zərərləri üzrə ehtiyatın müəyyən edilməsi ilə bağlı Bank Rəhbərliyinin əməliyyat qərarları, bazarların inkişaf mərhələsini, müəyyən maliyyə vasitələri üçün aktiv və likvid bazarın yoxluğunu və uzunmüddətli gəlir gətirən Azərbaycan Respublikası Dövlət İstiqrazları üzrə beynəlxalq aləmdə reytingin olmamasını nəzərə alaraq, mövcud olan məlumatlarla məhdudlaşır. Bu məhdudluqlərə baxmayaraq, Bankın Rəhbərliyi hesab edir ki, o cari hadisələr, tədbirlər və mövcud məlumatlar haqqında ən yaxşı biliklərinə əsasən qərarlar qəbul etmişdir. Maliyyə vasitələrinin ədalətli dəyəri haqqında məlumat 27 saylı Qeyddə göstərilir.

Bankın aktiv və passivlərinin strukturu kommersiya fərziyyələri ilə deyil, ilk öncə Bankın yerli funksiyalarının xüsusiyyətləri ilə müəyyən edilir. Bank davamlı şəkildə bir sıra riskləri idarə etmə vasitələrinin köməkliliklə üzləşdiyi riskləri nizamlayır. Bank tərəfindən risklərin idarə edilməsi, daxili qaydalarla tənzimlənir və Bankın İdarə Heyəti, eləcə də təyin edilmiş işçi qrupları tərəfindən ciddi nəzarət olunur. Bankın İdarə Heyəti və müvafiq işçi qrupları Bankın pul, xarici valyuta və investisiya siyasəti ilə bağlı məsələləri nəzərdən keçirir və əməliyyatın həcmi üzrə

Note 24: General, Administrative and Other Operating Expenses

	2002	2001
Expenses related to production and transportation of banknotes and coins	(18,770)	(18,014)
Depreciation expenses	(15,821)	(30,586)
Staff costs	(11,420)	(11,695)
Expenses related to communication and information services	(2,374)	(2,162)
Amortisation expenses	(2,240)	(1,002)
Repair and maintenance expenses	(1,482)	(1,789)
VAT expenses	(387)	(24,495)
Other expenses	(6,681)	(12,550)
Total general, administrative and other operating expenses	(59,175)	(102,293)

Note 25: Risk Management

Through its normal operations, the Bank is exposed to and manages a number of risks, the most significant of which are currency, operating, credit, interest rate, and liquidity risks. In taking operating decisions, including managing the financial markets, setting interest rates, and recording assets and liabilities and estimating provisions, Management are constrained by the available data, taking into account the stage of development of the markets, the absence of an active, liquid market for certain financial instruments, and no internationally-rated Sovereign Azeri Government bonds with a benchmark long-term yield. Notwithstanding these restrictions, Management of the Bank consider that they have taken decisions based on their best knowledge of current events and actions and available data. The fair value of financial instruments is described in Note 27 below.

The structure of the Bank's assets and liabilities is primarily determined by the nature of the Bank's statutory functions, rather than commercial considerations. The Bank continually manages its exposure to risk, through a variety of risk management techniques. Risk management of the Bank is regulated by its internal instructions, and is closely monitored by the Board of Governors as well as designated workgroups of the Bank. The Board of Governors and related workgroups consider matters related to the monetary, investment and foreign exchange policy of the Bank, and set limits for volumes of operations, as well as the requirements for assessing counterparties of the Bank.

məhdudiyyətləri, o cümlədən Bankın tərəf müqabillərinin qiymətləndirilməsi üçün tələbləri müəyyən edir.

Əməliyyat riski. Əməliyyat riski, daxili nəzarət sisteminin zədələnməsi nəticəsində yaranan zərər riskidir. Bankda əməliyyat riski mühasibat qaydaları və prosedurlarına və daxili nəzarət sisteminin effektiv şəkildə işləməsinə nəzarət edən Daxili audit Departamenti tərəfindən idarə edilir. Valyuta ehtiyatları üzrə əməliyyatlara dair əməliyyat riski, Bankda tətbiq edilən bir sıra daxili qaydalarla tənzimlənir. Bankın ayrı-ayrı departamentləri (ön ofis, orta ofis və arxa ofis) arasında vəzifələrin bölüşdürülməsi, həmçinin əməliyyat riskinin tənzimlənməsi mexanizmlərindən biri hesab edilir.

Kredit riski. Qarşı tərəfin ödəmə müddəti başa çatmış kreditləri tam ödəyə bilməməsi halında, bank kredit riskinə məruz qalır. Bankın kredit riskinə maksimal olaraq məruz qalması, təminatın dəyəri istisna olmaqla, ümumiyyətlə balans hesabatında maliyyə aktivlərinin balans dəyərinə təsir edir.

Valyuta ehtiyatları üzrə kredit riski, əməliyyatların və vəsait yerləşdirmələrinin təsdiqlənməsi, riskləri məhdudlaşdıran limitlərin yaradılması və vəziyyətə daimi nəzarət edilməsi yolu ilə tənzimlənir. Qarşı tərəf limitləri, kredit riski dərəcələrinə əsasən müəyyən edilir və müntəzəm olaraq təhlil edilir. Yerli valyuta portfelindəki kredit riski həmçinin tənzimlənir və idarə edilir, lakin formal limitlərə tabe edilmir.

Operating risk. Operating risk is the risk of loss arising from the breakdown of internal controls. The Bank manages this risk through the Internal Audit Department of the Bank, which exercises control over accounting policies and procedures and the effective functioning of the system of internal controls of the Bank. Operating risk relating to operations with currency reserves is controlled by a number of internal instructions of the Bank. Segregation of duties between the different departments of the Bank (front-office, middle-office and back-office) is also considered as one of the mechanisms of managing operating risk.

Credit risk. The Bank takes on exposure to credit risk, which is the risk that a counterparty will be unable to pay amounts in full when due. The Bank's maximum exposure to credit risk, excluding the value of collateral, is generally reflected in the carrying value of financial assets in the balance sheet.

Credit risk on transactions with currency reserves is managed through the approval of transactions and placements of funds, the establishment of limits restricting risk and constant monitoring of positions. Counterparty limits are set based on credit ratings and are subject to regular review. Credit risk in the local currency portfolio is also monitored and managed, but is not subject to formal limits.

Coğrafi risk. 31 dekabr 2002-ci il tarixinə Bankın aktiv və passivlərinin coğrafi strukturu aşağıdakı kimidir:

	Azərbaycan	İƏİT ölkələri	Cəmi
Aktivlər			
Nağd pul və qısamüddətli vəsaitlər	16,0175	3,516,197	3,532,902
Rezident banklara verilmiş kreditlər, xalis	68,930	-	68,930
Hökumətdən alınacaq vəsaitlər	345,264	-	345,264
BVF-dəki qalıqlar	-	992,816	992,816
Ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızları	373,100	-	373,100
Hesablanmış faiz gəliri	4,205	15,252	19,457
Sair aktivlər	2,089	-	2,089
Qeyri-maddi aktivlər	16,360	-	16,360
Əsas vəsaitlər	94,865	-	94,865
Aktivlərin cəmi	923,518	4,524,265	5,447,783
Passivlər			
Dövrüyyədə olan nağd pul	1,759,532	-	1,759,532
Kommersiya banklarının hesabları	287,325	-	287,325
Hökumət hesabları	593,638	-	593,638
Sair depozit hesabları	16,687	1,602	18,289
Hesablanmış faiz xərci	-	4,796	4,796
Sair passivlər	2,852	-	2,852
Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər	-	18,120	18,120
BVF qarşısında öhdəliklər	-	2,343,245	2,343,245
Passivlərin cəmi	2,660,034	2,367,763	5,027,797
Balans cədvəli üzrə xalis mövqe	(1,736,516)	2,156,502	419,986
Kreditlə bağlı öhdəliklər	853	-	853

Geographical risk. The geographical concentration of the Bank's assets and liabilities as at 31 December 2002 is set out below:

	Azerbaijan	OECD	TOTAL
Assets			
Cash and short-term funds	16,0175	3,516,197	3,532,902
Loans to resident banks, net	68,930	-	68,930
Due from Government	345,264	-	345,264
Balances with IMF	-	992,816	992,816
Investment securities held to maturity	373,100	-	373,100
Accrued interest income	4,205	15,252	19,457
Other assets	2,089	-	2,089
Intangible assets	16,360	-	16,360
Premises and equipment	94,865	-	94,865
Total assets	923,518	4,524,265	5,447,783
Liabilities			
Money issued in circulation	1,759,532	-	1,759,532
Accounts of commercial banks	287,325	-	287,325
Government accounts	593,638	-	593,638
Other deposit accounts	16,687	1,602	18,289
Accrued interest expense	-	4,796	4,796
Other liabilities	2,852	-	2,852
Funds borrowed from international financial institutions	-	18,120	18,120
Liabilities to IMF	-	2,343,245	2,343,245
Total liabilities	2,660,034	2,367,763	5,027,797
Net balance sheet position	(1,736,516)	2,156,502	419,986
Credit related commitments	853	-	853

31 dekabr 2001-ci il tarixinə Bankın aktiv və passivlərinin coğrafi strukturu aşağıdakı kimidir:

	Azərbaycan	İƏİT ölkələri	İƏİT-yə daxil olmayan ölkələr	Cəmi
Aktivlər				
Nağd pul və qısamüddətli vəsaitlər	23,617	4,210,995	161	4,234,773
Rezident banklara verilmiş kreditlər, xalis	68,424	-	-	68,424
Hökumətdən alınacaq vəsaitlər	241,684	-	-	241,684
BVF-dəki qalıqlar	-	951,256	-	951,256
Ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli in vestisiya kağızları	443,614	-	-	443,614
Hesablanmış faiz gəliri	74	27,323	-	27,397
Sair aktivlər	1,056	-	-	1,056
Qeyri-maddi aktivlər	13,263	-	-	13,263
Əsas vəsaitlər	100,473	-	-	100,473
Aktivlərin cəmi	892,169	5,189,574	161	6,081,904
Passivlər				
Dövrüyyədə olan nağd pul	1,537,472	-	-	1,537,472
Kommersiya banklarının hesabları	258,337	-	-	258,337
Hökumət hesabları	1,467,420	-	-	1,467,420
Sair depozit hesabları	16,023	1,452	-	17,475
Hesablanmış faiz xərci	-	4,137	-	4,137
Sair passivlər	4,162	-	-	4,162
Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər	-	12,205	-	12,205
BVF qarşısında öhdəliklər	-	2,351,657	-	2,351,657
Passivlərin cəmi	3,283,864	2,369,451	-	5,653,315
Balans cədvəli üzrə xalis mövqe	2,391,695	2,820,123	161	428,589
Kreditlə bağlı öhdəliklər	-	-	-	-

İƏİT - İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı ölkələri

The geographical concentration of the Bank's assets and liabilities as at 31 December 2001 is set out below:

	Azerbaijan	OECD	Non-OECD	TOTAL
Assets				
Cash and short-term funds	23,617	4,210,995	161	4,234,773
Loans to resident banks, net	68,424	-	-	68,424
Due from Government	241,684	-	-	241,684
Balances with IMF	-	951,256	-	951,256
Investment securities held to maturity	443,614	-	-	443,614
Accrued interest income	74	27,323	-	27,397
Other assets	1,056	-	-	1,056
Intangible assets	13,263	-	-	13,263
Premises and equipment	100,473	-	-	100,473
Total assets	892,169	5,189,574	161	6,081,904
Liabilities				
Money issued in circulation	1,537,472	-	-	1,537,472
Accounts of commercial banks	258,337	-	-	258,337
Government accounts	1,467,420	-	-	1,467,420
Other deposit accounts	16,023	1,452	-	17,475
Accrued interest expense	-	4,137	-	4,137
Other liabilities	4,162	-	-	4,162
Funds borrowed from international financial institutions	-	12,205	-	12,205
Liabilities to IMF	-	2,351,657	-	2,351,657
Total liabilities	3,283,864	2,369,451	-	5,653,315
Net balance sheet position	2,391,695	2,820,123	161	428,589
Credit related commitments	-	-	-	-

* OECD - Organization for Economic Cooperation and Development

Xarici valyuta riski. Bank, maliyyə mövqeyi və pul vəsaitlərinin hərəkəti üzrə qüvvədə olan xarici valyuta məzənnələrinin dəyişməsi nəticəsində xarici valyuta riskinə məruz qalır. Bank müntəzəm olaraq xarici valyuta mövqeyinə nəzarət edir və bu riski azaltmaq məqsədilə xarici valyuta dərəcələrində gözlənilən hərəkətə uyğun qərarlar qəbul edir. Aşağıdakı cədvəldə 31 dekabr 2002-ci il tarixində Bankın məruz qaldığı xarici valyuta məzənnəsi riski əks olunur. Cədvəldə valyuta növləri üzrə Bankın aktiv və passivlərinin balans dəyərləri göstərilir. İdarə Heyəti, valyuta növləri və valyuta risklərinin nizamlanması üzrə digər ümumi strategiyalar üzrə risk dərəcələrinə limitlər qoyur. Həmin limitlərə riayət olunmasına hər gün İnvestisiya Komitəsinin üzvləri tərəfindən nəzarət edilir.

31 dekabr 2002-ci il-tarixinə Bankın açıq valyuta mövqeləri aşağıdakı kimi olmuşdur:

	Manat	ABŞ dolları	XBH	Avro	Digər	Cəmi
Aktivlər						
Nağd pul və qısamüddətli vəsaitlər	3,041	3,459,604	-	68,023	2,234	3,532,902
Rezident banklara verilmiş kreditlər, xalis	68,930	-	-	-	-	68,930
Hökumətdən alınacaq vəsaitlər	345,264	-	-	-	-	345,264
BVF-dəki qalıqlar	-	-	992,816	-	-	992,816
Ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızları	373,100	-	-	-	-	373,100
Hesablanmış faiz gəliri	4,205	15,131	49	72	-	19,457
Sair aktivlər	923	862	-	304	-	2,089
Qeyri-maddi aktivlər	18,360	-	-	-	-	18,360
Əsas vəsaitlər	94,865	-	-	-	2	94,865
Aktivlərin cəmi	908,688	3,475,597	992,865	68,399	2,234	5,447,783
Passivlər						
Dövrüyyədə olan nağd pul	1,759,532	-	-	-	-	1,759,532
Kommersiya banklarının hesabları	109,584	176,960	-	532	249	287,325
Hökumət hesabları	243,954	349,682	-	-	2	593,638
Sair depozit hesabları	7,741	5,089	-	5,459	-	18,289
Hesablanmış faiz xərci	-	-	4,796	-	-	4,796
Sair passivlər	1,943	904	-	5	-	2,852
Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər	-	18,120	-	-	-	18,120
BVF qarşısında öhdəliklər	991,770	1,351,475				2,343,245
Passivlərin cəmi	3,114,524	550,755	1,356,271	5,996	251	5,027,797
Balans cədvəli üzrə xalis mövqe	(2,205,836)	2,924,842	(363,406)	62,403	1,983	419,986
Kreditlə bağlı öhdəliklər	-	853	-	-	-	853

Currency risk. The Bank takes on exposure to the effects of fluctuations in the prevailing foreign currency exchange rates on its financial position and cash flows. The Bank regularly monitors the foreign currency position and makes decisions in line with the expected movements in foreign exchange rates in order to reduce this risk. The table below summarizes the Bank's exposure to foreign currency exchange rate risk at 31 December 2002. Included in the table are the Bank's assets and liabilities at their carrying amounts, categorised by currency. The Board of Governors sets limits on the level of exposure by currency and other overall currency risk hedging strategies, compliance with which is monitored daily by members of the Investment Committee.

At 31 December 2002, the Bank has open positions in the following currencies:

	AZM	USD	SDR	EUR	Others	Total
Assets						
Cash and short-term funds	3,041	3,459,604	-	68,023	2,234	3,532,902
Loans to resident banks, net	68,930	-	-	-	-	68,930
Due from Government	345,264	-	-	-	-	345,264
Balances with IMF	-	-	992,816	-	-	992,816
Investment securities held to maturity	373,100	-	-	-	-	373,100
Accrued interest income	4,205	15,131	49	72	-	19,457
Other assets	923	862	-	304	-	2,089
Intangible assets	18,360	-	-	-	-	18,360
Premises and equipment	94,865	-	-	-	2	94,865
Total assets	908,688	3,475,597	992,865	68,399	2,234	5,447,783
Liabilities						
Money issued in circulation	1,759,532	-	-	-	-	1,759,532
Accounts of commercial banks	109,584	176,960	-	532	249	287,325
Government accounts	243,954	349,682	-	-	2	593,638
Other deposit accounts	7,741	5,089	-	5,459	-	18,289
Accrued interest expense	-	-	4,796	-	-	4,796
Other liabilities	1,943	904	-	5	-	2,852
Funds borrowed from international financial institutions	-	18,120	-	-	-	18,120
Liabilities to IMF	991,770	1,351,475				2,343,245
Total liabilities	3,114,524	550,755	1,356,271	5,996	251	5,027,797
Net balance sheet position	(2,205,836)	2,924,842	(363,406)	62,403	1,983	419,986
Credit related commitments	-	853	-	-	-	853

31 dekabr 2001-ci il-tarixinə Bankın valyuta mövqeyi aşağıdakı kimi olmuşdur:

	Manat	ABŞ dolları	XBH	Avro	Digər	Cəmi
Aktivlər						
Nağd pul və qısamüddətli vəsaitlər	3,794	4,130,873	-	80,420	19,686	4,234,733
Rezident banklara verilmiş kreditlər, xalis	68,424	-	-	-	-	68,424
Hökumətdən alınacaq vəsaitlər	241,684	-	-	-	-	241,684
BVF-dəki qalıqlar	-	-	951,256	-	-	951,256
Ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızları	443,614	-	-	-	-	443,614
Hesablanmış faiz gəliri	74	27,323	-	-	-	27,397
Sair aktivlər	1,056	-	-	-	-	1,056
Qeyri-maddi aktivlər	13,263	-	-	-	-	13,263
Əsas vəsaitlər	100,437	-	-	-	-	100,437
Aktivlərin cəmi	872,346	4,158,196	951,256	80,420	19,686	6,081,904
Passivlər						
Dövrüyyədə olan nağd pul	1,537,472	-	-	-	-	1,537,472
Kommersiya banklarının hesabları	145,274	113,057	-	2	4	258,337
Hökumət hesabları	66,940	1,400,471	-	-	9	1,467,420
Sair depozit hesabları	7,033	2,290	-	8,152	-	17,475
Hesablanmış faiz xərci	-	-	4,137	-	-	4,137
Sair passivlər	481	4,131	-	-	-	4,612
Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər	-	12,205	-	-	-	12,205
BVF qarşısında öhdəliklər	943,308	-	1,408,349	-	-	2,351,657
Passivlərin cəmi	2,700,508	1,532,154	1,412,486	8,154	13	5,653,315
Balans cədvəli üzrə xalis mövqe	(1,828,162)	2,626,042	(461,230)	72,266	19,673	428,589
Kreditlə bağlı öhdəliklər	-	-	-	-	-	-

Likvidlik riski. Likvidlik riski, aktiv və passivlərin ödəmə tarixləri uzlaşmayan hallarda ortaya çıxan risk kimi müəyyən edilir. Aktiv və passivlərin ödəmə müddətləri, habelə faiz hesablanan passivlərin ödəmə müddətləri tamamlananda onları münasib qiymətlə əvəz etmək imkanı Bankın likvidliyinin və faiz və mübadilə dərəcələrinin dəyişməsi riskinin qiymətləndirilməsində önəmli amildir.

Aşağıdakı cədvəldə aktiv və passivlərin 31 dekabr 2002 və 2001-ci il tarixlərinə qalıqları müqavilə üzrə ödəniş müddətlərinə görə açıqlanır. Aktivlərdən bəziləri daha uzunmüddətli ola bilər, məsələn, kreditlər tez-tez uzadıla və müvafiq olaraq qısamüddətli kreditlərin müddəti daha artıq ola bilər.

At 31 December 2001, the Bank had the following positions in currencies:

	AZM	USD	SDR	EUR	Others	Total
Assets						
Cash and short-term funds	3,794	4,130,873	-	80,420	19,686	4,234,733
Loans to resident banks, net	68,424	-	-	-	-	68,424
Due from Government	241,684	-	-	-	-	241,684
Balances with IMF	-	-	951,256	-	-	951,256
Investment securities held to maturity	443,614	-	-	-	-	443,614
Accrued interest income	74	27,323	-	-	-	27,397
Other assets	1,056	-	-	-	-	1,056
Intangible assets	13,263	-	-	-	-	13,263
Premises and equipment	100,437	-	-	-	-	100,437
Total assets	872,346	4,158,196	951,256	80,420	19,686	6,081,904
Liabilities						
Money issued in circulation	1,537,472	-	-	-	-	1,537,472
Accounts of commercial banks	145,274	113,057	-	2	4	258,337
Government accounts	66,940	1,400,471	-	-	9	1,467,420
Other deposit accounts	7,033	2,290	-	8,152	-	17,475
Accrued interest expense	-	-	4,137	-	-	4,137
Other liabilities	481	4,131	-	-	-	4,612
Funds borrowed from international financial institutions	-	12,205	-	-	-	12,205
Liabilities to IMF	943,308	-	1,408,349	-	-	2,351,657
Total liabilities	2,700,508	1,532,154	1,412,486	8,154	13	5,653,315
Net balance sheet position	(1,828,162)	2,626,042	(461,230)	72,266	19,673	428,589
Credit related commitments	-	-	-	-	-	-

Liquidity risk. Liquidity risk is defined as the risk of loss arising due to the mismatch of the maturities of assets and liabilities. The maturities of assets and liabilities and the ability to replace, at an acceptable cost, interest-bearing liabilities as they mature, are important factors in assessing the liquidity of the Bank and its exposure to changes in interest and exchange rates.

The table below shows assets and liabilities as at 31 December 2002 and 2001 by their remaining contractual maturity. Some of the assets, however, may be of a longer-term nature; for example, loans are frequently renewed and accordingly short term loans can have a longer-term duration.

31 dekabr 2002-ci il tarixinə Bankın likvidlik mövqeyi aşağıdakı kimi olmuşdur:

	Tələb olunanadək və 1 aydan az	1-3 ay ərzində	3-6 ay ərzində	6-12 ay ərzində	1 ildən çox	Vaxtı ötmüş / Müddətsiz	Cəmi
Aktivlər							
Nağd pul və qısamüddətli vəsaitlər	2,798,952	636,090	97,860	-	-	-	3,532,902
Rezident banklara verilmiş kreditlər, xalis	4,000	4,800	14,540	44,190	-	1,400	68,930
Hökumətdən alınacaq vəsaitlər	-	-	-	-	345,264	-	345,264
BVF-dəki qalıqlar	4,972	-	-	-	-	987,844	992,816
Ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızları	-	8,800	-	7,500	356,800	-	373,100
Hesablanmış faiz gəliri	19,457	-	-	-	-	-	19,457
Sair aktivlər	2,089	-	-	-	-	-	2,089
Qeyri-maddi aktivlər	-	-	-	-	-	18,360	18,360
Əsas vəsaitlər	-	-	-	-	-	94,865	94,865
Aktivlərin cəmi	2,829,470	649,690	112,400	51,690	702,064	1,102,469	5,477,783
Liabilities							
Dövrüyyədə olan nağd pul	-	-	-	-	-	1,759,532	1,759,532
Kommersiya banklarının hesabları	287,325	-	-	-	-	-	287,325
Hökumət hesabları	593,638	-	-	-	-	-	593,638
Sair depozit hesabları	17,878	411	-	-	-	-	18,289
Hesablanmış faiz xərci	4,796	-	-	-	-	-	4,796
Sair passivlər	2,852	-	-	-	-	-	2,852
Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər	-	-	-	-	18,120	-	18,120
BVF qarşısında öhdəliklər	79,868	7,709	100,338	184,955	982,531	987,844	2,343,245
Passivlərin cəmi	986,357	8,120	100,338	184,955	1,000,651	2,747,376	5,027,797
Xalis likvidlik boşluğu	1,843,113	641,570	12,062	113,265	298,587	1,644,907	419,986
Məcmu likvidlik boşluğu	1,843,113	2,484,683	2,496,745	2,363,480	2,064,893	419,986	-

The liquidity position of the Bank as at 31 December 2002 is set out below:

	Demand and up to 1 month	From 1 to 3 months	From 3 to 6 months	From 6 to 12 months	More than 1 year	Overdue/ No stated maturity	TOTAL
Assets							
Cash and short-term funds	2,798,952	636,090	97,860	-	-	-	3,532,902
Loans to resident banks, net	4,000	4,800	14,540	44,190	-	1,400	68,930
Due from Government	-	-	-	-	345,264	-	345,264
Balances with IMF	4,972	-	-	-	-	987,844	992,816
Investment securities held to maturity	-	8,800	-	7,500	356,800	-	373,100
Accrued interest income	19,457	-	-	-	-	-	19,457
Other assets	2,089	-	-	-	-	-	2,089
Intangible assets	-	-	-	-	-	18,360	18,360
Premises and equipment	-	-	-	-	-	94,865	94,865
Total assets	2,829,470	649,690	112,400	51,690	702,064	1,102,469	5,477,783
Liabilities							
Money issued in circulation	-	-	-	-	-	1,759,532	1,759,532
Accounts of commercial banks	287,325	-	-	-	-	-	287,325
Government accounts	593,638	-	-	-	-	-	593,638
Other deposit accounts	17,878	411	-	-	-	-	18,289
Accrued interest expense	4,796	-	-	-	-	-	4,796
Other liabilities	2,852	-	-	-	-	-	2,852
Funds borrowed from international financial institutions	-	-	-	-	18,120	-	18,120
Liabilities to IMF	79,868	7,709	100,338	184,955	982,531	987,844	2,343,245
Total liabilities	986,357	8,120	100,338	184,955	1,000,651	2,747,376	5,027,797
Net liquidity gap	1,843,113	641,570	12,062	113,265	298,587	1,644,907	419,986
Cumulative liquidity gap	1,843,113	2,484,683	2,496,745	2,363,480	2,064,893	419,986	-

31 dekabr 2001-ci il tarixinə Bankın likvidlik mövqeyi aşağıdakı kimi olmuşdur:

	Tələb olunanadək və 1 aydan az	1-3 ay ərzində	3-6 ay ərzində	6-12 ay ərzində	1 ildən çox	Vaxtı ötmüş / Müddətsiz	Cəmi
Aktivlər							
Nağ pul və qısamüddətli vəsaitlər	2,066,800	383,091	113,630	1,671,252	-	-	4,234,773
Rezident banklara verilmiş kreditlər, xalis	2,776	14,638	19,650	31,360	-	-	68,424
Hökumətdən alınacaq vəsaitlər	-	-	-	-	-	241,684	241,684
BVF-dəki qalıqlar	11,868	-	-	-	-	939,388	951,256
Ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızları	-	27,700	53,114	20,000	342,800	-	443,614
Hesablanmış faiz gəliri	27,397	-	-	-	-	-	27,397
Sair aktivlər	652	404	-	-	-	-	1,056
Qeyri-maddi aktivlər	-	-	-	-	-	13,263	13,263
Əsas vəsaitlər	-	-	-	-	-	100,437	100,437
Aktivlərin cəmi	2,109,493	425,833	186,394	1,722,612	342,800	1,294,772	6,081,904
Passivlər							
Dövrüyyədə olan nağd pul	-	-	-	-	-	1,537,472	1,537,472
Kommersiya banklarının hesabları	258,337	-	-	-	-	-	258,337
Hökumət hesabları	1,467,420	-	-	-	-	-	1,467,420
Sair depozit hesabları	17,475	-	-	-	-	-	17,475
Hesablanmış faiz xərci	4,137	-	-	-	-	-	4,137
Sair passivlər	404	4,028	-	-	-	-	4,612
Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər	-	-	-	-	12,205	-	12,205
BVF qarşısında öhdəliklər	3,920	2,338	81,661	142,865	1,181,485	939,388	2,315,657
Passivlərin cəmi	1,751,693	6,546	81,661	142,865	1,193,690	2,476,860	5,653,315
Xalis likvidlik boşluğu	357,800	419,287	104,733	1,579,747	(850,890)	(1,182,088)	428,589
Məcmu likvidlik boşluğu	357,800	777,087	881,820	2,461,567	1,610,671	428,589	-

The liquidity position of the Bank as at 31 December 2001 is set out below:

	Demand and up to 1 month	From 1 to 3 months	From 3 to 6 months	From 6 to 12 months	More than 1 year	Overdue/ No stated maturity	TOTAL
Assets							
Cash and short-term funds	2,066,800	383,091	113,630	1,671,252	-	-	4,234,773
Loans to resident banks, net	2,776	14,638	19,650	31,360	-	-	68,424
Due from Government	-	-	-	-	-	241,684	241,684
Balances with IMF	11,868	-	-	-	-	939,388	951,256
Investment securities held to maturity	-	27,700	53,114	20,000	342,800	-	443,614
Accrued interest income	27,397	-	-	-	-	-	27,397
Other assets	652	404	-	-	-	-	1,056
Intangible assets	-	-	-	-	-	13,263	13,263
Premises and equipment	-	-	-	-	-	100,437	100,437
Total assets	2,109,493	425,833	186,394	1,722,612	342,800	1,294,772	6,081,904
Liabilities							
Money issued in circulation	-	-	-	-	-	1,537,472	1,537,472
Accounts of commercial banks	258,337	-	-	-	-	-	258,337
Government accounts	1,467,420	-	-	-	-	-	1,467,420
Other deposit accounts	17,475	-	-	-	-	-	17,475
Accrued interest expense	4,137	-	-	-	-	-	4,137
Other liabilities	404	4,028	-	-	-	-	4,612
Funds borrowed from other international financial institutions	-	-	-	-	12,205	-	12,205
Liabilities to IMF	3,920	2,338	81,661	142,865	1,181,485	939,388	2,315,657
Total liabilities	1,751,693	6,546	81,661	142,865	1,193,690	2,476,860	5,653,315
Net liquidity gap	357,800	419,287	104,733	1,579,747	(850,890)	(1,182,088)	428,589
Cumulative liquidity gap	357,800	777,087	881,820	2,461,567	1,610,671	428,589	-

Aktivlərin və passivlərin ödəmə müddətlərinin və faiz dərəcələrinin uyğunluğu və/və ya nəzarət altında saxlanılan qeyri-uyğunluğu Bankın idarə edilməsi üçün mühüm məsələdir. Qeyri-uyğunluq mövqeyi potensial olaraq gəlirliliyi artırır, lakin zərər riskini də yüksəldir. Aktivlərin və passivlərin ödəmə müddətləri, habelə faiz hesablanan passivlərin ödəmə müddətləri tamamlananda onları münasib qiymətlə əvəz etmək imkanı Bankın likvidliyinin və faiz və mübadilə dərəcələrinin dəyişməsi riskinin qiymətləndirilməsində önəmli amildir.

Faiz dərəcəsi riski. Faiz dərəcəsi riski, faiz dərəcələrinin dəyişməsindən yaranır. Bank, əsasən digər banklarda sabit faiz dərəcələrində depozitlərin yerləşdirilməsi nəticəsində müddətli depozitlərdən və Bankın cəlb etdiyi digər kreditlərdən fərqlənən məbləğlərdə və dövrlər üzrə sabit faiz dərəcələrində kreditlərin verilməsi nəticəsində faiz dərəcəsi riskinə məruz qalır.

Azərbaycan Respublikasının xarici valyuta ehtiyatlarının idarəedilməsi ilə əlaqədar öz funksiyalarına əsasən Bank, xarici valyuta ilə ifadə edilmiş aktiv və passivlərlə bağlı faiz dərəcəsi riskini aktiv olaraq tənzimləyir. İdarə Heyəti, faiz dərəcəsinin dəyişməsinin uyğunsuzluq səviyyəsi üzrə limitlər müəyyən edir və bu limitlərə hər gün nəzarət edilir. Hər hansı bir hecinq aləti mövcud olmadıqda, Bank adətən faiz dərəcəsi mövqelərinin uyğun olmasına çalışır.

The matching and/or controlled mismatching of the maturities and interest rates of assets and liabilities is fundamental to the management of the Bank. An unmatched position potentially enhances profitability, but also increases the risk of losses. The maturities of assets and liabilities and the ability to replace, at an acceptable cost, interest-bearing liabilities as they mature, are important factors in assessing the liquidity of the Bank and its exposure to changes in interest rates and exchange rates.

Interest rate risk. Interest rate risk is the risk of loss arising due to changes in interest rates. The Bank is exposed to interest rate risk principally as a result of placements with other banks, at fixed interest rates, in amounts and for periods that differ from those of term deposits and other funding attracted by the Bank at fixed interest rates.

In accordance with its functions with respect to the management of the Azerbaijan Republic's foreign currency reserves, the Bank actively manages the interest rate risk associated with its foreign currency denominated assets and liabilities. The Board of Governors sets limits on the level of mismatch of interest rate repricing that may be undertaken, which is monitored daily. In the absence of any available hedging instruments, the Bank normally seeks to match its interest rate positions.

Aşağıdakı cədvəldə 31 dekabr 2002-ci il tarixinə Bankın məruz qaldığı faiz dərəcəsi riski əks olunur. Cədvəldə ilkin müqavilə üzrə yenidən qiymət qoyma və ya ödəmə müddətləri üzrə Bankın aktiv və passivlərinin balans dəyərləri göstərilir.

	Tələb olunanadək və 1 aydan az	1-3 ay ərzində	3-6 ay ərzində	6-12 ay ərzində	1 ildən çox	Vaxtı ötmüş/Müddətsiz	Cəmi
Aktivlər							
Nağd pul və qısamüddətli vəsaitlər	2,751,592	636,090	97,860	-	-	47,360	3,532,902
Rezident banklara verilmiş kreditlər, xalis	4,000	4,800	14,540	44,190	-	1,400	68,930
Hökumətdən alınacaq vəsaitlər	-	-	-	-	-	345,264	345,264
BVF-dəki qalıqlar	4,972	-	-	-	-	987,844	992,816
Ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızları	-	8,800	-	7,500	356,800	-	373,100
Hesablanmış faiz gəliri	-	-	-	-	-	19,457	19,457
Sair aktivlər	-	-	-	-	-	2,089	2,089
Qeyri-maddi aktivlər	-	-	-	-	-	18,360	18,360
Əsas vəsaitlər	-	-	-	-	-	94,865	94,865
Aktivlərin cəmi	2,760,564	649,690	112,400	51,690	356,800	1,156,639	5,447,783
Passivlər							
Dövrüyyədə olan nağd pul	-	-	-	-	-	1,759,532	1,759,532
Kommersiya banklarının hesabları	-	-	-	-	-	287,325	287,325
Hökumət hesabları	-	-	-	-	-	593,638	593,638
Sair depozit hesabları	-	-	-	-	-	18,289	18,289
Hesablanmış faiz xərci	-	-	-	-	-	4,796	4,796
Sair passivlər	-	-	-	-	-	2,852	2,852
Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər	-	-	-	-	18,120	-	18,120
BVF qarşısında öhdəliklər	79,868	7,709	100,338	184,955	982,530	987,845	2,343,245
Passivlərin cəmi	79,868	7,709	100,338	184,955	1,000,650	3,654,277	5,027,797
Xalis likvidlik boşluğu	2,680,696	641,981	12,062	(133,265)	(643,850)	(2,137,638)	419,986
Məcmu likvidlik boşluğu	2,680,696	3,322,677	3,334,739	3,201,474	2,557,624	419,986	-

The table below summarizes the Bank's exposure to interest rate risks as at 31 December 2002. Included in the table are the Bank's assets and liabilities at their carrying amounts, categorized by the earlier of contractual re-pricing or maturity dates.

	Demand and up to 1 month	From 1 to 3 months	From 3 to 6 months	From 6 to 12 months	More than 1 year	Overdue/ No stated maturity	TOTAL
Assets							
Cash and short-term funds	2,751,592	636,090	97,860	-	-	47,360	3,532,902
Loans to resident banks, net	4,000	4,800	14,540	44,190	-	1,400	68,930
Due from Government	-	-	-	-	-	345,264	345,264
Balances with IMF	4,972	-	-	-	-	987,844	992,816
Investment securities held to maturity	-	8,800	-	7,500	356,800	-	373,100
Accrued interest income	-	-	-	-	-	19,457	19,457
Other assets	-	-	-	-	-	2,089	2,089
Intangible assets	-	-	-	-	-	18,360	18,360
Premises and equipment	-	-	-	-	-	94,865	94,865
Total assets	2,760,564	649,690	112,400	51,690	356,800	1,156,639	5,447,783
Liabilities							
Money issued in circulation	-	-	-	-	-	1,759,532	1,759,532
Accounts of commercial banks	-	-	-	-	-	287,325	287,325
Government accounts	-	-	-	-	-	593,638	593,638
Other deposit accounts	-	-	-	-	-	18,289	18,289
Accrued interest expense	-	-	-	-	-	4,796	4,796
Other liabilities	-	-	-	-	-	2,852	2,852
Funds borrowed from international financial institutions	-	-	-	-	18,120	-	18,120
Liabilities to IMF	79,868	7,709	100,338	184,955	982,530	987,845	2,343,245
Total liabilities	79,868	7,709	100,338	184,955	1,000,650	3,654,277	5,027,797
Net liquidity gap	2,680,696	641,981	12,062	(133,265)	(643,850)	(2,137,638)	419,986
Cumulative liquidity gap	2,680,696	3,322,677	3,334,739	3,201,474	2,557,624	419,986	-

31 dekabr 2002-ci il tarixinə Bankın aktiv və passivlərinin qiymətinin dəyişilməsinə əsasən faiz dərəcəsinin həssaslıq təhlilləri, ödəmə müddətinin təhlillərindən çox fərqlənmişdir.

Aşağıdakı cədvəldə əsas pul maliyyə alətləri üçün əsas valyuta növləri üzrə effektiv faiz dərəcələri əks olunur. Təhlillər, dövrün sonuna müqavilə üzrə effektiv faiz dərəcələrindən istifadə etməklə hazırlanmışdır.

	2002				2001			
	ABŞ dolları	Avro	XBH	Manat	ABŞ dolları	Avro	XBH	Manat
Aktivlər								
Ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızları	-	-	-	0,3-7%	-	-	-	0,3-13%
Nağd pul və qısamüddətli vəsaitlər	1,3-4,8%	3,24%	-	-	1,94-4,8%	3,7%	-	7%
Rezident banklara verilmiş kreditlər	-	-	-	7%	-	-	-	7%
Passivlər	-	-	-	-	-	-	-	-
Borc götürülmüş sair vəsaitlər	1%	-	0,5-2,5%	-	1%	-	0,5-4,8%	-

Yuxarıdakı cədvəldə göstərilən “-” işarəsi Bankın müvafiq valyutada aktiv və passivlərə malik olmadığını bildirir.

Qeyd 26: Təəhhüdlər və Şərti Öhdəliklər

Hüquqi prosedurlar. Vaxtaşırı olaraq və fəaliyyətin adi gedişində Banka qarşı iddialar bərpa edilmişdir. Bankın Rəhbərliyi öz təxminlərinə əsasən hesab edir ki, heç bir əhəmiyyətli zərər olmayacaqdır və müvafiq olaraq hazırkı maliyyə hesabatlarında heç bir ehtiyat ayrılmamışdır.

Vergi qanunvericiliyi. Bankın əldə etdiyi mənfəət vergiyə cəlb edilmir. Bank, Əlavə Dəyər Vergisi ödəyicisi kimi qeydiyyatdan keçməmişdir və həmin vergi ilə bağlı ödəmələr birbaşa xərcə aid edilir.

Kapital öhdəlikləri. 31 dekabr 2002-ci il tarixinə Bankın heç bir əhəmiyyətli kapital öhdəliyi olmamışdır.

Əməliyyat lizinqi ilə bağlı öhdəliklər. 31 dekabr 2002-ci il tarixinə Bankın əməliyyat lizinqi ilə bağlı əhəmiyyətli öhdəlikləri olmamışdır.

Kreditlərlə bağlı öhdəliklər. Kreditlərlə bağlı öhdəliklərə kredit verilməsi ilə bağlı öhdəliklər, akkreditivlər və verilən zəmanətlər aid edilə bilər. Həmin öhdəliklərin müqavilələrlə nəzərdə tutulmuş məbləğləri müştəri tərəfindən kredit müqaviləsində nəzərdə tutulmuş məbləğin tam şəkildə tələb edilməsi, müştəri tərəfindən öhdəliklərin yerinə yetirilməməsi və təminatın qiymətdən düşməsi ilə bağlı riskləri nəzərə almaqla müəyyən edilir. Ümumiyyətlə, Bankın import akkreditivlərinə və zəmanət məktublarına Bankda yerləşdirilmiş depozitlər və ya başqa likvid girov növləri şəkildə tam olaraq zəmanət alınır, buna görə də Bank minimal riskin qarşıya çıxmasını gözləyir. Bu səbəbdən, Bankın rəhbərliyi hesab edir ki, kreditlə bağlı öhdəliklər üzrə heç bir ehtiyat tələb edilmir. Akkreditivlər üzrə blokləşdirilmiş depozitlər sair depozit hesablarına daxil edilir (Qeyd 16).

As at 31 December 2002 the Bank's interest rate sensitivity analysis based on the repricing of the Bank's assets and liabilities did not differ significantly from the maturity analysis.

The table below summarizes the effective interest rates by major currencies for major monetary financial instruments. The analysis has been prepared using period-end effective contractual rates.

	2002				2001			
	USD	EUR	SDR	AZM	USD	EUR	SDR	AZM
Assets								
Investment securities held to maturity	-	-	-	0,3-7%	-	-	-	0,3-13%
Cash and short-term funds	1,3-4,8%	3,24%	-	-	1,94-4,8%	3,7%	-	7%
Loans to resident banks	-	-	-	7%	-	-	-	7%
Liabilities								
Other borrowed funds	1%	-	0,5-2,5%	-	1%	-	0,5-4,8%	-

The sign "-" in the table above means that the Bank does not have the respective assets or liabilities in the corresponding currency.

Note 26: Commitments and Contingent Liabilities

Legal proceedings. From time to time and in the normal course of business, legal claims against the Bank are recovered. On the basis of own estimates the Management is of the opinion that no material losses will be incurred and accordingly no provision has been made in these financial statements.

Tax legislation. Profits generated by the Bank are not subject to tax. The Bank is not registered for Value Added Tax, which is expensed as incurred.

Capital commitments. As at 31 December 2002 the Bank had no significant capital commitments.

Operating lease commitments. As at 31 December 2002 the Bank had no significant operating lease commitments.

Credit related commitments. Credit related commitments might comprise loan commitments, letters of credit and guarantees. The contractual amount of these commitments represents the amount of exposure should the contract be fully drawn upon and if the client default or the value of any existing collateral becomes worthless. In general, the Bank's import letters of credit and guarantee letters are fully collateralised with cash deposits or liquid collateral pledged to the Bank. Accordingly, the Bank assumes minimal risk. Therefore, the Management of the Bank believes that no provision in relation to credit-related commitments is required. Blocked deposits against letters of credit are included in other deposit accounts (Note 16).

31 dekabr vəziyyətinə Bankın kreditlə bağlı öhdəlikləri aşağıdakı kimi olmuşdur:

	2002	2001
Akkreditivlər	853	-
Kreditlə bağlı öhdəliklərin cəmi	853	-

İlin sonuna mövcud akkreditivlər, qarşı tərəfə ödəniş edə bilmək qabiliyyətini təmin etmək məqsədilə Bankın ərazi idarələri tərəfindən bəzi dövlət müəssisələrinə verilmişdir.

Akkreditivlərin mövcud öhdəlik məbləği mütləq gələcək nağd vəsait tələblərini əks etdirmir, çünki bu maliyyə vasitəsi maliyyələşdirilmədiyi üçün vaxtı keçmiş ola və ya qüvvədən düşə bilər.

Qeyd 27: Maliyyə Vasitələrinin Ədalətli Dəyəri

Ədalətli dəyər məcburi satış və ya ləğv etmədən fərqli olaraq maraqlı tərəflər arasında cari əməliyyat zamanı maliyyə vasitəsinin mübadilə edilə bildiyi məbləği təşkil edir və ən yaxşı olaraq bazar qiyməti ilə sübut edilir.

Maliyyə vasitələrinin təxmin edilən ədalətli dəyəri Bank tərəfindən mövcud bazar məlumatlarından və müvafiq qiymətləndirmə metodologiyalarından (bunlar mövcud olduqda) istifadə etməklə müəyyən edilir. Lakin, təxmin edilən ədalətli dəyərin müəyyən edilməsi üçün, bazar və digər müvafiq məlumatları təhlil edərkən, fərziyyələrdən istifadə etmək lazım gəlir. Maliyyə vasitələrinin ədalətli dəyərini qiymətləndirərkən, Rəhbərlik mövcud bazar məlumatlarından istifadə etmişdir. Lakin, bazar məlumatları mövcud şəraitdə satıla bilən dəyəri tam əks etdirməyə bilər.

Ədalətli dəyərdə qeyd olunan maliyyə vasitələri. Pul vəsaitləri və pul vəsaitlərinin ekvivalentləri, eləcə də satış üçün nəzərdə tutulan qiymətli investisiya kağızları balans hesabatında ədalətli dəyərdə qeydə alınır.

Qeyri-rezident banklardan alınacaq vəsaitlər. Sürüşkən faizli yerləşdirmələrin ədalətli dəyəri onların balans dəyəridir. Sabit faiz gətirən yerləşdirmələrin təxmin edilən ədalətli dəyəri, analoji kredit riskli maliyyə vasitələri üçün qüvvədə olan pul bazar faiz dərəcələrindən istifadə etməklə, diskont edilmiş nağd vəsaitlərin hərəkətinə və onların yerdə qalan ödəmə müddətinə əsaslanır.

Rezident banklara verilmiş kreditlər və avanslar. Rezident banklara verilmiş kreditlər və avanslar ehtiyatlar çıxılmaqla göstərilir. Kredit və avansların təxmin edilən ədalətli dəyəri, proqnozlaşdırılan gələcək nağd vəsaitlərin diskont edilmiş məbləğini əks etdirir. Ədalətli dəyəri müəyyən etmək üçün gözlənilən nağd vəsaitlərin hərəkəti cari bazar dərəcələrində diskont edilir. 31 dekabr 2002-ci il tarixinə rezident banklara verilmiş kreditlərin və avansların təxmin edilən ədalətli dəyəri üçün 6 saylı Qeydə baxın.

Outstanding credit related commitments at 31 December are as follows

	2002	2001
Letters of credit	853	-
Total credit related commitments	853	-

Letters of credit outstanding as at year-end are issued by regional branches of the Bank to certain State companies as a pledge of their ability to make payments to the beneficiary for provision of goods and services.

The total outstanding contractual amount letters of credit does not necessarily represent future cash requirements as these financial instruments may expire or terminate without being funded.

Note 27: Fair Value of Financial Instruments

Fair value is the amount at which a financial instrument could be exchanged in a current transaction between willing parties, other than in a forced sale or liquidation, and is best evidenced by a quoted market price.

The estimated fair values of financial instruments have been determined by the Bank using available market information, where it exists, and appropriate valuation methodologies. However, judgment is necessarily required to interpret market and other relevant data in order to determine the estimated fair value. While Management has used available market information in estimating the fair value of financial instruments, the market information may not be fully reflective of the value that could be realized in the current circumstances.

Financial instruments carried at fair value. Cash and cash equivalents are carried on the balance sheet at their fair value.

Due from non-resident banks. The fair value of floating rate placements is their carrying amount. The estimated fair value of fixed interest-bearing placements is based on discounted cash flows using prevailing money market interest rates for instruments with similar credit risk and remaining maturity.

Loans to resident banks. Loans and advances are net of provisions for impairment. The estimated fair value of loans and advances represents the discounted amount of estimated future cash flows expected to be received. Expected cash flows are discounted at current market rates to determine fair value. Refer to Note 6 for the estimated fair value of loans to resident banks as at 31 December 2002.

Ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızları. Ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızlarının ədalətli dəyəri açıq bazarda müəyyən edilmiş qiymətlərə əsaslanır. Bu cür məlumat mövcud olmadıqda, ədalətli dəyər analoji kreditlər üzrə qiymətli kağızlar üçün açıq bazarda müəyyən edilmiş qiymətlərdən, ödəmə müddətindən və gəlirlilik xüsusiyyətlərindən istifadə etməklə və yaxud bəzi hallarda investisiya qoyulmuş müəssisənin xalis maddi aktivlərinə istinad etməklə qiymətləndirilmişdir. 31 dekabr 2002-ci il tarixinə ödəmə müddəti tamamlananadək saxlanılan qiymətli investisiya kağızlarının təxmin edilən ədalətli dəyəri üçün 9 saylı Qeydə baxın.

Hökumətdən alınacaq vəsaitlər. Hökumətdən alınacaq vəsaitlərin ədalətli dəyəri açıq bazarda alınıb-satıla bilən qiymətli investisiya kağızları üzrə mövcud olan qiymətlərə əsaslanır. Bazarda müəyyən edilmiş qiymətlər mövcud olmadıqda, Bank ədalətli dəyəri müvafiq qiymətləndirmə metodlarından, o cümlədən müvafiq effektiv faiz dərəcələri əsasında diskont edilmiş pul vəsaitlərinin hərəkəti üzrə təhlildən istifadə etməklə təxmin edir. Bank hökumətdən alınacaq uzunmüddətli vəsaitlərin ədalətli dəyərini, analoji maliyyə vasitələri ilə müqayisə edilə biləcək diskont dərəcələrinə əsasən müəyyən edir. Eyni zamanda, Bank Hökumət tərəfindən beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər üzrə uzunmüddətli faiz dərəcələrini (hal-hazırda 0.5%) nəzərə alır (Qeyd 19).

Beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər və BVF qarşısında öhdəliklər. Heç bir ödəmə müddəti göstərilməyən passivlərin təxmin edilən ədalətli dəyəri tələb ilə ödənilən məbləğə bərabərdir. Sabit faiz gətirən yerləşdirmələrin təxmin edilən ədalətli dəyəri və açıq bazarda qiyməti müəyyən edilməyən sair borclar, eyni ödəmə müddətinə sahib olan yeni borclar üçün tətbiq olunan faiz dərəcələrindən istifadə etməklə diskont edilmiş nağd vəsaitlərin hərəkətinə əsaslanır. 31 dekabr 2002-ci il tarixinə beynəlxalq maliyyə institutlarından alınmış vəsaitlər və BVF qarşısında öhdəliklərin təxmin edilən dəyərləri üçün 18 və 19 saylı Qeydlərə baxın.

Rəhbərlik hesab edir ki, 31 dekabr 2002-ci il tarixinə bu maliyyə vasitələrinin balans dəyəri onların ədalətli dəyərini təxminən əks etdirir.

Qeyd 28: Əlaqəli Tərəflərlə Əməliyyatlar

Hazırkı maliyyə hesabatında tərəflər o zaman əlaqəli hesab olunur ki, tərəflərdən biri digərinə nəzarət edə bilsin və ya digər tərəfə maliyyə, yaxud əməliyyat qərarları qəbul edərkən mühüm təsir göstərə bilsin.

Azərbaycan Respublikası Milli Bankı - Maliyyə Nazirliyini, Azərbaycan Hökumətini və digər büdcə təşkilatlarını maliyyə və sair bank xidmətləri ilə təmin edir. Mərkəzi bank xidmətləri çərçivəsində Bank, həmin təşkilatlarla əlaqəsiz tərəflərə təklif edilən şərtlərdən fərqli olan əməliyyatları həyata keçirə bilər.

Investment securities held to maturity. Fair value for investment securities held to maturity is based on quoted market prices. Where this information is not available, fair value has been estimated using quoted market prices for securities with similar credit, maturity and yield characteristics, or in some cases by reference to the net tangible asset backing of the investee.

Refer to Note 9 for the estimated fair value of investment securities held to maturity as at 31 December 2002.

Due from Government. Fair value of amounts due from Government are based on available market prices for quoted securities. Where a quoted market price is not available, the Bank estimates the fair value using valuation techniques, including discounted cash flow analysis using applicable effective interest rates. For long-term amounts due from government, the Bank estimates the fair value using discount rates which it believes are comparable to those of similar instruments, and also takes into account the long-term interest rates on Government borrowings from international financial institutions, 0.5% on current loans (Note 19).

Funds borrowed from international institutions and liabilities to IMF. The estimated fair value of liabilities with no stated maturity is the amount repayable on demand. The estimated fair value of fixed interest bearing placements and other borrowings without a quoted market price is based on discounted cash flows, using interest rates for new debts with similar remaining maturity. Refer to Notes 18 and 19 for the estimated values of funds borrowed from international institutions and liabilities to IMF as at 31 December 2002.

The Management believes that the carrying amount of these financial instruments at 31 December 2002 approximates their fair value.

Note 28: Related Party Transactions

For the purposes of these financial statements, parties are considered to be related if one party has the ability to control the other party or exercise significant influence over the other party in making financial or operational decisions.

The National Bank of the Azerbaijan Republic provides financing and other banking services to the Ministry of Finance, the Government of Azerbaijan, and budget organizations. In fulfilling its role as a central bank, the Bank may enter into transactions with these organizations which are on terms which differ from those offered to unrelated parties.

31 dekabr tarixinə Azərbaycan Hökuməti və sair dövlət müəssisələri ilə olan qalıqlar aşağıdakı kimidir:

	2002	2001
Müştərilərə verilmiş kreditlər və qiymətli kağızlar		
İlin sonuna Hökumətdən alınacaq vəsaitlər - xalis	345,264	241,684
İlin sonuna qiymətli investisiya kağızları	373,100	443,614
Hökumət və Maliyyə Nazirliyinin hesabları		
İlin sonuna qalıq	566,561	1,435,846
Maliyyə Nazirliyi ilə əməliyyatlar		
Azərbaycan Respublikasının Dövlət Büdcəsinə köçürmələr	95,320	73,743

Qeyd 29: Hesabat Tarixindən Sonra Baş Vermiş Hadisələr

22 may 2003-cü il tarixində Bank, rəsmi olaraq Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyi ilə 1994-cü ildən mövcud olan Hökumətdən alınacaq vəsaitlərin uzunmüddətli Dövlət İstiqrazlarına çevrilməsi haqqında müqavilə bağlamışdır (7 sayılı Qeydə baxın). AZM 345,200 milyon məbləğində həmin vəsait 20 illik Hökumət İstiqrazlarına çevrilmişdir. Bu qiymətli kağızlar 2013-2023-cü illər arasında 10 bərabər hissə ilə ödənilməli və həmin istiqrazlar üzrə 2004-cü ildən başlayaraq illik 0.15% faiz dərəcəsi hesablanmalıdır. Kreditin yerdə qalan hissəsi (AZM 64 milyon) ayrıca razılaşma ilə əhatə olunur və 2004-cü il ərzində Banka ödəniləcəkdir.

The outstanding balances with Government of Azerbaijan and other state-owned organizations at 31 December are as follows:

	2002	2001
Loans and securities		
Due from Government outstanding at year end - net	345,264	241,684
Investment securities outstanding at year end	373,100	443,614
Accounts of Government and Ministry of Finance		
Outstanding balance as at year end	566,561	1,435,846
Transactions with the Ministry of Finance		
Transfers to the State Budget of the Azerbaijan Republic	95,320	73,743

Note 29: Events subsequent to the Balance Sheet Date

On 22 May 2003, the Bank formally signed an agreement with the Ministry of Finance of the Azerbaijan Republic relating to the restructuring of amounts due from Government dating back to 1994 (see Note 7). These amounts, totaling AZM 345,200 million were interest free with no fixed repayment schedule. They have been converted to 20-year Government Bonds, which will be repaid in 10 equal parts between 2013 and 2023 and will bear an interest rate of 0.15% per annum, which is payable starting from 2004. The remaining part of the loan (AZM 64 million) is the subject to a separate agreement and is to be repaid to the Bank during 2004.

10. MİLLİ BANKIN 2003-CÜ İL ÜÇÜN PUL-KREDİT VƏ VALYUTA SİYASƏTİ HAQQINDA BƏYANATI

Azərbaycan iqtisadiyyatının dinamik inkişafı davam edir. Ölkədə aparılan ardıcıl iqtisadi islahatlar nəticəsində bərqərar olmuş makroiqtisadi sabitlik 2002-ci ildə də qorunub saxlanılmış və daha da möhkəmləndirilmişdir.

Əlverişli makroiqtisadi şəraitdə Milli Bank 2002-ci ildə “Azərbaycan Respublikasının 2002-ci il üçün pul-kredit siyasətinin başlıca istiqamətləri”nə uyğun olaraq inflyasiyanın məqbul səviyyədə saxlanılmasına, milli valyutanın məzənnəsinin sabitliyinin təmin olunmasına, beynəlxalq normalara uyğun valyuta ehtiyatlarının qorunub saxlanılmasına, milli bank sisteminin daha da möhkəmləndirilməsinə və iqtisadiyyatın pulla təminatının yaxşılaşdırılmasına yönəldilmiş pul-kredit və məzənnə siyasəti yeritmiş və qarşıda qoyulan məqsədlərə nail olmuşdur.

2002-ci ilin yekunu üzrə inflyasiyanın 3% ətrafında olacağı gözlənilir ki, bu da proqnoz səviyyəsinə uyğundur.

Manatın ABŞ dollarına nəzərən məzənnəsinin üzən-tənzimlənən məzənnə rejimində dəyişməsi davam etmişdir. İlin ikinci yarısından başlayaraq xarici investisiyalar axınının artması və digər amillər nəticəsində valyuta bazarında valyuta təklifinin artması ilə bağlı manatın məzənnəsinin dəyişməsi tempi sabitləşmişdir. Ümumilikdə manatın məzənnəsi il ərzində 2,5% ətrafında dəyişmişdir.

Son illər orta illik səviyyəsi 8-10%-ə çatmış iqtisadi artım cari ildə də davam etmiş, illik artımın 8,5%-lik proqnozuna qarşı on bir ayda

10,4% təşkil etmiş və ilin sonuna 11%-ə çatacağı gözlənilir. İqtisadiyyatda struktur islahatlarının uğurla reallaşmasını təzahür etdirən və bazar münasibətlərinin əsas daşıyıcısı olan özəl sektorun ÜDM-də payı əhəmiyyətli dərəcədə artaraq 70%-i ötmüşdür. Dayanıqlı iqtisadi artım şəraitində əhalinin sosial vəziyyətinin yaxşılaşması davam etməkdədir.

Ölkənin tədiyyə qabiliyyətinin möhkəmlənməsi davam etmişdir. Belə ki, ölkənin ixrac potensialı xeyli artmış və proqnoz göstəricisindən 300 mln. ABŞ dollarından çox olaraq 2,1 mlrd. ABŞ dollarına çatmışdır. Ölkəyə xarici kapital axını da proqnoz göstəricilərinə nisbətən 200 mln. ABŞ dollarından çox olaraq 2 mlrd. ABŞ dollarına çatmışdır. Müsbət haldır ki, birbaşa investisiyalar formasında cəlb olunmuş xarici kapital axını da proqnoz göstəricisindən 1,2 dəfə çox olaraq 1,7 mlrd. ABŞ dolları təşkil etmişdir.

Neft strategiyasının uğurla reallaşdırılması və ölkədə yaradılan əlverişli işgüzar mühit şəraitində iqtisadiyyatın istər neft sektoruna, istərsə də qeyri-neft sektoruna xarici investisiyaların axını davam etmiş və cari ilin on bir ayının yekunları üzrə onun həcmi əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 90,4% artaraq 9 trln. manata çatmışdır.

Ölkənin strateji valyuta ehtiyatları 1,3 mlrd. ABŞ dollarını ötmüşdür. Milli Bankın sərəncamında olan rəsmi valyuta ehtiyatlarının həcmi 110 mln. ABŞ dollarına qədər məbləğin dövlətin xarici öhdəliklərinin ödənilməsinə və Bakı-Tiflis-Ceyhan layihəsinin maliyyələşdirilməsi

10. STATEMENT ON THE MONETARY AND FOREIGN EXCHANGE POLICIES OF THE NATIONAL BANK FOR 2003

Dynamic development of Azerbaijan economy continues. Macroeconomic stability attained as result of consistent economic reforms ongoing in the country was maintained and further strengthened in 2002.

Given favorable macroeconomic conditions, in 2002 the National Bank continued to implement monetary and foreign exchange policies aimed at keeping the inflation at acceptable level, ensuring stability of exchange rate, maintaining foreign exchange reserves in conformity with international requirements, further strengthening of the banking system and improving of money supply of the economy. The objectives set were successfully met.

Inflation as of the end of 2002 is expected to be around 3%, which is consistent with the forecasted level.

Exchange rate of Manat vs. US dollar continued to fluctuate in the managed floating regime. Beginning second half of the year, the manat exchange rate stabilized due to rise in supply of foreign currency in the foreign exchange market resulting from increased flow of foreign investments and other factors. Overall, the exchange rate of manat has changed by around 2.5% during the year.

The economic growth that reached average annual rate of 8-10% during recent years had the growth rate of 10.4% during eleven months of the current year against projected 8.5% and is expected to reach 11% by the year-end. The main carrier of market relations - private sector

- rose significantly and exceeded 70 percent as a share of GDP, indicating successful implementation of structural adjustments in the economy. Social conditions of the population continue to improve in the environment of sustained economic growth.

Creditworthiness of the country continued to grow. Thus, export capacity of the country rose significantly and reached \$2.1 bln., exceeding the projection target by more than \$300 million. Foreign capital flow to the country also rose by \$200 million, as compared to projection target, and reached \$2 billion. The flow of foreign capital attracted in the form of direct investments exceeded projections by 1.2 times and reached \$ 1.7 billion, which is deemed as positive development.

Foreign investments continued to flow into both oil and non-oil sectors of the economy as a result of successful implementation of oil strategy and favorable business environment created in the country. During 11 months of the current year, the volume of foreign investments rose by 90.4%, as compared to respective period of previous year, and reached 9 trillion manat.

Strategic foreign exchange reserves of the country exceeded \$1.3 billion. Although up to \$110 million of official foreign exchange reserves at the National Bank was used to meet foreign liabilities of the country and finance the Baku-Tbilisi-Ceyhan project, the reserves are expected to be above \$675 million by the year-end, which represents a rise of up to \$80 million.

üçün köçürülməsinə baxmayaraq ilin sonuna 675 mln. ABŞ dollarından çox səviyyədə gözlənilir. Bu isə 80 mln. ABŞ dollarına qədər nisbi artım deməkdir.

Manatla geniş pul kütləsinin illik artımının 15% ətrafında təşkil edəcəyi gözlənilir. Beləliklə, iqtisadiyyatın pulla təminatının daha da yaxşılaşması davam etməkdədir.

Milli Bankın 2002-ci il üçün nəzərdə tutulmuş pul proqramının bütün digər indikativ göstəriciləri də yerinə yetirilmişdir.

Milli Bank pul proqramı üzrə müəyyən etdiyi hədəfləri təmin etmək üçün pul-kredit bazarını hesabat dövründə də öz sərəncamında olan tənzimləmə alətləri vasitəsilə tənzimləmişdir. Milli Bank son instansiyalı kreditor kimi kommersiya banklarının yenidən maliyyələşdirilməsi mexanizmini təkmilləşdirməkdədir. Kommersiya banklarının auksion əsasında yenidən maliyyələşdirilməsi ilə yanaşı overnayt və lombard mexanizmlərinin tətbiqi istiqamətində də tədbirlər görülmüşdür.

Respublika Prezidentinin “Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafına dövlət himayəsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında” 10 sentyabr 2002-ci il tarixli Fərmanına uyğun olaraq Milli Bank mərkəzləşdirilmiş kreditlər üzrə uçot dərəcəsinə 10%-dən 7%-ə endirmişdir ki, bu da MDB məkanında ən aşağı səviyyədir. Uçot dərəcəsinin endirilməsi artıq kredit bazarında faiz dərəcələrinin aşağı düşməsinə öz təsirini göstərməkdədir.

2002-ci ildə həm manat hesabları, həm də valyuta hesabları üzrə məcburi ehtiyat normaları bank sisteminin likvidliyinə adekvat səviyyədə saxlanılmışdır. Dünya təcrübəsinə əsaslanaraq məcburi ehtiyat normaları ilə müxbir hesabları birləşdirilmiş və bu tədbir bankların likvidliyini daha da yaxşılaşdırmaqla onların klirinq

əməliyyatlarının həcminə müsbət təsir göstərmişdir.

Eyni zamanda il ərzində məcburi ehtiyatların 50%-nə qədərini qısamüddətli dövlət istiqrazlarının alınmasına icazə verilməsi praktikasının davam etdirilməsi bankların dövlət qiymətli kağızları bazarında iştirakını daha da fəallaşdırmışdır. Bununla yanaşı 2002-ci ildə bankların müddəti 1 ildən yuxarı olan öhdəliklərinin məcburi ehtiyat normalarından azad olunmasına dair qərar qəbul olunmuş və bu, onların uzunmüddətli investisiya fəaliyyətinə müsbət təsir göstərəcəkdir.

2002-ci ildə açıq bazar əməliyyatlarının pul siyasətinin başlıca alətinə çevrilməsi strategiyasının reallaşdırılması çərçivəsində işlər davam etdirilmişdir. Bank sisteminin qısamüddətli likvidliyinin tənzimlənməsinin ən çevik alətlərdən olan REPO/əks-REPO, birbaşa alqı - satqı əməliyyatlarının genişlənməsi müşahidə olunmuşdur.

Hesabat dövründə də Milli Bank manatın məzənnəsinin sabitliyini valyuta bazarına müdaxilə etməklə və manat kütləsini nəzarətdə saxlamaqla təmin etmişdir.

Hesabat dövründə Milli Bank pul-kredit siyasəti alətlərinin normativ- metodoloji bazasının genişləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi işini davam etdirmişdir. Depozit əməliyyatları, veksellərin yenidən uçotu əməliyyatları kimi perspektivdə tətbiq oluna biləcək potensial yeni tənzimləmə alətlərinin normativ bazası yaradılmışdır.

Pul siyasəti qarşısında qoyulan vəzifələrə nail olmaq üçün hesabat dövründə monetar idarəetmənin institutsional inkişafı da diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Mükəmməl tədqiqat bazasının formalaşdırılması, monetar inkişaf modellərinin qurulması sahəsində kompleks işlər aparılmış, dünya iqtisadiyyatının inkişaf meylləri

Annual growth of manat broad money is expected to be around 15%. Thus, supply of economy with money continues to improve.

All other indicative targets of the National Bank's monetary program for 2002 were also met.

In order to meet the targets set for the monetary program, the National Bank continued to use available tools to regulate monetary market during the reporting year. As a lender of last resort, the National Bank is improving the mechanism of refinancing of commercial banks. In addition to refinancing of commercial banks through auctions, actions were also taken to introduce overnight and Lombard credit facilities.

Based on the Presidential Decree "On Additional Measures in the Field of State Support for Development of Entrepreneurship in the Azerbaijan Republic" dated September 10, 2002, the National Bank reduced the discount rate for centralized credits from 10% to 7%, which is the lowest rate among the CIS countries. The discount rate cut is already having its impact on the drop in interest rates in the credit market.

In 2002, minimum reserve requirements for both manat and foreign currency accounts were kept at a level adequate to liquidity of the banking system. Based on the world practice, minimum reserve requirements and correspondent accounts were merged. By having further improved the liquidity of banks, this measure had positive impact on the volume of their clearing transactions.

The practice of allowing banks to buy short-term treasury bills for amount up to 50% of required reserves continued, further bolstering the participation of banks in the state securities

market. In addition, the National Bank adopted decision to exempt liabilities of banks for a period of more than 1 year from the minimum reserve requirements, which will positively affect their long-term investment activities.

In 2002, work was continued on implementation of the strategy aimed at making open market operations the primary tool of the monetary policy. Expansion was reported of repurchase/reverse-repurchase operations being one of the most flexible tools for regulation of short-term liquidity of the banking system, as well as spot buy/sell operations.

During the reporting period, the National Bank ensured stability of manat exchange rate by intervening in the foreign exchange market and controlling the manat money supply.

In 2002, the National Bank continued working on improvement and expansion of normative-methodological framework of monetary policy tools. A normative framework was created for potentially new tools that may be applied in future, such as deposit operations and rediscount of bills.

To achieve the goals set in the monetary policy, a great deal of attention during the reporting period was also paid to institutional development of monetary management. A set of actions was implemented on creation of a sound research base and establishment of monetary development models. A system for monitoring of world economy's development trends was established, capacity for monetary analysis and forecasting was improved, and major work was done on establishment of substantive statistical database.

Banking reforms aimed at strengthening of the national banking system and enhancing its role in the economy, especially in financing of

nin monitorinqi sistemi yaradılmış, monetar təhlil və proqnozlaşdırma bazası təkmilləşdirilmiş, dolğun statistik informasiya bazasının yaradılması istiqamətində mühüm işlər görülmüşdür.

Milli bank sisteminin möhkəmləndirilməsi, onun iqtisadiyyatda, xüsusilə kiçik və orta sahibkarlığın maliyyələşdirilməsində rolunun artırılmasına yönəldilmiş bank islahatları davam etdirilmiş, bank sisteminin inkişaf etdirilməsi üzrə qəbul olunmuş strategiyanın reallaşdırılmasına başlanmışdır.

Dövlət banklarının restrukturizasiyası başa çatdırılmışdır. Beynəlxalq Bank artıq özəlləşdirilməyə tam hazırdır və hökumət onun özəlləşdirilməsi qrafikini müəyyənləşdirmişdir. Birləşmiş Universal Səhmdar Bankın da özəlləşdirilməyə hazırlanması istiqamətində tədbirlər sürətlə həyata keçirilməkdədir. Hesabat dövründə BUSB-un kapitalaşması başa çatdırılmışdır.

Özəl bankların konsolidə olunması, kapitallaşması və digər tədbirlər hesabına sağlamlaşdırılmasının sürətləndirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli işlər görülmüşdür. Bankların minimal nizamnamə kapitalına qarşı tələb artırılaraq 2,5 mln. ABŞ dollarına çatdırılmışdır. Bankların konsolidasiyası və ləğvi nəticəsində 8 bank fəaliyyətini dayandırmışdır.

Bank sferasında sağlam rəqabət proseslərini gücləndirmək məqsədilə xarici kapitalın milli bank sistemində iştirak rejimi daha da liberallaşdırılmışdır.

Ölkədə bank işinin daim inkişaf etdirilməsi, iqtisadiyyata bank xidmətinin daha da yaxşılaşdırılması üçün bank infrastrukturunun inkişafı üzrə ardıcıl tədbirlər davam etdirilmişdir.

Elektron ödəniş sisteminin yaradılmasının ikinci mərhələsi, Xırda Ödənişlər üzrə Hesab-

laşma Klirinq Sisteminin (XÖHKS) formalaşdırılması uğurla başa çatdırılmışdır. Eyni zamanda Real Vaxt Rejimində Banklararası Milli Hesablaşmalar sisteminə ("AZIPS") qoşulan maliyyə-kredit institutlarının sayı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır.

Bank qanunvericiliyinin təkmilləşdirilərək Avropa standartlarına uyğunlaşdırılması üzrə işlər yekunlaşdırılmış və "Banklar haqqında" qanunun yeni redaksiyası hazırlanaraq təqdim olunmuşdur.

Bank nəzarətinin avtomatlaşdırılması çərçivəsində avtomatlaşdırılmış prudensial nəzarət hesabat sisteminin tətbiqi istiqamətində əhəmiyyətli işlər görülmüşdür. Bank nəzarətinin normativ bazasının Əsas Bazel Prinsiplərinə uyğunlaşdırılması davam etdirilmişdir. Eyni zamanda yeni valyuta qanunvericiliyi əsasında valyuta tənzimlənməsi daha da təkmilləşdirilmiş, çirkli pulların maliyyə sektoru vasitəsilə yuyulmasının qarşısının alınması üzrə dünya təcrübəsi öyrənilmişdir.

Müştərilər haqqında dolğun informasiya bankının formalaşdırılması çərçivəsində kredit reyestrinin yaradılmasına başlanmışdır. Bu tədbir bankların kredit əməliyyatları üzrə risklərinin azaldılmasına və kredit qoyuluşlarının həcmi artırılmasına imkan verəcəkdir.

Bank sistemində mühasibat uçotunun beynəlxalq standartlara tam keçidi başa çatdırılmaq üzrədir.

Monetar idarəetmənin institusional bazasının gücləndirilməsi tədbirlərindən biri kimi mükəmməl informasiya bankının yaradılması məqsədilə Avtomatlaşdırılmış Bank Statistika Hesabat Sistemi layihəsi tamamlanmış və tətbiq olunmağa başlanmışdır.

Bütün qeyd olunanların nəticəsi olaraq bank sisteminin iqtisadiyyatda rolu artmış, banklara

small and medium businesses, were continued, and implementation of the banking system development strategy was initiated.

Restructuring of state-owned banks has been completed. International Bank of Azerbaijan is now ready to be privatized, and the government has developed a schedule of its privatization. Actions aimed at preparing of BUS Bank for privatization are underway. During the reporting period, capitalization of BUS Bank has been completed.

Major actions were taken to accelerate strengthening of private banks through consolidation, capitalization and other measures. Minimum capital requirement for banks was increased to \$2.5 million. As a result of consolidation and liquidation, 8 banks stopped operating.

To enhance fair competition processes in the banking sector, the terms of participation of foreign capital in the national banking system were further liberalized.

Consistent measures were continued on development of banking infrastructure, for the purpose of further promotion of banking business in the country, and improvement of banking services to the economy.

The second stage of establishment of the electronic payment system - creation of the Small Payments Clearing System (SPCS) was successfully completed. Moreover, the number of financial-credit institutions joining the Real Time Inter-Bank National Settlements System (AZIPS) rose significantly.

Works on improving of banking legislation and bringing it in conformity with European standards were finalized, and new edition of the Law on Banks was developed and submitted for approval.

Major actions were taken on introduction of the automated prudential supervision reporting system under the framework of automation of banking supervision. Adjustment of normative framework of banking supervision to core Basle principles was continued. Also, foreign exchange regulation was further improved through adoption of new foreign exchange legislation. International best practices were studied with regard to prevention of money laundering through financial sector.

Establishment of a credit registry was initiated to form a substantive databank on customers. This measure will allow reducing banks' risks related to credit operations, and increasing the volume of lending.

Full transition of accounting in the banking system to international standards is about to be completed.

In order to create a sound databank as one of the measures on strengthening of institutional framework of monetary management, the project on Automated Banking Statistics Reporting System was finalized and is now being introduced.

All of these led to enhancement of the banking system's role in the economy. Increased confidence in banks caused the savings and deposits base to grow thereby enhancing lending capacities of banks. In 2002, amount of savings of the population alone rose by more than 32 percent, whereas lending to economy reached 2.5 trillion, as new credits rose by 8 percent. The share of private banks in savings and lending rose accordingly to 42 and 40 percent.

At the same time, lending by banks to private sector of economy rose by more than 18% as compared with relevant period of previous year, and the share of private sector in the total cred-

inamın artması hesabına genişlənən əmanət və depozit bazası bankların kredit qoymalarını genişləndirmişdir. 2002-ci ildə təkə əhalinin əmanətlərinin məbləği 32%-dən çox artmış, iqtisadiyyata kredit qoyuluşları isə yeni kreditlərin 8% artımı hesabına 2,5 trln. manata çatmışdır. Cəmi kredit qoyuluşlarında uzunmüddətli kreditlərin xüsusi çəkisi 30%-ə yüksəlmişdir. Özəl bankların əmanətlərdəki xüsusi çəkisi 42%-ə, kredit qoyuluşlarındakı xüsusi çəkisi isə 40%-ə yüksəlmişdir.

Eyni zamanda bankların iqtisadiyyatın özəl sektoruna kredit qoyuluşları ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 18%-dən çox artmış və onun cəmi kreditlərdəki xüsusi çəkisi ötən ilki 61,6%-dən bu il 70%-ə yüksəlmişdir.

Bütün bu nailiyyətlər pul-kredit siyasətinin transmissiya qabiliyyətini yaxşılaşdırmaqla iqtisadiyyatın real və monetar sektorlarının daha sıx inteqrasiyasına, iqtisadi artımın monetar amillərlə faydalanan kanallarının güclənməsinə, iqtisadi potensialın tam reallaşmasına təsirli makrobazis yaradır və qarşıya daha yüksək məqsədlərin qoyulması imkanlarını genişləndirir.

Azərbaycan Respublikası Milli Bankı 2003-cü ildə də iqtisadiyyatın yüksək templi artımının davam etməsinə, makroiqtisadi sabitliyin qorunmasının mükəmməl makroiqtisadi idarəetmə sisteminin yaradılmasına dəstək verən pul-kredit və məzənnə siyasəti yeridəcəkdir.

Ölkə iqtisadiyyatının inkişaf meyllərini nəzərə alaraq 2003-cü ildə inflyasiya tempinin 2,5% səviyyəsində saxlanılması nəzərdə tutulur.

Pul kütləsinin 18-20% səviyyəsində adekvat artımının məqbul sayılması və həmin səviyyədə tənzimlənməsi nəzərdə tutulur. 2003-cü ildə xarici investisiyaların və neft dollarlarının valyuta bazarına ehtimal olunan irimiqyaslı axını ilə

əlaqədar pul kütləsinin qeyri-adekvat hissəsinin sterilizasiyası tədbirlərinin həyata keçirilməsi ehtimalı diqqət mərkəzində saxlanılacaqdır.

Milli Bank qoyulmuş məqsədlərə çatmaq üçün mərkəzləşdirilmiş kreditlər, faiz siyasəti, məcburi ehtiyat normalarının dəyişdirilməsi, açıq bazarda əməliyyatlar, valyuta bazarına müdaxilə və s. kimi pul-kredit siyasətinin tənzimləmə alətlərindən çevik istifadə edəcəkdir. Milli Bank bankların likvidliyinin tənzimlənməsi imkanlarını genişləndirmək məqsədlə pul-kredit siyasəti alətlərini daha da təkmilləşdirməyi və onların spektrini genişləndirməyi nəzərdə tutur.

2003-cü ildə pul kütləsinin nəzərdə tutulan artım templəri bütövlükdə pul-kredit siyasətinin iqtisadiyyata ötürücü (transmissiya) təsirini daha da gücləndirməklə məcmu tələbin genişlənməsinə əlavə monetar impuls verəcəkdir. Bu isə təbii olaraq məcmu təklifin də adekvat reaksiya doğurmaqla ekspansiyasına makroiqtisadi şəraiti daha da yaxşılaşdırmalıdır. Bu əsasda 2003-cü ildə iqtisadi artımın monetar kanallar ilə qidalanan amillərinin fəallaşması və qiymətlərin sabitliyi şəraitində bunun güclü makroiqtisadi multiplikator effektini yaratması gözlənilir.

Beləliklə, həm monetar həm də fiskal ekspansiya hesabına yaranacaq bu makroiqtisadi effektdən maksimum səmərəli istifadə olunması və bu effektin daxili istehsalın, qeyri-neft sektorunun və regionların inkişafına yönəldilməsi xüsusi aktualıq kəsb edəcəkdir. Burada həlledici rolü ölkə Prezidentinin sahibkarlığın inkişafı üzrə verdiyi silsilə fərmanların tam və səmərəli həyata keçirilməsi və nəticədə işgüzarlıq və investisiya mühitinin daha yaxşılaşması oynayacaqdır.

Eyni zamanda yoxsulluğun azaldılması və iqtisadi inkişaf proqramında nəzərdə tutulmuş

its rose from 61.6% in the previous year to 70% in this year.

By enhancing the transmission capacity of the monetary policy, all of these achievements create effective macro-basis for closer integration of real and monetary sectors of the economy, strengthening of channels of economic growth that benefit from monetary factors, and realization of economic potential at full, providing broader opportunities for setting more expansive goals ahead.

In 2003, the National Bank of the Azerbaijan Republic will continue to implement monetary and exchange rate policies that support sustained and rapid economic growth, and creation of sound macroeconomic management system for protection of macroeconomic stability.

Given the development trends of the national economy, it is envisaged to keep the inflation rate at 2.5 percent in 2003.

Adequate growth of money supply at the rate of 18-20% is appropriate and will be kept at that level. Focus will be made on the likelihood of sterilization measures in respect to inadequate portion of money supply that may be caused by expected large-scale flow of foreign investments and petrodollars to the foreign exchange market.

To meet the targets set, the National Bank will promptly use monetary policy tools such as centralized credits, interest rate policy, adjustment of minimum reserve requirements, open market operations, interventions in the foreign exchange market etc. In order to enhance liquidity management capacities of banks, the National Bank plans to further improve and expand the range of available financial market instruments.

Growth of money supply envisaged in 2003, will give additional monetary impulse to rise of

gross demand, by further strengthening the transmission effect of monetary policy on the economy. This in turn should further improve macroeconomic basis for expansion of gross supply, by causing its adequate reaction. Based on this, the factors of economic growth, which are driven by monetary channels, are expected to rise in 2003 and create strong macroeconomic multiplier effect in the environment of price stability.

Thus, it will be important to use this macroeconomic effect arising from both monetary and fiscal expansion as effectively as possible, and aim this effect at development of domestic production, non-oil sector and regions. In this context, full and effective implementation of the series of Presidential Decrees on development of entrepreneurship, and thereby further improvement of business and investment environment, will play critical role.

In addition, timely implementation of actions envisaged in the State Program on Poverty Reduction and Economic Development will also enhance the above multiplier effect on development of the real sector. Of course, acceleration of reforms in financial sector being a key transmission link will give an impulse for improvement of financial support of economic development, especially small and medium business.

Exchange rate policy will be based on managed floating regime and aimed at meeting primary targets of monetary policy. Exchange rate of manat is projected to remain stable in 2003.

Although a portion of foreign exchange reserves is to be spent on implementation of the Baku-Tbilisi-Ceyhan project and meeting some external debt liabilities, the National Bank plans to keep the level of foreign exchange reserves in 2003 within existing limits, which

tədbirlərin vaxtında həyata keçirilməsi də qeyd olunan effektin real sektorun inkişafına multiplikativ təsirini gücləndirəcəkdir. Əlbəttə əsas ötürücü həlqə kimi maliyyə sektorunda həyata keçirilən islahatların sürətləndirilməsi iqtisadi inkişafın, xüsusi olaraq orta və kiçik sahibkarlığın maliyyə dəstəyinin yaxşılaşdırılmasına təkan verəcəkdir.

Məzənnə siyasəti üzən-tənzimlənən məzənnə rejiminə əsaslanmaqla pul-kredit siyasətinin başlıca hədəflərinə nail olmağa yönəldiləcək. 2003-cü ildə manatın məzənnəsinin sabit qalacağı proqnozlaşdırılır.

Bakı-Tiflis-Ceyhan layihəsinin reallaşdırılması ilə əlaqədar valyuta ehtiyatlarının bir hissəsinin xərclənəcəyinə və əhəmiyyətli xarici borc öhdəliyinin yerinə yetiriləcəyinə baxmayaraq 2003-cü ildə də Milli Bank valyuta ehtiyatlarının mövcud hədlərdə saxlanmasını nəzərdə tutur ki, bu da 120 mln. ABŞ dollarından çox nisbi artım deməkdir.

Pul-kredit siyasətinin səmərəliliyinin artırılmasının mühüm şərtlərindən biri olan monetar idarəetmənin institusional bazasının, xüsusilə modelləşdirmə və proqnozlaşdırma sisteminin təkmilləşdirilməsi 2003-cü ildə diqqət mərkəzində saxlanılacaqdır.

2003-cü ildə bank sistemində islahatların keyfiyyətə yeni mərhələsinə başlanılacaqdır. Hökumətin müəyyən etdiyi qrafik üzrə Beynəlxalq Bankın özəlləşdirilməsinə başlanacaq, BUS-Bankın isə özəlləşdirilməsi üzrə hazırlıq işləri davam etdiriləcəkdir.

Qəbul edilmiş “2002-2005-ci illərdə bank sisteminin inkişaf strategiya”sına uyğun olaraq özəl bankların restrukturizasiyası çərçivəsində

bankların kapitallaşdırılması və konsolidasiyasına istiqamətlənmiş tədbirləri 2003-ci ildə də davam etdirmək planlaşdırılır.

Artıq formalaşdırılması yekunlaşmaqda olan əmanətlərin sığortalanması sisteminin institusional formalaşması başa çatdırılacaq və sistemin tətbiqi üzrə hazırlıq işləri görülməkdir.

Bank sistemində korporativ idarəetmənin müasir standartlarının tətbiqinə başlanılacaqdır.

Bank infrastrukturunun, o cümlədən ödəniş sisteminin, mühasibat uçotunun, bank nəzarətinin, normativ-hüquqi bazanın daha da təkmilləşdirilməsinin davam etdirilməsinə xüsusi diqqət yetiriləcəkdir.

Bank sisteminin inkişaf etdirilməsi, onun sabitliyinin və rəqabət qabiliyyətinin möhkəmləndirilməsi istiqamətində görülmək bütün bu işlər, eləcə də Respublika Prezidentinin sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı verdiyi silsilə fərmanların həyata keçirilməsi bank sistemini möhkəmləndirməklə onun iqtisadiyyatdakı rolunun yüksəlməsində, sahibkarlığa maliyyə dəstəyinin daha da artırılmasında və ayrılan maliyyə resurslarının ucuzlaşmasında əhəmiyyətli rol oynayacaqdır.

Əvvəlki illərdə olduğu kimi 2003-ci ildə də pul-kredit siyasətinin iqtisadiyyatın digər sferalarında da qarşıya qoyulan vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə tamamlanması onun uğurla reallaşdırılmasının həlledici şərti olacaqdır.

Eyni zamanda, ölkə iqtisadiyyatının sürətlə dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya olunduğunu nəzərə alaraq dünyada və ölkə daxilində gedən iqtisadi proseslər diqqətlə izlənəcək və real siyasiyalardan çıxış edərək çevik pul-kredit siyasəti yeridiləcəkdir.

means a relative growth by more than \$120 million.

In 2003, special focus will be made on improving of institutional framework of monetary management, especially the system of modeling and forecasting, being one of key conditions for higher effectiveness of monetary policy.

In 2003, banking sector reforms will enter a qualitatively new stage. Privatization of the International Bank of Azerbaijan will begin according to the schedule that was determined by the government, and preparatory works on privatization of BUS Bank will be continued.

Based on adopted Banking System Development Strategy for 2002-2005, the National Bank plans to go ahead with actions aimed at capitalization and consolidation of banks, within the framework of restructuring of private banks.

Institutional building of the deposits insurance system will be completed, and preliminary works will be done on introduction of the system.

Introduction of modern standards of corporate

governance will begin in the banking system.

Special attention will be paid to further improving of banking infrastructure, including the payment system, accounting, banking supervision, and normative-legal framework.

All of these measures to be taken on promotion of the banking system, strengthening of its stability and competitiveness, as well as the implementation of the series of Presidential Decrees on development of entrepreneurship, will be crucial for enhancing of the role of the banking system in the economy, further improving of financial support to entrepreneurship, and lowering the cost of allocated financial resources.

As in previous years, consistency of monetary policy with implementation of goals set in other sectors of economy will be critical for its successful realization in 2003 as well.

In addition, economic processes ongoing in the world and within the country will be closely monitored, given the country's integration to the world economy, and flexible monitoring policy will be carried out based on the real situation.

Əsas makroiqtisadi göstəricilər

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Ümumi daxili məhsul, mlrd. manat	10669	13663	15791	17203	18576	23591	26578	26602
Fiziki həcm indeksi %-lə								
<i>əvvəlki ilə nisbətən</i>	88.2	101.3	105.8	110.0	107.4	111.4	109.9	110.6
<i>1990-ci ilə nisbətən</i>	41.9	42.4	44.9	49.4	53.0	59.0	64.8	71.7
İndeks deflyator, əvvəlki ilə nisbətən	645.8	126.5	105.8	91.7	89.2	106.1	102.7	100.7
Adambaşına düşən ÜDM, ABŞ dolları	321.6	416.2	513.2	570.6	583.0	664.5	715.3	756.3
Sənaye istehsalının həcm indeksi,								
<i>əvvəlki ilə nisbətən, %-lə</i>	78.6	93.3	100.3	102.2	103.6	106.9	105.1	103.6
Kənd təsərrüfatı istehsalının həcm indeksi,								
<i>əvvəlki ilə nisbətən, %-lə</i>	93	103.0	93.9	106.2	107.1	112.1	111.1	106.4
Xarici ticarət balansı, mln. \$	-373.1	-693.9	-566.9	-1046.2	-408.2	319.4	613.8	481.6
<i>ixrac</i>	612.3	643.7	808.3	677.7	1025.2	1858.3	2078.9	2304.9
<i>idxal</i>	985.4	1337.6	1375.2	1723.9	1433.4	1538.9	1465.1	1823.3
İnflyasiya (əvvəlki ilə nisbətən)	511.8	119.9	103.7	99.2	91.5	101.8	101.5	102.8
<i>(əvvəlki ilin dekabrına nisbətən)</i>	184.5	106.8	100.4	92.4	99.5	102.2	101.3	103.3
Sənaye topdansaş qiyəət indeksləri								
<i>(əvvəlki ilə nisbətən)</i>	1834	198	111.8	87.6	93.9	124.6	101.8	97.7
Orta aylıq nominal əmək haqqı,	62500	89400	141600	168400	184400	205100	259953	315200
<i>əvvəlki dövrə nisbətən, %-lə</i>	158.5	143.1	158.5	118.9	109.5	115.0	117.3	121.3
Orta aylıq real əmək haqqı								
<i>əvvəlki dövrə nisbətən, %-lə</i>	85.9	134.0	157.9	128.7	110.1	112.5	115.8	117.4
Kredit qoyuluşu, mlrd. manat	1091.2	1333.7	1554.0	1702.9	1780.3	2332.4	2431.3	2600.8
Geniş pul kütləsi (dövrün sonuna), mlrd. manat	957.6	1204.2	1556.3	1218.5	1404.3	1629.1	1755.0	2025.8

* Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları Milli Bank tərəfindən tədiyyə balansının hesablamalarına əsasən dəqiqləşdirilmişdir.

Key Macroeconomic Indicators

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Gross Domestic Product, billion manat	10669	13663	15791	17203	18576	23591	26578	26602
Physical volume index, %								
<i>as compared to previous year, %</i>	88.2	101.3	105.8	110.0	107.4	111.4	109.9	110.6
<i>as compared to 1990, %</i>	41.9	42.4	44.9	49.4	53.0	59.0	64.8	71.7
Deflator index, as compared to previous year	645.8	126.5	105.8	91.7	89.2	106.1	102.7	100.7
Per capita GDP, in US dollars	321.6	416.2	513.2	570.6	583.0	664.5	715.3	756.3
Industrial Production Volume Index								
<i>as compared to previous year, %</i>	78.6	93.3	100.3	102.2	103.6	106.9	105.1	103.6
Agricultural Production Volume Index								
<i>as compared to previous year, %</i>	93	103.0	93.9	106.2	107.1	112.1	111.1	106.4
Foreign trade balance, \$ million	-373.1	-693.9	-566.9	-1046.2	-408.2	319.4	613.8	481.6
<i>export</i>	612.3	643.7	808.3	677.7	1025.2	1858.3	2078.9	2304.9
<i>import</i>	985.4	1337.6	1375.2	1723.9	1433.4	1538.9	1465.1	1823.3
Inflation (as compared to previous year)	511.8	119.9	103.7	99.2	91.5	101.8	101.5	102.8
<i>(as compared to December previous year)</i>	184.5	106.8	100.4	92.4	99.5	102.2	101.3	103.3
Industrial wholesale price index								
<i>(as compared to previous year)</i>	1834	198	111.8	87.6	93.9	124.6	101.8	97.7
Average nominal monthly wage	62500	89400	141600	168400	184400	205100	259953	315200
<i>as compared to previous period, %</i>	158.5	143.1	158.5	118.9	109.5	115.0	117.3	121.3
Average real monthly wage								
<i>as compared to previous period, %</i>	85.9	134.0	157.9	128.7	110.1	112.5	115.8	117.4
Lending, billion manat	1091.2	1333.7	1554.0	1702.9	1780.3	2332.4	2431.3	2600.8
Broad money supply (as of the year-end), billion manat	957.6	1204.2	1556.3	1218.5	1404.3	1629.1	1755.0	2025.8
<i>* Data of the State Statistics Committee was clarified by the National Bank based on estimations of the balance of payments</i>								

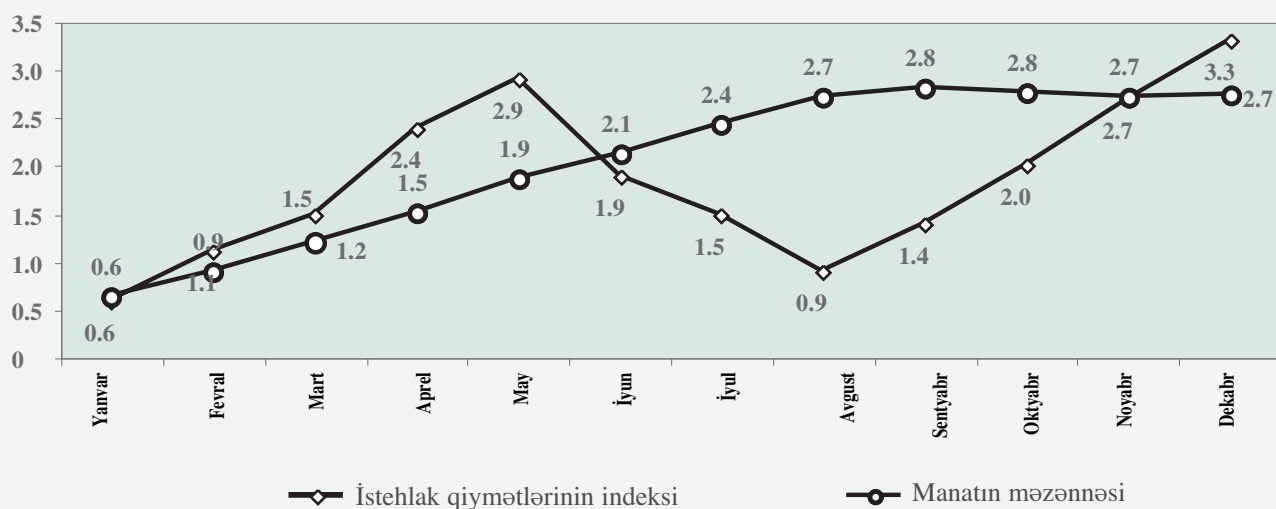
İstehlak qiymətlərinin indeksinin dəyişməsi, əvvəlki ilin dekabrına nisbətən, %-lə

	Cəmi mallar və xidmətlər üzrə	Ərzaq məhsulları, içkilər, tütün	Qeyri-ərzaq malları, xidmətlər	Qeyri-ərzaq malları	Ərzaq və qeyri-ərzaq malları	Xidmətlər
1995-ci il	84.6	90.3	68.5	68.6	86.9	68.4
1996-ci il	6.8	0.3	32.0	9.5	2.3	104.5
1997-ci il	0.4	-0.7	4.4	0.0	-0.6	14.6
1998-ci il	-7.6	-0.9	-2.1	-0.3	-8.2	-0.6
1999-ci il	-0.5	-2.0	2.5	0.0	-1.6	6.1
2000-ci il	2.2	4.0	-0.9	1.7	3.4	-4.4
2001-ci il	1.3	1.8	0.5	1.3	1.7	-0.6
2002-ci il	3.5	4.8	1	1.7	4	-0.1

İstehlak qiymətlərinin indeksinin dəyişməsi, əvvəlki ilə nisbətən, %-lə

	Cəmi mallar və xidmətlər üzrə	Ərzaq məhsulları, içkilər, tütün	Qeyri-ərzaq malları, xidmətlər	Qeyri-ərzaq malları	Ərzaq və qeyri-ərzaq malları	Xidmətlər
1995-ci il	511.8	522.4	481.2	408.0	502.0	601.3
1996-ci il	119.9	117.6	129.2	117.0	117.7	166.3
1997-ci il	103.7	99.5	118.8	105.6	100.5	150.5
1998-ci il	99.2	98.7	101.3	98.9	98.7	106.3
1999-ci il	91.5	89.0	99.4	97.5	90.3	102.3
2000-ci il	101.8	102.3	100.9	101.9	102.2	99.5
2001-ci il	101.5	102.7	99.6	100.2	102.0	98.8
2002-ci il	102.8	103.7	101.3	102.3	103.3	99.8

2001-ci ildə istehlak qiymətləri və manatın məzənnəsi indeksinin dəyişməsi

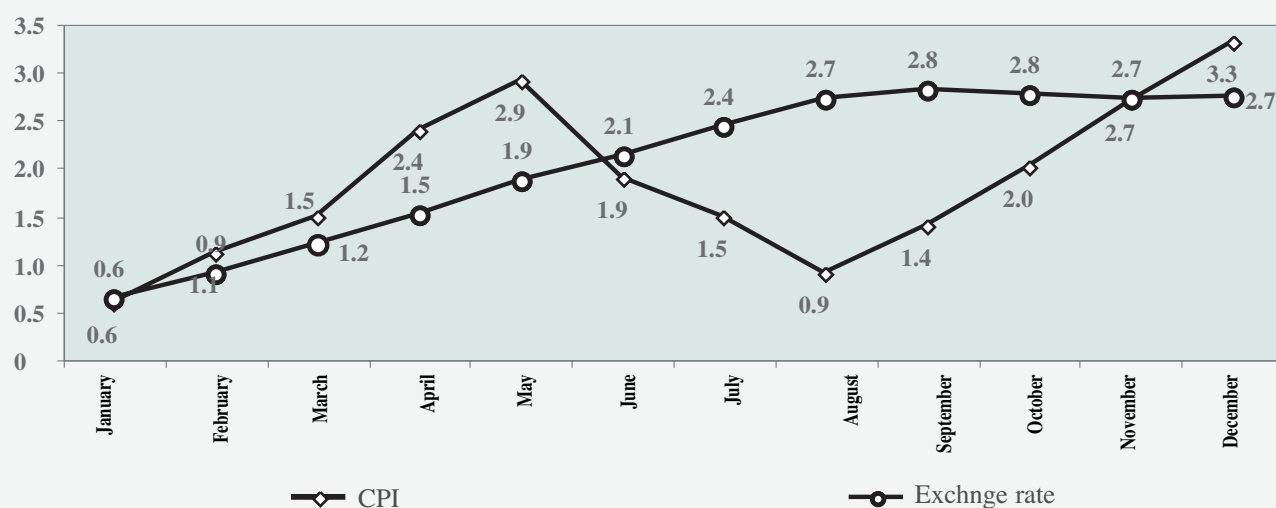
Change in Consumer Price Index, as compared to December previous year, %

	Total goods and services	Food products, drinks, tobacco	Non food products, services	Non food products,	Food and non food products	Services
1995-ci il	84.6	90.3	68.5	68.6	86.9	68.4
1996-ci il	6.8	0.3	32.0	9.5	2.3	104.5
1997-ci il	0.4	-0.7	4.4	0.0	-0.6	14.6
1998-ci il	-7.6	-0.9	-2.1	-0.3	-8.2	-0.6
1999-ci il	-0.5	-2.0	2.5	0.0	-1.6	6.1
2000-ci il	2.2	4.0	-0.9	1.7	3.4	-4.4
2001-ci il	1.3	1.8	0.5	1.3	1.7	-0.6
2002-ci il	3.5	4.8	1	1.7	4	-0.1

Change in Consumer Price Index, as compared to previous year, %

	Total goods and services	Food products, drinks, tobacco	Non food products, services	Non food products,	Food and non food products	Services
1995-ci il	511.8	522.4	481.2	408.0	502.0	601.3
1996-ci il	119.9	117.6	129.2	117.0	117.7	166.3
1997-ci il	103.7	99.5	118.8	105.6	100.5	150.5
1998-ci il	99.2	98.7	101.3	98.9	98.7	106.3
1999-ci il	91.5	89.0	99.4	97.5	90.3	102.3
2000-ci il	101.8	102.3	100.9	101.9	102.2	99.5
2001-ci il	101.5	102.7	99.6	100.2	102.0	98.8
2002-ci il	102.8	103.7	101.3	102.3	103.3	99.8

Changes in Consumer Price Index and Manat Exchange Rate Index in 2001

**2002-ci ildə ilkin bazarda yerləşdirilmiş
dövlət qısamüddətli istiqraz vərəqələri (DQİV)**

Buraxılış №-si	Aukcionun tarixi	Ödəmə tarixi	Tədavül müddəti (gün)	Emissiyanın həcmi (mlrd. man.)	Yerləşdirilib (mlrd. man.)	İştirakçıların sayı	Gəlirlilik (%)	
							maksimal	orta ölçülmüş
10200104C	11.01.02	11.04.02	90	7	10	14	17.07	16.72
10200204C	21.01.02	22.04.02	91	3	25.00	9	15.75	15.62
10200304C	1.02.02	1.05.02	89	7	40.00	8	15.88	15.66
10200404C	11.02.02	13.05.02	90	8	25.00	7	15.80	15.80
10200504C	1.03.02	3.06.02	94	10	40.00	13	15.84	15.75
10200604C	19.03.02	19.06.02	92	12	30.00	8	16.18	15.80
10200704C	1.04.02	1.07.02	91	5	30.00	5	15.80	15.80
10200804C	11.04.02	11.07.02	91	7	15.00	14	16.19	15.71
10200904C	22.04.02	22.07.02	91	4	15.00	14	15.84	15.19
10201004C	1.05.02	1.08.02	92	9	35.00	10	15.62	15.32
10201104C	13.05.02	13.08.02	92	7	30.00	11	15.58	15.58
10201204C	3.06.02	3.09.02	92	13	45.00	9	15.62	15.41
10201304C	19.06.02	19.09.02	92	18	30.00	6	14.98	14.94
10201404C	1.07.02	1.10.02	92	7	20.00	6	14.94	14.77
10201504C	11.07.02	11.10.02	90	9	15.00	17	14.64	14.64
10201604C	22.07.02	22.10.02	92	8	20.00	15	14.51	14.17
10201704C	1.08.02	3.02.03	186	13	40.00	11	13.95	13.77
10201804C	13.08.02	13.02.03	184	12	35.00	13	13.22	13.20
10201904C	3.09.02	3.03.03	185	15	50.00	11	12.39	11.96
10202004C	19.09.02	19.12.02	91	9	15.00	7	11.89	11.89
10202104C	19.12.02	19.02.03	90	12	15.00	12	9.97	9.97

01.01.2000-ci il tarixə dövrüyyədə 77,642 mlrd.manat məbləğində, 01.01.2001-ci il tarixə dövrüyyədə 127,84 mlrd.manat məbləğində, 01.01.2002-ci il tarixə dövrüyyədə 190,59 mlrd.manat məbləğində, 01.01.2003-cü il tarixə dövrüyyədə 140,0 mlrd.manat məbləğində dövlət qısamüddətli istiqrazları olmuşdur.

2002-ci ildə dövrüyyədə 21 buraxılış yerləşdirilmişdir. Buraxılışların elan olunmuş cəmi həcmi 580 mlrd.

manat, yerləşdirilmiş həcmi isə nominal üzrə 505.14 mlrd. man. təşkil edir. İl ərzində orta çəkili gəlirlilik 14,57% olmuşdur.

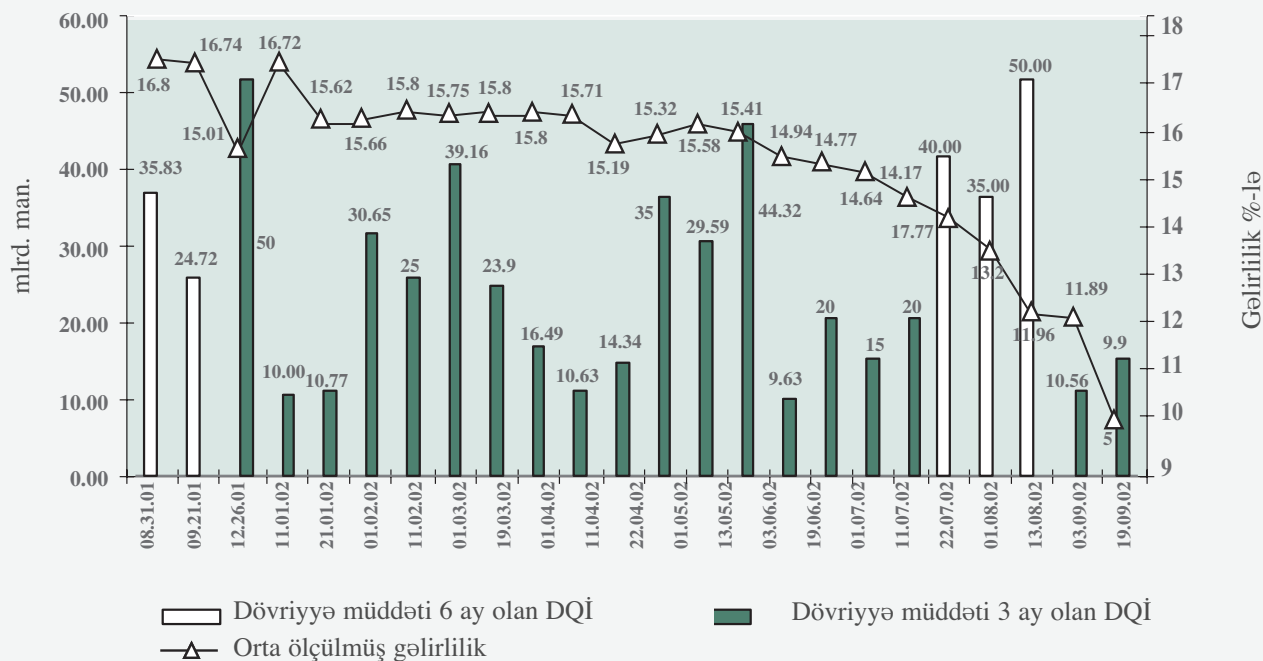
**Short-term Treasury Bills Placed in the
Primary Market in 2002**

No. of issue	Auction date	Redemption date	Maturity (day)	Emission volume	T-bills placed (bln man)	Number of participants	Yield %	
							max	average weighted
10200104C	11.01.02	11.04.02	90	7	10	14	17.07	16.72
10200204C	21.01.02	22.04.02	91	3	25.00	9	15.75	15.62
10200304C	1.02.02	1.05.02	89	7	40.00	8	15.88	15.66
10200404C	11.02.02	13.05.02	90	8	25.00	7	15.80	15.80
10200504C	1.03.02	3.06.02	94	10	40.00	13	15.84	15.75
10200604C	19.03.02	19.06.02	92	12	30.00	8	16.18	15.80
10200704C	1.04.02	1.07.02	91	5	30.00	5	15.80	15.80
10200804C	11.04.02	11.07.02	91	7	15.00	14	16.19	15.71
10200904C	22.04.02	22.07.02	91	4	15.00	14	15.84	15.19
10201004C	1.05.02	1.08.02	92	9	35.00	10	15.62	15.32
10201104C	13.05.02	13.08.02	92	7	30.00	11	15.58	15.58
10201204C	3.06.02	3.09.02	92	13	45.00	9	15.62	15.41
10201304C	19.06.02	19.09.02	92	18	30.00	6	14.98	14.94
10201404C	1.07.02	1.10.02	92	7	20.00	6	14.94	14.77
10201504C	11.07.02	11.10.02	90	9	15.00	17	14.64	14.64
10201604C	22.07.02	22.10.02	92	8	20.00	15	14.51	14.17
10201704C	1.08.02	3.02.03	186	13	40.00	11	13.95	13.77
10201804C	13.08.02	13.02.03	184	12	35.00	13	13.22	13.20
10201904C	3.09.02	3.03.03	185	15	50.00	11	12.39	11.96
10202004C	19.09.02	19.12.02	91	9	15.00	7	11.89	11.89
10202104C	19.12.02	19.02.03	90	12	15.00	12	9.97	9.97

Short-term Treasury Bills in circulation equaled 77.642 billion manat as of January 1, 2000, 127.84 billion manat as of January 1, 2001, 190.59 billion manat as of January 1, 2002, and 140.0 billion manat as of January 1, 2003.

21 issue was placed in 2002. Total announced volume of those issues was 550 billion manat, whereas their placed volume was 505.14 billion manat in nominal terms. During the year, average weighted yield was 14.57%.

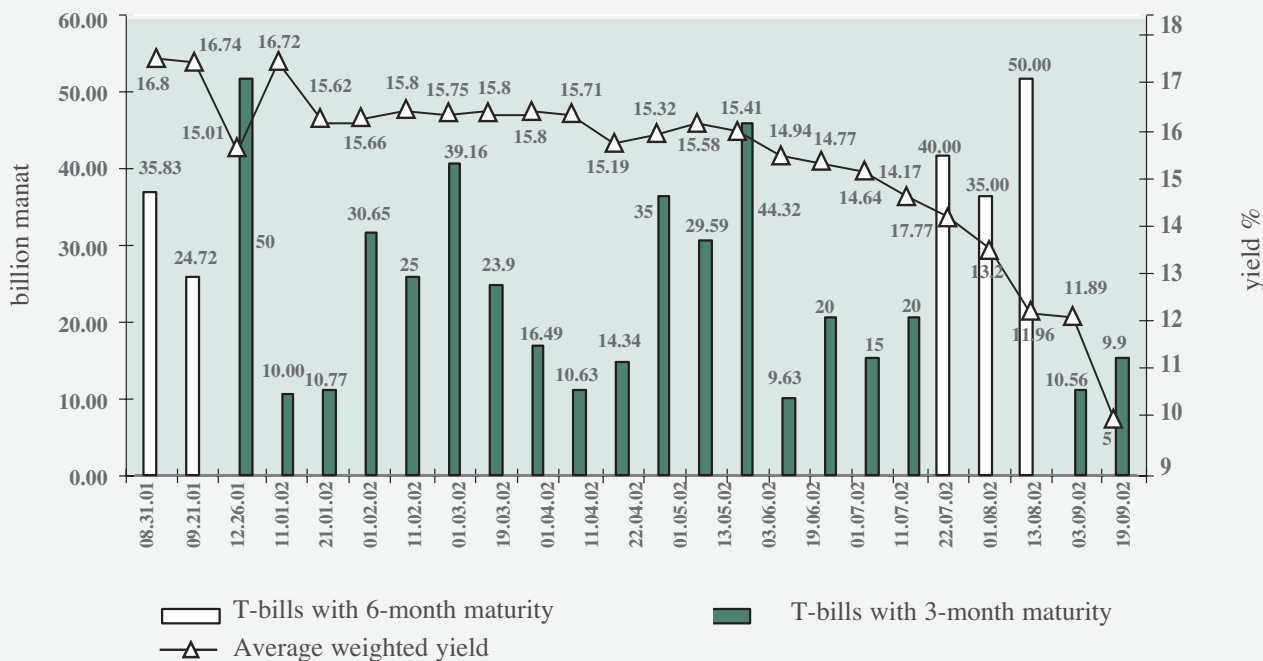
2002-ci ildə dövriyyədə olan dövlət istiqraz vərəqələri

Kredit qoyuluşu, mlrd. manat

	Kreditlər - cəmi			Qısamüddətli			Uzunmüddətli		
	CƏMİ	o cümlədən vaxtı keçmiş		CƏMİ	o cümlədən vaxtı keçmiş		CƏMİ	o cümlədən vaxtı keçmiş	
		cəmi	%-lə		cəmi	%-lə		cəmi	%-lə
1995-ci il	1091.2	224.8	20.6	907.0	189.4	20.9	184.2	35.4	19.2
1996-ci il	1333.7	273.7	20.5	1227.8	263.7	21.5	105.9	10.0	9.4
1997-ci il	1554.0	315.0	20.3	1445.6	299.1	20.7	108.4	15.9	14.7
1998-ci il	1702.9	336.6	19.8	1666.9	327.7	19.7	36.0	8.9	24.7
1999-ci il	1780.2	364.2	20.5	1735.3	355.5	20.5	44.9	8.7	19.4
2000-ci il	2332.4	500.8	21.5	1680.3	441.4	26.3	652.3	59.4	9.1
2001-ci il	2431.3	672.2	27.6	1769.9	586.9	33.2	661.4	85.3	12.9
2002	2600.8	558.1	21.5	1871.1	483.2	25.8	729.7	64.9	8.9

T-Bills in circulation in 2002

Lending, in billions manat

	Total loans			Total loans			Total loans		
	Total	including overdue loans		Total	including overdue loans		Total	including overdue loans	
		total	%		total	%		total	%
1995	1091.2	224.8	20.6	907.0	189.4	20.9	184.2	35.4	19.2
1996	1333.7	273.7	20.5	1227.8	263.7	21.5	105.9	10.0	9.4
1997	1554.0	315.0	20.3	1445.6	299.1	20.7	108.4	15.9	14.7
1998	1702.9	336.6	19.8	1666.9	327.7	19.7	36.0	8.9	24.7
1999	1780.2	364.2	20.5	1735.3	355.5	20.5	44.9	8.7	19.4
2000	2332.4	500.8	21.5	1680.3	441.4	26.3	652.3	59.4	9.1
2001	2431.3	672.2	27.6	1769.9	586.9	33.2	661.4	85.3	12.9
2002	2600.8	558.1	21.5	1871.1	483.2	25.8	729.7	64.9	8.9

Pul icmalı, mlrd. manat

	01.01.96	01.01.97	01.01.98	01.01.99	01.01.2000	01.01.2001	01.01.2002	01.01.2003
Xalis xarici aktivlər	671.3	593.9	1233.3	694.8	1584.0	2893.3	3329.4	2675.6
AMB-nin xalis beynəlxalq aktivləri (SDV)	716.3	187.1	779.1	488.5	1175.4	1569.7	2052.5	2652.3
Kom. banklarının xalis xarici aktivləri (SDV)	-213.2	396.1	450.0	214.9	408.6	1320.8	468.4	493.4
Digər					-0.1		0.0	0.0
Qapalı döner valyutada xalis xarici aktivlər	3.8	0.7	4.2	-8.6	0	2.8	0.2	-4.4
Xalis daxili aktivlər	628.4	951.2	830.3	1018.0	508.5	1013.5	104.7	1250.1
Daxili kredit	1336.1	1780.1	1977.6	2202.5	1987.4	2192.9	1406.8	2586.2
Mərkəzi hökumətə kreditlər, xalis (razılaşdırılmış fondlar daxil olmaqla)	-199.9	-108.0	-53.5	12.1	-295.9	72.1	-418.3	449.8
Müəssisələrə və fiziki şəxslərə tələblər	1536.1	1888.0	2031.1	2190.4	2283.3	2120.9	956.4	2136.5
Digər maddələr (xalis)	-707.7	-828.8	-1147.3	-1184.5	-1478.9	-1179.5	-1302.1	-1336.1
Geniş pul kütləsi	1299.6	1545.1	2063.7	1712.9	2092.5	3906.8	3434.1	3925.8
Geniş pul kütləsi (manat)	957.6	1204.2	1556.3	1218.5	1404.3	1629.1	1755.6	2025.8
Banklardan kənardakı manat	602.4	865.4	1170.5	926.0	1135.8	1349.8	1469.0	1668.7
Manat depozitlər	355.2	338.7	385.8	292.5	268.5	279.3	286.7	357.1
Xarici valyuta ilə depozitlər	342.0	340.9	507.4	494.4	688.2	2277.7	1678.5	1899.9

Pul aqreqləri, mlrd. manat (manatla və SDV depozitləri ilə)

	M0	M1	M2	M3
	dövrüyyədə olan nağd pul	M0 + tələb olunanadək depozitlər	M1 + müddətli depozitlər	M2 + SDV depozitlər
01.01.95	276.1	401.3	431.0	1048.1
01.01.96	602.4	925.0	957.6	1299.6
01.01.97	865.4	1173.7	1204.2	1545,1
01.01.98	1170.5	1537.8	1556.3	2063,7
01.01.99	926.0	1202.5	1218.5	1712,9
01.01.00	1135.8	1390.0	1404.3	1989,9
01.01.01	1349.8	1577.5	1629.1	2548,7
01.01.02	1469.0	1687.5	1755.6	3434,1
01.01.03	1668,7	1967,4	2025,8	3925,8

Monetary Survey, in billions manat

	01.01.96	01.01.97	01.01.98	01.01.99	01.01.2000	01.01.2001	01.01.2002	01.01.2003
Net foreign assets	671.3	593.9	1233.3	694.8	1584.0	2893.3	3329.4	2675.6
NBA's net international assets (hard currency)	716.3	187.1	779.1	488.5	1175.4	1569.7	2052.5	2652.3
Net foreign assets of commercial	-213.2	396.1	450.0	214.9	408.6	1320.8	468.4	493.4
Others					-0.1		0.0	0.0
Net foreign assets in soft currency	3.8	0.7	4.2	-8.6	0	2.8	0.2	-4.4
Net domestic assets	628.4	951.2	830.3	1018.0	508.5	1013.5	104.7	1250.1
Domestic credit	1336.1	1780.1	1977.6	2202.5	1987.4	2192.9	1406.8	2586.2
Credits to central government, net (including agreed funds)	-199.9	-108.0	-53.5	12.1	-295.9	72.1	-418.3	449.8
Claims on enterprises and individuals	1536.1	1888.0	2031.1	2190.4	2283.3	2120.9	956.4	2136.5
Other items (net)	-707.7	-828.8	-1147.3	-1184.5	-1478.9	-1179.5	-1302.1	-1336.1
Broad money supply	1299.6	1545.1	2063.7	1712.9	2092.5	3906.8	3434.1	3925.8
Broad money supply (manat)	957.6	1204.2	1556.3	1218.5	1404.3	1629.1	1755.6	2025.8
Manat outside banks	602.4	865.4	1170.5	926.0	1135.8	1349.8	1469.0	1668.7
Manat deposits	355.2	338.7	385.8	292.5	268.5	279.3	286.7	357.1
Foreign currency deposits	342.0	340.9	507.4	494.4	688.2	2277.7	1678.5	1899.9

Monetary Aggregates, billion manat (in manat and foreign currency deposits)

	M0	M1	M2	M3
	cash in circulation	M0 + cash in circulation	M1+ time deposits	M2+ foreign currency deposits
01.01.95	276.1	401.3	431.0	1048.1
01.01.96	602.4	925.0	957.6	1299.6
01.01.97	865.4	1173.7	1204.2	1545,1
01.01.98	1170.5	1537.8	1556.3	2063,7
01.01.99	926.0	1202.5	1218.5	1712,9
01.01.00	1135.8	1390.0	1404.3	1989,9
01.01.01	1349.8	1577.5	1629.1	2548,7
01.01.02	1469.0	1687.5	1755.6	3434,1
01.01.03	1668,7	1967,4	2025,8	3925,8

Azərbaycan Respublikasının tədiyyə balansı
mln. ABŞ dolları

	2000	2001	2002	2002 Q1	2002 Q2	2002 Q3	2002 Q4
Cari hesab	-167.7	-51.7	-768.4	-173.6	-185	-160.5	-249.3
Xarici ticarət balansı	319.4	613.9	319.4	613.9	319.4	164.3	171.5
<i>İxrac</i>	1858.3	2078.9	2304.9	450.1	488.9	631.1	734.8
<i>İdxal</i>	-1538.9	-1465.0	-1823.3	-388.5	-404.7	-466.8	-563.3
Xidmətlər balansı	-335.4	-367.2	-935.6	-183.8	-203	-239.8	-309
<i>İxrac</i>	259.8	289.8	362.1	78.9	100	91.1	92.1
<i>İdxal</i>	-484.4	-664.9	-1297.7	-262.7	-303	-330.9	-401.1
Gəlirlər	-335.4	-367.2	-384.7	-70.7	-96.5	-96.2	-121.3
<i>Kredit (daxilolmalar)</i>	55.9	41.5	37.1	5.8	8	7.5	15.8
<i>Debet (ödəmələr)</i>	-391.3	-408.7	-421.8	-76.5	-104.5	-103.7	-137.1
Cari transfərlər	73	76.6	70.4	19.3	30.3	11.2	9.6
Kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabı	441.9	317.4	1051.5	245.5	261.5	211.5	333
Birbaşa investisiyalar	29.1	220.1	1066.8	179.4	277.9	289	320.5
Neft bonusu	100.0	6.4	0	-	-	-	=
Digər investisiyalar	312.8	90.9	-15.3	66.1	-16.4	-77.5	12.5
Sair vəsaitlər	-	-	-86.6	-	-24.8	-10.3	-51.5
Ehtiyat aktivlərin dəyişməsi, (- artım; + azalma)	-274.2	-265.6	-196.5	-71.9	-51.7	-40.7	-32.2
Balans	0	0	0	0	0	0	0

**Balance of Payments of the Azerbaijan Republic
in million USD**

	2000	2001	2002	2002 Q1	2002 Q2	2002 Q3	2002 Q4
Current account	-167.7	-51.7	-768.4	-173.6	-185	-160.5	-249.3
Foreign trade balance	319.4	613.9	319.4	613.9	319.4	164.3	171.5
<i>Export</i>	1858.3	2078.9	2304.9	450.1	488.9	631.1	734.8
<i>Import</i>	-1538.9	-1465.0	-1823.3	-388.5	-404.7	-466.8	-563.3
Balance of services	-335.4	-367.2	-935.6	-183.8	-203	-239.8	-309
<i>Export</i>	259.8	289.8	362.1	78.9	100	91.1	92.1
<i>Import</i>	-484.4	-664.9	-1297.7	-262.7	-303	-330.9	-401.1
Profits	-335.4	-367.2	-384.7	-70.7	-96.5	-96.2	-121.3
<i>Credit (receipts)</i>	55.9	41.5	37.1	5.8	8	7.5	15.8
<i>Debit (payments)</i>	-391.3	-408.7	-421.8	-76.5	-104.5	-103.7	-137.1
Current transfers	73	76.6	70.4	19.3	30.3	11.2	9.6
Capital account	441.9	317.4	1051.5	245.5	261.5	211.5	333
Direct investments	29.1	220.1	1066.8	179.4	277.9	289	320.5
Oil bonus	100.0	6.4	0	-	-	-	=
Other investments	312.8	90.9	-15.3	66.1	-16.4	-77.5	12.5
Other funds	-	-	-86.6	-	-24.8	-10.3	-51.5
Change in reserve assets (- growth; + reduction)	-274.2	-265.6	-196.5	-71.9	-51.7	-40.7	-32.2
Balance	0	0	0	0	0	0	0

Azərbaycan Respublikasının xarici ticarəti (tədiyyə balans metodologiyasına əsasən)
min ABŞ dolları

	İxrac				İdخال				Ticarət balansının saldosu						
	Cəmi	Əvvəlki illin müvafiq dövrünə nisbətən, faizlə	o cümlədən		Uzaq xarici dövrlərə nisbətən, faizlə	Əvvəlki illin müvafiq dövrünə nisbətən, faizlə	Cəmi	o cümlədən		Cəmi	o cümlədən				
			Uzaq xarici dövrlərə nisbətən, faizlə	Əvvəlki illin müvafiq dövrünə nisbətən, faizlə				MDB dövlətlərinə nisbətən, faizlə	Əvvəlki illin müvafiq dövrünə nisbətən, faizlə		Uzaq xarici dövrlərə nisbətən, faizlə	MDB dövlətlərinə nisbətən, faizlə			
1995	612343	89.8	339297	93.6	273046	85.6	985432	115.8	755527	185.6	229905	51.8	-373089	-416230	43141
1996	643669	105.1	343717	101.3	299952	109.9	1337583	135.7	1012005	133.9	325578	141.6	-693914	-668288	-25626
1997	808257	125.6	427920	124.5	380337	126.8	1375164	102.8	977641	96.6	397523	122.1	-566907	-549721	-17186
1998-ci il	677751	83.9	434332	101.5	243419	64.0	1723903	125.4	1266389	129.5	457514	115.1	-1046152	-832057	-214095
I rüb	129728	73.0	58676	53.3	71502	104.9	368405	121.4	274912	123.1	93493	116.7	-238677	-216236	-22441
II rüb	181156	78.2	75560	52.8	105596	119.1	433970	119.7	321424	126.3	112546	104.2	-252814	-245864	-6950
III rüb	200803	119.4	74621	89.6	126182	148.7	448913	124.8	322099	127.1	126814	119.3	-248110	-247478	-632
IV rüb	166064	71.9	225475	245.7	-59411	42.7	472615	135.3	347954	141.3	124661	120.9	-306551	-122479	-184072
1999-cü il	1025231	151.3	803837	185.1	221394	91.0	1433392	83.1	1050311	82.9	383081	83.7	-408161	-246474	-161687
I rüb	148060	114.1	112429	191.6	35631	50.1	312012	84.7	224296	81.6	87716	93.8	-163952	-111867	-52085
II rüb	166076	91.7	119275	157.9	46801	44.3	331461	76.4	245023	76.2	86438	76.8	-165385	-125748	-39637
III rüb	253582	126.3	189190	253.5	64392	51.0	416663	92.8	313653	97.4	103010	81.2	-163081	-124463	-38618
IV rüb	457513	275.5	382943	169.8	74570	-125.5	373256	79.0	267339	76.8	105917	85.0	84257	115604	-31347
2000-cü il	1858335	181.3	1594131	198.3	264204	119.3	1539005	107.4	1163552	110.8	375453	98.0	319330	430579	-111249
I rüb	393245	265.6	325162	289.2	68083	191.1	384263	123.2	284176	126.7	100087	114.1	8982	40986	-32004
II rüb	522448	314.6	450387	377.6	72061	154.0	363736	109.7	262757	107.2	100979	116.8	158712	187630	-28918
III rüb	594058	234.3	546998	289.1	47060	73.1	327785	78.7	251119	80.1	76666	74.4	266273	295879	-29606
IV rüb	348584	76.2	271584	70.9	77000	103.3	463221	124.1	365500	136.7	97721	92.3	-114637	-93916	-20721
2001-cü il	2078931	111.9	1855148	116.4	223783	84.7	1465064	95.2	1022194	87.9	442870	118.0	613867	832954	-219087
I rüb	526737	133.9	484118	148.9	42619	62.6	316857	82.5	223031	78.5	93826	93.7	209880	261087	-51207
II rüb	531227	101.7	484071	107.5	47156	65.4	333308	91.6	215156	81.9	118152	117.0	197919	268915	-70996
III rüb	540403	91.0	448139	81.9	92264	196.1	414313	126.4	303915	121.0	110398	144.0	126090	144224	-18134
IV rüb	480564	137.9	438820	161.6	41744	54.2	400586	86.5	280092	76.6	120494	123.3	79978	158728	-78750
2002-cü il	2304893	110.9	2061150	111.1	243743	108.9	1823341	124.5	1149250	112.4	674091	152.2	481552	911900	-430348
I rüb	450164	85.5	401156	82.9	49008	115.0	388536	122.6	235658	105.7	152878	162.9	61628	165498	-103870
II rüb	488972	82.0	441582	91.2	47390	100.5	404729	121.4	235658	109.6	168997	143.0	84243	205850	-121607
III rüb	631127	116.8	566623	126.4	64504	69.9	466823	112.7	316432	104.1	150391	136.2	164304	250191	-85887
IV rüb	734460	152.9	651789	148.5	82841	198.5	563253	140.6	361428	129.0	201825	167.5	171377	290361	-118984

Foreign trade of Azerbaijan Republic
(according to the balance of payments methodology), in thousands of USD

	Exports				Imports				Balance of foreign trade						
	Total	including			Total	including			Total	including					
		as compared to the same period of the previous year, %	To remote foreign countries	as compared to the same period of the previous year, %		To CIS countries	as compared to the same period of the previous year, %	From remote foreign countries		as compared to the same period of the previous year, %	From CIS countries	With remote foreign countries	With CIS countries		
1995	612343	89.8	339297	93.6	273046	85.6	985432	115.8	75527	185.6	229905	51.8	-373089	-416230	43141
1996	643669	105.1	343717	101.3	299952	109.9	1337583	135.7	1012005	133.9	325578	141.6	-693914	-668288	-25626
1997	808257	125.6	427920	124.5	380337	126.8	1375164	102.8	977641	96.6	397523	122.1	-566907	-549721	-17186
1998	677751	83.9	434332	101.5	243419	64.0	1723903	125.4	1266389	129.5	457514	115.1	-1046152	-832057	-214095
I Q	129728	73.0	58676	53.3	71502	104.9	368405	121.4	274912	123.1	93493	116.7	-238677	-216236	-22441
II Q	181156	78.2	75560	52.8	105596	119.1	433970	119.7	321424	126.3	112546	104.2	-252814	-245864	-6950
III Q	200803	119.4	74621	89.6	126182	148.7	448913	124.8	322099	127.1	126814	119.3	-248110	-247478	-632
IV Q	166064	71.9	225475	245.7	-59411	42.7	472615	135.3	347954	141.3	124661	120.9	-306551	-122479	-184072
1999	1025231	151.3	803837	185.1	221394	91.0	1433392	83.1	1050311	82.9	383081	83.7	-408161	-246474	-161687
I Q	148060	114.1	112429	191.6	35631	50.1	312012	84.7	224296	81.6	87716	93.8	-163952	-111867	-52085
II Q	166076	91.7	119275	157.9	46801	44.3	331461	76.4	245023	76.2	86438	76.8	-165385	-125748	-39637
III Q	253582	126.3	189190	253.5	64392	51.0	416663	92.8	313653	97.4	103010	81.2	-163081	-124463	-38618
IV Q	457513	275.5	382943	169.8	74570	-125.5	373256	79.0	267339	76.8	105917	85.0	84257	115604	-31347
2000	1858335	181.3	1594131	198.3	264204	119.3	1539005	107.4	1163552	110.8	375453	98.0	319330	430579	-111249
I Q	393245	265.6	325162	289.2	68083	191.1	384263	123.2	284176	126.7	100087	114.1	8982	40986	-32004
II Q	522448	314.6	450387	377.6	72061	154.0	363736	109.7	262757	107.2	100979	116.8	158712	187630	-28918
III Q	594058	234.3	546998	289.1	47060	73.1	327785	78.7	251119	80.1	76666	74.4	266273	295879	-29606
IV Q	348584	76.2	271584	70.9	77000	103.3	463221	124.1	365500	136.7	97721	92.3	-114637	-93916	-20721
2001	2078931	111.9	1855148	116.4	223783	84.7	1465064	95.2	1022194	87.9	442870	118.0	613867	832954	-219087
I Q	526737	133.9	484118	148.9	42619	62.6	316857	82.5	223031	78.5	93826	93.7	209880	261087	-51207
II Q	531227	101.7	484071	107.5	47156	65.4	333308	91.6	215156	81.9	118152	117.0	197919	268915	-70996
III Q	540403	91.0	448139	81.9	92264	196.1	414313	126.4	303915	121.0	110398	144.0	126090	144224	-18134
IV Q	480564	137.9	438820	161.6	41744	54.2	400586	86.5	280092	76.6	120494	123.3	79978	158728	-78750
2002-ci il	2304893	110.9	2061150	111.1	243743	108.9	1823341	124.5	1149250	112.4	674091	152.2	481552	911900	-430348
I rüb	450164	85.5	401156	82.9	49008	115.0	388536	122.6	235658	105.7	152878	162.9	61628	165498	-103870
II rüb	488972	82.0	441582	91.2	47390	100.5	404729	121.4	235658	109.6	168997	143.0	84243	205850	-121607
III rüb	631127	116.8	566623	126.4	64504	69.9	466823	112.7	316432	104.1	150391	136.2	164304	250191	-85887
IV rüb	734460	152.9	651789	148.5	82841	198.5	563253	140.6	361428	129.0	201825	167.5	171377	290361	-118984

Yenidən maliyyələşdirmə dərəcələri

Fəalliyət müddəti	%
01.01.94 - 30.06.94	100
01.07.94 - 30.11.94	150
01.12.94 - 31.02.94	200
01.01.95 - 31.03.95	250
01.04.95 - 30.04.95	237
01.05.95 - 31.05.95	210
01.06.95 - 30.06.95	180
01.07.95 - 31.08.95	140
01.09.95 - 31.12.95	100
01.01.96 - 29.02.96	80
01.03.96 - 31.03.96	60
01.04.96 - 30.04.96	50
01.05.96 - 30.06.96	45
01.07.96 - 30.07.96	30
01.08.96 - 30.10.96	25
01.11.96 - 14.02.97	20
15.02.97 - 31.03.97	16
01.04.97 - 30.06.97	15
01.07.97 - 30.06.98	12
01.07.98 - 30.10.99	14
01.11.99 - 16.09.2002	10
16.09.2002 - up today	7

Refinancing Rates

Period of Effectiveness	%
01.01.94 - 30.06.94	100
01.07.94 - 30.11.94	150
01.12.94 - 31.02.94	200
01.01.95 - 31.03.95	250
01.04.95 - 30.04.95	237
01.05.95 - 31.05.95	210
01.06.95 - 30.06.95	180
01.07.95 - 31.08.95	140
01.09.95 - 31.12.95	100
01.01.96 - 29.02.96	80
01.03.96 - 31.03.96	60
01.04.96 - 30.04.96	50
01.05.96 - 30.06.96	45
01.07.96 - 30.07.96	30
01.08.96 - 30.10.96	25
01.11.96 - 14.02.97	20
15.02.97 - 31.03.97	16
01.04.97 - 30.06.97	15
01.07.97 - 30.06.98	12
01.07.98 - 30.10.99	14
01.11.99 - 16.09.2002	10
16.09.2002 - up today	7

Bank sistemi haqqında mə'lumat

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Bankların sayı	180	136	99	79	70	59	53	46
- o cümlədən xarici kapitalın iştirakı ilə	11	13	13	12	13	16	16	15
bundan 100%-li xarici kapital ilə	4	4	5	5	5	5	5	5
Nizamnamə fondunun minimum həddinə qoyulan tələb, min \$								
fəaliyyətdə olan banklar üçün	50	300	1000	1500	2000	2000	2000	2000
yeni açılan banklar üçün	500	1250	5000	5000	5000	5000	5000	5000
Bankların faktiki nizamnamə fondu-mlrd. manat	110.8	245.5	413.9	598.5	714.0	582.2	513.9	628.8
Dövlət bankları	24.7	39.7	38.6	139.7	156.6	57.7	33.4	56.1
Özəl bankları	86.1	205.8	375.3	458.8	557.4	524.5	498.5	572.7
- o cümlədən xarici kapitalın iştirakı ilə bankların nizamnamə fondu	23.9	29.0	53.5	68.4	113.1	161.7	164.0	204.0
bundan 100%-li xarici kapital ilə	7.1	10.1	25.7	30.5	35.5	58.9	69.2	89.8
- xarici kapitalın iştirakı ilə bankların nizamnamə fondunun xüsusi çəkisi (%-lə)	21.6	11.8	12.9	11.4	15.8	27.8	30.8	32.4
bundan 100%-li xarici kapital ilə bankların nizamnamə fondunun xüsusi çəkisi (%-lə)	6.4	4.1	6.2	5.1	5.0	10.1	13.0	14.3
orta hesabla 1 banka düşən nizamnamə fondu - mlrd. manat	0.6	1.8	4.2	7.6	10.2	9.9	10.0	13.7
Kredit qoyuluşları, mlrd, manat	1091.2	1333.7	1554.0	1702.7	1780.3	2332.4	1976.8	2254.0
Dövlət bankları	874.3	1105.5	1097.3	1037.1	1028.6	1527.4	1116.3	1240.7
ümumi məbləğdə xüsusi çəkisi, %- lə	80.1	82.9	70.6	60.9	57.8	65.5	56.5	55.0
Özəl banklar	216.9	228.2	456.7	665.6	751.7	805.0	860.5	1013.3
ümumi məbləğdə xüsusi çəkisi, %- lə	19.9	17.1	29.4	39.1	42.2	34.5	43.5	45.0
o cümlədən:								
xarici kapitalın iştirakı ilə	17.8	12.6	90.5	143.1	171.9	317.1	354.0	316.6
ümumi məbləğdə xüsusi çəkisi, %- lə	1.6	0.9	5.8	8.4	9.7	13.6	17.9	14.0
bundan 100%-li xarici kapital ilə		8.0	65.6	105.5	82.9	89.9	132.5	116.2
ümumi məbləğdə xüsusi çəkisi, %- lə		0.6	4.2	6.2	4.7	3.9	5.4	5.2
Əhalidən cəlb olunmuş əmanətlər, mlrd, manat	84.0	109.5	158.0	187.7	259.4	396.4	585.1	767.3
(valyuta daxil olmaqla)								
Dövlət bankları	65.0	56.9	89.3	106.0	124.5	177.5	261.5	448.6
ümumi məbləğdə xüsusi çəkisi, %- lə	77.4	52.0	56.5	56.5	48.0	44.8	44.7	58.5
Özəl banklar	19.0	52.6	68.7	81.7	134.9	218.9	323.6	318.7
ümumi məbləğdə xüsusi çəkisi, %- lə	22.6	49.0	43.5	43.5	52.0	55.2	55.3	41.5
o cümlədən:								
xarici kapitalın iştirakı ilə	18	11	52.6	54.8	99.9	162.1	236.5	90.6
ümumi məbləğdə xüsusi çəkisi, %- lə	21.4	10.3	33.3	29.2	38.5	40.9	40.4	11.8
bundan 100%-li xarici kapital ilə		6.7	45.9	48.4	58.0	98.4	140.1	34.9
ümumi məbləğdə xüsusi çəkisi, %- lə		6.1	29.1	25.8	22.4	24.8	23.9	4.5

Information about banking system

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Number of banks	180	136	99	79	70	59	53	46
including banks with foreign capital	11	13	13	12	13	16	16	15
of which: banks with 100% foreign capital	4	4	5	5	5	5	5	5
Minimum requirement set for charter capital in thousands of USD								
for banks in operation	50	300	1000	1500	2000	2000	2000	2000
for newly opening banks	500	1250	5000	5000	5000	5000	5000	5000
Actual charter capital of banks - billions of manat	110.8	245.5	413.9	598.5	714.0	582.2	513.9	628.8
state-owned banks	24.7	39.7	38.6	139.7	156.6	57.7	33.4	56.1
private banks	86.1	205.8	375.3	458.8	557.4	524.5	498.5	572.7
- including banks with foreign capital charter capital of banks	23.9	29.0	53.5	68.4	113.1	161.7	164.0	204.0
of which: banks with 100% foreign capital	7.1	10.1	25.7	30.5	35.5	58.9	69.2	89.8
- percentage share of the charter capital of banks with foreign capital	21.6	11.8	12.9	11.4	15.8	27.8	30.8	32.4
of which: percentage share of the charter capital of banks with 100% foreign capital	6.4	4.1	6.2	5.1	5.0	10.1	13.0	14.3
Average charter capital per 1 bank, in billions manat	0.6	1.8	4.2	7.6	10.2	9.9	10.0	13.7
Lending, in billions manat	1091.2	1333.7	1554.0	1702.7	1780.3	2332.4	1976.8	2254.0
State-owned banks	874.3	1105.5	1097.3	1037.1	1028.6	1527.4	1116.3	1240.7
as a share of total amount	80.1	82.9	70.6	60.9	57.8	65.5	56.5	55.0
Private banks	216.9	228.2	456.7	665.6	751.7	805.0	860.5	1013.3
as a share of total amount	19.9	17.1	29.4	39.1	42.2	34.5	43.5	45.0
including:								
banks with foreign capital	17.8	12.6	90.5	143.1	171.9	317.1	354.0	316.6
as a share of total amount	1.6	0.9	5.8	8.4	9.7	13.6	17.9	14.0
of which: banks with 100% foreign capital		8.0	65.6	105.5	82.9	89.9	132.5	116.2
as a share of total amount		0.6	4.2	6.2	4.7	3.9	5.4	5.2
Savings attracted from population, billion man	84.0	109.5	158.0	187.7	259.4	396.4	585.1	767.3
(including savings in foreign currency)								
State banks	65.0	56.9	89.3	106.0	124.5	177.5	261.5	448.6
as a share of total amount	77.4	52.0	56.5	56.5	48.0	44.8	44.7	58.5
Private banks	19.0	52.6	68.7	81.7	134.9	218.9	323.6	318.7
as a share of total amount	22.6	49.0	43.5	43.5	52.0	55.2	55.3	41.5
including:								
banks with foreign capital	18	11	52.6	54.8	99.9	162.1	236.5	90.6
as a share of total amount	21.4	10.3	33.3	29.2	38.5	40.9	40.4	11.8
of which: banks with 100% foreign capital		6.7	45.9	48.4	58.0	98.4	140.1	34.9
as a share of total amount		6.1	29.1	25.8	22.4	24.8	23.9	4.5

Form: FININVEST
Design: PRESS-ALYANS